

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серію «Наукові роботи студентів УДФСУ» засновано у 2018 році, яка є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:

Пашико П. В., д.е.н. (голова)

Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)

Топчій В. В., д.ю.н.

Мацелюх Н. П., д.е.н.

Кужелев М. О., д.е.н.

Швабій К. І., д.е.н.

Ріппа С. П., д.е.н.

Мандрагеля В. А., д.філософ.н.

Чмелюк В. В., к.ю.н.

Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.

Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «ВИПУСКНИКАМ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2017

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»**

У СЕРІЇ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2018

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»**
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»**

2019

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»**
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»**
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій»**
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»**
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»**
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»**
-

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

**Кафедра господарського права та процесу
Кафедра цивільного права та процесу**

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ»
*Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р.
серії «Випускникам УДФСУ»*

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ ПРАВА**

У п'яти частинах

Частина 3

**Ірпінь
2019**

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54
З-41

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права
(протокол № 4 від 6 листопада 2019 року)*

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту права Університету ДФС України: у 5 ч. Ч. 3. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. – 278 с. – (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», т. 13).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54

**Матеріали розміщено у авторській редакції.
Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного
правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.**

ЗМІСТ

група ПМГ-18-1

Весельський Дем'ян Юрійович

Напрями вдосконалення законодавства України
з питань захисту прав та інтересів кредиторів у процедурах
банкрутства з урахуванням зарубіжного досвіду..... 8

Дзяман Богдан Тарасович

Правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю 12

Гарманчук Наталія Сергіївна

Проблеми здійснення іноземного інвестування в Україні..... 18

Гавінчук Владислав Сергійович

Правове регулювання встановлення, обмеження права володіння та
користування нерезидентами земельними ділянками 22

Ільчук Оксана Василівна

Вплив останніх змін у господарському законодавстві
на інвестиційний клімат в Україні 26

Калінко Анастасія Святославівна

Реформування інституту представництва:
адвокатська монополія чи якісний європейський досвід 31

Кутвіцький Дмитро Іванович

Господарські повноваження органів місцевого самоврядування..... 36

Кириченко Андрій Вікторович

Розвиток інституту касації в господарському судочинстві 41

Лакіс Аліна Вікторівна

Правове регулювання системи забезпечення якості
лікарських засобів..... 49

Олексієнко Владислав Олегович

Господарсько-правове забезпечення
інноваційного інвестування 54

Орловський Олександр Геннадійович

Правове регулювання відшкодування збитків
в господарських відносинах в умовах
євроінтеграції України: порівняльно-правовий аналіз 60

Паламар Сергій Миколайович

Правовий статус експерта з питань права
у господарському процесі.....65

Пенкіна Ярослава Володимирівна

Проблеми сутності та механізму застосування концесії,
як форми державно-приватного партнерства.....70

Петренко Богдан Олегович

Договір контрактації сільськогосподарської продукції
як один із господарсько-правових засобів
забезпечення ефективного використання публічних коштів 76

Пронькіна Антоніна Сергіївна

Проблемні питання визнання аукціонних торгів недійсними.....82

Сарніцька Олеся Валеріївна

Правові засоби захисту прав інтелектуальної власності
у сфері господарювання.....87

Шара Аліна Романівна

Правове регулювання використання земельних ділянок суб'єктами
господарювання у сфері будівництва 92

Шипуков Андрій Валерійович

Поняття, ознаки торговельно-розважального центру
та його правове регулювання 98

Яців Катерина Анатоліївна

Виникнення аптечних закладів в Україні та світі:
історико-правовий аспект 102

група ПМГз-18-1

Вишневецька Тетяна Володимирівна

Зарубіжний досвід здійснення господарсько-правової
відповідальності суб'єктів господарювання в умовах України 109

Бессарабова Вікторія Миколаївна

Поняття та ознаки перегляду судових рішень за нововиявленими та
виключними обставинами у господарському судочинстві.....115

Бондар Лілія Володимирівна

Особливості господарської діяльності фізичних осіб-підприємців
у сфері охорони здоров'я 120

Деревенко Діана Любомирівна

Договір дистриб'юції у сфері господарювання..... 126

Зайтов Ренат Романович

Захист прав на чуже майно у сфері господарювання 130

Кобченко Яна Олександрівна

Правовий статус комунальних підприємств в Україні 134

Людвиченко Антон В'ячеславович

Правовий статус агрохолдингів в Україні 139

Матвійко Наталія Григорівна

Докази та доказування в господарському процесі..... 145

Оверчук Дмитро Михайлович

Мерчандайзинг як інноваційний метод торгової марки:
поняття, види та класифікація 151

Подобінська Марія Олегівна

Правове регулювання розвитку
консалтингових послуг в Україні 155

Потоцька Альона Вячеславівна

Правове регулювання оренди землі
сільськогосподарськими підприємствами 159

Резник Ксенія Ігорівна

Правове регулювання готівкових розрахунків
у господарській діяльності..... 166

Ридванюк Наталія Олександрівна

Правове регулювання виставково-ярмаркової діяльності 170

Шановалова Яна Віталіївна

Форми судового контролю в господарському судочинстві 176

Шимон Олеся Василівна

Етапи розвитку внутрішньокорпоративних
правовідносин в Україні 181

Уманець Наталія Михайлівна

Організаційно-господарські повноваження
державних органів у сфері відновлюваної
енергетики на прикладі зарубіжних країн 186

Філько Альона Русланівна

Правові засади інвестиційної політики держави 191

Ясинський Євген Олександрович

Перспективи адаптації законодавства про рекламу до права
Європейського Союзу на прикладі досвіду Франції 197

група ПМЦОз-18-2

Бурдюх Антоніна Іванівна

Медичне страхування як форма соціального захисту 202

Дацко Катерина Павлівна

Договір як підстава виникнення правовідносин
у сфері надання медичних послуг 207

Дяченко Віктор Сергійович

Права та обов'язки сторін
у договорах трансплантації органів.....212

Крілик Діана Андріївна

Правовий механізм регулювання народної медицини
(цілительства) в Україні.....220

Кучер Іван Володимирович

Лікарська помилка: проблеми правової кваліфікації 226

Ларін Олександр Олександрович

Праця лікаря як об'єкт трудових правовідносин 231

Онищенко Андрій Валерійович

Проблеми і перспективи розвитку
медичного страхування в Україні.....236

Попутняк Вікторія Сергіївна

Добровільне медичне страхування:
правові засади регулювання.....240

Прохорчук Інна Михайлівна

Особливості правового режиму торговельних марок –
назв лікарських засобів 246

Рейов Євген Юрійович

Особливості відшкодування шкоди, завданої лікарем
нетрадиційної чи народної медицини 252

Соколовська Тетяна Вікторівна

Захист персональних даних у сфері охорони здоров'я 257

Терещенко Володимир Еліазарович

Гарантії дотримання прав людини
при наданні медичних послуг 262

Христенко Юрій Олексійович

Правовий статус суб'єктів
приватних медичних правовідносин 267

Хрящевська Карина Віталіївна

Цивільно-правова охорона прав пацієнтів..... 271

група ПМГ-18-1

Весельський Дем'ян Юрійович,
студент групи ПМГ-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Минюк Олена Юріївна,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права та процесу*

**НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ
КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕДУРАХ БАНКРУТСТВА З
УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ**

Анотація За своєю суттю банкрутство є невід'ємною частиною ринкової економіки, природним процесом конкурентної боротьби, у ході яких слабкі підприємства вибувають з цього процесу, а держава натомість отримує економічно міцних, конкурентно здатних суб'єктів господарювання.

Ключові слова: банкрутство,, боржник, кредитор, кредиторські вимоги, спеціальні знання.

Актуальність тематики дослідження є захист прав кредиторів, являється одним з найважливіших завдань правового регулювання та гарантією стабільності публічного господарського порядку. Показниками ефективності впливу на суспільні відносини є повернення боргів кредиторам неплатоспроможним боржником. Кожен з кредиторів має особисту зацікавленість у результатах провадження у справі про банкрутство, оскільки від ефективності процедур, що застосовуються до боржника, залежить подальше задоволення вимог кредиторів.

Ступенем наукового вивчення проблеми є ґрунтовне дослідження теоретичних та практичних питань інституту неспроможності здійснено у працях українських та зарубіжних вчених: О. Є. Беяневича, А. А. Бутирського, В. П. Козирєвої, В.В. Джуно, А. І. Суббота та інших, роботи яких і стали теоретичною основою для дослідження.

Метою дослідження є розроблення напрямів вдосконалення законодавства України з питань захисту прав та інтересів кредиторів у процедурах банкрутства з урахуванням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Ефективність, швидкість, послідовність і вартість процедури банкрутства, а також наявність спеціального державного органу, наділеного відповідними функціями, є важливими показниками, що впливають на результативність ведення бізнесу суб'єктами господарської діяльності в будь-якій державі. «Досконале регулювання сфери банкрутства в державі повинно стати дієвим засобом оздоровлення економіки, оскільки в іншому випадку наявні проблеми в сфері банкрутства призупинять розвиток держави та заважатимуть залученню інвесторів (вкладників) до роботи в рамках фінансово - економічного сектору держави» [1, с. 26].

Згідно з дослідженням Світового банку «Doing Business» в «2018 Україна посіла лише 145-те місце за показником врегулювання неплатоспроможності, «завдяки» чому впритул наблизилась до Бангладеш (153 місце) та Зімбабве (159 місце)» [2].

Приміром, в Україні «середня тривалість судової тяжби по врегулюванню неплатоспроможності складає 2,9 років. Тоді як в Ірландії цей процес завершується максимум за 4 місяці. Крім того, вітчизняна процедура банкрутства є досить затратною: її вартість в Україні складає не менше 40,5% від вартості майна боржника. Для порівняння: аналогічні затрати в США, Норвегії та Австралії складають лише 1%. До того ж в Україні досить низький індекс стягнення заборгованості - лише 8,9. В розвинутих країнах цей показник встановлено на рівні 71,2, а в Норвегії та Японії - понад 90» [2].

Проблеми, що виникають при розгляді справ про банкрутство, зумовлені, недоліками чинного законодавства про відновлення платоспроможності та наявними прогалинами і колізіями з іншими галузями законодавства, а в окремих випадках – недостатня обізнаність службовців феміди, які розглядають дану категорію справ, і на кінець, недобросовісністю, а також зловживанням з боку учасників провадження у справах про банкрутство.

Відповідно аналізу розвитку права провідних держав світу слід зазначити, що «нормативно - правове регулювання банкрутства є основою однієї з найдинамічніших сфер законодавства країн із ринковою економікою. На протязі перших тринадцяти років другого тисячоліття, відбувся перегляд чинного законодавства про банкрутство із внесенням істот-

них змін до спеціальних законів великої кількості держав світу, враховуючи практично всі держави з перехідною економікою. Процеси зумовлені необхідністю пристосування ринкових механізмів до різної економічної проблематики в окремих державах і світі загалом, до того, вони досить швидко змінюють сутнісні характеристики» [1 с. 27].

У світовій практиці законодавство про банкрутство розвивалося двома зовсім різними шляхами. «Один із них мав за основу принципи британської моделі, яка розглядала банкрутство як засіб повернення боргів кредиторам, що, відповідно, супроводжувалося ліквідацією боржника. Базою іншого шляху було закладено в американській моделі, основна мета якої полягає в реабілітації підприємства та відновленні його платоспроможності. Однак останнім часом спостерігається тенденція до поєднання та зближення цих моделей у законодавствах розвинених держав» [3 с. 19, 21].

Слід зазначити, що «більшість банкрутств в Україні припадає переважно на підприємства малого бізнесу та комерційні структури приватної форми. Випадки банкрутств великих промислових підприємств бувають доволі рідко, оскільки такі структури є фінансово міцнішими, а держава часто надає їм певну фінансову підтримку. Як свідчить практика, жодне велике збиткове національне підприємство з великими обсягами простроченої заборгованості досі не збанкрутувало: процедура банкрутства застосовується переважно до невеликих приватних компаній у сфері торгівлі, що негативно впливає не лише на збанкрутілі підприємства як такі, а й на їх кредиторів, працівників, партнерів, державу та її економіку в цілому. Внаслідок, держава втрачає платників податків, працівники – свої робочі місця, а кредитори не можуть забезпечити повернення своїх коштів у повному обсязі. Основною причиною такого стану речей, безумовно, є неврегульованість цих питань у рамках національного законодавства» [1 с. 26].

У більшості країн із розвинутою ринковою економікою «(Сполучені Штати Америки, Канада, Велика Британія, Австралія, Швеція, Нідерланди й інші) є один із ключових елементів сучасної системи економічної неспроможності – спеціальний державний орган (відомство), що має конкретно «визначені обов’язки з питань банкрутства. До повноважень таких органів належить контроль за імплементацією законодавства і підготовка рекомендацій щодо дій уряду в даний галузі. Іншими важливими елементами системи неспроможності є законодавство, судова система, інститут фахівців і механізми забезпечення розуміння необхідності банкрутства підприємств у суспільстві» [4, с. 20, с. 126].

Науковець Суббот А., узагальнюючи відомості щодо механізму діяльності зарубіжних державних органів із питань банкрутства, виділяє такі функції і повноваження:

- 1) «розроблення законодавства та законодавча ініціатива у сфері банкрутства;
- 2) збирання, аналіз і надання уряду статистичної інформації щодо справ про неспроможність;
- 3) збирання і аналіз результатів та виявлення наслідків виконання різних рішень у справах про банкрутство» [1 с. 24, 28].

Для розв'язання цієї проблеми до чинного законодавства України з питань неплатоспроможності доцільно було б внести такі зміни:

- 1) «зменшити строк визначення фінансово-економічного становища боржника та надання пропозицій арбітражного керуючого щодо можливого варіанту врегулювання проблеми заборгованості неплатоспроможного боржника до 1–2 місяців;
- 3) скоротити термін процедури розпорядження майном боржника, який згідно з чинним законодавством безпідставно становить шість місяців. За рахунок раціонального упорядкування алгоритму завдань, що мають виконуватися в рамках процедури розпорядження майном, варто скоротити цей строк до двох місяців» [5 с. 50].

Кодекс України з процедур банкрутства безсумнівно є прогресивним кроком у розвитку вітчизняної правової системи [6]. Завдяки новому Кодексу боржник нарешті зможе отримати належний захист, а кредитор, зі свого боку, отримає гарантію повернення позик. Однак, чи виправдаються такі очікування покаже час і правозастосовна практика.

Висновки. Отже, незважаючи на формальну рівність кредитора та боржника, фактично у боржника є достатньо широкий арсенал інструментів для уникнення відповідальності за неналежне виконання зобов'язань. Зважаючи на те, що питання захисту прав та інтересів кредиторів з кожним роком стає все більш актуальним, на нашу думку ефективними дієвими механізмами захисту прав кредиторів, наразі є: належне документальне оформлення кредитних відносин між кредитором та боржником, здійснене з урахуванням наявної судової практики та найбільш тонких нюансів законодавства, постійний моніторинг за фінансово-господарським станом боржника (поручителя), а також вартість предмета застави або іпотеки та її співмірність з розміром заборгованості, що дозволять ефективно захистити права кредитора в судовому порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Суббот А. Шляхи вдосконалення механізму процедури банкрутства в Україні на основі міжнародного досвіду. Віче. 2014. №18. С. 24-28.
2. Наталія Мисник Кодекс з процедур банкрутства: загальна характеристика та приховані нюанси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/the_hidden_nuances_of_the_new_bankruptcy_code/.
3. Жук Л.А. Господарське право / Л.А. Жук, І.Л. Жук, О.М. Неживець. – К.: Кондор, 2003. – 400 с.
4. Поляков Б.М. Правове регулювання неспроможності (банкрутства) в зарубіжних країнах (Англії, Німеччині, Росії, США, Франції) / Б.М. Поляков // Санація та банкрутство. – 2006. – №1. – С. 144-146.
5. Мірошніченко О.Ю. Інститут банкрутства як інструмент регулювання діяльності неплатоспроможних підприємств. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2012. Т.1. Вип.27. С. 321-331.
6. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597- VIII БД «Законодавство» / ВР України URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення 07.09.2019).

Дзяман Богдан Тарасович,

студент групи ПМГ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Никитченко Наталія

Валеріївна,

*д.ю.н., доцент, завідувач кафедри
господарського права та процесу*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

***Анотація.** Статтю присвячено загальній характеристиці такого різновиду господарських товариств, як Товариство з обмеженою відповідальністю та визначенню тих суспільних відносин, які виникають у зв'язку із їх створенням та діяльністю. Порівнюються*

актуальні зміни в правовому регулюванні діяльності Товариств з обмеженою відповідальністю пов'язані з набранням чинності Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Встановлюється правовий статус Товариств з обмеженою відповідальністю.

Ключові слова: юридична особа, товариство з обмеженою відповідальністю, учасник товариства, підприємницький характер діяльності.

Актуальність тематики дослідження. Найбільш популярною організаційно-правовою формою господарювання в Україні є «Товариство з обмеженою відповідальністю» (далі – ТОВ). Тривалий час регулювання діяльності ТОВ здійснювали Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України та Закон України «Про господарські товариства». Однак їх положення щодо ТОВ були досить суперечливі та не відповідали вимогам сьогодення. Однією з основних причин, чому іноземних інвесторів не приваблювала така організаційно-правова форма, як ТОВ була велика кількість нормативно-правових актів, які по-різному регулювали їх діяльність.

6 лютого 2018 року Верховна Рада України прийняла досить важливий для бізнесу нормативно-правовий акт – Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1], який набрав чинності 17 червня 2018 року. В основі зазначеного Закону покладені нові та удосконалені старі механізми визначення правового статусу та регулювання діяльності ТОВ. Зміни та нові положення, які регулюють правовий статус товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю є досить важливими для корпоративного законодавства та сфери господарювання України.

Проте незважаючи на вищенаведене, новий Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1] все ж має певну кількість недоліків та різного роду колізійних моментів. Таким чином, виокремлення ознак, дослідження правового статусу ТОВ в контексті прийняття нового Закону є важливим, тому що це допомагає визначити, які нові положення щодо регулювання діяльності товариства з обмеженою відповідальністю він містить, та допоможе роз'яснити: чи норми Закону «йдуть на зустріч» засновникам та учасникам товариства чи навпаки – ускладнюють ведення бізнесу.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Ґрунтовного дослідження, в якому б науковцями аналізувався правовий статус ТОВ у світлі нового Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1] поки що не існує. Однак, загальні риси, притаманні товариствам з обмеженою відповідальністю, як господарським товариствам виступали об'єктом досліджень таких науковців, як Г. Вронська, В. Кочин, В. Луць, С. Могилевський, Н. Філик.

Мета статті полягає в аналізі та висвітленні правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю з позицій положень Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1].

Виклад основного матеріалу. «Товариство з обмеженою відповідальністю» є найпоширенішою організаційно-правовою формою ведення бізнесу в Україні. Станом з даними Державної служби статистики України, кількість ТОВ станом на 1 вересня 2019 року їх кількість в Україні становить 659 869 штук. Такі статистичні дані демонструють, що ТОВ — найпопулярніша форма організації господарських товариств в Україні. Така популярність пояснюється відносно чіткою законодавчою урегульованістю діяльності ТОВ та наявністю низки переваг порівняно з іншими організаційно-правовими формами підприємницької діяльності.

Починаючи з 17 червня 2018 року правовий статус, порядок створення, діяльності та припинення ТОВ регулюється Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1]. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1] є спеціальним нормативно-правовим актом. Відповідно до Пояснювальної записки до проекту Закону, його цілями є «надання можливості врегулювати відповідні відносини із належним ступенем деталізації, забезпечити необхідну гнучкість регулювання та усунути існуючі в діючих актах дублювання та розбіжності» [2].

Діяльність ТОВ регламентується також «Цивільним кодексом України» [3], «Господарським кодексом України» [4], Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [5], а також іншими законами та нормативно-правовими актами України.

У зв'язку з тим, що Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1] є відносно новим нормати-

вно-правовим актом, то наразі існує потреба в аналізі певних положень та пошуку колізій із іншими нормативними актами.

У Листі Міністерства юстиції України «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» зазначається, що «при розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом перевага надається спеціальному, якщо він не скасований виданим пізніше загальним актом» [6]. «Порядок створення та порядок діяльності окремих видів господарських товариств регулюються законом» [4, ст.79]. Тобто, правовий статус ТОВ, порядок їх створення, діяльності та припинення визначений Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [1]. Отже, до моменту внесення змін до положень Господарського кодексу України пріоритет надається спеціальній нормі — закону.

Для розуміння мети створення та принципу діяльності ТОВ з позицій діючого законодавства, доцільним видається виокремлення ознак ТОВ і формулювання на їх основі цілісного визначення. На думку Г. Вронської, для такого виду організаційно-правової форми юридичної особи, як ТОВ, характерними є наступні ознаки: «1) це юридична особа; 2) це комерційна організація; 3) це товариство, статутний капітал якого поділений на частки; 4) це організація, що об'єднує на підставі договору осіб або створена однією особою, відповідальність яких обмежена» [7].

Таким чином, ознаки товариства з обмеженою відповідальністю доцільно поділити на дві групи:

1. загальні ознаки, якими наділене товариство як юридична особа та господарське товариство. До цієї групи можна віднести ознаки, про які зазначались вище. Наприклад, ТОВ, як і всі інші господарські товариства, є юридичною особою, що створюється з метою одержання прибутку, тобто має підприємницький характер, утворюється шляхом об'єднання майна/ресурсів засновників, а майно товариства поділяється на частки між його учасниками, які беруть участь у підприємницькій діяльності товариства і інші;

2. спеціальні ознаки, які в сукупності виділяють товариство з обмеженою відповідальністю серед інших господарських товариств.

Враховуючи вимоги нового закону, можна виділити наступні спеціальні ознаки притаманні ТОВ:

1) «це різновид господарського товариства», яке належить до групи об'єднання капіталів; йому притаманні також елементи «особи-

стої участі засновників, однак майнова участь в товаристві є обов'язковою для учасників» [4, ст.80];

2) «учасники товариства не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів» [4, ч.3 ст.80];

3) «за власними зобов'язаннями товариство відповідає усім майном, що належить йому на праві власності» [1, ч.1 ст.3];

4) «кількість учасників товариства не обмежується» [1, ст.4];

5) «установчим документом товариства є статут» [1, ч.1 ст.11];

6) «корпоративний характер управління» [7] учасниками товариства безпосередньо або за допомогою органів управління;

7) «подільність майна товариства на частки» [7], розмір яких вказується у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [5];

8) «участь учасників в управлінні справами та розподілі прибутку товариства залежно, як правило, від розміру їх часток у статутному капіталі товариства» [1].

Вищевказані ознаки і є тими причинами, через які ТОВ є найбільш використовуваною організаційно-правовою формою для бізнесу.

Висновки. На сьогоднішній день ТОВ є найбільш поширеною організаційно-правовою формою для малого та середнього бізнесу. Правовий механізм створення, провадження діяльності припинення ТОВ регулюється Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Серед основних ознак ТОВ, які характеризують переваги порівняно з іншими організаційно-правовими формами підприємницької діяльності виділяються:

– мінімальна кількість засновників – один, максимальна – необмежено;

– відсутність обмежень статутного капіталу для реєстрації товариств з обмеженою відповідальністю;

– чітке законодавче регулювання взаємовідносин між членами товариства;

– відповідальність засновників товариства в розмірі своїх внесків до статутного капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. №2275-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 07.09.2019).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 07.09.2019).
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 07.09.2019).
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. №755-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#n174> (дата звернення: 07.09.2019).
6. Лист Міністерства юстиції України «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» від 26.12.2008 р. №758-0-2-08-19 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08> (дата звернення: 07.09.2019).
7. Вронська Г. Новели Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та судова практика // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/170676>.

Гарманчук Наталія Сергіївна,
студентка групи ПМГ-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Орел Лілія Василівна,
*д.ю.н., доцент, професор кафедри
господарського права та процесу*

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті здійснено аналіз правового регулювання процесу залучення іноземних інвестицій в економіку України. Автором здійснюється аналіз проблем при здійсненні іноземного інвестування в Україну шляхом виявлення факторів негативного впливу на процес іноземного інвестування та формулювання власних пропозицій щодо вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в економіку України.*

***Ключові слова:** іноземні інвестиції, інвестор, правові гарантії, режим іноземного інвестування.*

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що у сучасних умовах іноземні інвестиції виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, структурних зрушень у народному господарстві, зростання технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності.

Ступінь наукового вивчення проблеми. На сьогоднішній день питаннями, які стосуються вирішення проблем правового регулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України, досліджують багато науковців, зокрема, такі як: Щербина В.С., Вінник О.М., Мілаш В.С., Луць В.В., Худавердієва В. А., Матюшенко І.Ю., Діденко Л.В., Шик Л.М. ті інші. Однак, проблеми іноземного інвестування в Україні досі залишаються недостатньо дослідженими.

Мета дослідження полягає в здійсненні аналізу сучасного стану правового регулювання залучення іноземних інвестицій, аналіз проблем здійснення іноземного інвестування в Україну та формулювання

власних пропозицій щодо вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Виклад основного матеріалу. В Україні практично створено основи законодавчої бази, яка регулює діяльність іноземних інвесторів та механізм залучення іноземних інвестицій.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток(дохід) або досягається соціальний ефект» [1].

Закон України «Про режим іноземного інвестування» іноземними інвестиціями визначає «цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту» [2].

Оскільки, «інвестиційна діяльність пов'язана з певним ризиком для іноземного інвестора, тому обсяг іноземних інвестицій значною мірою залежить від ефективності правових гарантій, передбачених у національному законодавстві. З метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій» [3, с.269]. Закон України «Про інвестиційну діяльність» в ст. 19 визначає «державні гарантії захисту інвестицій як систему правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів)» [1]. Державні гарантії «захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій» [1].

Правові гарантії захисту іноземних інвестицій відповідно до вітчизняного законодавства поділяються на: «гарантії від зміни законодавства; гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб; компенсації і відшкодування збитків іноземним інвесторам; гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності; гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку із іноземними інвестиціями» [2].

Однією із важливих умов «залучення іноземних інвестицій є гарантії стабільності законодавства, що регулює правовий режим іноземних інвестицій. Іноземний інвестор хоче мати гарантію, що умови інвесту-

вання мінятися не будуть. Він повинен бути впевненим у тому, що будь-які зміни в законодавстві не погіршать комерційних результатів його діяльності, на досягнення яких він розраховував, приймаючи рішення про свої капіталовкладення у визначений ним проект» [3, с. 270].

На жаль, «нестабільність українського законодавства і його непередбачуваність нерідко породжують в іноземних інвесторів сумніви щодо цього. Під гарантією стабільності законодавства розуміють, що у разі погіршення умов інвестування до іноземних інвесторів буде застосовуватися законодавство, яке діяло на момент вкладення інвестицій» [3, с. 270].

Суттєвим проблемним недоліком у сфері іноземного інвестування є також компенсація та відшкодування збитків іноземним інвесторам. Відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестори «мають право на відшкодування збитків, включаючи втрачену вигоду й моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання держаними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями» [2].

Основними чинниками, «які негативно впливають на іноземне інвестування є: нестабільне законодавство, відсутність надійних гарантій захисту від його змін для іноземних інвесторів; високий рівень інфляції; невисокий рівень розвитку інфраструктури, яка могла б забезпечити швидкий оперативний зв'язок України з іншими країнами» [5, с. 158]. Також «відсутність чіткої державної стратегії щодо заохочення інвестицій; значний податковий і адміністративний тиск; нестабільність фінансової системи України; високий рівень коруптованості та бюрократизму в органах державної влади; нерівномірність іноземного інвестування у регіони країни; складність реєстраційних, ліцензійних, сертифікаційних та митних процедур теж відносяться до переліку негативних чинників, які впливають на іноземне інвестування» [6, с. 72].

Вирішення проблем іноземного інвестування полягає «в створенні стабільної податкової системи, де б забезпечувався достатній обсяг надходжень до бюджетів та ефективне функціонування економіки країни, створенні необхідних умов для інтегрування України до світової економіки; корпоративне управління повинно здійснюватися для поліпшення інвестиційного клімату і спрямовуватися на поступове наближення правового регулювання з питань корпоративного уп-

равління до законодавства Європейського союзу; стимулювання довгострокового банківського кредитування; забезпечення прозорості діяльності інститутів спільного інвестування; запровадження спеціального режиму інвестування на територіях з несприятливими соціально-економічними умовами; залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва; впровадження економічного механізму страхування ризиків іноземного інвестування; забезпечення стабільності законодавства у сфері інвестування і оподаткування та інші» [5, с. 72-73].

Висновки. Враховуючи вищевикладене, варто зазначити, що залучення іноземних інвестицій та їх використання у економіці України має важливе значення, так як Україна зацікавлена у залученні і оптимальному використанні іноземних інвестицій, тому для цього необхідне створення ефективної системи державного регулювання інвестиційної діяльності та відповідної нормативно-правової бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р №1560-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 02.09.2019)
2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р №93/96-ВР // БД «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр> (дата звернення: 02.09.2019)
3. Коссак В.М. Стабільність законодавства як умова захисту іноземних інвестицій. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: *Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції* (13-14 лютого 2003 р.). Львів. С. 269-271
4. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності: навч. посібн. К.: Вид-во «Каравела», 2007. 236 с
5. Гринів Т.Т. Іноземні інвестиції в Україні в умовах кризи: стан і перспективи розвитку. Національний університет «Львівська політехніка». 2010. №689. С.69-73
6. Коссак В.М. Проблеми захисту прав іноземних інвесторів. Держава і право. Юрид. і політ. С. 136-139

Гавінчук Владислав

Сергійович,

студент групи ПМГ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент кафедри

господарського права та процесу

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ, ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВОЛОДІННЯ ТА КОРИСТУВАННЯ НЕРЕЗИДЕНТАМИ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ

***Анотація.** Стаття присвячена питанням нормативно-правового регулювання встановлення, обмеження права володіння та користування нерезидентами земельними ділянками, аналізу проекту Закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» щодо можливості набуття даною категорією осіб права власності на землі сільськогосподарського призначення та відповідних наслідків.*

***Ключові слова:** суб'єкти права власності, нерезиденти, земельна ділянка як об'єкт цивільних прав, землі сільськогосподарського призначення як об'єкт цивільних прав, мораторій, цільове використання земельної ділянки.*

Актуальність даного дослідження. Земля завжди була одним зі способів вкладення коштів з метою отримання прибутку. Земля України, з огляду на цінність чорнозему, – один із найпривабливіших об'єктів для інвестування. Відповідно до ст. 18-20 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), «кожна земельна ділянка, незалежно від форми власності чи використання, має конкретне цільове призначення, відповідно до якого здійснюється формування земельної ділянки як об'єкта цивільних прав» [1, ст. 79].

Ступінь наукового визначення проблеми. Питання особливості права власності на земельні ділянки нерезидентів досліджували такі вчені, як Л.О. Бондар, А.П. Гетьман, В.Г. Гончаренко, І.І. Каракаш, О.О. Погрібний, В.І. Семчик та інші.

Мета статті. Метою статті є аналіз нормативного-правового регулювання особливостей набуття права власності на земельні ділянки нерезидентами, виявлення прогалин у законодавстві, аналіз проекту Закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» щодо можливості набуття даною категорією осіб права власності на землі сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу. Іноземні громадяни є суб'єктами земельних відносин, зокрема суб'єктами права власності на конкретні земельні ділянки.

ЗК України, ст. 80, чітко визначив коло суб'єктів права власності на землю, а ч. 2 ст. 81 визначила «умови, за яких іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності, у разі» [1]:

- 1) «їх придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, а також за іншими цивільно-правовими угодами» [1];
- 2) «викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності» [1];
- 3) «прийняття спадщини» [1].

Громадяни ж іноземних держав та особи без громадянства є обмеженими у деяких сферах земельних відносин в Україні.

Отже, громадяни іноземних держав та особи без громадянства не можуть набувати земельні ділянки шляхом «безоплатної приватизації», не можуть набувати «у приватну власність землі сільськогосподарського призначення», а у разі, якщо вони отримали земельну ділянку сільськогосподарського призначення «у спадщину», така земельна ділянка підлягає відчуженню протягом одного року [1, ст. 81].

Водночас ЗК України дозволяє іноземцям та особам без громадянства «оформляти право на земельні ділянки на умовах оренди» [1, ч. 2 ст. 93]. Наприклад, прямо така можливість щодо орендування визначена у ч. 2 ст. 35 ЗК України і стосується «земельних ділянок для ведення індивідуального або колективного садівництва» [1].

Також, «суб'єктами земельних правовідносин можуть виступати нерезиденти» [1]. Вони можуть бути як власниками, так і користувачами земельних ділянок. Так, ч. 1 ст. 82 ЗК передбачається, «що юридичні особи (засновані громадянами України або юридичними особа-

ми України) можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі» [1]:

а) «придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно- правовими угодами» [1];

б) «внесення земельних ділянок її засновниками до статутного капіталу» [1];

в) «прийняття спадщини» [1];

г) «виникнення інших підстав, передбачених законом» [1].

Зокрема, ч. 2 ст. 82 ЗК України уточнено, що «іноземні юридичні особи можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення»:

а) «у межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності в Україні» [1];

б) «за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна» [1].

Отже, для здійснення підприємницької діяльності нерезиденти можуть набувати у власність забудовані земельні ділянки у разі придбання розташованих на них об'єктів нерухомого майна та незабудовані (вільні) земельні ділянки, але обов'язково – для спорудження об'єктів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності. А за межами населених пунктів такі підприємства зможуть набувати земельні ділянки у власність лише у разі придбання розташованих на них об'єктів нерухомого майна.

Також ЗК України визначає «порядок придбання іноземними інвесторами у власність земельних ділянок у різних категорій власників» [1]. Так, для придбання земельних ділянок у держави чи територіальної громади необхідне погодження відповідних органів влади [1, ст.ст. 116, 127, 128]. Водночас придбання земельних ділянок у фізичних чи юридичних осіб-власників погодження не вимагає.

Продаж земельних ділянок державної та комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) на конкурентних засадах у формі аукціону здійснюється у випадках та порядку, що регламентуються главою 21 ЗК України. Так, «земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них (оренда, суперфіцій, емфітевзис) у тому числі з розташованими на них об'єктами нерухомого майна державної або комунальної власності підлягають продажу

окремими лотами на конкурентних засадах (земельних торгах), крім випадків», встановлених ч. 2 ст. 134 ЗК України [1].

Договір купівлі-продажу, оренди, суперфіцію, емфітевзису земельної ділянки між організатором земельних торгів і переможцем торгів укладається безпосередньо в день проведення торгів, крім випадків, передбачених ч. 29 ст. 137 ЗК України [1]. Цей випадок, зокрема, передбачає, «що у разі визнання переможцями торгів іноземних держав чи іноземних юридичних осіб договір купівлі-продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення укладається після отримання погодження Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України про продаж земельних ділянок цим особам у випадках і в порядку, встановлених законом. У разі відмови Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України у такому погодженні торги за цим лотом вважаються такими, що не відбулися» [1].

У разі придбання переможцем кількох лотів договір укладається окремо на кожний із них.

ЗК України чітко визначаються обмеження щодо набуття у власність земель сільськогосподарського призначення. Так, відповідно до ч. 4 ст. 22 ЗК України «землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам» [1]. У разі отримання земель сільськогосподарського призначення згаданими особами в спадщину такі землі мають бути відчужені протягом одного року з моменту їх отримання, про що йдеться в ч. 4 ст. 81 та ч. 4 ст. 82 ЗК України [1].

Висновки. Отже, українське законодавство дозволяє іноземним громадянам та юридичним особам, а також особам без громадянства спадкувати землю сільськогосподарського призначення, проте впродовж року після набуття права власності на таку ділянку вони зобов'язані продати або подарувати ці землі громадянам України, юридичним особам – резидентам України, державі чи територіальній громаді або ж безоплатно передати державі чи територіальній громаді, а взамін отримати її в оренду.

Слід наголосити, що сьогодні громадяни України продати землі сільськогосподарського призначення не можуть у зв'язку з накладенням мораторію на продаж землі. Наприкінці 2018 року мораторій був продовжений до 1 січня 2020 року. Тривала відсутність вільного обігу земель має негативні наслідки: тіньове використання земель, корупція у земельній сфері, відсутність конкуренції та заниження ціни оренд-

ної плати за землю, недоотримання надходжень в місцеві бюджети, відсутність іпотечного кредитування під заставу земель тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 20.09.2019).

2. Проект Закону про обіг земель сільськогосподарського призначення // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60724.

Ільчук Оксана Василівна,
студентка групи ПМГ-18-1
Навчально-наукового
інституту права.

Науковий керівник:
Джумагельдієва Гульнара
Джумадурдїївна,
д.ю.н., с.н.с. професор кафедри
господарського права та процесу

ВПЛИВ ОСТАННІХ ЗМІН У ГОСПОДАРЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Статтю присвячено проблемам покращення інвестиційного клімату в Україні шляхом вдосконалення правового регулювання інвестиційних відносин, а також вивченню та аналізу змін у господарському законодавстві України, що набули чинності протягом 2018-19 років, з точки зору їх позитивного чи негативного впливу на інвестиційну привабливість України.*

***Ключові слова.** Інвестор, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційне законодавство, інвестиційна діяльність, правове регулювання, господарське законодавство.*

Актуальність тематики дослідження. Про наявність проблем правового регулювання інвестиційної діяльності безпосередньо засвідчують рейтинги інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості. Показник індексу інвестиційної привабливості України, який вимірює Європейська Бізнес Асоціація, у 2019 році знизився до рівня 2016 року. Як зазначається в повідомленні Європейської Бізнес Асоціації, за результатами нової хвилі опитування за першу половину 2019 року індекс склав 2,85 балів з 5-ти можливих та опинився у негативній площині. «Для порівняння, показник попереднього періоду становив 3,07 та демонстрував нейтральне ставлення інвесторів до бізнес-клімату країни» [1].

Ступінь наукового вивчення проблеми. Питання, що пов'язані із впливом правового регулювання інвестиційної діяльності на інвестиційний клімат в Україні, розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями, серед яких: О.М. Вінник, О.Р. Кібенко, В.В. Поєдинок, В.Д. Чернадчук, В.С. Щербина, Ю.М. Жорнокуй, Ю.М. Тищенко, О.Г. Хрімлі, О.Е. Сімсон, В.М. Стойк, Д.Е. Федорчук, О. Р. Зельдіна та інші. Проте проблеми покращення інвестиційного клімату в нашій країні досі залишаються не вирішеними. До того ж всі попередні дослідження базувалися на законодавстві, яке діяло ще до змін 2018-2019 років, тож є потреба розглянути питання покращення інвестиційного клімату з урахуванням таких змін.

Метою дослідження є аналіз впливу останніх змін в господарському законодавстві на інвестиційний клімат в Україні.

Виклад основного матеріалу. Масштаби й ефективність інвестиційної діяльності багато у чому визначаються станом господарського законодавства у цілому і спеціального законодавства, що регламентує цей вид діяльності. Від спеціального законодавства залежить створення сприятливих умов, що забезпечують зацікавленість потенційних інвесторів у вкладенні коштів у розвиток економіки, особливо у капітальних вкладеннях із тривалими термінами їх окупності. Інвестиційна діяльність для суб'єкта підприємництва може бути привабливою тільки у тому випадку, якщо він буде впевнений у можливості захисту своїх законних прав й інтересів у процесі здійснення інвестиційної діяльності.

Впродовж останніх років Україна зазнала низки реформаційних процесів у частині законодавчого регулювання, чимало з них прове-

дені з лозунгом покращення інвестиційного клімату країни. Однак, чи дійсно це так і є, спробуємо дослідити в цій статті.

До Верховної Ради України подано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно покращення інвестиційного клімату (щодо скасування державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність)» [2]. Основним нововведенням вказаного проекту є скасування державної реєстрації договорів (контрактів), що скоротить часові та фінансові витрати іноземного інвестора для здійснення інвестицій на підставі договорів (контрактів) та зменшить навантаження в органах державної реєстрації. Сьогодні учасник договору (контракту), якому доручено ведення спільних справ учасників, на реєстрацію договору подає низку документів: лист звернення про державну реєстрацію договору (контракту), інформаційну картку договору (контракту), договір (контракт) (оригінал і копію) та ін.

Однозначно позитивним явищем для інвестиційного клімату України стало надання Національним банком України можливості відкривати юридичним особам-нерезидентам, у тому числі іноземним інвестиційним фондам, рахунки в українських фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції. Зазначені новели містяться у змінах до «Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків-резидентів і нерезидентів» [3].

Раніше юридичні особи-нерезиденти могли відкривати в українських фінансових установах лише ескроу-рахунки (так звані рахунки умовного зберігання) та інвестиційні рахунки, які обмежені здійсненням лише інвестиційних дій (тобто здійснення інвестицій в Україну, надходження дивідендів від таких інвестицій тощо). Однак тепер іноземні інвестори зможуть використовувати лібералізовану систему відкриття рахунків в Україні та здійснюватимуть через них валютні операції (не обмежені інвестиційною спрямованістю). Наприклад, у разі необхідності зарахування коштів на рахунок нерезидента вони будуть спрямовані не до банківської установи його країни реєстрації, а можуть бути направлені на відкритий в Україні рахунок.

Також не можна не згадати про здобутки у сфері енергетики. У кінці 2018 р. Верховна Рада України у першому читанні схвалила законопроект, який дозволить Україні вже через рік перейти від «зелених» тарифів до «зелених» аукціонів. Переможці аукціонів укладати-

муть договори на продаж чистої електроенергії за аукціонною ціною на 20 років. Як стверджують експерти, основною проблемою «зелених» тарифів для сонця та світла є невідповідність європейським тарифам. Новий закон дає змогу отримувати кошти тому інвестору, який запропонував найнижчий тариф.

В цілому нова модель дозволяє вирішити проблеми з неконтрольованим збільшенням витрат на «зелені» тарифи. Перехід великих виробників на «аукціонну» модель буде поступовим. Оскільки тариф знижуватиметься через укладання договорів на продаж чистої енергетики за аукціонною ціною, слід очікувати відкриття в Україні нових проектів у сфері альтернативної енергетики. Зважаючи на те, що частка «зеленої» енергетики, за даними 2018 р., становить майже 2%, що значно відрізняється від європейського показника у 25%, мобілізація іноземних коштів у «зелені» проекти має позначитися на загальному фоні інвестиційного поля [4].

Наступним питанням є зміцнення українських ринків шляхом зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Як відомо, 07.02.2019 р. набув чинності Закон про продовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення на рік – до 01.01.2020 р., «що погіршує інвестиційний клімат в Україні» [5]. При цьому 22.05.2018 р. Європейський суд з прав людини виніс постанову у справі «Зеленчук і Цицюра проти України», «в якій визнав мораторій на продаж сільськогосподарських земель в Україні порушенням прав людини» [6]. На нашу думку, це все ж таки змусить законодавця нарешті вирішити «земельне питання».

Зазначена справа стосувалася скарги двох людей (жителів Тернополя та Івано-Франківська) на мораторій щодо продажу сільськогосподарських земель. За їхніми словами, це порушує їхні майнові права як власників таких ділянок. ЄСПЛ постановив, що держава не забезпечила справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та майновими правами заявників. Тому Уряд буде змушений доопрацювати Закон України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення». У перспективі вільний обіг земель надасть можливість залучити максимальну кількість інвестицій в аграрний сектор та підвище потенціал сектору.

Висновки. Отже, основні тенденції змін у законодавстві України дають обґрунтовані сподівання на покращення інвестиційно-правового регулювання інвестиційної діяльності в країні, які можуть

послугувати подальшому збільшенню інвестицій. Однак ефективність новостворених механізмів залежатиме від політичної волі, дієздатності судової системи, а найголовніше – від сприйняття нововведень органами виконавчої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інвестиційний клімат в Україні погіршився. Агенція новин РБК Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/investitsionnyy-klimat-ukraine-uhudshilsya-1562068811.html> (дата звернення 01.09.2019).

2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно покращення інвестиційного клімату (щодо скасування державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність)». Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a3d9f28f-e6b5-4fa7-9f88-aa2eea5df34e&title=ProektZakonuUkraini-proVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiStosovnoPokraschenniaInvestitsiinogoKlimatu-schodoSkasuvanniaDerzhavnoiRestratsiiDogovoriv-kontraktiv-ProSpilnuInvestitsiinuDiialnist-> (дата звернення: 01.09.2019).

3. Інструкція про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків-резидентів і нерезидентів: Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 р. №492 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03> (дата звернення: 01.09.2019).

4. Справедливість відновлено. «Зелені» аукціони замість «зелених» тарифів. Випуск індексу моніторингу реформ № 110 від 11.06.2019 р. URL: <https://voxukraine.org/uk/spravedlivist-vidnovlena-zeleni-auktsioni-zamist-zelenih-tarifiv/> (дата звернення: 01.09.2019).

5. Про внесення змін до розділу X Перехідних положень Земельного кодексу України щодо подовження заборони відчуження земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 20.12.2018 р. № 2666- VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2666-19?lang=ru> (дата звернення: 01.09.2019).

6. Рішення у справі Зеленчук та Цицюра проти України // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79 (дата звернення: 01.09.2019).

Калінко Анастасія

Святославівна,

студентка групи ПМГ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Боднарчук Оксана Іванівна,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

господарського права та процесу

РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА: АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ ЧИ ЯКІСНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

***Анотація.** Відносно нещодавнім реформуванням чинного конституційного законодавства у сфері здійснення правосуддя встановлено монополію адвокатури на представництво інтересів у суді, що викликало безліч дискусій в суспільстві. У статті досліджено як позитивні, так і негативні аспекти адвокатської монополії, зумовлені законодавчими нововведеннями.*

***Ключові слова:** правосуддя, представництво в суді, адвокат, адвокатура, реформування, проблеми реформування, монополія, адвокатська монополія.*

Актуальність тематики дослідження. Правовою, соціальною та демократичною держава може вважатись тільки тоді, коли кожна людина незалежно від раси, кольору шкіри, віку та статті може в повну міру реалізувати своє конституційне право на захист.

Однак, на сьогодні ті зміни, які відбуваються в чинному законодавстві України, свідчать про переоцінку ролі та значення прав людини в нашій державі.

Підтвердженням цьому є ті реформи інституту адвокатури в Україні, що відбулись, які породжують чимало суперечностей. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуд-

дя)» [1] буквально поділив правничу спільноту на два табори: «за» і «проти» так званої монополії адвокатури (варто відзначити, що як у прихильників такої реформи, так і її противників є вагомі аргументи на підтвердження своєї позиції).

Найбільш дискусійним є питання щодо обґрунтованості існування положення, відповідно до якого «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [2].

Окремі проблемні питання адвокатської монополії вивчали такі юристи-практики, як О.О. Бойко, І.Б. Василик, В.Л. Гвоздій, Д.А. Гудима, М.В. Димитрова, О.Л. Жуковська, О.В. Куликов, Д.В. Кухнюк, Н.С. Лиса, Т.А. Миськевич, О.Г. Яновська та інші.

Проте, незважаючи на це, науковці так і не дійшли єдиного висновку, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є розгляд проблемних аспектів монополії адвокатури у судовому представництві, закріпленої в Україні на конституційному рівні.

Виклад основного матеріалу. Після прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1] інститут представництва був суттєво реформований, що викликало ряд дискусійних питань. Згідно з ч. 4 ст. 131-2 Конституції України (в редакції, що набрала чинності 30.09.2016 р.), «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [2]. Даний нормативно-правовий акт офіційно затвердив монополію адвокатури в державі.

Відповідно до Перехідних положень Конституції України адвокатська монополія вводилась поступово, саме це зазначає законодавець у п.11, ч. 16¹ розділу XV Конституції України, що представництво «виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року. Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року» [2].

Проаналізувавши зміни, що відбулись, провідні фахівці вказують на пряме порушення чинного законодавства, посиляючись на ст. 59 Конституції України, у якій зазначається, що «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [2].

Також, вказується на порушення Основних принципів щодо ролі юристів, прийнятих VIII Конгресом ООН та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що кожен може «захистити себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд» [3].

Як слушно зазначає науковець Орина Бойко, «представляти інтереси громадян та юридичних осіб у цивільних та господарських справах могли будь-які особи за довіреністю. Це могли бути адвокати, які мають спеціальне свідоцтво про зайняття адвокатською діяльністю, або юристи, які мають вищу юридичну освіту, або будь-які особи – родичі, знайомі тощо» [4]. Зокрема, «громадянин, залучений до судового процесу та який не зможе особисто ходити у судові засідання, буде змушений найняти адвоката» [4].

Правозахисник придержується такої думки, що з першого погляду, ця норма виглядає логічно. Адже «адвокат – це фахівець, який має спеціальний дозвіл (ліцензію) для надання правової допомоги. За порушення адвокатом правил адвокатської етики адвоката може бути притягнуто до відповідальності» [4]. Виходячи з цього, дана норма має облегшити роботу суддям, яким краще проводити судові засідання із особою, яка має достатній правовий досвід.

Проте є й істотні недоліки, а саме:

- по-перше, «введення цієї норми зовсім не означатиме, що українці будуть отримувати якісні адвокатські послуги» [4]. На жаль, реалії українського юридичного такі, що «високий гонорар та адвокатське свідоцтво не завжди свідчить про те, що фахівець буде належного рівня» [4];

- по-друге, «це призведе до збільшення витрат українців на судові процеси» [4]. «Адже раніше у судових процесах могли брати участь звичайні юристи, які не мали адвокатського свідоцтва і послуги яких були дешевші, ніж послуги адвокатів» [4];

- по-третє, і найважливіше, ця норма «болісно вдарить по кишенях простих українців» [4].

Крім того, прихильники змін до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1] в частині «монополії» адвокатури стверджують, що реформа:

- «покращить якість правосуддя» [5];
- «розвантажить суди від «процесуального брухту»» [5];

- «запровадить єдині високі професійні стандарти судового представництва» [5];
- «сприятиме ефективному забезпеченню прав і гарантій учасників процесу та реалізації права на справедливий суд» [5];
- «сприятиме реалізації принципу рівності можливостей в змагальному процесі» [5];
- «дасть змогу запобігти зловживанням та корупції в судах» [5];
- «підвищить репутацію адвокатури в суспільстві та посилить її незалежність і вплив на державні й суспільні процеси» [5].

Деякі експерти вважають, введення монополії адвокатури є вагомим досягненням, набуттям якісної практики високорозвинених країн світу. Дане реформування законодавства дійсно може гарантувати надання якісної правової допомоги, яка відповідає європейським стандартам, що виведе судовий процес в Україні на новий рівень.

Беручи до уваги бажання українського народу приєднатися до спільноти європейських країн, впровадження адвокатської монополії є одним з важливих кроків до євроінтеграції. Проаналізувавши досвід інших держав, науковці зазначають, що «в деяких європейських країнах таких як: Греція, Франція, Іспанія, Португалія, Люксембург, Норвегія та Кіпр діє абсолютна монополія. У таких країнах як Австрія, Італія, Нідерланди, Данія та Фінляндія, на сьогоднішній день діє обмежена монополія» [6].

Наприклад, «в Іспанії – запроваджена адвокатська монополія як на професійне судове представництво, так і на здійснення консультаційної діяльності в області права. В свою чергу, в Нідерландах адвокати мають монополію тільки на судове представництво» [6].

На сьогоднішній день, мова йде про скасування цілковитої монополії адвокатів на законодавчому рівні. Новообрані народні депутати за ініціативою президента країни 3 вересня 2019 року більшістю голосів підтримали та включила до порядку денного законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» [1] та направила його до Конституційного суду України. Якщо судді дадуть позитивний висновок, його можуть схвалити в першому читанні, але не менш ніж 300 голосами. Це голосування має пройти вже на наступній сесії Верховної Ради – у лютому 2020 року.

Як говориться у пояснювальній записці до проекту закону, «пропонована законодавча ініціатива має на меті внесення необхідних змін до Конституції України щодо скасування адвокатської монопо-

лії, а саме до статті 131-2, а також виключення підпункту 11 пункту 16-1 Розділу XV «Перехідні положення»» [7] про те, що лише адвокат здійснює представництво іншої особи у суді, а також здійснення її захисту від кримінального обвинувачення.

Таким чином, після ухвалення цього проекту закону у суді громадян України захищатиме не лише адвокат. Право на захист також отримають правники, що не є адвокатами. Автори документу передбачають, що ухвалення закону сприятиме «оптимізації механізму отримання професійної правничої допомоги» [7].

Висновки. Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що вирішити проблеми щодо реформування законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, потрібно створити якісно нове законодавство, яке ввібрало в себе позитивний досвід країн ЄС з урахуванням всіх особливостей українського законодавства та реалій у нашій країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. №1401-VIII. URL: <https://www.zakon-rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 04.09.2019).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/ 96-ВР. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96-вр> (дата звернення: 04.09.2019).
3. Про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародна конвенція від 04.11.1950 р. №995_004. URL: https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 04.09.2019).
4. Бойко О. «Адвокатська монополія» судової реформи: думка правозахисника. *Новинарня: український ньюз-рум*. 2016. URL: <http://www.novynarnia.com/2016/06/09/advokatska-monopoliya-sudovoyireformi-dumka-pravozahisnika/> (дата звернення: 04.09.2019).
5. Кухнюк Д. Виключне право адвокатів на представництво в судах: pro et contra. *Адвокат: щомісячний фаховий журнал*. 2016. URL: <http://www.iadvocate.com.ua/vyklyuchne-pravo-advokativ-na-predstavnytstvo-v-sudah-pro-et-contra/> (дата звернення: 04.09.2019).
6. Калашник О. М. Адвокатська монополія: порівняльно-правовий аналіз. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф., 27 трав. 2016 р. Харків : ХНУВС, 2016. С. 311–312.
7. Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії): Проект Закону від 29.08.2019 р. № 1013.

Кутвіцький Дмитро Іванович,
студент групи ПМГ-18-1
Навчально-наукового
інституту права
Науковий керівник:
Минюк Олена Юріївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права та процесу

ГОСПОДАРСЬКІ ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

***Анотація.** Багатоманітність завдань, які постають перед органами місцевого самоврядування щодо забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку відповідних територій, в яких владно уповноважена сторона виступає як рівноцінний партнер, реалізуючи свою управлінську функцію, зумовлює необхідність виокремлення повноважень органів місцевого самоврядування як суб'єктів господарських правовідносин.*

***Ключові слова:** органи місцевого самоврядування, організаційно-господарські повноваження, управління об'єктами комунальної власності, правове регулювання.*

Актуальність тематики дослідження. В умовах сучасного розвитку суспільних відносин у напрямку децентралізації важливого значення набуває чітке визначення компетенції органів місцевого самоврядування, зокрема в сфері господарської діяльності, що є важливою передумовою ефективного функціонування сучасної демократичної держави в забезпеченні балансу її відносин із регіонами. В умовах розповсюдження останніх світових тенденцій щодо децентралізації влади саме органи місцевого самоврядування мають вирішальний вплив на процеси державного будівництва.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Правові питання участі органів місцевого самоврядування у сфері господарської діяльнос-

ті базуються на результатах досліджень таких науковців, як: Д. Задихайло, П. Любченко, В. Мілаш, Н. Никитченко, В. Пашкова, С. Серьогіна, В. Устименко, Р. Джабраїлов та інші, але є ще багато невирішених питань щодо компетенції органів місцевого самоврядування стосовно управління в господарській сфері, які не позбавляють актуальності дослідження даної проблематики.

Мета дослідження. на основі аналізу чинного законодавства та практики його застосування розкрити господарські повноваження органів місцевого самоврядування, їх функцій.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Господарським кодексом України (надалі –ГК України), «учасниками відносин у сфері господарювання є органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією» [1]. «Органам управління, які здійснюють організаційно-господарські повноваження стосовно суб'єктів господарювання державного сектору економіки, заборонено делегування іншими суб'єктами повноважень щодо розпорядження державною власністю й повноваження щодо управління діяльністю суб'єктів господарювання, за винятком делегування названих повноважень відповідно до закону органам місцевого самоврядування й інших випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законами» [2].

Органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження щодо суб'єктів господарювання виключно в межах, визначених Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» й іншими законами, що передбачають особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі, іншими законами. Органи місцевого самоврядування можуть здійснювати щодо суб'єктів господарювання також окремі повноваження органів виконавчої влади, надані їм законом.

Органи місцевого самоврядування наділені, відповідно до законодавства, широким колом повноважень, спрямованих на забезпечення життєдіяльності територіальних громад. Серед цих повноважень є й ті, що забезпечують оборот майна, яке знаходиться в комунальній власності й становить майнову основу місцевого самоврядування. Регулюючи зазначений напрям, територіальні громади також здійснюють певні організаційно-господарські повноваження щодо комунальних підприємств. Від обсягів цих повноважень значною мірою залежить належне функціонування територіальної громади та всіх жителів певного територіального регіону. Отже, обраний напрям дослідження є сьогодні актуальним і пот-

ребує всебічного вивчення й найскорішого вирішення.

«Зміст і поняття суб'єкта організаційно-господарських повноважень визначають за допомогою ст. 176 ГК України «Організаційно-господарські зобов'язання» [1], у якій зазначено, що організаційно-господарськими визнаються господарські зобов'язання, які виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в результаті яких зобов'язана сторона має здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а уповноважена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язків. Отже, змістом організаційно-господарських повноважень можна вважати саме управління, а суб'єктом – владний суб'єкт, наділений законодавством правом щодо управління господарською діяльністю. Як впливає з вищезазначеної норми статті, зобов'язання й безпосередньо повноваження називаються «організаційно-господарськими», а сутність таких зобов'язань розкривається через управління.

Під управлінням розуміється «функція організованих систем, що забезпечує збереження їх структури і благоустрій відповідно до закономірностей функціонування». «Крім того, О. Віхров пропонує під управлінням господарською діяльністю розуміти цілеспрямовану діяльність із організації та забезпечення господарювання відповідно до вимог суспільного господарського порядку, що здійснюється на всіх рівнях національної економічної системи органами державної влади й органами місцевого самоврядування, які наділені господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності» [3, с. 102]. «Ученими неодноразово наголошувалося на необхідності законодавчого закріплення поняття «управління господарською діяльністю» [4].

Як зазначає О. Глинська, «управління господарською діяльністю можна розглядати як владну діяльність щодо забезпечення, благоустрою й організації господарювання, здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування, які наділені господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими й іншими організаціями, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності» [5].

Варто погодитися з ученими, які вказують на необхідність законодавчого закріплення чіткого переліку повноважень органів, щодо управління майном спільної власності територіальних громад.

Враховуючи різноманіття об'єктів комунальної власності, які обумовлюють конструкцію системи управління ними, доцільно визначити критерій класифікації функцій і повноважень, за яким буде здійснено їх диференціацію і фіксацію за певними органами місцевого самоврядування.

«Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначив деякі повноваження органів місцевого самоврядування щодо управління об'єктами комунальної власності. Так, наприклад, відповідно ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільська, селищна, або міська ради мають право прийняти рішення щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації, визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включання до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, про надання у концесію об'єктів права комунальної власності, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади» [2]. Обласні і районні ради, наприклад, мають право вирішувати за дорученням відповідних сільських, селищних, міських рад питання про продаж, передачу в оренду, концесію або під заставу об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні потреби територіальних громад, а також придбання таких об'єктів в установленому законом порядку.

На наш погляд, функції управління цими об'єктами повинні бути розширені і викладені чіткіше і конкретніше. В основу розподілення функцій управління комунальною власністю слід покласти можливості об'єкта цього виду власності, необхідність забезпечення інтересів і потреб відповідної місцевої спільноти людей, призначення того чи іншого об'єкта комунальної власності. Об'єкти, що забезпечують спільні потреби мешканців населених пунктів області або району, повинні перебувати в управлінні обласних (районних) органів місцевого самоврядування.

Однак, оскільки такі повноваження делегуються їм територіальними громадами сіл, селищ, міст, вони повинні бути підконтрольними цим громадам. Форми здійснення ними такого контролю необхідно передбачити чинним законодавством. Питання, пов'язані із відчуженням або передачею в оренду об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні інтереси територіальних громад району або області, повинні вирішуватись на рівні обласних та відповідно, районних референдумах.

В умовах розвитку інститутів демократії в Україні питання управління комунальною власністю є досить актуальним, оскільки воно зачіпає права людини і громадянина, що мешкає у відповідному населеному пункті. У зв'язку з цим нагальною є необхідність удосконалення системи управління органів місцевого самоврядування в Україні, значною складовою якого стане управління комунальною власністю та її охорони.

Нормативно-правове закріплення вищевказаних повноважень обласних державних адміністрацій та обласних рад дало б можливість законодавчо закріпити й визначити обсяг компетенції зазначених органів у галузі управління майном спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст.

Висновок. Отже підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що на зріла необхідність у внесенні відповідних змін до чинного законодавства України, приведення його у відповідність до Конституції України в частині управління майном спільної комунальної власності територіальних громад, унесення відповідних змін до Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації»; передбачення єдиного підходу до принципів управління майном комунальної власності, правових основ управління й відповідного контролю за діяльністю підприємств, установ, організацій, які належать до спільної власності територіальних громад. Сьогодні існують певні проблеми, законодавчі прогалини щодо можливостей повноцінної та всеосяжної реалізації зазначених повноважень досліджуваними органами, вирішення яких дасть можливість їх ефективного використання без втручання при цьому в компетенцію один одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 05.09.2019).

2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. 280/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97> (дата звернення: 05.09.2019).

3. Гринюк Р.Ф. Правовой статус отправки предприятий в Украине: Монография. Донецк: Дельта. 2002. 183 с.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР // БД «Законодавство України» / ВР України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.09.2018).

5. Шевердіна О.В. Господарська компетенція органів місцевого самоврядування: правовий аналіз. Юридичний науковий журнал. 2017. №1. С.57-60.

Кириченко Андрій Вікторович,
студент групи ПМГ-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Боднарчук Оксана Іванівна,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права та процесу*

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ КАСАЦІЇ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

***Анотація.** Статтю присвячено історичному розвитку та створенню інституту касаційного оскарження в господарському судочинстві України.*

***Ключові слова:** касація, касаційне оскарження, господарський суд.*

Актуальність тематики дослідження. Інститут касаційного оскарження є найвищою ланкою для захисту своїх прав в господарському судочинстві України. За своє існування, від часів Київської Русі до сьогодення, ці органи набували схожого виду, і далі виконували все більше функцій пов'язаних з захистом своїх прав у найвищій судовій інстанції.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Аналіз питань, пов'язаних із дослідженням історичного розвитку касаційного оскарження здійснювали у своїх працях: С.В. Глущенко, С.Г. Ковальова, В.В. Омельчук, А.Й. Осетинський, А.Й. Пашук, М.Н. Ясинський та деякі інші вчені.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати історичний розвиток та створення інституту касаційного оскарження в господарському судочинстві України

Виклад основного матеріалу. Судова система будь-якої країни є відображенням еволюційного розвитку державної влади на відповідній території. Не виключенням є й Україна, яка протягом свого тривалого шляху до незалежності перебувала під впливом різних правових традицій, нерідко примусово нав'язаних, що не могло не відобразитись на сучасному стані судоустрою та напрямків його реформування.

Щодо «становлення інституту касації, фактично система перегляду судових актів зародилася ще у Стародавньому Римі у вигляді апеляційного провадження, хоча первісно рішення римського суду не піддавалися оскарженню. Спершу прообразами апеляційного перегляду судових рішень стали системи реституції і вето, які були складовою частиною так званого «формулярного процесу». У період функціонування «формулярного процесу» не існувало поділу судів на нижчі і вищі. Але згодом відбувається процес становлення інстанційної системи судів, сутність якої полягає у можливості перегляду рішення нижчої судової інстанції вищестоящою, а відтак у кінці 3 століття сформувався інститут апеляції, який в результаті рецепції був прийнятий, насамперед, у Франції, а згодом і в багатьох інших країнах Західної Європи. В історіографії судочинства загальноприйнятим є визначення запровадження касаційного перегляду у відправленні правосуддя через подію, яка відбулась у 17 столітті, коли у 1667 році Указом короля Франції Людовика 14 судовий департамент короля (Рада Сторін) було наділено правом скасовувати незаконні рішення судів без можливості перегляду спору по суті та повертати їх для повторного обговорення у парламент» [1, с. 13].

Адже, зародження інституту касації на території України також має глибокі зародження касації сягає часів Київської Русі, яка через стосунки з Візантією контактувала з правовою системою, сформова-

ною з матеріально-процесуальних норм римського, приватного і публічного права [2, с. 14].

В свою чергу, давньоруська судова система передбачала лише одну судову інстанцію.

Так, «найважливіша пам'ятка давньоруського права «Руська правда» не визначала можливості оскарження судових рішень. Хоча, окремі дослідники стверджують, що рішення громадських судів общини (судів верви) все ж можна було оскаржити до княжих судів, що свідчить про наявність в ті часи елементів інстанційності серед окремої категорії судів» [3, с. 36].

З кінця 14 ст. судова влада на українських землях поступово почала відокремлюватися від влади адміністративної та розпочався процес формування інституту професійних суддів. У 1578 році «вищою судовою інстанцією для судів Волинського, Брацлавського та Київського воєводств було визначено Луцький трибунал, який діяв подібно Люблінському трибуналу у Польщі. Однією з його функцій передбачалось встановлювати, чи не відбулося порушення процесуальних прав сторін, тобто здійснювалась перевірка правильності застосування процесуального закону» [4, с. 16].

В середині 14 ст. більша частина українських земель увійшла до складу Великого Князівства Литовського, де функція перегляду рішень нижчестоящих судів покладалась на Великокняжий суд, який мав необмежену компетенцію.

Зокрема, наступний етап розвитку судової влади на українських землях пов'язується зі створенням та розвитком Запорізької Січі.

За загальним правилом «суд кошового отамана вважався найвищою інстанцією для всіх судів, але в особливих випадках та у найскладніших справах в якості останньої інстанції виступав суд військової ради, коли весь кош (Січова рада) приймав рішення» [5, с. 221].

Черговим кроком на шляху диференціації судової організації та окреслення авторитетності судового тлумачення вищими судами стало створення Української національної держави в період Визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. під приводом гетьмана Б. Хмельницького.

В цей період на українських землях формується судова система за принципами інстанційності, територіальності та спеціалізації, а утворена найвища судова інстанція – Генеральний суд в особі верховного судді – Гетьмана, починає виконувати в тому числі наглядову та

роз'яснювальну функцію по відношенню до нижчестоящих судів [6, с. 16–18].

Після судової реформи 1760–1763 рр., яка за рішенням Гетьмана Кирила Розумовського проводилась на Лівобережній Україні, що на той час входила до складу Російської імперії, відбулося відмежування судових функцій від адміністративних і формування нової системи загальних судів – земських, гродських та підкоморських. Найвищим судом був Генеральний суд, де окрім генеральних суддів обиралися також представники по одному від кожного полку [7, с. 157–163].

З 1711 року вищим органом правосуддя в Російській імперії було проголошено Урядуючий Сенат, як центральний орган судового управління з касаційними функціями.

На початку 19 століття поряд із загальною системою судочинства на території України почали формуватися спеціальні суди для розгляду торгових спорів – комерційні. Так, у 1807 р. Було створено комерційний суд в м. Одесі, згодом такі суди були створені також у містах Феодосії (1819 р.) та Ізмаїлі (1824 р.). За правилами Статуту цивільного судочинства 1864 р. касація розглядалась як одна з трьох форм скасування рішень поряд із проханням про перегляд рішення та на проханням про це осіб, що не брали участі у розгляді справи. Предметом касаційного оскарження були постанови апеляційної інстанції за умови, якщо вони закінчували розгляд справи по суті. Касаційному оскарженню підлягали відмови апеляційної інстанції у поновленні строку на апеляцію [7, с. 157–163].

У березні 1917 року в Україні було створено Центральну Раду, яка взяла курс на установавання автономної Української Республіки з демократичним парламентським устроєм. До грудня 1917 р. функції суду касаційної інстанції в УНР виконував Сенат. Його нормативні акти «зберігали свою силу на території УНР і були обов'язковими для всіх судових інстанцій. 2 грудня 1917 р. Центральна Рада прийняла Закон «Про утворення Генерального суду Української Народної Республіки», який передбачав ліквідацію Сенату і перехід усіх його функцій до Генерального суду, що був судом касаційної інстанції. Генеральний суд УНР, як вищий судовий орган, здійснював розгляд будь-яких справ у касаційному порядку, рішення по яких набули законної сили» [8, с. 233].

У зв'язку із приходом до влади Павла Скоропадського Генеральний суд було реформовано у Державний сенат. З встановленням

влади Директорії та відновленням Української Народної Республіки наприкінці 1918 р. було вирішено скасувати Державний Сенат, заснований Гетьманом. 2 січня 1919 р. Директорія затвердила закон про відновлення діяльності Генерального Суду, але з назвою «Надвищий суд» [9, с. 19–20].

З поширенням радянської влади на території України «перехід до нової економічної політики (НЕПу) активізував товарно-грошові відносини. Президія Вищої Ради Народного Господарства своєю постановою від 3 квітня 1922 р. утворила Арбітражну комісію при Вищій Раді Народного Господарства та арбітражні комісії при її місцевих органах. 16 листопада 1922 р. було прийнято постанову Ради народних комісарів УРСР про створення Вищої арбітражної комісії УРСР. Зазначені арбітражні комісії розглядали майнові спори підприємств і організацій, проте не як судові органи, а як державні органи управління» [9, с. 19–20].

У зв'язку з прийняттям у 1977 р. Конституції СРСР, в якій арбітраж конституційно визнавався державним органом, розпочався новий та останній етап функціонування органів радянського держарбітражу.

Однак і у цьому випадку Держарбітраж залишився в системі виконавчо-розпорядчих органів.

Після проголошення «незалежності України у 1991 р. Законом України «Про арбітражний суд» від 04 червня 1991 р. було ліквідовано система державних арбітражів і передбачено утворення арбітражних судів» [10].

Законом «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» [11] від 19 червня 1991 р. було внесено зміни до ст. 161 Конституції УРСР 1978 р., де передбачалось, що вирішення господарських спорів в Українській РСР здійснюється Вищим арбітражним судом Української РСР, арбітражними судами Кримської АРСР, областей, міста Києва.

Також, зазначалось, що втручання будь-яких органів, організацій і посадових осіб у діяльність арбітрів арбітражних судів щодо вирішення спорів не допускається.

При цьому, «важливою особливістю Вищого арбітражного суду України вказаного періоду слід визнати те, що він був останньою інстанцією, яка розглядала господарські спори» [12, с. 36].

У зв'язку з прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України, стаття 125 «якої визначила систему судів загальної юрисдикції, до

якої віднесено місцеві, апеляційні, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України. Таким чином, було упорядковано систему судів загальної юрисдикції, при цьому вказавши на множинність вищих спеціалізованих судів» [13].

Реалізацію судової реформи було продовжено прийняттям Закону України «Про судоустрій України» [45].

Відповідно до нового законодавства систему судів загальної юрисдикції склали: місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд України. До системи господарських судів увійшли: місцеві господарські суди, апеляційні господарські суди, Вищий господарський суд України. Основоположним принципом функціонування касаційного господарського суду стало те, що касаційна судова інстанція не розглядає справу по суті, не встановлює достовірність чи недостовірність судових доказів, не досліджує нових доказів, не керується обставинами, а лише перевіряє їх законність, тобто відповідність їх законодавству України [14].

З прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [15]., внаслідок чого «система оскарження рішень місцевих судів набула чіткої трирівневої інстанційності: апеляційного оскарження – до апеляційних судів областей і регіональних спеціалізованих апеляційних судів; касаційного – до вищих судів трьох спеціалізованих юрисдикцій; виключного провадження – до Верховного Суду України».

Останній свій вигляд касаційна інстанція набула під час прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16]., де передбачено, що у Верховний Суд здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, і має в своєму складі Касаційний господарський суд.

Висновки. Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що історія створення інституту касаційного оскарження в господарському судочинстві в Україні має багатовікову історію, сповнену як фактами постійного розвитку й вдосконалення форм судоустрою та судового процесу, такі трагічних подій, якими пронизана історія державотворення українського народу. Перебуваючи під безпосереднім впливом інших держав, українська судова система поступово відійшла від власних національних традицій судоустрою та запозичила, нерідко примусово, іноземні моделі побудови судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осетинський А.Й. Організація та функціональні засади діяльності касаційної інстанції господарської юрисдикції : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 192 с.
2. Глущенко С.В. Касаційне оскарження як конституційна засада перевірки судових рішень в Україні : дис...канд. юрид. наук : спец. 12.00.10/ С.В. Глущенко. Київ, 2010, 262 с.
3. Гончаренко В.В. Історія держави та права України : навч. посіб. Для студ. юрид. вузів та факультетів. К.: Вентурі, 1996. 304 с.
4. Ясинкський М.Н. До історії апеляційних судів в Польщі і Литві. Луцький трибунал, як вища судова інстанція для Волинського, Брацлавського і Київського воєводств в останній чверті 16 ст. Київ, 1899-1900. 128 с.
5. Тацій В.Я., Рогожин А.Й. Історія держави і права України: підручник [у 2-х томах]. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. Т.1. 648 с.
6. Левицький О.І. По судах Гетьманщини. Нариси народного життя Гетьманщини 2-ої половини 17 віку. Харків: Рух, 1930. 252 с.
7. Омельчук В.В. Судова реформа 1760-1763 років: основні етапи та наслідки. Наукові праці МАУП / редкол.: А.М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. К.: ДП «Вид.дім «Персонал», 2012. 268 с.
8. Яковлев С.Ю. Касація в цивільному судочинстві: історія та сучасність/ С.Ю. Яковлев // Проблеми законності. – Вип.121. С. 232-240.
9. Калініченко В.В. Правовий статус Вищого господарського суду України; дис... канд.юрид.наук: спец. 12.00.10 / В.В. Каланіченко; Київ. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 207 с.
10. Бутирський А. Історія виникнення і розвитку господарського судочинства в Україні. Міжнародний науково-практичний правовий журнал «Legea si Viata». 2013. Вип. 11/3 С/ 33-36.
11. Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР : Закон України від 19 червня 1991р. № 1213а-ХІІ, втратив чинність від 28.06.1996р. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1554-12> (дата звернення: 01.09.2019)
12. Про арбітражний суд: Закон України від 20.02.1997 № 96/97-ВР// втратив чинність від 01.06.2002, // БД «Законодавство України» /

ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-12> (дата звернення 01.09.2019)

13. Конституція України: Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 01.09.2019)

14. Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 № 3018-III, втратив чинність від 03.08.2010, підстава 2453-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14> (дата звернення 01.09.2019)

15. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.02.2010 № 2543-VI, втратив чинність окремих положень від 04.12.2018. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> (дата звернення 01.09.2019)

16. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 01.09.2019)

Лакіс Аліна Вікторівна,
студентка групи ПМГ-18-1
Навчально-наукового
інституту права

Науковий керівник:
Джумагельдієва Гультара
Джумадурдієва,
д.ю.н., с.н.с., професор кафедри
господарського права та процесу

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

***Анотація.** Статтю присвячено питанням правового регулювання контролю якості виробництва лікарських засобів в Україні. Автором було досліджено відповідне законодавство Європейського союзу та вимоги Всесвітньої організації охорони здоров'я з питань сертифікації лікарських засобів, стан імплементації відповідних норм права ЄС в законодавство України, а також останні законопроекти в досліджуваній сфері.*

***Ключові слова.** Лікарські засоби, належна виробнича практика, сертифікація, охорона здоров'я, GMP, якість лікарських засобів, безпека.*

Актуальність тематики дослідження. У зв'язку з глобалізацією економіки та інтеграційними процесами і з урахуванням вимог щодо посилення безпеки суспільства в розвинутих країнах спостерігається тенденція до розширення державного регулювання, що в повній мірі відноситься і до України та такої соціально важливої галузі як виробництво та торгівля лікарськими засобами. З огляду на вищевикладене, доцільно розглянути елементи системи забезпечення якості ліків на державному рівні й відповідні елементи системи сертифікації, які в ЄС встановлені Директивою 2001/83/ЄС «Про звід законів Співтовариства щодо лікарських препаратів для людини» [1] і введені в законодавства всіх держав ЄС. Ці елементи повинні бути закріплені в законодавчих актах України. Однак для цього спочатку треба ввести систему стандартів для добровільного застосування й законодавчо встановити строки їхнього введення в якості технічних регламентів. Протягом встановленого терміну відповідні державні структури

повинні підготуватися до ефективної роботи з нагляду й сертифікації, а розроблювачі, виробники й дистриб'ютори – до забезпечення якості згідно з новими стандартами. Принаймні, таким шляхом ішов до належної виробничої практики (Good Manufacturing Practice, GMP) Європейський Союз.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Особливості правового регулювання виробництва та торгівлі лікарськими засобами були предметом дослідження таких українських науковців, як Дутчак І.Б., Гладун З.С., Немченка А.С., Хоменка В.Н. та інших. Але слід зауважити, що окремо питання правового регулювання саме системи якості лікарських засобів в Україні та відповідність її вимогам законодавства ЄС не були досліджені вказаними вченими.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану законодавства України щодо якості лікарських засобів та відповідності цього законодавства нормам фармацевтичного законодавства ЄС.

Виклад основного матеріалу. Міністерством охорони здоров'я України разом з Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками було розроблено проект наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку сертифікації якості лікарських засобів для міжнародної торгівлі та підтвердження для активних фармацевтичних інгредієнтів, що експортуються» (далі – проект акта) з метою подальшої гармонізації законодавства України із законодавством ЄС та рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ). Проект акта та повідомлення про оприлюднення проекту розміщено 23 серпня 2019 року на сайті Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками у розділі «Консультації з громадськістю/ Проекти регуляторних актів» [2].

Проектом акта передбачено усунення окремих штучних регуляторних бар'єрів для провадження сертифікації якості лікарських засобів для міжнародної торгівлі та підтвердження для активних фармацевтичних інгредієнтів, що експортуються в ЄС та інші країни, та створення умов для поліпшення експортного потенціалу вітчизняних виробників лікарських засобів. Проектом акта конкретизовано строки одержання окремих документів (сертифіката лікарського засобу/заяви про ліцензійний статус/сертифіката серії лікарського засобу/підтвердження для активних фармацевтичних інгредієнтів, що експортуються), уточнено підстави відмови у видачі вищезазначених

документів, конкретизовано підстави для зняття з розгляду заяв, умови усунення недоліків у поданих документах на етапі їх експертизи, передбачено можливість видачі дубліката сертифіката, виправлено застаріла термінологія, вилучено посилання на акти, які втратили чинність, та окремі норми приведено у відповідність до чинних норм законодавства України.

Слід зазначити, що прийняття запропонованого акта загалом сприятиме подальшому розвитку та стимулюванню господарської діяльності з виробництва лікарських засобів для експорту і стане що одним елементом у новій системі забезпечення якості лікарських засобів, що формується в Україні ще з 2012 року.

27 грудня 2012 року наказом Міністерства охорони здоров'я України відповідно до Закону України «Про лікарські засоби», з урахуванням вимог Директиви 2001/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 06 листопада 2001 року щодо Кодексу Співтовариства стосовно лікарських засобів, призначених для застосування людиною, Директиви Комісії 2003/94/ЄС від 08 листопада 2003 року, яка встановлює принципи і правила належної виробничої практики щодо лікарських засобів, призначених для застосування людиною, та досліджуваних лікарських засобів, призначених для застосування людиною, Збірника процедур Співтовариства з питань інспекцій та обміну інформацією (ЕМА/572454/2014, 17 редакція) та рекомендацій документа міжнародної Системи співробітництва фармацевтичних інспекцій (PIC/S) PI 002-3 Вимоги до системи якості фармацевтичних інспекторів було затверджено Порядок проведення підтвердження відповідності умов виробництва лікарських засобів [3].

Базова система сертифікації лікарських засобів для міжнародної торгівлі була розроблена ВООЗ. Переклади документів ВООЗ українською мовою, виконані українськими фахівцями і викладені в літературі [4].

Для введення в дію цієї системи необхідно переконатися в наявності:

- ефективної системи реєстрації лікарських засобів;
- ефективних систем ліцензування виробників і дистриб'юторів;
- дотримання всіма виробниками вимог належної виробничої практики, які повинні бути не нижче вимог настанови з GMP ВООЗ;

- ефективної системи контролю якості зареєстрованих і лікарських засобів, що зареєстровані та виробляються в країні, включаючи доступ до незалежної лабораторії;
- національної фармацевтичної інспекції, що діє в складі національного органу регулювання ліків і яка має у розпорядженні відповідні засоби і досвід для оцінки виконання вимог GMP та інших видів контролю, які закріплені законодавчо;
- адміністративної можливості видавати необхідні сертифікати й проводити розслідування у випадку скарг, дефектів якості або іншої небезпеки, пов'язаної з ліками.

Таким чином, сертифікація на відповідність GMP є тільки частиною системи сертифікації й не може повністю вирішити проблеми міжнародної торгівлі. Крім дотримання правил GMP виробниками, необхідно, щоб у державі була організована й функціонувала інспекція, що регулярно перевіряє (не менше 1 разу в 2 роки) дотримання правил GMP. Тобто, впровадження GMP у країні можливе за участі двох сторін: виробників і державних органів.

Недоліком системи сертифікації ВООЗ є те, що вона не передбачає проведення ні за яких умов зовнішньої інспекції або оцінки, ні національного уповноваженого органу, ні умов виробництва. Такий порядок може викликати в країні-імпортері сумнів щодо надійності цієї системи і якості лікарських засобів.

Цей недолік можна усунути, працюючи в рамках Системи співробітництва з фармацевтичних інспекцій (PIC/S), що передбачає жорсткі умови взаємного визнання результатів інспектування на відповідність GMP. Для участі в PIC/S необхідно представити інформацію про:

- а) національні закони, що регулюють виробництво й контроль лікарських засобів;
- б) національні правила GMP;
- в) національні системи інспектування виробництва;
- г) структуру й організацію інспекції і її систему якості;
- д) будь-які інші відомості про функціонування системи в цілому.

Участь національного уповноваженого органу в PIC/S дозволяє уникнути численних інспекцій вітчизняних підприємств закордонними інспекторами при міжнародній торгівлі. Сучасні системи сертифікації передбачають ієрархію підтвердження відповідності щодо якості. Так, контроль якості – це частина належної виробничої практики, що є складовою забезпечення якості, яка, у свою чергу, є складовою

частиною управління якістю. Україна є членом PIC/S з 2011 року, причому наша країна єдина, хто приєднався до системи з колишніх радянських країн, крім країн Прибалтики.

Висновки. З огляду на наведене можна зробити висновок про те, що в Україні майже повністю склалася система контролю якості лікарських засобів, а також про те, що таку систему було сформовано у відповідності до вимог ВООЗ та законодавства ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про звіт законів Співтовариства щодо лікарських препаратів для людини: Директива 2001/83/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС від 6 листопада 2001 року. URL: <http://avlu.org.ua/standart/122.htm> (дата звернення 05.09.2019 р.).

2. Проект наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку сертифікації якості лікарських засобів для міжнародної торгівлі та підтвердження для активних фармацевтичних інгредієнтів, що експортуються». Сайт Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. URL: http://dls.gov.ua/projects_reg_acts/24103-2/ (дата звернення 05.09.2019 р.).

3. Порядок проведення підтвердження відповідності умов виробництва лікарських засобів: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2012 № 1130 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0133-13> (дата звернення 05.09.2019 р.).

4. Належна виробнича практика лікарських засобів / Під ред. Н.А. Ляпунова, В.А. Загорія, В.П. Георгієвського, Е.П. Безуглої. К.: МОРІОН, 1999. 896 с.

Олексієнко Владислав

Олегович,

студент групи ПМГ-18-1

Навчально-наукового

інститут права

Науковий керівник:

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент кафедри

господарського права та процесу

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

***Анотація.** Стаття присвячена основним проблемам господарсько-правового забезпечення інноваційного інвестування, а також проаналізовано визначення інноваційного інвестування та виокремлено його ознаки.*

***Ключові слова:** господарсько-правове забезпечення, інвестування, інноваційне інвестування, інновації, інвестиції.*

Актуальність тематики дослідження. Найважливішими серед завдань національної економіки, які фактично диктує міжнародна економічна спільнота нашої державі, є здійснення економічного прориву в інноваційній сфері.

Ступінь наукового визначення проблеми. Питання господарсько-правового забезпечення інноваційного інвестування останнім часом все частіше висвітлюються вітчизняними науковцями, зокрема у працях О. Белікова, О.М. Вінник, В.М. Гейця, М.П. Денисенко, Д.В. Задихайла, В.І. Кухар та інших.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження поняття інноваційного інвестування та виокремити його ознаки, а також висвітлення сучасного стану господарсько-правового забезпечення інноваційного інвестування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як справедливо зауважує О. Беліков, «інновацію необхідно розуміти в широкому значенні, враховуючи ідеологію рішень, освоєння ресурсу ідей в економічній, науковій та виробничих сферах, просування інноваційної ідеології у сфері прийняття державних рішень та організації практичної реалізації»

[1]. Діяльність в окремих напрямках інноваційної ідеології, управління інноваційними проектами на суспільно-державному рівні сприятиме позитивним системним і структурним перетворенням у суспільстві [1].

Законодавство у сфері інноваційної діяльності поступово нарощує свій об'єм. Причому не тільки кількісно, але й якісно. Так, останнім часом проведена велика робота з аналізу всього масиву нормативно-правових актів у сфері інноваційної діяльності, а також визначення рівня його відповідності світовим стандартам. ВРУ схвалено низка актів, що підкреслили неухильність обраного державою курсу інтеграції у європейську спільноту. Зокрема, однією з визначальних подій у цій сфері стала розробка науковцями проекту Інноваційного кодексу України [2]. Це стало можливим завдяки багаторічній роботі декількох наукових та науково-освітніх установ, численної кількості залучених фахівців.

Як зазначив Д.В. Задихайло, керівник робочої групи з розробки проекту Кодексу, ухвалення цього акта дозволить вирішити відразу декілька завдань. По-перше, «систематизувати правові аспекти, що стосуються всіх стадій інноваційного процесу – від розробки нового технологічного продукту до його впровадження у виробництво». По-друге, «в Інноваційному кодексі необхідно передбачити всі можливі інструменти стимулювання інновацій – від чотирьох варіантів венчурних фондів до спеціальних режимів інноваційної діяльності» [2].

При цьому, як зазначає В.Я. Тацій, сам процес створення Інноваційного кодексу за своїм характером є також інноваційним, оскільки за змістом інноваційне законодавство України об'єктивно ще не готове до поточної кодифікації у штатному режимі законодавчої діяльності. Підготовка проекту є спробою через кодифікацію інноваційного законодавства терміново вирішити низку проблем законодавчого регулювання інноваційних процесів, досягти синергетичних ефектів у процесі його застосування та реакцією на брак часових ресурсів для поступової й фрагментарної модернізації чинного інноваційного законодавства [3, с. 48].

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає «правові, економічні та організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом» [4]. Згідно з зазначеним Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарської діяльності форм

власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємств усіх форм власності, які мають статус інноваційних.

Чинний закон встановлює, що головною «метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення упровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- і ресурсоекономних технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. З цією метою державну підтримку одержують підприємці - суб'єкти господарювання всіх форм власності, які реалізують в Україні інноваційні проекти» [4].

У статті 326 ГК України законодавець визначає форми інвестування інноваційної діяльності. Так, відповідно до ч. 1 зазначеної статті, «інвестиціями у сфері господарювання признаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей і майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою отримання доходу (прибули) або досягнення іншого соціального ефекту» [5]. Формами інвестування інноваційної діяльності є:

1) «державне (комунальне) інвестування, яке здійснюється органами державної влади або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетного засобу та інших засобів відповідно закону» [5];

2) «комерційне інвестування, яке здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок власних або позикових засобів із метою розвитку бази підприємництва» [5];

3) «соціальне інвестування, яке здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер» [5];

4) «іноземне інвестування, яке здійснюється іноземними юридичними особами або іноземцями, а також іншими державами» [5];

5) «загальне інвестування, яке здійснюється суб'єктами України разом із іноземними юридичними особами або іноземцями» [5].

Якщо звернутись до питання господарсько-правового забезпечення інноваційного інвестування, то варто наголосити, що, останнім часом проблема законодавчого забезпечення інноваційного інвестування набуває все більшого розповсюдження. Зокрема, як слушно з цього питання висловлюється В. І. Кухар, «актуальність проблеми господарсько-правового забезпечення інвестиційної політики держави, вдосконалення інвестиційного законодавства визначається необхідністю проведення структурних змін в економіці під тиском світової

конкуренції, наданням інвестиційним процесам інноваційного характеру для негайного підвищення конкурентоздатності національної економіки і національних товаровиробників та іншими надзвичайно гострими економічними чинниками» [6]. Це зумовлює і нагальну необхідність перегляду нормативно-правових актів, що прямо чи опосередковано регламентують питання інвестування в основні виробничі фонди обладнання та устаткування, що визначає зростання рівня конкурентоздатної. Т.І. Швидка з цього приводу зазначає, що має йтися про модернізацію законодавства про фінансовий лізинг, комерційну концесію, трансфер технологій тощо [7].

Аналіз нормативно-правової бази інноваційного інвестування дає підстави стверджувати, що легальне визначення інноваційного інвестування (у тому числі, й у проекті Інноваційного кодексу України) відсутнє. Отже, це є суттєвим недоліком сучасної системи інноваційного законодавства, який потребує нагального усунення шляхом розробки та прийняття відповідних норм права. Важливим у цьому контексті є визначення самого поняття «інноваційне інвестування», його ознак та місця в системі інвестицій.

Як зазначає О.В. Гарагонич, інвестування може здійснюватися в різних правових та економіко-правових формах. «правових форм інвестування належить: корпоративна форма (інвестування здійснюється шляхом створення або участі в господарській організації унітарного та корпоративного типу); договірна форма (шляхом укладення різноманітних договорів інвестиційного характеру); змішана форма (корпоративна форма поєднується з договірною - наприклад, при інвестуванні в діючу господарську організацію корпоративного типу)» [8]. При цьому фахівець вирізняє окрім правових форм інвестування також економіко-правові форми. До останніх належать:

1) «інноваційне інвестування – здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного становища» [2];

2) «капітальне будівництво – здійснюється з метою створення нових і відтворення діючих основних фондів, в які і вкладаються кошти, інші цінності» [2];

3) «лізингове інвестування – інвестування в основні фонди виробничого призначення шляхом отримання у користування сучасного устаткування (обладнання), що може замовлятися лізингоодержувачем за складеною ним специфікацією, з наданням йому послуг технічного обслуговування та ремонту, а також можливістю викупу предмета лізингу» [2]. У такий спосіб досягається отримання лізингоодержувачем необхідного йому сучасного устаткування без тягара сплати його повної вартості і турбот про його технічне обслуговування [2];

4) «концесійне інвестування – передбачає створення (будівництво) або управління на засадах відповідного договору (концесійного) об'єктом концесії, що є державною або комунальною власністю, за умови взяття концесіонером на себе відповідних зобов'язань, майнової відповідальності та підприємницького ризику» [2];

5) «інші економіко-правові форми (режими) інвестування (приватизаційне, спільне, іноземне, на територіях пріоритетного розвитку, в спеціальних економічних зонах тощо)» [2].

В. І. Кухар визначає «інноваційне інвестування як передачу інвестором на корпоративній або зобов'язальній основі до складу активів суб'єкта господарювання майнових прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності у вигляді інноваційного продукту, впровадження у виробничий процес якого дозволяє започаткувати випуск інноваційної продукції або надання інноваційних послуг» [6, с. 14].

Висновки. Отже, до ознак інноваційного інвестування слід віднести наступні: є різновидом реальних інвестицій; інвестування здійснюється у нематеріальні активи; мета інвестування – впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу; інвестування здійснюється шляхом або придбання готової науково-технологічної продукції та інших прав, або розробки нової науково-технологічної продукції; передача інвестором майнових прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності у вигляді інноваційного продукту відбувається на корпоративній або зобов'язальній основі; впровадження у виробничий процес такої інвестиції дозволяє започаткувати випуск інноваційної продукції або надання інноваційних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беліков О. Інвестування в інноваційну діяльність. Проблеми та шляхи їх вирішення. Юридична канцелярія. 2010. № 3. С. 22-29.
2. Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави: монографія. Х.: Юрайт, 2012. 456 с.
3. Тацій В. Я. Напрями вдосконалення інноваційного законодавства на сучасному етапі розвитку держави. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2011. № 2. -С. 43-51.
4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 20.09.2019).
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL:[https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/436-15](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15) (дата звернення: 20.09.2019).
6. Кухар В.І. Господарсько-правове забезпечення державної інвестиційної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Харків, 2008. 22 с.
7. Швидка Т.І. Інноваційне інвестування в механізмі забезпечення економічної конкурентоздатності: господарсько-правовий аспект. Вісник Нац. університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. 2013. №3. С. 178-189.
8. Гарагонич О.В. Інститути спільного інвестування. Правове регулювання господарської діяльності зі спільного інвестування: монографія / О.В. Гарагонич, Ю. М. Бисага, О. Ю. Кампі, Д. М. Белов. К. : Гельветика, 2014. 215 с.

Орловський Олександр

Геннадійович

студент групи ПМГ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Боднарчук Оксана Іванівна,

к.ю.н, доцент, доцент кафедри

господарського права та процесу

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ В ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню та порівнянню правового регулювання відшкодування збитків за порушення господарського договору в Україні та зарубіжних країнах. Проаналізовано загальні принципи відшкодування збитків у національному та міжнародному законодавстві.*

***Ключові слова:** відшкодування збитків, господарсько-правова відповідальність, правове регулювання, господарські правовідносини, договір, предмет регулювання.*

Актуальність тематики дослідження. В умовах глобалізації сучасного світу основним об'єктом уніфікаційних зусиль міжнародної спільноти в економічній сфері залишається правове регулювання комерційних відносин, фундаментом яких є не тільки міжнародне законодавство, але і національне законодавство країн-учасників. На шляху інтеграції до Європейського Союзу Україна має модернізувати і гармонізувати своє національне законодавство, привести його у відповідність до міжнародних норм у частині договірного права, зокрема щодо правового регулювання договірної відповідальності в господарських відносинах.

У теорії господарського права такий вид відповідальності визначається як господарсько-правова відповідальність, яка полягає у понесенні суб'єктами господарювання несприятливих економічних та правових наслідків. Щодо форми, то ця відповідальність є юридич-

ною, а за змістом вона є матеріальною і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій.

Найбільш розповсюдженими видами договірної відповідальності є зобов'язання відшкодувати збитки та зобов'язання сплатити неустойку, які визнають і санкціями за договором, і договірною відповідальністю одночасно. Тому договірну відповідальність можна вважати окремим різновидом юридичної відповідальності, яка за змістом є економічною, а за формою – юридичною.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Питання відшкодування збитків у господарських відносинах досліджували такі вчені як: В.Е. Беляневич, М.І. Брагинський, В.В. Витрянський, В.П. Грибанов, СМ. Грудницька, А.В. Добровінська, В.С. Євтєєв, Канзафарова, О.С. Комаров, В.І. Кофман, О.П. Подцерковний, Т.В. Степанова, О.В. Фомічева, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, В.М. Черешнюк, Г.Ф. Шершеневич, В.С. Щербина та ін.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати відшкодування збитків у сфері господарювання на основі дослідження законодавства України та інших країн, практики його застосування і відповідних теоретичних засад щодо вказаних відносин у сфері господарювання та відшкодування збитків у цілому.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві «відшкодування збитків є одночасно предметом регулювання цивільного та господарського законодавства, що негативно впливає на рівень ефективності правового регулювання. При цьому цивільне законодавство розглядає збитки як один із правових наслідків порушення зобов'язання, натомість господарське законодавство розглядає збитки як різновид господарсько-правової відповідальності учасників господарських відносин за правопорушення у сфері господарювання» [1, с. 223].

До складу збитків, «які підлягають відшкодуванню, включаються: вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна; додаткові витрати, понесені стороною, яка зазнала збитків; неодержаний прибуток (втрачена вигода), матеріальна компенсація моральної шкоди» [2].

Таким чином, інститут відшкодування збитків в українському законодавстві базується на таких загальних принципах: повна компенсація збитків, достовірність, передбачуваність шкоди, вжиття заходів для запобігання виникненню збитків.

У доктрині та судовій практиці зарубіжних країн щодо вирішення проблеми юридичних наслідків невиконання чи неналежного виконання договірної зобов'язання сформувалися протилежні підходи.

За правом країн континентальної правової сім'ї основним є обов'язок виконати зобов'язання в натурі, а вимога щодо грошової компенсації збитків розглядається як другорядна. Збитки умовно розподіляють на два види: збитки, заподіяні невиконанням зобов'язання взагалі (компенсаторні збитки), та збитки, заподіяні простроченням або неналежним виконанням зі сторони боржника (мораторні збитки). При цьому для мораторних вимога про відшкодування збитків заявляється поряд із вимогою про виконання зобов'язання в натурі. Стягнення компенсаторних збитків передбачає, що вимога про виконання договірної зобов'язання не пред'являється.

У німецькому праві «відшкодування збитків являє собою один із аспектів загального поняття відшкодування шкоди як наслідку порушення договору і характеризується своєю компенсаційністю. Поняття шкоди розуміється в широкому сенсі: шкода може являти собою і знищення майна, і неодержаний прибуток – упущена вигода. При цьому потерпіла сторона має вимагати саме той прибуток, отримання якого було нею підготовлено настільки, що вона би його безперечно отримала у випадку виконання договору» [4, с. 147].

Упущена вигода, згідно зі ст. 252 німецького Цивільного кодексу (далі – НЦК), «включається до загального об'єму збитків. У німецькому праві використовується принцип «тотальної відповідальності» – потерпіла сторона має право вимагати компенсації за всі майнові втрати у випадку наявності певного причинно-наслідкового зв'язку із явищем, яке стало причиною шкоди.

У разі, якщо потерпіла сторона своєчасно не вжила усіх можливих заходів до запобігання шкоди, то вона не вправі вимагати відшкодування вказаної частини збитків. Ця умова розповсюджується також на випадок, коли потерпіла сторона винувата тільки в тому, що не попередила про небезпеку настання надмірної шкоди, якої винуватець не передбачав і не мав передбачити, або не вживав заходів до попередження або зменшення збитків» [4, с. 95].

На практиці доволі часто події, наслідком яких є виникнення відповідальності, можуть приносити одночасно зі шкодою ще й вигоду. За висловом Г. Дєрнбурга, «у таких обставинах тільки підсумок усіх подій доводить, чи є в такому випадку дійсна шкода чи ні» [5, с. 150].

У французькому праві «використовується так званий інститут примушення до виконання зобов'язання в натурі: якщо боржник ухиляється від виконання дій, до яких його зобов'язує судове рішення, то йому присуджується сплатити на користь кредитора штраф за кожен день прострочення виконання. Розмір штрафу встановлюється на розсуд суду і не обмежується. Відшкодування збитків у французькому праві має на меті компенсацію втрат кредитора, які були нанесені йому порушенням договору боржником. Збитки, які мають бути сплачені кредитору, визначаються як втрата, яку зазнав кредитор, або вигода, якої він був позбавлений» [6, с. 281].

Відповідно до ст. 1150 французького Цивільного кодексу (далі – ФЦК) «боржник відповідає тільки за збитки, які були передбачені або могли бути передбачені під час укладення договору, за виключенням випадків, коли зобов'язання не могло бути виконане внаслідок умислу боржника» [6, с. 381]. Умовно «збитки у французькому праві розподіляють на два види: збитки, причинені кредитору від дня прострочення виконання зобов'язання – мораторні збитки, які мають бути відшкодовані навіть за умови подальшого виконання зобов'язання, та збитки, причинені невиконанням зобов'язання – компенсаторні збитки» [6, с. 332].

Стаття 1149 ФЦК встановлює «можливість стягнення упущеної вигоди, яка підлягає стягненню, як і прямі втрати, а ст. 1151 ФЦК закріплює розподіл збитків на прямі та непрямі: прямі збитки є наслідком безпосередніх дій боржника; непрямі – базуються на випадковому причинному зв'язку та є наслідком складних юридичних фактів (дій боржника та третіх осіб або зовсім інших обставин) і відшкодуванню не підлягають» [6, с. 380].

В англо-американському праві відшкодування збитків розглядається як основний засіб захисту інтересів кредитора, який у разі невиконання договору боржником завжди має право на грошову компенсацію, а примусове виконання зобов'язання в натурі тільки як додаткове право.

Право на відшкодування збитків включає в себе можливість вимагати відшкодування збитків у вигляді втрати прибутку, якого кредитор був позбавлений внаслідок порушення договору. Відшкодування збитків аналізується з погляду різних видів майнового інтересу потерпілої сторони: позитивного та негативного. Захист позитивного договірної інтересу передбачає, що потерпіла сторона має бути пос-

тавлена у таке положення, в якому вона б знаходилася у випадку належного виконання договору. Захист негативного договірної інтересу передбачає реалізацію права потерпілої сторони отримати відшкодування витрат, які були понесені нею – потерпіла сторона має бути поставлена у таке положення, в якому вона опинилась би, якби договір взагалі не був би укладеним.

Саме такий підхід використовує і ст. 1-106 Єдиного торгового кодексу США (далі – ЄТК США) [9, с. 218]. У разі «вимушеного укладення потерпілою стороною замінної угоди її збитки в основному визначаються розміром різниці вартості між договором та замінною угодою. ЄТК США прямо орієнтує учасників договору в разі порушення договору укладати замінні угоди. За використання способу розрахунку збитків на основі замінної угоди та під час стягнення абстрактних збитків неврахованими залишаються такі збитки, як додаткові та супутні затрати. Право на їх відшкодування походить із загального принципу компенсації потерпілій стороні усіх витрат – крім різниці в цінах, потерпіла сторона може вимагати супутні збитки» [7, с. 243].

Висновки. Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що умовами настання правової відповідальності для всіх країн є наявність таких елементів: шкода, протиправність діяння, яке спричинило шкоду, причинний зв'язок між діянням та шкодою, провина заподіювана шкоди. Також, господарсько-правова концепція відповідальності за порушення договірних зобов'язань в Україні за загальним підходом співвідноситься із правовими нормами країн континентального права. Правова доктрина відповідальності за невиконання договору в міжнародному праві полягає у правовому захисті потерпілої сторони, і в українському праві у господарсько-правовій відповідальності учасників господарських відносин, основним принципом є відшкодування збитків потерпілій стороні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербина В. С. Господарське право: підручник. Вид. 4-е переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер. 2009. 640 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 03.09.2019).

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.09.2019).

4. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению; пер. с нем. Wolters Kluwer Russia. 2008. 850 с.

5. Дернбург Г. Пандекты. Обязательственное право. Москва, 1911. 411 с.

6. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / предислов. А. Довгерт, В. Захватаев; пер. с франц. В. Захватаев; отв. ред. А. Довгерт. К.: Истина, 2006. 1008 с.

7. Единообразный торговый кодекс США / науч. ред. и авт. введ. С. Н. Лебедев; пер. с англ. М. Международный центр финансово-экономического развития, 1996. 427с.

8. Ласк Г. Гражданское право США: Право торгового оборота: под ред., с вступ, ст. Е. А. Флейшиц; сокращ. пер. с англ. Ю. Э. Милитаревой, В. А. Дозорцева. М.: Иностранная лит., 1961. 52 с.

Паламар Сергій Миколайович,
студент групи ПМГ-18-1

*Навчально-наукового
інститут права*

Науковий керівник:

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент кафедри

господарського права та процесу

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню правового статусу експерта з питань права за новою редакцією Господарського процесуального кодексу України. Проаналізовано права та обов'язки експерта з питань права. Виявлено проблемні аспекти у правовому регулюванні діяльності експерта з питань права, що можуть виникнути під час реалізації відповідних норм на практиці. Запропоновано шляхи*

Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
вдосконалення законодавчого регулювання правового статусу експерта з питань права.

Ключові слова: експерт із питань права, експерт у галузі права, судовий процес, господарський процес, учасник господарського процесу.

Актуальність тематики дослідження. На сьогодні процесуальне законодавство України перебуває на етапі реформування, пов'язаного з прийняттям та введенням у дію нових редакцій процесуальних кодексів, які запроваджують чимало якісно нових, раніше не відомих вітчизняному законодавству інститутів. Одним із таких нововведень є запровадження нового учасника процесу – експерта з питань права, майже ідентичні положення щодо правового статусу якого зосереджені у нових редакціях Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України).

Ступінь наукового визначення проблеми. Дослідження правового статусу експерта з питань права здійснювали як науковці, так і практикуючі юристи, а саме: В. Беяневич, О. Бортман, О. Громовий, О. Кармаза, Д. Кушерець, Ю. Рябченко та ін.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження правового статусу експерта з питань права за новою редакцією ГПК України, виявлення проблемних питань у правовому регулюванні статусу експерта з питань права та вироблення пропозицій щодо вдосконалення правової регламентації прав, обов'язків та відповідальності експерта з питань права у господарському процесі.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із запровадженням інституту висновку експерта з питань права у процесуальні кодекси України часто висловлюються думки, що це суперечить принципу «*jus novit curia*», тобто «суд знає закони», і кожен професійний суддя має сам бути фахівцем у галузі права, а не залучати експертів для вирішення правових питань. Однак суддя не може знати абсолютно все, особливо, якщо йдеться про норми іноземного права, тому залучення експертів з питань права у таких випадках вважаємо доцільним та обґрунтованим.

Також висловлюється погляд, що висновки експертів із питань права не є новелою українського законодавства, оскільки Верховний Суд України та Конституційний Суд України враховують при прийнятті рішень висновки фахівців у сфері права щодо застосування норм права. «Підготовкою таких висновків займаються науково-

консультативні ради, що діють при вказаних судах» [1]. Зокрема, І.А. Бутирська вважає, що «недоцільним ототожнювати статус експерта з питань права, передбаченого новими редакціями процесуальних кодексів, із статусом науково-консультативних рад, що діють при судах» [2, с.109]. Так, експерт із питань права є самостійним учасником судового процесу, бере безпосередню участь у справі, залучається за клопотанням учасника справи, тоді як Науково-консультативна рада, наприклад, при Верховному Суді, є, по суті, органом, утвореним при суді, і учасники процесу жодного відношення до процедури залучення цього органу до справи не мають. Також відрізняється і фінансування: витрати на експерта з питань права несе учасник, який його залучив (або в подальшому сторона, що програла справу), і плату експерт отримує за кожну конкретну справу, а для членів Науково-консультативної ради дача висновків – це робота, за яку вони отримують відповідну заробітну плату [2, с.109].

Нова редакція ГПК України чітко розмежовує правовий статус експерта та експерта з питань права. Так, по-перше, цим учасникам господарського процесу присвячені різні статті ГПК України: ст. 69 регламентує статус експерта, ст. 70 – статус експерта з питань права. По-друге, ст. 98 ГПК України, яка передбачає «вимоги до висновку експерта, передбачає, що предметом висновку експерта не можуть бути питання права» [3]. Таке розмежування, на думку І.А. Бутирської, «тільки погіршує правове регулювання статусу експерта з питань права у господарському процесі, оскільки норми, що регламентують статус експерта, не можуть бути застосовані до експерта з питань права» [2, с.109]. Натомість правове регулювання статусу експерта з питань права є дуже обмеженим і дискусійним, що може викликати чимало проблем у правозастосуванні.

Так, проблеми можуть виникнути уже на стадії залучення експерта з питань права до справи, оскільки законодавець у ст. 70 ГПК України передбачив два критерії для можливості залучення особи до справи як експерта з питань права:

- 1) «особа має мати науковий ступінь» [3];
- 2) «особа має бути визнаним фахівцем у галузі права» [3].

Якщо з першим критерієм ще більш-менш зрозуміло (вбачається, що це може бути кандидат або доктор юридичних наук), то другий критерій – це цілком і повністю оціночне судження, і жодних критеріїв «визнаності» такого фахівця ГПК України не передбачає. Також не

конкретизує ГПК України і питання громадянства такого експерта – зокрема, доцільним вбачається залучення іноземних фахівців у галузі права для дачі висновку щодо дійсного змісту норм іноземного права.

Експерт із питань права може бути залучений до участі у справі з двох питань:

1) «застосування аналогії закону, аналогії права» [3];

2) «змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі» [3].

Варто зауважити, що ці підстави є абсолютно різними за змістом. Так, суддя має бути фахівцем у галузі права і самостійно застосовувати аналогію закону та аналогію права (ч. 11 ст. 10 ГПК України). Тобто експерт із питань права може «допомогти» судді віднайти такі аналогії, але у будь-якому разі кінцеве рішення приймає суддя, а експерт і питань права є лише «консультантом», який ні за що не відповідає [3]. У разі застосування іноземного права суддя взагалі не знає і не має знати такого права, тоді експерт із питань права розтлумачує норми іноземного права, а суддя цілком покладається на такий висновок і беззастережно його застосовує. У такому разі експерт із питань права має нести відповідальність, зокрема кримінальну, за неналежне виконання своїх обов'язків.

Із цього приводу О. Кармаза та Д. Кушерець слушно зауважують: «У цих Кодексах ідеться про застосування аналогії права чи аналогії закону без-посередньо судом <...> Тобто суд (суддя) й надалі самостійно може застосовувати для врегулювання спірних відносин аналогію (права чи закону), вказавши це в судовому рішенні, або для її застосування скористатися висновком експерта з питань права» [4, с. 34].

Права та обов'язки експерта з питань права прописані у дуже стислому вигляді: так, у експерта з питань права лише 3 обов'язки:

1) «з'явитися до суду за його викликом» [3];

2) «відповідати на поставлені судом питання»;

3) «надавати роз'яснення» [3].

Обов'язку надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання, як це передбачено для експерта, експерт із питань права не має. Тобто ГПК України, по суті, регламентує обов'язки експерта з питань права тільки у разі його виклику до суду, стосуються вони тільки поведінки експерта з питань права у суді. Таким чином, експерт із питань права не може нести будь-яку від-

повідальність за завідома неправдивий висновок, оскільки обов'язку давати правдивий висновок у нього немає, про що йшлося вище.

Прав у експерта з питань права також небагато:

- 1) «знати мету свого виклику до суду» [3];
- 2) «відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями» [3];
- 3) «на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду» [3];

4) «брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції» [3]. Права ознайомлюватися з матеріалами справи, як у експерта, нема. Вважаємо, що на практиці можуть виникнути ситуації, коли експерту з питань права необхідно буде дослідити документи по справі, наприклад, договір, яким сторони визначили застосування іноземного права до своїх правовідносин. У такому разі, вважаємо, обов'язковою передумовою дачі обґрунтованого висновку експертом з питань права є ознайомлення останнього з первинними документами, тому вбачаємо за необхідне доповнити права експерта з питань права правом ознайомлюватися з матеріалами справи.

Також взагалі не врегульованим залишається питання можливості суміщення діяльності експерта з питань права з суддівською, адвокатською та іншими видами діяльності. Так, на сьогодні є чимало авторитетних фахівців у галузі права, які мають науковий ступінь і працюють, наприклад, у судовій системі. Звичайно, залучення таких осіб до процесу як експертів із питань права могло би бути дуже корисним, однак виникають питання щодо співвідношення такої діяльності з принципом незалежності суддів, щодо порядку оплати їх послуг, декларування такої оплати, можливості участі судді у справах як експерта з питань права під головуванням інших суддів у суді, де працює такий експерт із питань права. Всі ці питання обов'язково рано чи пізно виникнуть на практиці, тому потребують негайного законодавчого врегулювання.

Висновки. Таким чином, запровадження у господарський процес України експерта з питань права як нового учасника є важливим кроком уперед, оскільки дасть суду змогу отримувати авторитетну фахову думку з вузькопрофільних юридичних питань. Разом із тим нова редакція ГПК України заклала одразу суперечність у його завданнях, сам правовий статус експерта з питань права окреслений нечітко і є до певної міри «недоврегульованим», що зумовлює необхід-

ність негайного перегляду та доповнення відповідних норм із метою уникнення у майбутньому проблем у правозастосуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бортман О. Експерт у галузі права: суддя на фрілансі? Юрист & Закон. 2017. №47 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=ff8a548e-77fe-49ef-8867-e19c11d84470>.
2. Бутирська І.А. Правовий статус експерта з питань права у господарському процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2018. Випуск 48. Том 1. С.108-111.
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. №1798-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення 17.09.2019).
4. Кармаза О., Кушерець Д. Експерт з питань права в судовому процесі: новели законодавства України. Підприємництво, господарство і право. 2017. №10. С. 32-36.

**Пенкіна Ярослава
Володимирівна,**
*студентка групи ПМГ-18-1
Навчально-наукового
інституту права*
Науковий керівник:
Боднарчук Оксана Іванівна,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права та процесу*

ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ ТА МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕСІЇ ЯК ФОРМИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто значення концесії, як форми державно приватного партнерства. Розглянуто сутність концесійного механізму та досліджено переваги і недоліки застосування концесії.*

Ключові слова: концесія, державно-приватне партнерство, концесійний договір, держава.

Актуальність тематики дослідження. Сьогодні концесія є найбільш популярним видом державно-приватного партнерства (як в Україні, так і за кордоном), але наразі майже всі концесійні проекти в Україні є незначними.

Однак механізм концесії, за умови його належного нормативно-правового забезпечення, може використовуватися як для реалізації масштабних інфраструктурних проектів (портових, залізничних, авіаційних та дорожніх), так і з метою ефективного володіння та управління державними активами, що не підлягають приватизації.

Сьогодні вже є закони, що регулюють питання концесії загалом та окремих галузей/об'єктів. Основним з них є Закон України «Про концесії» [1], остання редакція якого потребує додаткового наукового аналізу.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Теоретичні та практичні проблеми застосування концесії досліджені у працях багатьох відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: І. Бернштейна, В. Варнавського, О. Вікарчук, Б. Данилишина, Е. Карра, П. Ковалишина, Ж. Куліджа, Ф. Мьоллера, П. Надолішнього, О. Ольшанського, Т. Пузанова, Я. Усенка, Г. Ялового та ін. Означені науковці у своїх працях окреслюють проблеми сутності та механізму застосування концесії.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати чинне законодавство України щодо концесійної діяльності та обґрунтувати переваги і недоліки застосування концесійного механізму.

Виклад основного матеріалу. Україна є учасником світової торгівлі, тому від привабливості та відкритості українських ринків залежить економічний розвиток та потенціал країни. В Україні доволі значний сектор економіки перебуває в державному управлінні, і досі державні органи займаються прибутковою діяльністю, а подекуди мають монополію.

Окремі дослідники зазначають, що скорочення обсягів державного фінансування, незначні обсяги довгострокового кредитування банківським сектором і невеликі обсяги іноземних інвестицій порівняно з їх потребою викликало необхідність у розробці і впровадженні нових механізмів залучення фінансових ресурсів у реальний сектор

економіки, одним з яких є механізм концесій. «Як свідчить досвід інших країн, одним з ефективних шляхів успішного функціонування державного сектору економіки є залучення до фінансування і управління об'єктами державної власності приватного капіталу не тільки шляхом їх приватизації, але і на концесійній основі» [2, с. 101].

Відповідно до закону України «Про концесії» [1] визначено, що «концесія – це надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику» [1].

Варто відмітити, що у світовій практиці під концесією розуміється форма залучення інвестицій приватного сектору, коли приватним компаніям передаються права володіння і користування об'єктами на період будівництва і експлуатації. У буквальному перекладі англійське слово «concession» означає поступку права власності або права користування власністю [2, с. 103].

Зокрема, розвиток концесійної діяльності в Україні стримують такі причини: «нестабільність макроекономічного середовища; недосконалість нормативно-правової бази; відсутність достатніх стимулів та мотиваційних факторів стосовно залучення інвестиційного капіталу до фінансування концесійних інвестиційних проектів; відсутність чіткого механізму впровадження та реалізації системи концесійного інвестування; відсутність нормативно закріплених концесійних схем та повноважень усіх учасників концесійної діяльності; недостатній рівень підтримки державних та недержавних структур в організації системи концесійного інвестування; концентрація значних концесійних ризиків; регуляторні та правові обмеження здійснення концесійної діяльності відповідно до концесійного законодавства» [4].

Доречно зазначити, що законодавство про концесії існує в Україні з 1999 року. Однак жоден інфраструктурний проект в Україні не було реалізовано на умовах концесії. Серед основних причин є:

– «складна процедура відбору концесіонерів та погодження умов концесії» [3];

– «проблеми з визначенням концесійних платежів та наданням земельних ділянок» [3];

– «надто жорстке регулювання концесії, що не враховує міжнародні стандарти реалізації таких проектів» [3].

Застосування концесії, як форми державно приватного партнерства має свої переваги і недоліки.

Серед переваг застосування концесійного механізму для державного сектору, слід зазначити:

- «збереження права власності на об'єкт концесії» [3];
- «можливість залучення довгострокових приватних інвестицій у малорентабельні сектори економіки» [3];
- «можливість застосування ефективного управління» [3];
- «можливість використання новітніх інженерних розробок» [3];
- «покращення якості та асортименту послуг» [3];
- «створення конкурентного середовища» [3];
- «ефективне використання капіталу та отримання додаткових доходів, створення нових робочих місць тощо» [3].

Відповідно, щодо недоліків (ризиків) застосування концесійного механізму, основними з них є: можливість втрати чи послаблення контролю з боку державних органів за зростанням тарифів та якістю послуг; банкрутство підприємства-концесіонера може мати негативні соціальні наслідки і призвести до втрати довіри населення до державних органів влади; концесія в умовах непрозорості дозвільних процедур та недосконалості вітчизняного правового поля створює додаткові умови для корупційних дій.

Для приватного сектору теж існують як свої переваги, так і недоліки застосування концесійного механізму, а саме: можливість отримання економічної вигоди від управління об'єктом концесії; отримання фінансових пільг з боку держави; наявність гарантованого кола споживачів послуги; за умови успішної реалізації проекту зростання ділової репутації підприємства-концесіонера і, як наслідок, його конкурентоспроможності [3].

Серед недоліків (ризиків) застосування механізму концесії для приватного сектору слід виділяти: високі ризики капіталовкладень; ризики невиконання бюджетних зобов'язань; проблеми встановлення ринкових тарифів через політизованість даного питання; можливість

втрасти об'єкта концесії у випадку суперечки з органами влади та концесіонером тощо [5].

Аналізуючи Закон України «Про концесії» [1] можна визначити такі новели в ньому:

по-перше, «у концесію можуть надаватися об'єкти права державної чи комунальної власності, які використовуються для здійснення діяльності у будь-яких сферах господарської діяльності, включаючи майно підприємств як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях (дороги, порти, вокзали тощо)» [6];

по-друге, «відтепер можливий консорціум на кожній стороні. А новими учасниками концесійної діяльності є радники (для підготовки пропозицій, конкурсної документації) та кредитори» [6];

по-третє, «для визначення концесіонера відбувається концесійний конкурс або прямі переговори» [7];

по-четверте, «ініціаторами підготовки пропозицій про здійснення державно-приватного партнерства у формі концесії можуть бути не тільки потенційні концесіодавці, але і юридичні особи приватного право (резиденти та/або нерезиденти) або об'єднання юридичних осіб» [7].

Необхідно відзначити, що реалізація окремих положень нової редакції закону України «Про концесії» [1] потребує прийняття підзаконних нормативно-правових актів (наприклад, щодо моніторингу виконання договорів концесії, перевірки об'єктів оренди, що плануються до передачі у концесію, залучення радників). Також необхідно внесення певних змін до Закону України «Про державно-приватне партнерство» [8], який містить загальні норми щодо реалізації всіх форм такого партнерства, включаючи концесію.

Висновки. Отже із зазначеного вище, можна зробити висновок, що концесії являють собою розвинену, перспективну і комплексну форму державно-приватного партнерства. Вони представляють собою досить зручний спосіб залучення іноземних інвестицій, які зможуть допомогти вийти деяким сферам життєдіяльності суспільства з кризового стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 № 997-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997-14> (дата звернення: 10.09.2019).

2. Зельдина Е.Р. Специальный режим хозяйствования: теоретические вопросы и направления модернизации: монография. НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. 327 с.
3. Бенедисюк С.В. Оновлення концесійного законодавства /Юридична газета 2019. №15. С.24-25.
4. Гриценко Л. Л. Проблеми та тенденції розвитку концесійного інвестування в Україні. Вісник СумДУ. Серія Економіка. 2017. №1. С. 153–162.
5. Залознова Ю.С., Бутенко Н. В., Петрова І. П. Публічно-приватне партнерство в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. Економічний вісник Донбасу. 2016. № 2(44). С. 21–28.
6. Попович Д. В. Концесія як форма державно-приватного партнерства: сутність, переваги і недоліки застосування. Економіка: реалії часу. 2015. №1. С. 49-53.
7. Пирог О. В., Процик І. С., Томич М. І. Концесія як перспективна форма державно-приватного партнерства: переваги та недоліки. Молодий вчений. 2019. № 2. С. 13–15.
8. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. №2404-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення: 10.09.2019).

Петренко Богдан Олегович,
студент групи ПМГ-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент кафедри

господарського права та процесу

ДОГОВІР КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ КОШТІВ

***Анотація.** У статті охарактеризовано договір контрактації сільськогосподарської продукції як один із господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання публічних коштів. Визначено особливості суб'єктного складу договору, його предмет; проведено аналіз інших елементів змісту договору контрактації сільськогосподарської продукції.*

***Ключові слова:** контрактація, сільськогосподарська продукція, договір, господарсько-правовий засіб, державні кошти, ефективне використання.*

Актуальність тематики дослідження. Контрактація сільськогосподарської продукції являє собою особливий вид розміщення державного замовлення та здійснення публічних закупівель. Під час укладення договорів контрактації мається на меті задоволення суспільних і державних потреб у сільськогосподарській продукції, здійснення її закупівлі для подальшої переробки або заготівлі. Однак, на відміну від процедури публічних закупівель, договір контрактації укладається щодо сільськогосподарської продукції, яка має бути поставлена (вирощена, вироблена) у майбутньому, тобто на момент укладення договору вона фактично відсутня.

Ступінь наукового визначення проблеми. Деякі питання вдосконалення правового регулювання господарської діяльності досліджували в працях такі науковці, як О.М. Вінник, О.П. Віхров, Д.В.

Задихайло, В.К. Малолітнева, В.К. Мамутов, В.С. Мілаш, В.М. Пашков, О.П. Подцерковний, Г.В. Смолин, В.А. Устименко, В.С. Щербина та ін.

Мета дослідження. Метою статті є здійснення аналізу особливостей договору контрактації сільськогосподарської продукції, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення господарського законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 1 ст. 272 ГК України, «державна закупівля сільськогосподарської продукції здійснюється за договорами контрактації, які укладаються на основі державних замовлень на поставку державі сільськогосподарської продукції» [1]. Положенням ч. 2 ст. 272 ГК України зазначається, що за «договором контрактації виробник сільськогосподарської продукції (виробник) зобов'язується передати заготівельному (закупівельному) або переробному підприємству чи організації (контрактанту) вироблену ним продукцію у строки, кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти й оплатити її» [1].

Договір контрактації сільськогосподарської продукції тільки тоді стає господарсько-правовим засобом забезпечення ефективного використання державних коштів, коли його «обов'язковим учасником (контрактантом) є державний замовник, а розрахунки за договором здійснюються з коштів державного бюджету» [1].

Що стосується іншої сторони договору контрактації сільськогосподарської продукції, то нею є виробник відповідної продукції. Причому його форма власності, організаційно-правова форма не уточнені в ст. ст. 272-273 ГК України [1], отже, «право на укладення договору контрактації сільськогосподарської продукції має будь-який виробник такої продукції». Однак у Податковому ПК України, під «сільськогосподарським товаровиробником» розуміється «юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням і виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках і водосховищах) і її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власно виробленої сировини на давальницьких умовах, і здійснює операції з її постачання» [2].

Зокрема, Закон України «Про сільськогосподарський перепис» [3] визначає «виробників сільськогосподарської продукції» як

«юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання та їх відокремлені підрозділи, фізичні особи (фізичні особи-підприємці, домогосподарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю, передбаченою класифікацією видів економічної діяльності, мають у володінні, користуванні або розпорядженні землі сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарських тварин» [3].

До того ж, згідно із Законом України «Про публічні закупівлі», «учасником процедури закупівлі може бути фізична особа, у тому числі фізична особа-підприємець, юридична особа (резидент або нерезидент), яка подала тендерну пропозицію або взяла участь у переговорах у разі застосування переговорної процедури закупівлі» [4].

Отже: 1) у договорі контрактації сільськогосподарської продукції передбачено дві сторони – контрактанта й виробника; 2) контрактантом є державний замовник, який повинен відповідати вимогам, визначеним Законом України «Про публічні закупівлі» [6]; ним може бути орган державної влади, орган місцевого самоврядування та інші розпорядники бюджетних коштів; 3) в окремих видах договорів контрактації сільськогосподарської продукції контрактантом може виступати визначений спеціальним законодавством орган; 4) виробником сільськогосподарської продукції може бути будь-яка фізична чи юридична особа незалежно від форми власності, організаційно-правової форми, у тому числі нерезидент.

Наступною особливістю «договору контрактації сільськогосподарської продукції» є власне «предмет договору – сільськогосподарська продукція – це нормативно визначений перелік продукції сільського, рибного та лісового господарства, а також продуктів її первинної переробки» [5, с. 63]. Визначення поняття «сільськогосподарська продукція» наведене в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» [6], «сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари) – це товари, зазначені в групах 1-24 УКТ ЗЕД згідно із Законом України «Про Митний тариф України», якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних чи орендованих потужностях (площах)» [6].

Отже, як видно, до сільськогосподарської продукції зараховано як продукти рослинного, тваринного походження, так і результати обробки та переробки цих товарів. Сільськогосподарська продукція як предмет договору контрактації повинна відповідати певним характеристикам. Зокрема, приписами ч. 3 ст. 272 ГК України зазначено, що «в договорах контрактації повинні передбачатися види продукції (асортимент), номер національного стандарту або технічних умов, гранично допустимий уміст у продукції шкідливих речовин; кількість продукції, яку контрактант приймає безпосередньо у виробника; ціна за одиницю, загальна сума договору, порядок та умови доставки, строки здавання-приймання продукції; обов'язки контрактанта щодо подання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції та її транспортування на приймальні пункти й підприємства; взаємна майнова відповідальність сторін у разі невиконання ними умов договору; інші умови» [1].

Крім предмета, істотною умовою договору контрактації є також ціна сільськогосподарської продукції. Тут необхідно враховувати той момент, що, відповідно до Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [7] і Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [6], ціни на деякі окремі види сільськогосподарської продукції підлягають державному регулюванню.

Наступне питання – це права й обов'язки сторін, як одна істотна умова договору. Зі змісту ст. ст. 272-273 ГК України випливає, що основними обов'язками контрактанта «є прийняття всієї сільськогосподарської продукції в кількості й асортименті, а також у строки, обумовлені договором; оплата цієї продукції за цінами, визначеними в договорі; сприяння у виробництві продукції» [1]. При цьому обов'язками виробника є вироблення (виращування, вигодовування) продукції, що відповідає договору за асортиментом, технічними вимогами, кількістю, і її постачання в обумовлені строки до місця, визначеного в договорі.

Крім того, ст. 273 ГК України також установлює особливі вимоги до виконання договору контрактації сільськогосподарської продукції. Зокрема, відповідно до цієї статті, «виробник повинен не пізніше як за п'ятнадцять днів до початку заготівлі продукції повідомити контрактанта про кількість і строки здачі сільськогосподарської продукції, що пропонується до продажу, і погодити календарний графік її

здачі. При цьому контрактант, у свою чергу, зобов'язаний прийняти від виробника всю пред'явлену ним продукцію на умовах, передбачених у договорі. Нестандартну продукцію, яка швидко псується, придатну для використання у свіжому або переробленому вигляді, і стандартну продукцію, яка швидко псується, що здається понад обсяги, передбачені договором, контрактант приймає за цінами й на умовах, що погоджені сторонами» [1]. Наведене положення ст. 273 ГК України [1] неповною мірою узгоджується зі ст. 272 цього ж Кодексу. Зокрема, це стосується «зобов'язання виробника не пізніше як за п'ятнадцять днів до початку заготівлі продукції повідомити контрактанта про кількість продукції та зобов'язання контрактанта прийняти всю продукцію виробника» [1].

Висновки. Отже, укладення договорів контрактації сільськогосподарської продукції є досить дієвим господарсько-правовим засобом забезпечення ефективного використання державних коштів, оскільки дає змогу, з одного боку, забезпечити підтримку вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, а з іншого – задовольнити потреби держави у відповідній продукції належної якості й безпечності за оптимальними цінами. Між тим необхідно вказати на окремі недоліки правового регулювання порядку укладення та виконання договорів контрактації сільськогосподарської продукції, а саме: 1) необхідність уніфікації технічних характеристик і вимог до якості сільськогосподарської продукції зі стандартами ЄС; 2) певна неузгодженість між собою положень ч. ч. 2 і 3 ст. 272 та ч. ч. 1 і 2 ст. 273 ГК України [1] щодо того, які умови договору визначаються на розсуд сторін, а які є обов'язковими для включення їх до змісту договору; 3) неврегульованість питань щодо порядку відбору виробників і місця укладення договорів контрактації сільськогосподарської продукції; 4) невизначеність порядку здійснення контрактантом контролю за виробничим процесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 17.09.2019).

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 17.09.2019).

3. Про сільськогосподарський перепис: Закон України від 23.09.2008 р. №575-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17> (дата звернення: 17.09.2019).

4. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. №922-VIII// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 17.09.2019).

5. Чабаненко М.М. Сільськогосподарська продукція як категорія аграрного права України. Науковий вісник Національного університету біо- ресурсів і природокористування України. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 58-65.

6. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. №1877-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення: 17.09.2019).

7. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 р. №400-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12> (дата звернення: 17.09.2019).

Пронькіна Антоніна Сергіївна

студентка групи ПМГ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Орел Лілія Василівна,

д.ю.н., доцент, професор кафедри

господарського права та процесу

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ АУКЦІОННИХ ТОРГІВ НЕДІЙСНИМИ

***Анотація.** Статтю присвячено характеристиці питання не-
дійсності аукціонних торгів. Розглядаються причини визнання торгів
недійсними та наслідки встановлення даного факту.*

***Ключові слова:** аукціонні торги, купівля-продаж, аукціон, дого-
вір купівлі-продажу, недійсність правочинів.*

Актуальність тематики дослідження. У зв'язку із ратифікаці-єю Україною Угоди про Асоціацію з Європейським союзом виникає необхідність реформування національного законодавства у сфері аукціонної торгівлі у напрямку досягнення ефективності їх функціонування. Існує позитивний світовий досвід ефективного функціонування аукціонної купівлі-продажу товарів як конкурентного способу реалізації товарів. Оптимальне правове регулювання аукціонної купівлі-продажу забезпечить ринкове саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання, що сприятиме підвищенню ефективності товарообігу у сфері господарювання. Поряд із цим виникає потреба у визначенні причин визнання аукціонних торгів недійсними та охарактеризування правового поля наслідків встановлення відповідного факту. Тому дана тематика є актуальною та потребує додаткового вивчення.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Загальну проблема-тику аукціонної купівлі-продажу товарів досліджували у своїх науко-вих працях вітчизняні та зарубіжні учені, такі як М.І. Брагінський, М.Є. Молчанова, В.С. Мілаш, О.П. Подцерковний та ін. Дослідження недійсності торгів було здійснено О.А. Беляєвою, В.С. Груздевим та Л.М. Долгополовою.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати правове регулювання визнання аукціонних торгів недійсними та визначення правових наслідків встановлення даного факту.

Виклад основного матеріалу. Головною метою використання аукціонів є створення умов для забезпечення конкурентної купівлі-продажу товарів. Однак, варто звернути увагу на те, що саме лише проведення аукціону ще не є гарантією задоволення інтересів його учасників щодо реалізації (придбання товару), який був виставлений на торги. Тобто у результаті проведення аукціонної купівлі-продажу товарів між продавцем та покупцем можуть виникнути як правовідносини із реалізації товару, так і встановлення факту відсутності таких правовідносин.

Таким чином, на думку М.Є. Молчанової «за критерієм досягнення зазначеної мети аукціонів, їх можна кваліфікувати як такі, що сприяли отриманню бажаного результату (торги з позитивним результатом), і такі, що не мали зазначених наслідків (торги з негативним результатом)» [1, с. 104].

Торги з позитивним результатом можна визначити, як аукціон, на якому внаслідок виконання всіма учасниками аукціонних відносин дій, що передбачені законодавством між продавцем та покупцем, виникають господарські зобов'язання на основі договору купівлі-продажу.

У свою чергу, торги з негативним результатом мають місце тоді, коли внаслідок здійснення всіма учасниками аукціонних відносин всього комплексу або частини передбачених законодавством дій між продавцем та покупцем не виникає заснованих на договорі купівлі-продажу господарських зобов'язань. Залежно від причини відсутності бажаного результату можна виокремити такі види торгів з негативним результатом: недійсні; такі, що не відбулись; такі, що відбулись, однак, внаслідок них договірні відносини не виникли.

Так, варто зазначити, що недійсними є такі аукціонні торги, які були проведені із істотними порушеннями встановленої процедури, що спричинило неможливість визначення особи, з якою реально має бути укладений договір купівлі-продажу.

Однак питання визнання аукціонів недійсними є неоднозначним у юридичній доктрині. Питання про можливість визнання аукціонних торгів недійсними в юридичній доктрині є неоднозначним. Так, О.А. Беляєва зазначає, «що з урахуванням того, що аукціонні торги уявля-

ють собою систему певних юридично значущих дій, більшість з яких правочином не є, відсутня можливість визнання недійсною кожної такої дії, внаслідок чого є сумнівною відповідна кваліфікація всього явища в цілому» [2, с. 24–30].

З іншого боку варто звернути увагу, що можливість визнання торгів недійсними передбачає відсутність результату, на який торги були спрямовані та не обумовлює підпорядкування такого способу укладання договору купівлі-продажу правилам недійсності правочинів. Так, на думку Л.М. Долгополової «за наявності подібного дефекту здійснення процедури торгів договір, що був укладений за їх результатами, також має визнаватись недійсним» [3, с. 250–257].

Таким чином, можна дійти висновку, що правові наслідки визнання аукціонних торгів недійсними залежать від моменту встановлення факту існування істотних порушень встановленої процедури. Так, недійсними визнано завершені торги, то цей факт є підставою для визнання недійсним договір купівлі-продажу, що був укладений на торгах. У разі встановлення факту недійсності торгів до укладення договору купівлі-продажу, тоді недійсним є зобов'язання до його укладення.

Варто звернути увагу, що чинне законодавство з питань аукціонної торгівлі не містить переліку підстав, за наявності яких торги можуть бути визнані недійсними. Нормативно-правові акти з питань аукціонної купівлі-продажу товарів не містять переліку підстав, за наявності яких торги можуть бути визнані недійсними.

Однак, проведений М.Є. Молчановою «аналіз судової практики України дозволяє визначити в якості таких підстав наступні: порушення правил проведення аукціону, порушення вимог щодо доброчесної конкуренції на торгах, зокрема шляхом зговору між учасниками, здійснення юридично значущих дій не уповноваженою особою або уповноваженою особою, але з перевищенням наявної компетенції» [1, с. 106].

Механізм проведення аукціону включає ряд етапів, що складаються з окремих юридично значущих дій його учасників. Порушення порядку виконання зазначених дій чинить негативний вплив на загальний результат аукціону. Крім того, підставою для визнання аукціонних торгів недійсними також є відсутність у будь-кого з учасників аукціонних відносин належної компетенції щодо здійснення юридич-

но значущих дій. Так, недійсними можуть бути визнані аукціонні торги у разі відсутності належних повноважень і у покупця.

У своєму науковому дослідженні В. С. Груздев на таку підставу визнання аукціонних торгів недійсними та зазначає: «при розв'язанні зазначеної проблеми, насамперед, необхідно враховувати інтереси стабільності товарообігу. Якщо заявка не перемогла, а торги могли б відбутися і без неї, відповідно її недійсність не повинна тягти за собою недійсності аукціонних торгів та укладеного на них договору. «Коли ж недійсна заявка не перемогла, але без її наявності не можна було б проводити аукціонні торги, укладений за їх результатом договір купівлі-продажу слід вважати оспорюваним при оспорюваності даної заявки та нікчемним – при її нікчемності» [4, с. 24–36].

Погоджуючись із даними положеннями варто звернути увагу, що відповідно до ст. 228 ЦК України правочин, який порушує публічний порядок, кваліфікується як нікчемний [5]. Відповідно до ч. 2 ст. 5 ГК України забезпечення захисту конкуренції, недопущення її неправомірного обмеження є одним з елементів правового господарського (публічного) порядку [6].

Водночас ч. 2 ст. 215 ЦК визначає нікчемний правочин як недійсний, якщо його недійсність встановлена законом. У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається [5]. Статтею 207 ГК України передбачено, що господарське зобов'язання, що не відповідає вимогам закону або вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, або укладено учасниками господарських відносин з порушенням хоча б одним з них господарської компетенції (спеціальної правосуб'єктності), може бути на вимогу однієї зі сторін або відповідного органу державної влади визнано судом недійсним повністю або в частині [6].

Таким чином, аналіз вищезазначеного вказує на те, що визнання аукціонних торгів недійсними віднесено до компетенції суду. Звертатися до суду має право будь-який учасник, який у результаті допущених порушень при організації та проведенні аукціону не став переможцем. Також оспорювати аукціонні торги мають право особи, які через допущені порушення не мали змоги взяти участь у відповідних торгах.

Враховуючи вищенаведене погоджуємось із думкою М.Є. Молчанової з приводу доцільності створення комісії з вирішення спірних питань аукціонного товарообігу, що значно скоротить процедуру розгляду справ про недійсність результатів аукціонних торгів.

Також вважаємо за необхідне нормативно закріпити перелік підстав, за наявності яких торги можуть бути визнані недійсними та визначити правове поле наслідків встановлення даного факту.

Висновки. Залежно від критерію досягнення мети аукціонних торгів, їх умовно можна поділити на торги з позитивним результатом, в яких унаслідок здійснення всіма учасниками аукціонних відносин передбачених законодавством дій між продавцем та покупцем виникають господарські зобов'язання на підставі договору купівлі-продажу; і торги з негативним результатом, коли внаслідок здійснення всіма учасниками аукціонних відносин всього комплексу або частини передбачених законодавством дій між продавцем та покупцем не виникає заснованих на договорі купівлі-продажу господарських зобов'язань. Існує необхідність нормативного закріплення підстав, за наявності яких торги можуть бути визнані недійсними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Молчанова М.Є. Господарсько-правове регулювання аукціонної купівлі продажу товарів : дис. канд. юр. наук. Харків, 2016. 218 с.
2. Беляева О.А. Оформление результатов торгов. Предпринимательское право, 2010. № 1. С. 24–30.
3. Довгополова Л. М. Вади договорів, укладених на торгах. Вісник Академії правових наук України, 2012. № 1(68). С. 250–257.
4. Груздев В.С. Торги: понятие, правовая природа, признание недействительности. Хозяйство и право, 2004. №7. С. 24–36.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> // БД «Законодавство України» / ВР України. (дата звернення: 02.09.2019).
6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> // БД «Законодавство України» / ВР України. (дата звернення: 02.09.2019).

Сарніцька Олеся Валеріївна,
студентка групи ПМГ-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

**Никитченко Наталія
Валеріївна,**

*д.ю.н., доцент, завідувач кафедри
господарського права та процесу*

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** Статтю присвячено загальній характеристиці правових засобів захисту прав інтелектуальної власності у сфері господарювання. Розглядається значення захисту прав інтелектуальної власності для суб'єктів права інтелектуальної власності та для держави в цілому.*

***Ключові слова:** інтелектуальна власність, авторське право, торговельна марка, плагіат.*

Актуальність тематики дослідження. Однією з умов успішного розвитку інтелектуального потенціалу країни є формування дієвої системи захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, у сфері господарювання. Сучасний етап економічного розвитку характеризується важливим значенням створення ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання. Адже збільшення інновацій, нововведень зумовлює створення робочих місць у нових галузях, які визначають стан світової економіки нашого століття, а саме економіки, що базується на знаннях. Захист інтелектуальної власності також стосується створення цивілізованого ринкового середовища, де як виробники, так і споживачі були б надійно захищені від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності, контрафактної продукції, виробництвом фальсифікованих товарів.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Аналіз питань, пов'язаних з захистом прав інтелектуальної власності суб'єктів гос-

подарювання здійснено у працях таких науковців: О.В. Васильєв, Т.М. Вахонєва, А.С. Ткачук, А.О. Кодинець, В.К. Мамутов, Д.А. Король, Н.С. Фесенко та ін.

Мета статті. Дослідження правових засобів захисту прав інтелектуальної власності у сфері господарювання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до українського законодавства, держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Так, ч. 2. ст. 20 Господарського кодексу України містить положення про те, що «кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів» [1]. А реалізація та захист прав інтелектуальної власності у сфері господарювання здійснюється нормативно-правовими актами, як національними, так і міжнародними.

Зокрема, міжнародне регулювання у сфері інтелектуальної власності здійснюється відповідно до угод, ухвалених Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). Дані угоди встановлюють обов'язкові для всіх країн-учасниць стандарти охорони й захисту прав інтелектуальної власності.

Водночас Конституція України у ст. 54 передбачає гарантії у сфері інтелектуальної власності, а саме: «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності»[2].

Досить вагомим джерелом у сфері захисту права інтелектуальної власності є Цивільний Кодекс України, у якому вказані основні поняття та класифікація об'єктів прав інтелектуальної власності, а ст. 418 визначає, що «право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом» та Господарський Кодекс України, яким виокремлені особливості правомочностей суб'єктів господарювання залежно від виду об'єкту прав інтелектуальної власності [3].

Ситуація з рівнем захисту права інтелектуальної власності в Україні досить складна, хоча і має певні зрушення, як наприклад: створення в Україні Департаменту кіберполіції в складі Національної поліції, який почав співпрацювати з ФБР і Інтерполом з питань захисту

прав інтелектуальної власності. Разом з тим в Україні досі має місце низка порушень, що проявляються у:

- «незаконному виробництві, експорт, імпорт, зберігання, реалізацію та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва» [4];
- «порушенні авторського права у мережі Інтернет» [5];
- «підробці товарів, знаків для товарів та послуг, етикеток та упаковок» [6, с. 23];
- «незаконному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральних мікросхем, сорту рослин, а також привласненню авторство на них» [6, с. 23];
- «незаконному використанні відомостей, що становлять комерційну таємницю, якщо це спричинило істотну шкоду правовласнику»;
- «плагіаті, копіюванні» [6, с. 23];
- «використанні зареєстрованого зазначення географічного походження товару, коли цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця» [6, с. 23].

Зокрема, в Україні дедалі актуальнішою стає проблема плагіату, що призводить до порушення авторського права, як сукупності прав на твір, які належать автору у зв'язку зі створенням і використанням твору.

«Серед важливих засобів захисту прав інтелектуальної власності від плагіату є визнання наявності або відсутності прав» [1], адже дане визнання являє собою необхідну передумову для визначення правомірності поведінки порушника права. Так, аналіз Закону України «Про авторське право і суміжні права», а саме ст. 53 доводить, що «такий спосіб захисту гармонізується з правом суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення» [7].

Також в Україні наявний високий коефіцієнт порушень щодо неправомірного використання торговельної марки. Так, ст. 158 ГК України виокремлює визначення торговельної марки, право на яку належить кільком особам, як «марка, що відрізняє товари і послуги учасників об'єднання підприємств (торговельна марка об'єднання, спільна торговельна марка) від однорідних товарів і послуг інших суб'єктів господарювання, або використовується спільно кількома суб'єктами в інших випадках, передбачених законом» [1]. У свою

чергу Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» дає визначення поняття знаку для товарів і послуг, як позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб [8].

Отже, аналіз норм чинного законодавства дає підстави говорити про торговельну марку, як засобу індивідуалізації, а використання без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати торговельну марку або схожі позначення в господарській діяльності є недобросовісною конкуренцією, внаслідок якої власник торговельної марки може захищатися на підставі норм про недобросовісну конкуренцію.

Крім того, способом захисту є закріплення державною реєстрацією права на торговельну марку, винахід (корисну модель), географічне зазначення та комерційне найменування. Як зазначає А.О. Козинець, даний спосіб захисту використовується найчастіше, а також, як правило, поєднується з вимогою стягнення збитків або ж знищення на товарах чи їх упаковці позначення, схожого з зареєстрованим. Описаний спосіб захисту може бути застосованим як у межах одного об'єкта права інтелектуальної власності (до прикладу, конфлікт між правоволодільцями схожих торговельних марок, що зареєстровані для одного класу товарів), так і між різними видами засобів індивідуалізації [9, с.306].

На тлі існуючих проблем у сфері захисту права інтелектуальної власності у сфері господарювання, можна виокремити пріоритетні напрями удосконалення механізму захисту права інтелектуальної власності в сучасній Україні. Такі як:

- «приведення норм Господарського та Цивільного кодексу України у відповідність до норм законодавства ЄС та поступове удосконалення нормативної бази у сфері захисту права інтелектуальної власності» [10, с. 148];

- «здійснення ефективних заходів із попередження та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності» [10, с. 148];

- «розповсюдження та популяризація знань про законодавство у сфері інтелектуальної власності, важливість охорони та дотримання прав інтелектуальної власності, захисту права інтелектуальної власності» [10, с. 148];

– «підвищення рівня освіти та професійного рівня у сфері захисту інтелектуальної власності, підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури в сфері інтелектуальної власності» [10, с. 148].

Висновок. Інтелектуальна власність має бути фундаментальним та міцним механізмом для створення сприятливого середовища вільної конкуренції та творчої активності з метою культурного та економічного розвитку держави, оскільки відсутність належного та відповідного сучасним вимогам захисту інтелектуальної власності може стати обмеженням, зокрема, для міжнародної торгівлі. Відтак, удосконалення законодавства для вирішення наявних проблем у сфері захисту прав інтелектуальної власності та усвідомлення необхідності забезпечення з боку держави захисту прав інтелектуальної власності у сфері господарювання відіграє важливу роль у сприйнятті країни на міжнародній арені як самодостатньої та сильної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 09.09.2019).
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96-вр> (дата звернення: 09.09.2019).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 09.09.2019).
4. Білоус І. М. Захист прав інтелектуальної власності: український і зарубіжний досвід. Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право. 2016. Вип. 11. С. 20-27.
5. Ріппа П.С. Забезпечення авторських прав у мережі Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvnudpsu/2011_2/Rippa_P_S.pdf.
6. Кубах А. І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. Х.: ХНАМГ, 2008. 149 с.
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 09.09.2019).

8. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>(дата звернення: 09.09.2019).

9. Кодинець А.О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг: Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 312 с.

10. Павленко Т.А. Особливості захисту права інтелектуальної власності в сучасній Україні. Наше право. 2014. №10. С. 147-152.

Шара Аліна Романівна,

студентка групи ПМГ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Боднарчук Олег Григорович,

д.ю.н., професор, професор

кафедри господарського права та процесу

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

***Анотація.** Статтю присвячено загальній характеристиці правового регулювання використання земельних ділянок суб'єктами господарювання у сфері будівництва. Розглядається поняття та законодавчі основи регулювання використання земель житлової та громадської забудови*

***Ключові слова:** земельна ділянка, будівництво, землі житлової та громадської забудови, містобудування, благоустрій, планування території.*

Актуальність тематики дослідження. Земля – це найважливіший природний ресурс, який забезпечує життєдіяльність суспільства і держави, і потребує виважених рішень щодо його раціонального використання, оскільки якісні властивості та характеристики земельних

ресурсів зазнають значного погіршення внаслідок їх нераціонального використання, що призводить до погіршення екологічного середовища у всьому світі. Земля повинна використовуватися розумно, аби забезпечити сталий екологічний, соціальний та економічний розвиток. Землекористування як система земельних і суспільно-виробничих відносин, потребує оптимального співвідношення між економічно доцільними і екологічно безпечними видами використання земель, щоб забезпечити економічне зростання матеріальних і духовних потреб населення.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Аналіз питань, пов'язаних із земельним правом та суспільними відносинами, що виникають у сфері використання земельних ділянок для будівництва, здійснювали у своїх працях: Д. С. Добряк, П. П. Колодій, Л. Я. Новаковський, А. Я. Сохнич, М. Г. Ступень, А. М. Третяк, А.М. Мірошніченко, П.Ф. Кулинич та деякі інші вчені.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати правове регулювання використання земельних ділянок суб'єктами господарювання у сфері будівництва.

Виклад основного матеріалу. У відповідності з нормами Земельного кодексу України «до земель житлової і громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлових будинків, інших громадських будівель і споруд, а також об'єктів загального користування» [1]. На землях населених пунктів забороняється діяльність, яка суперечить їх призначенню або може негативно вплинути на здоров'я населення, яке проживав на цих територіях.

Державний контроль за використанням і забудовою земель, визначених для містобудівних потреб, забезпечення можливості здійснення на них запланованої містобудівної діяльності провадиться органами державної виконавчої влади, органами місцевого та регіонального самоврядування, спеціально уповноваженими на це державними органами та їх підрозділами на місцях.

Забудова земельних ділянок, що надаються для містобудівних потреб, здійснюється після виникнення права власності чи права користування земельною ділянкою у порядку, передбаченому земельним законодавством, та одержання дозволу на виконання будівельних робіт.

Громадянам «за рішенням сільської, селищної, міської ради із земель права комунальної власності або за рішенням місцевої державної адміністрації із земель права державної власності можуть передаватися у власність або надаватися в оренду земельні ділянки для спорудження індивідуальних житлових будинків, господарських будівель і гаражів» [2, с. 134].

Щоб почати будівництво будівлі або споруди, суб'єкту господарювання необхідно: оформити права на земельну ділянку, на якій планується почати забудову; мати проектну документацію на споруджуваний об'єкт, технічні умови інженерного забезпечення об'єкта будівництва, а в окремих випадках і експертний висновок. Якщо будівництво буде проводитися на земельній ділянці державної або комунальної власності, то доведеться отримати містобудівні умови та обмеження для проектування об'єкта (ст. 26, 29, 30 Закону)» [3; 4 с. 245;].

За змістом ч. 1 ст. 35 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» після «набуття права на земельну ділянку замовник може виконувати підготовчі роботи, визначені будівельними нормами, державними стандартами і правилами тощо» [5]. Таким чином, здійснювати будь-яку діяльність на землі можливо після формування земельної ділянки як об'єкта цивільних прав та набуття відповідних прав на таку земельну ділянку.

Здійснення забудови на чужій земельній ділянці тепер, як правило, здійснюється через договірні конструкції, передбачені Цивільним та Земельним кодексами України, Законом України «Про оренду землі», а саме через суперфіціарний договір та договір оренди земельної ділянки під забудову. Забудову чужої земельної ділянки також можна здійснювати на підставі отримання її у постійне користування (однак чітке законодавче визначення кола об'єктів (лише землі державної та комунальної власності) та суб'єктів права постійного користування (підприємства, установи та організації, що належать до державної та комунальної власності; громадські організації інвалідів України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації; релігійні організації України, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законом порядку, винятково для будівництва і обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення їх діяльності) обмежує можливість застосування цієї норми.

Використання земель житлової та громадської забудови, відповідно до ст. 39 ЗКУ «здійснюється згідно з генеральним планом насе-

леного пункту, іншою містобудівною документацією, планом земельно-господарського устрою з дотриманням державних стандартів і норм, регіональних та місцевих правил забудови» [1].

Однак вимоги до зазначених документів щодо здійснення використання земель житлової та громадської забудови передбачені не в ЗКУ, а у містовпорядному та містопланувальному законодавстві.

Найважливішими серед них є закони «Про основи містобудування», Закон України «Про Генеральну схему планування території України» та деякі інші законодавчі акти [3; 6]. Відповідно до ст. 17 Закону «Про основи містобудування» «містобудівна документація становить затверджені текстові та графічні матеріали, якими регулюється планування, забудова та інше використання територій» [3].

Згідно з вимогами ЗКУ «основним містобудівним документом, що визначає порядок використання земель житлової та громадської забудови, є генеральний план населеного пункту. На його підставі визначаються межі міст, селищ та сіл, як умовна замкнута лінія на поверхні землі, що відокремлює їх території від інших територій. Ним передбачаються співвідношення забудованих та незабудованих частин міських та сільських поселень. Тому генеральний план населеного пункту є єдиним містобудівним документом, а для його розробки, погодження, розгляду та затвердження передбачена спеціальна процедура» [1].

У генеральному плані населеного пункту визначаються основні напрями використання земельних площ для житлового будівництва і громадської забудови, розвитку інженерної і транспортної мережі, здійснення зеленого будівництва і благоустрою, розміщення комунальних, соціальних та інших об'єктів поселенської інфраструктури, збереження ландшафтно-рекреаційних зон та історико-культурної спадщини міст, селищ та сіл. У ньому передбачаються потреби у земельних площах, види будівництва, черговість та пріоритетність забудови територій, і також перспективи розвитку населеного пункту і потреби у земельних площах для розширення його меж.

Серед іншої містобудівної документації можна виділити генеральний план забудови території. Він готується на підставі генерального плану міста та включає планування окремого району, мікрорайону або кварталу, реконструкцію, відновлення чи реставрацію об'єктів старої забудови, благоустрій та озеленення визначеної території, розширення місць масового відпочинку населення тощо. Він має на меті

визначити архітектурно-планувальну та просторову організацію території, яка підлягає забудові, встановити червоні лінії вулиць та площ, лінії регулювання забудови.

Іншим видом містобудівної документації є проект забудови території. Він становить зведений документ, у якому відображається розміщення комплексу житлових та громадських будинків і споруд, а також об'єктів соціальної інфраструктури, запланованих для зведення на відповідному земельному масиві.

Новою вимогою земельного законодавства для використання земель житлової та громадської забудови є дотримання регіональних та місцевих правил забудови. Такі правила передбачаються у регіональних і місцевих нормативно-правових актах, що встановлюють загальні вимоги щодо планування, забудови, благоустрою та іншого використання населених територій та окремих земельних ділянок для області або міста. Вони враховують регіональні та місцеві особливості при забудові територій і їх виконання суб'єктами містобудівної діяльності є обов'язковим.

З метою розмежування земельних площ та забезпечення раціонального розміщення об'єктів нового будівництва на землях житлової та громадської забудови в містах, органами місцевого самоврядування розробляється проект розподілу території між його окремими мікрорайонами та кварталами. При цьому зазначаються межі частин міста, визначаються площі та конфігурація земельних ділянок, запланованих під забудову, позначаються землі загального користування, зайняті будівлями, та землі на яких планується вести будівництво, резервні земельні ділянки для майбутнього житлового будівництва та громадської забудови тощо.

Вимогою ЗКУ «щодо раціонального використання земель житлової та громадської забудови є дотримання державних стандартів і норм, які вміщені у численних нормативних документах, насамперед у галузі будівництва та у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення» [1]. Такі стандарти і норми передбачені, наприклад, у державному стандарті «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень ДБН 360-92» та Державних санітарних правилах планування та забудови населених пунктів [7]. Безперечно, ці стандарти і норми становлять собою звід технічних вимог і нормативів, які неможливо навести у повному обсязі, а тим більше розглянути.

Але варто підкреслити, що закон надає їм юридично обов'язкового характеру, вимагаючи їх безумовного дотримання під час планування та забудови земель населених пунктів.

Висновки. Ринок землі є невід'ємною частиною економіки будь-якої розвиненої держави. Проте земля – найважливіший ресурс, що займає виняткове місце в житті й діяльності будь-якого суспільства, через що обіг землі відрізняється своїми обмеженнями та відмінностями. За своєю юридичною природою угоди щодо земельних ділянок мають публічно-правовий характер, оскільки їх укладення й виконання опосередковані рішеннями органів державної влади та місцевого самоврядування щодо визначення правового режиму земельної ділянки як предмета угоди, а також оформленням прав на земельні ділянки. Враховуючи це, правове регулювання обігу земельних ділянок потребує комплексного підходу до застосування норм та методів як приватноправового, так і публічно-правового характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 10.09.2019).
2. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. В.І. Семчика. К.: Ін Юре, 2004. 676 с.
3. Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992 р. №2780-XII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12> (дата звернення: 10.09.2019).
4. Кулинич П.Ф. Державне управління у сфері використання та охорони земельних ресурсів / П.Ф. Кулинич, В.І. Семчик, М.В. Шульга. Земельне право України: підруч. Академічний курс. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. 589 с.
5. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. №3038-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (дата звернення: 10.09.2019).
6. Про Генеральну схему планування території України: Закон України від 07.02.2002 р. №3059-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14> (дата звернення: 10.09.2019).

7. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень ДБН 360-92: Наказ Держбудархітектури і ОІС від 17.04.1992 № 44 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044481-92> (дата звернення: 10.09.2019).

Шипуков Андрій Валерійович,

студент групи ПМГ -18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Никитченко Наталія

Валеріївна,

д.ю.н., доцент, завідувач кафедри

господарського права та процесу

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТОРГОВЕЛЬНО-РОЗВАЖАЛЬНОГО ЦЕНТРУ ТА ЙОГО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

***Анотація.** У статті визначено поняття торговельно розважального центру. Проаналізовано правове регулювання їх діяльності. Автором виділені та охарактеризовані основні ознаки ТРЦ.*

***Ключові слова:** правове регулювання, роздрібна торгівля, торговельно розважальний центр, ознаки, законодавство.*

Актуальність тематики дослідження. Перехід нашої держави «до ринкової системи господарювання спричинив бурхливий розвиток торгівлі, динаміка щорічного зростання якої за останні п'ять років перевищувала 20%, втричі випереджаючи ріст ВВП» [1, с. 123]. В умовах «підвищення конкуренції окремі підприємства роздрібно торгівлі почали об'єднуватися у взаємопов'язані елементи єдиного торговельного центру або торговельно-розважального центру, які, концентруючи потік відвідувачів, дозволяє підвищити прибутковість бізнесу за рахунок виникнення синергетичного ефекту, економії торговельних площ, розширення асортименту товарів та послуг, економії часу на торговельне обслуговування тощо» [1, с.125].

Незважаючи на активне будівництво нових торговельних об'єктів, рівень розвитку національної торговельної мережі ще значно відстає від нормативів та рівня розвинених країн. При цьому особливого значення набуває раціональна структура й оптимальне співвідношення різних типів та спеціалізації торговельних об'єктів. Вирішення даного питання вимагає уважного аналізу специфіки функціонування торговельно розважального центру, як одного з пріоритетних типів підприємств роздрібної торгівлі для подальшого розвитку національної торговельної мережі.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Сучасні тенденції розвитку роздрібної торгівлі в Україні та країнах з розвинутою ринковою економікою, виявлення структурних зрушень і поява нових торговельних об'єктів є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких можна виділити праці В. Апопія, І. Височин, Н. Голошубової, Є. Жукової, С. Калашнікова, В. Павлової, Є. Писаревої, Д. Ралик, Н. Савицької, Ж. Шнорр тощо.

Мета дослідження. Метою статті є визначення торговельно-розважального центру як сучасного типу підприємств роздрібної торгівлі, аналіз правового регулювання діяльності ТРЦ.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно акцентувати увагу на тому, що єдиного визначення поняття ТРЦ в Україні на законодавчому рівні ще не сформовано. Однак, прототипами сучасних розважальних комплексів, на нашу думку, можна вважати торгівельні центри.

За ДСТУ 4303:2004 торговельний центр – це «група торговельних об'єктів, зосереджених в одному місці і керованих як єдине ціле, що за своїми типами, розмірами та місцем розташування. Функційно відповідають потребам торговельної зони, яку вони обслуговують» [1, с. 9].

У ДБН В.2.2-23:2009 України «Будинки та споруди. Підприємства торгівлі» торговельний центр визначено як «групу торговельних об'єктів, зосереджених в одному місці і керованих як єдине ціле, що за своїми типами, розміром і місцезнаходженням функціонально відповідають потребам торговельної зони, яку вони обслуговують» [2].

Проаналізувавши «найпоширеніші визначення торговельно-розважального центру, які безсумнівно є носіями єдиної ідеї, але лише частково розкривають характерні риси даних торговельних об'єктів, нами виокремлено наступне визначення цього поняття, яке, на нашу думку, більш повно характеризує особливості та принципи

функціонування даних торговельних підприємств як осередків торговельної активності» [3, с. 181].

Торговельно-розважальний центр (далі – ТРЦ) – це «особливий тип підприємств роздрібної торгівлі представлений у вигляді сукупності підприємств торгівлі, сервісного обслуговування, ресторанного господарства та дозвіллевої інфраструктури, підібраних відповідно до концепції центру і розташованих на території спеціально спроектованої, побудованої та експлуатованої будівлі або комплексу будівель, яка пропонує широкий асортимент товарів і послуг відповідно до потреб зони обслуговування, і знаходиться в професійному управлінні як єдине ціле» [4, с. 224].

Як зазначає С. Донцов «ТРЦ – це комерційні об'єкти (об'єднання комерційних організацій), які здійснюють багатoproфільну діяльність, орієнтовану на задоволення потреб відвідувачів в торгівлі, харчуванні і побутовому обслуговуванні, дозвіллі та розваг» [5, с. 23].

Отже, можна підсумувати, що суб'єкт господарювання, «який є власником торговельного (торговельно-розважального) центру, може займатися торговельною або іншим видом діяльності, використовуючи певні приміщення, площі, чи зовсім не займатися жодним видом діяльності і повністю здавати приміщення та площі для організації бізнесу різним орендарям. Ними можуть бути приватні підприємці та підприємства, представники мережевих компаній та іноземних представництв, інші суб'єкти господарювання, що вважають за доцільне розширити своє представництво в цій зоні обслуговування» [5, с.24]

Таким чином, дослідивши поняття торговельно-розважального центру, ми можемо виокремити наступні його ознаки:

- це комерційні об'єкти або їх об'єднання, які здійснюють багатoproфільну діяльність з метою отримання прибутку та задоволення потреб населення;
- пропонує змішаний асортимент товарів (одяг, взуття, меблі, товари для дому), модні товари, різноманітні види послуг, а також місця відпочинку та розваг;
- площа ТРЦ може варіювати від 25 тис. до 85 тис. м²;
- характерним для торговельних об'єктів даної категорії є виконання визначеної соціальної функції: організація дозвілля, рекреація, творчий розвиток тощо;
- має три або більше незалежних одне від одного функціональних призначень й отримує від них прибуток;

- публічність (незважаючи на те, що більшість ТРЦ перебувають у приватній власності, але вони залишаються публічними, оскільки забезпечується їх доступність для всіх. Даний перелік ознак не є вичерпним.

Джерелами правового регулювання торговельної діяльності ТРЦ є: Конституція України; Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України; закони України: «Про захист прав споживачів»; «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»; ДБН, ДСТУ, положення про форму зовнішньоекономічних договорів та низка інших типових та примірних договорів.

Зважаючи на ту обставину, що діяльність ТРЦ опосередковано регулюється великою кількістю нормативно-правових актів та немає легального визначення ТРЦ (незважаючи на їх стрімкий розвиток та популярність), вважаємо за доцільне прийняти Закон України «Про торговельно-розважальні центри».

Висновки. Підводячи підсумки проведеної роботи зазначимо, що ТРЦ є сучасним перспективним типом підприємств роздрібної торгівлі, який володіє високою споживчою корисністю, природу якої складає концентрація підприємств торгівлі, ресторанного господарства, сервісного обслуговування та дозвілєвої інфраструктури, пов'язана з економією часу споживачем.

Запорукою ефективної роботи ТРЦ, перш за все, є відповідне правове регулювання їх діяльності. Тому, необхідно відзначити, що наразі існує проблема щодо правового регулювання досліджуваних у статті суб'єктів господарювання. Прийняття Закону України «Про торговельно-розважальні центри» забезпечить розвиток торговельних підприємств даного типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та їх визначення: ДСТУ 4303:2004. Національний стандарт України. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/directories1/dstu4303.html> (дата звернення: 02.09.2019)
2. Будинки і споруди. Підприємства торгівлі: ДБН В. 2.2-23:-2009. Державні будівельні норми України. URL: <https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-267> (дата звернення: 03.09.2019)

3. Трансформаційні процеси в торгівлі України в умовах інтернаціоналізації / [Лігоненко Л. О., Богославець Г. М., Піратовський Г. Л. та ін.]. К.: КНТЕУ, 2009. 333 с.
4. Чернікова Г.С. Поняття корисності торговельно-розважального центру. Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 4, Т. 1. С. 222-243
5. Донцов С. Будни торгових центрів. Новості торгівлі: Торговое оборудование, 2002. № 5. С.23-24.
6. Апопій Г.В. Внутрішня торгівля: тенденції сучасного розвитку. Торгівля, комерція, підприємництво: збірник наукових праць. Львів: Львівська комерційна академія, 2007. С. 181 – 186
7. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правилами торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 №833 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon-rada.gov.ua/laws/show/833-2006-п> (дата звернення: 29.08.2019)

Яців Катерина Анатоліївна,
студентка групи ПМГз-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Орел Лілія Василівна,
*д.ю.н., доцент, професор кафедри
господарського права та процесу*

ВИНИКНЕННЯ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу історичного аспекту виникнення аптечних закладів в Україні та світі. Окрема увага приділена аптечній справі на території стародавніх держав, Європи, Китаю, Радянського Союзу, України.*

***Ключові слова:** аптечний заклад, аптека, суб'єкти господарювання, охорона здоров'я, провізор.*

Актуальність тематики дослідження. Господарська діяльність на фармацевтичному ринку активно та динамічно розвивається за сучасних умов. Дослідження виникнення та діяльності аптечних закладів в Україні та світі є важливим з точки зору необхідності аналізу ефективних та не зовсім методів управління господарською діяльністю аптечних закладів.

Ступінь наукового вивчення проблеми. До науковців, які досліджували діяльність аптечних закладів через призму історії можна віднести таких як: О. Баєва, Я. Віолін, Н. Володченко, З. Гладун, Н. Дейкун, Л. Жаліло, Г. Ігнатська, В. Журавель, Л. Пиріг, Є. Савенкова, В. Сало, О. Нагорних, В. Назаркіна, А. Немченко, Г. Панфілова, В. Пономаренко, Н. Ярош та ін.

Метою статті є здійснення історико-наукового аналізу виникнення аптечних закладів з метою формування уявлення про правове регулювання діяльності аптечних закладів в Україні та світі на різних етапах розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Етимологія слова «аптека» сягає Древньої Греції та означало «Apotheca» – αποθήκη – комора, склад, загальний магазин [1].

Потреба в лікуванні недугів виникла ще за періоду первіснообщинного ладу і матріархату та проявлялася в основному у спостереженні за лікувальними властивостями рослин та іншої їжі. Наступний етап розвитку медичних знань, якими володіли чаклуни, шамани, знахарі можна пов'язати з потребою у захисті від злих духів, яких асоціювали з виникненням хвороб. Вони ж і займалися збором цілющих трав та їх приготуванням, а згодом ці передані знання трансформувалися у народну медицину.

Під час рабовласницького ладу, з розвитком релігійного культу розвивається і храмова медицина. «До нині збереглися рукописи і книги про хвороби та методи їх лікування Стародавнього Китаю «Ней-цзин» («Книга про внутрішню людину»), в яких основна увага приділена не лише лікуванню хвороб, а і їх профілактиці» [2]. Перші згадки про китайські аптеки датуються XI ст., а книги про лікарські засоби значно раніше – III ст. до н.е. [3].

Видатним представником римської медицини і фармації був Клавдій Гален (131-211 рр. н.е.). Клавдій Гален розглядав «аптеку (officina) як місце не тільки зберігання, а й виготовлення лікарського зілля». Гален висунув твердження, що «в органах рослин і тварин є

корисні речовини, якими можна користуватися для лікування». У III ст. н.е. у Римі вже були фахівці, які займалися тільки приготуванням лікарських засобів. «Називали їх фармаколеусами, а продавців сирих лікарських матеріалів – фармакополами» [4].

В Європі вперше про аптеку пише Гіппократ (400 р. до н.е.), який «класифікував лікарські засоби за дією та сформулював основні засади зберігання лікарських засобів так як вважав, що цілющі властивості ліків можуть втрачатися з часом при неправильному зберіганні» [4].

Погоджуємось з думкою О.В. Баєвої, що «першою аптекою варто вважати відкриту в 754 р. у м. Багдаді (столиці Арабського халіфату)». «Арабською фармацевтичною школою вивчалися сотні різних лікарських засобів і методик їх застосування». Згодом ці знання стають дуже популярними в Європі та активно вивчаються як лікарями, так і студентами в університетах Італії і Франції. Формуються група прихильників арабської школи, які в аптеках Західної Європи повсюдно пропонують складені відповідно до мавританських і персидських рукописів усякого роду, вигляду і смаку «aromatarii», «confectionarii» і «stationarii», тобто нюхальні солі, пілюлі і порошки [4].

Прообрази аптек у Європі з'явилися в 1100 роках н.е. в монастирях. «Ченці готували лікарські засоби і безкоштовно відпускали тим, хто мав потребу»[2].

Виникнення аптек в якості самостійних закладів в Європі відносять до епохи середньовіччя (XII-XIV ст.). Звісно, великої різниці в аптечній справі середньовічного фармацевта і китайського цілителя важко помітити. «Проте, в Європі достатньо швидко (уже в кінці XVI ст.) аптека стала хімічно-дослідницькою лабораторією та формується типовий для нас ідеал лікарського засобу, що впливає тільки на окремо взятий орган а не на тіло цілком» [3, с. 45].

Видання у 1241 році імператорського указу «Едикту з Салерно» Фрідріха II можна вважати початком правового регулювання діяльності аптечних закладів в Європі, адже в цьому документі визначались: 1) умови отримання кваліфікації аптекар і лікар, яким було заборонено не лише бути власниками аптеки але й найманим працівником; 2) зафіксована плата лікарям.

З XII ст. у Франції (1178 р.) і в Англії (1180 р.) відкриваються аптеки і вперше з'являється назва професії. «Історично, найдавнішими аптеками прийнято вважати: аптеку на ринковій площі у місті

Трір – 1241 рік; аптека у монастирі францисканців Дубровника – 1317 рік; Ратушна аптеку Талліна – 1422) рік» [5]. У XIV ст. по містах з'явилися цехи аптекарів, які мали право для виготовлення з лікарських рослин ліків у своїх виробничих приміщеннях (лат. *offizin*) і продажу їх.

Перша аптека у Москві виникла при царському дворі виникла в 1581 році, а для звичайних людей у 1672 році, яка мала монопольне право торгівлі ліками. Першу «Школу лікарів» відкрили 1654 року. «Сам Аптекарський устав був закладений близько 1581 року (визначав основи адміністративного управління аптеками, кадрами, постачанням ліків)». «У 1836 р був виданий новий Аптекарський статут, який повністю увійшов в XIII тому (Лікарський статут) Зводу законів Російської імперії від 1857 г» [5; 6].

У XV ст. н.е. вперше з'являється термін провізор – від лат. *provisor* – передбачливий, такий, що передчуває, передбачає. Лікар ставив діагноз, а провізор передбачав напрям хвороби і за допомогою ліків коригує її протікання й подальший розвиток. «Поступове накопичення знань з виготовлення лікарських засобів приводить до відокремлення лікування і діагностування хвороб від лікознавства (фармації), бо досконале знання всіх цих наук уже не під силу одній людині». «Спеціалістам аптечної справи почали забороняти лікування, а лікарям – постачати хворим ліки» [4].

Аптеки Китаю у XIX ст. можна розділити на 4 категорій: «1) великі аптеки, що зазвичай розташовувалися в дорогих магазинах з широким асортиментом, в яких можна було отримати готові ліки по рецепту; 2) середні аптеки в яких завжди був присутній лікар у якого можна було отримати попередню консультацію, яку оплачував аптекар; 3) не великі аптеки, як складова уже існуючого бізнесу підприємця (як частина магазину одного і того ж власника); 4) маленькі аптеки, власниками яких були лікарі, які самі ж готували ліки, а в разі відсутності складників здійснювали закупівлю в крупніших аптеках або направляли до інших аптек» [7]. На думку О.С. Нагорних «до окремої категорії варто віднести вуличних продавців, що переміщувалися між містами та реалізовували від 5 до 10 лікарських засобів» [8]. Цей факт підкреслює відсутність чіткого регулювання лікарської справи з боку держави та діяльності аптек зокрема. Окрім того, варто зауважити, що у Китаї в XIX ст. ще були відсутні навчальні заклади, де проводилася

спеціальна підготовка майбутніх фармацевтів, що впливало на їх кваліфікацію.

Окрему увагу варто приділити історії аптечних закладів на території України. «Перша аптека була відкрита у Львові в 1270 р. при храмі Іоанна Хрестителя і проіснувала до 1480 р.» [4]. «Василь Русин в 1445 році заклав одну з перших аптек Львова, а наприкінці XVI ст. була заснована Замойська академія, де викладали право, філософію, медицину, працювали дипломовані аптекарі з 15 осіб, 5 цирульників-хірургів». «У другій половині XVII ст. у Львові існувало 8 аптек, а також було відкрито аптеки у таких містах як Кам'янець-Подільськ, Луцьк, Кременці, Вінниці, Корсуні, Богуславі, Умані, Житомирі та вісім у Львові». «З 20 березня 1773 р. губернатором Львова було видано наказ, за яким лікарям та аптекарям заборонялося виконувати професійні обов'язки без університетської освіти, а задля відкриття аптеки необхідно було скласти кваліфікаційний іспит»[5].

В Києві перша державна аптека була відкрита в 1715 році, з дозволу Петра I, а в 1721 р. Медична колегія (яка згодом була перейменована у Медичну канцелярію) здійснювала контроль за відпуском ліків з аптек.

У 1789 р. вперше була надрукована аптечна «Такса» на існуючі медикаменти і визначена вартість приготування ліків (*taxa laborum*). З січня 1808 р. міністр внутрішніх справ видав наказ, яким зобов'язав працівників аптек позначати точний час отримання рецепта, а на сигнатурі – точний час виготовлення і видачі ліків.

Згодом, новий «Устав аптекарський» (виданий 23 грудня 1836 р.) став основним документом, який регламентував роботу аптек протягом усього XIX ст. «Було визначено професійні та моральні вимоги до аптекарів, обов'язки аптекарів щодо виконання рецепта за складом та масою інгредієнтів, регламентувався запас лікарських засобів в аптеці» [4]. Роботу аптек контролювали міські, районні, обласні лікарні та інспектори. Керував ревізорами головний інспектор охорони здоров'я. Також даний устав вводив норму, за якою для відкриття нових аптек потрібно було отримати згоду власників уже існуючих аптек. «Щоб відкрити приватну аптеку потрібен був значний капітал, який не завжди був у дипломованих фармацевтів, тому до засновників особливих вимог не було, але управляючий мав бути аптекар чи провізор за освітою» [9].

До Жовтневого перевороту в Україні були переважно приватні аптеки, які постачалися головним чином з-за кордону. Проте, 1919-1920 рр. після Жовтневого перевороту в УРСР аптеки з приватних стали націоналізованими (4 березня 1920 р. СНК УРСР видала Декрет «Про націоналізацію аптечної справи»). «Спостерігається занепад фармації, влітку 1923 р. постачання медикаментів міжнародними філантропічними організаціями припинилися. В УРСР аптеки підпорядковуються Головному аптечному управлінню Міністерства охорони здоров'я» [5].

Після Великої вітчизняної війни проводжуються зміни в організації та управлінні аптекарською справою. Вводиться система роздільної матеріальної відповідальності, преміальна система оплати праці. З'являються нові форми медикаментозного обслуговування населення: організовуються між лікарняні аптеки та філіали аптек при поліклініках. «Станом на 1 січня 1989 р. Генеральна схема управління аптечною службою передбачалась в восьми союзних республіках, в тому числі і в УРСР створення республіканських виробничих об'єднань «Фармація», метою створення яких було підвищення рівня забезпечення населення лікарськими засобами на основі спрощення організаційної структури апарату управління, ліквідації паралельних підрозділів з однаковими функціями, і дрібних ланок, істотне скорочення адміністративно-управлінського персоналу» [10].

Потреба правового регулювання діяльності аптечних закладів на міжнародному рівні виникла в кінці XX ст., коли в глобальну проблему перетворилися фальсифікація медикаментів. Як зазначають А. Тулегенова, А. Шопабаева, «вперше на цю проблему медична спільнота в особі Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) звернула увагу в 1987 р, коли фальшиві препарати стали з'являтися в загрозливих масштабах, спочатку в розвинених країнах Європи, а потім в інших державах». У зв'язку з підвищенням актуальності боротьби з фальсифікацією лікарських засобів Рада Європи прийняла 1 грудня 2010 р Конвенцію MEDICRIME, спрямовану на боротьбу з поширенням крадія, в тому числі через Інтернет, фальсифікованих і незаконних лікарських і медичних продуктів. «Вперше в історії Конвенція MEDICRIME встановлює кримінальну відповідальність за виробництво і поставки фальсифікованої медичної продукції, виготовлення і поширення медичної продукції без передбачених законодавством дозволів або з порушенням стандартів безпеки, а також за підробку до-

кументів, що використовуються в обіг лікарських засобів і медичних виробів» [11, с. 312].

Висновки. Таким чином можна дійти висновку, що виникнення аптек відбувалося поступово та не рівномірно в різних частинах світу. Відданість традиціям, ізоляція і замкнутість істотно гальмували розвиток медицини і фармації в деяких країнах світу. Можна також спостерігати, що з початком виникнення аптек з'явилася і потреба особливого правового регулювання нахштлат сучасних «ліцензійних умов».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія Виникнення Аптек. URL: <http://www.pavuk.info/istoriya-viniknennyaaptek/> (дата звернення 02.09.2019).
2. Організація та економіка фармації. Ч. 1. Організація фармацевтичного забезпечення населення : Національний підруч. для ВНЗ / А. С. Немченко, В. М. Назаркіна, Г. Л. Панфілова та ін. ; за ред. А.С. Немченко. Харків. НФаУ. Золоті сторінки, 2015. 360 с.
3. Савенкова Е.В. Аптека. *Вестник Самарской гуманитарной академии*. № 1. 2008. С.44-48.
4. Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 640 с.
5. Виолин Я.А. Медицина Китая: автореф. дис. ... д. м. н. СПб. 1903. 222 с.
6. Нагорних О.С. Система организации аптек в Китае XIX века по свидетельствам русских врачей. *Медицинский альманах*. № 2(53). 2017. С. 16-18.
7. Історія розвитку аптекарської справи в Україні. Володченко Н., Швагуляк-шостак О. Украинский деловой еженедельник «Контракты». 2005. № 11.
8. Аптека. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BF%D1%8> (дата звернення: 02.09.2019).
9. Устав Врачебный. Свод Законов Российской Империи : в 15 т. СПб., 1857. Т. XIII. С. 46, 47.
10. Сало В.М., Історія фармації. М, 2007. № 108.
11. Тулегенова А.Р., Шобабаева А.Р. История возникновения фальсификации лекарственных средств. *Вестник КазНМУ*, № 2-2017. С. 311-313.

група ПМГз-18-1

Вишневецька Тетяна**Володимирівна,***студентка групи ПМГз-18-1**Навчально-наукового**інституту права***Науковий керівник:****Минюк Олена Юріївна,***к.ю.н., доцент, доцент кафедри**господарського права та процесу*

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УМОВАХ УКРАЇНИ**

***Анотація.** В статті розглянуто тенденції розвитку інституту договірної відповідальності у праві зарубіжних країн. При цьому особлива увага звертається на питання відповідальності суб'єктів господарювання, які є основними учасниками господарських відносин.*

***Ключові слова:** відповідальність, суб'єкти господарювання, правовий господарський порядок.*

Актуальність тематики дослідження. Правовий господарський порядок, до якого прагне дійти українське суспільство, передбачає для рівних перед законом суб'єктів господарської діяльності ефективний механізм захисту їх прав, та застосування взаємної відповідальності за їх порушення у сфері господарювання. Розвиток інституту відповідальності у сфері господарювання в Україні має враховувати тенденції таких відносин в інших країнах чи правових системах, а також у міжнародній практиці, задля чого аналіз захисту прав та відповідальності суб'єктів господарювання в праві зарубіжних країн представляє інтерес. При цьому, на особливу увагу заслуговують питання відповідальності суб'єктів господарювання, які є основними учасниками господарських відносин та безпосередньо здійснюють господарську діяльність.

Ступінь наукового вивчення проблеми. У науковій літературі зазначені аспекти відповідальності суб'єктів господарювання були предметом дослідження у працях: А. Г. Бобкової, О.М. Вінник, М.І. Брагинського, Д. Х. Липницького, В. К. Мамутова, В.М.Хоменка, В.С. Щербини.

Метою дослідження є вивчення та порівняльний аналіз зарубіжного досвіду країн США, Франції, Німеччини та ближнього зарубіжжя щодо відповідальності суб'єктів господарювання та можливої імплементації окремих норм законодавства в законодавство України.

Виклад основного матеріалу. «Відповідальність у господарському праві (господарсько-правова відповідальність) – це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – суспільні відносини, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням господарського правопорушення» [1]. На відмінність від інших видів юридичної відповідальності, які знаходять прояв у застосуванні, наприклад, кримінально-правових та адміністративно-правових санкцій карального характеру, «господарсько-правова відповідальність реалізується у декількох самотійних формах – відшкодуванні збитків, застосуванні штрафних, оперативно-господарських та адміністративно господарських санкцій» [2]. Сутність цього виду юридичної відповідальності визначено як в навчальній літературі, так і в наукових працях, присвячених окремим проблемам її правового регулювання та застосування в певних сферах господарської діяльності [3; 4; 5].

Як в континентальному праві, так і в країнах англо-американської системи підставою відповідальності підприємців є найчастіше порушення зобов'язання. Англо-американське право в тлумаченні порушення зобов'язання виходить із загального поняття, не виділяючи окремих видів правопорушень. Так, Зведення договірному праву США визначає порушення договору, як невиконання без поважних причин усього чи частини того, що було обіцяно за договором. При розгляді порушення договору англо-американське право використовує не окремі умови договору, а наслідки порушення договору для потерпілої (управненої) сторони. Наприклад, правова доктрина США виділяє повне і часткове порушення договору. Якщо наслідком порушення договору буде його розірвання, то порушення є повним, якщо ж наслідком порушення договору буде відшкодування збитків, то в наявності часткове порушення [6].

Крім того, англо-американське право виділяє особливий вид порушення договору – порушення договору до настання терміну виконання, що називається «порушенням, що передбачається». Зміст доктрини «порушення, що передбачається» полягає в тому, що «у випадку прямого чи непрямого відмовлення боржника від виконання зобов'язання до настання терміну, кредитор вправі розглядати таку поведінку як порушення договору і висунути вимогу про відшкодування збитків» [7].

Континентальне право не містить загального поняття порушення договору, а виділяє окремі види порушень договору в залежності від того, яка договірна умова порушена. Загальними видами порушення зобов'язання є невиконання і неналежне виконання зобов'язання. Так, французьке право (ст. 1146, 1147 ФГК) розрізняє такі види порушення договору, як прострочення виконання і повне невиконання зобов'язання. Неналежне виконання розглядається як вид невиконання зобов'язання.

Наступною умовою відповідальності, дослідження якої представляє інтерес, є провина. Особливістю конструкції договірної відповідальності в англо-американському праві є її безумовний характер, тобто на її настання, як правило, не впливає провина правопорушника.

У відношенні договірної відповідальності підприємців по континентальному праву питання про врахування провини розглядається не так однозначно. Варто враховувати, що для багатьох держав континентальної правової системи характерний дуалізм приватного права. Як відомо, норми торгового права є спеціальними стосовно норм цивільного права. Норми цивільного права застосовуються до регулювання підприємницьких відносин при відсутності спеціальних торгових норм. Отже, при аналізі відповідальності підприємців необхідно, у першу чергу, враховувати норми торгового права.

Важливе місце в конструкції договірної відповідальності займає проблема звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання.

Підставою звільнення від відповідальності в континентальному праві служать випадок і нездоланна сила (наприклад, події, які відбуваються без волі боржника).

Французьке право не розрізняє випадок і нездоланну силу, а застосовує єдине поняття форс-мажорної обставини. Як ознаки форс-мажорних обставин називають нездоланність, непередбачуваність, зовнішній характер.

Право інших держав, навпроти, відокремлює випадок від нездоланної сили. Розмежування випадку і нездоланної сили має значення при покладанні відповідальності на підприємців, коли підставою звільнення від відповідальності служить обставина нездоланної сили. Правова доктрина і практика ФРН відмежовують випадок і нездоланну силу. Як ознаки випадку, виступають непередбачуваність і неминучість, а нездоланної сили – також зовнішній характер і надзвичайність. «Підставою звільнення від відповідальності по праву ФРН служить об'єктивна неможливість виконання, що наступила в результаті дій (подій) абсолютного характеру» [8, с. 49-50].

У німецькому праві питання про примусове виконання зобов'язання і про співвідношення його з зобов'язанням відшкодувати збитки розглядається по-іншому, ніж у французькому праві. Тут розрізняються три випадки. Це – «1) просте порушення зобов'язання; 2) порушення зобов'язання, яке тягне за собою неможливість подальшого виконання зобов'язання; 3) прострочення у виконанні зобов'язання. Термінологічно в німецькому праві обов'язок виконання в натурі внаслідок порушення договору також іменується відшкодуванням шкоди. Відзначалося, що відшкодування шкоди може принципово досягатися двома різними способами: 1) через фактичне відновлення стану; 2) через компенсацію в грошах» [9, с. 374].

В сучасних умовах економічного розвитку в іноземних державах порушення зобов'язання розглядається як таке, що може спричинити значні збитки не тільки для кредитора, але і для безлічі інших суб'єктів майнових відносин. У зв'язку з цим боржник може бути поставлений застосуванням мір відповідальності у вкрай скрутне положення, тобто має місце підприємницький ризик. Наявність підвищеного підприємницького ризику впливає на функціонування ринкової економіки в цілому, а тому вирішення питання щодо визначення характеру і розміру збитків у зарубіжних державах спрямоване на зниження підприємницького ризику. При цьому слід зазначити, що крім відшкодування збитків, іншою формою господарсько-правової відповідальності є стягнення неустойки. Характерними рисами правового регулювання неустойки в англо-американському праві є: «1) заборона застосування штрафних неустойок (неустойка, визнана судом штрафом, є недійсною, а кредитор має право на застосування загальної міри – відшкодування збитків); 2) суд не вправі знижувати чи збільшувати розмір неустойки. На відміну від англо-американського права, в

континентальному праві допускається включення в договір умов про штрафну неустойку, а також суд вправі змінювати її розмір, хоча зниження розміру неустойки не допускається у відношенні підприємців (§ 348 Німецького торгового укладення)» [8, с. 140-149].

Висновок. Таким чином, вищенаведений аналіз дозволяє зробити висновок, що основні принципи і підходи, що лежать в основі інституту відшкодування збитків при порушенні договірних відносин у німецькому, французькому, англо-американському, російському праві й у міжнародних документах у цілому приведуть до одних і тих же результатів. Порівняльний аналіз норм континентального права й англо-американського договірної права дає змогу стверджувати, що при рішенні аналогічних питань за допомогою різних правових механізмів досягаються схожі результати вирішення цих питань. Російське цивільне право з властивим йому і багато в чому специфічним правовим апаратом значно наблизилося у своєму регулюванні цих питань до перевірених зарубіжних і міжнародних стандартів.

В цьому зв'язку, можна виділити основні однакові підходи, що визначають регламентацію відшкодування збитків при порушенні договірних відносин:

- компенсаційність відшкодування збитків, тобто мається на увазі відновлення економічного становища потерпілої сторони, а також неприпустимість збагачення потерпілої сторони в результаті відшкодування їй збитків, зокрема, із присуджуваної суми віднімаються усі вигоди, які потерпіла сторона отримала внаслідок порушення договору;

- відшкодування у повному обсязі, тобто підлягає відшкодуванню як реальний збиток, так і упущена вигода;

- використання концепції «абстрактного причинного зв'язку» тобто відшкодуванню підлягає збиток, який міг би бути отриманий (втрачена вигода) при звичайних умовах цивільного обороту;

- використання у випадку порушення договору, абстрактного і конкретного способів обчислення збитків за наявності декількох умов;

- наявність обов'язку потерпілої сторони розумними мірами запобігати, зменшувати збиток від порушення договору та права суду зменшити заявлений збиток, у разі порушення такого обов'язку.

Отже запозичення досвіду зарубіжних країн, щодо здійснення господарсько-правової відповідальності суб'єктів господарювання

надасть додаткові можливості підвищення її ефективності за допомогою перевірених зарубіжною практикою правових механізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербина В. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрями подальших наукових досліджень. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2013. Вип.3. С.10-16.

2. Нечитайленко В.А., Шептовицька А.А. До питання про сутність та особливості господарсько-правової відповідальності. Правова система держави: сучасні тенденції та фактори розвитку. Матеріали науково-практичної конференції (м. ІваноФранківськ, 5-6 квітня 2019 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2019. 104 с.

3. Лебідь В.І., Можаровська Н.О., Нескороджена Л.Л. Господарське право: навчальний посіб. Київ, 2015. 424 с.

4. Швидка Т.І. Удосконалення механізму господарсько-правової відповідальності у сфері економічної конкуренції. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. Харків, 2016. №2. С. 149–159.

5. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2015. № 1. С. 129-133.

6. Marvin A. Chirelstein. Concepts and Case Analysis in the Law of Contracts. Foundation Press. 2001. 244 с.

7. Hillman A. Robert. Principles of Contract Law. West, a Thomson business. 2001. 400 с.

8. Май С.К. Очерк общей части буржуазного обязательственного права. М.: Внешторгиздат. 1993. 220 с.

9. Саватье Р. Теория обязательств. М.: Прогресс. 1999. 440 с.

Бессарабова Вікторія

Миколаївна,

студентка групи ПМГз-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Никитченко Наталія

Валеріївна,

д.ю.н., доцент, завідувач кафедри

господарського права та процесу

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

***Анотація.** В статті встановлено, що перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами пов'язаний не з судовою помилкою, а з об'єктивною помилкою, якою є юридичний факт процесуального характеру. Визначено ознаки перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Обґрунтовано поняття «перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами» та розглянуто підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами.*

***Ключові слова:** перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; нововиявлені обставини; виключні обставини; судові рішення; господарське судочинство.*

Актуальність тематики дослідження. Інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві разом із переглядом судових рішень в апеляційному і касаційному провадженнях забезпечує ухвалення справедливого та законного судового рішення та є додатковою гарантією і можливістю реалізації основної мети господарського судочинства. Нова редакція Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), з одного боку, удосконалила інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, а з

другого – поставила нові питання теоретичного та практичного характеру, які потребують додаткового роз'яснення.

Ступінь наукового визначення проблеми. Деякі питання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві досліджували В. Беляневич, О. Беляневич, Р. Колесник, Л. Ніколенко, О. Подцерковний, В. Рєзнікова, С. Степанов та ін. Проте низка актуальних і практично значущих питань у цій сфері, зокрема й щодо недостатньо визначеного терміна «виключні обставини», потребують подальшої розробки і тлумачення.

Мета дослідження. Метою статті є визначення поняття та ознак перегляду судових рішень за новоявленими та виключними обставинами, з урахуванням змін у законодавстві та процесів реформування судочинства України, що представляється важливим як із точки зору теорії права, так і з точки зору судової практики.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 320 ГПК України: «рішення, постанови та ухвали господарського суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності, якими закінчено розгляд справи, а також ухвали у справах про банкрутство (неплатоспроможність), які підлягають оскарженню у випадках, передбачених «Кодексом України з процедур банкрутства», що набрали законної сили та були прийняті без врахування обставин, що не могли бути досліджені та оцінені судом з причин, що від нього не залежать, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами» [1].

Судове рішення, яке набрало законної сили, повинно бути переглянуто з урахуванням цих обставин. Тому закон і передбачає можливість перегляду та скасування судового рішення і прийняття нового рішення, якщо нововиявлені або виключні обставини впливають на прийняте судове рішення. «За нововиявленими або виключними обставинами переглядаються судові рішення, прийняті без врахування тих обставин, які не були відомі заявнику і суду, й тому суд не міг взяти їх до уваги під час вирішення справи. Проте перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами пов'язаний не з судовою помилкою, а з об'єктивною помилкою, якою є юридичний факт процесуального характеру, відображений у судовому рішенні, ухваленому суддею, що перебуває в добросовісній омані, формально не суперечить нормам законодавства, який встановлюється та усувається в порядку перегляду за нововиявленими та виключними обставинами» [2, с.67]. Суд, що ухвалив рішення, має можливість на

підставі ГПК України визначити помилковість чи правильність свого судового рішення у результаті оцінки впливу нововиявлених або виключних обставин.

З аналізу статей 320-321 ГПК України можливо визначити такі специфічні ознаки перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, а саме:

1) «перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами здійснюють ті самі суди, що й прийняли рішення, тобто діє горизонтальний перегляд, судові рішення можуть бути переглянуті окружним господарським судом, апеляційним судом, Вищим судом з питань інтелектуальної власності або Верховним Судом» [1];

2) «підставою перегляду є не порушення норм матеріального або процесуального характеру, а виявлені обставини, що не були досліджені судом при первинному розгляді» [3, с.77];

3) «виявлені обставини обґрунтовані об'єктивною помилкою, якою є юридичний факт процесуального характеру, відображений у судовому рішенні, ухваленому суддею, що перебуває в добросовісній омані, формально не суперечить нормам законодавства, який встановлюється та усувається у порядку перегляду за нововиявленими або виключними обставинами» [2, с.67]. Тобто завданням цього виду провадження є виявлення та усунення об'єктивних помилок;

4) «обставини, що не були досліджені судом при первинному розгляді, повинні мати істотний вплив на справу та ухвалене рішення. Тобто метою провадження за нововиявленими або виключними обставинами є перевірка законності та обґрунтованості ухваленого судового рішення на підставі нововиявлених або виключних обставин, які істотно впливають на нього» [4, с.75];

5) «підставою відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами є наявність нововиявлених або виключних обставин та їх істотний вплив на суть справи та ухвалене рішення» [4, с.75];

6) «виявлені обставини поділяються на нововиявлені та виключні» [4, с.75]. Перелік підстав, віднесених ГПК України до нововиявлених або виключних обставин, має вичерпний характер, вони чітко визначені у законодавстві з метою уникнення різного тлумачення фактів і збереження стабільності судових рішень;

7) «об'єктом перегляду за нововиявленими або виключними обставинами є судові акти, що набрали законної сили» [3, с.77];

8) «предмет перегляду – фактична та (або) правова складова судового рішення)» [3, с.77];

9) перегляд здійснюється з дотриманням визначеної етапності, а саме: виявляються обставини, визначені у ст. 320 ГПК України, а потім здійснюється перегляд судового рішення та прийняття рішення з перегляду;

10) «процесуальним законом не передбачено здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у повному обсязі» [5, с.43].

Отже, господарський суд переглядає судові рішення за нововиявленими обставинами лише в тих межах, у яких ці обставини впливають на суть рішення.

Частина 2 ст. 320 ГПК України «містить три підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами» [1], але не надає тлумачення поняття нововиявлені обставини.

Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

1) «істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи» [1];

2) «встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі» [1];

3) «скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду» [1].

Щодо підстав, визначених у пунктах 2, 3 ст. 320 ГПК України, то вони «встановлюються судовими актами (вироком, ухвалою, рішенням), що набрали законної сили» [1].

Щодо виключних обставин, то вперше ці обставини були визначені у чинному ГПК України (з 2017 року). Судова практика щодо перегляду за виключними обставинами тільки формується. Частина 3 ст. 320 ГПК України визначає, що підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

1) «встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане» [1];

2) «встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом» [1];

3) «встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено судове рішення» [1].

Вказані підстави є вичерпними та виокремлені як виключні, внаслідок їх появи як юридичних фактів – це абсолютно нові обставини відносно судового рішення, яке набрало законної сили. Тобто на момент розгляду і вирішення справи судом були прийняті всі можливі процесуальні заходи для дослідження всіх обставин у справі, а також були застосовані норми матеріального і процесуального права, що підлягають застосуванню під час вирішення конкретної справи, як слідство, на момент прийняття судового рішення не було жодних підстав ставити під сумнів законність і обґрунтованість ухваленого судового рішення. При цьому поява цих фактів не вбачає наявності обставин, що існували на момент первинного провадження у справі, про які суд або зацікавлена особа не знали або не могли знати.

Висновки. На підставі здійсненого аналізу можливо зазначити, що перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами – це провадження, у процесі якого суд, шляхом всебічного та ретельного дослідження за участю зацікавлених осіб, має можливість вирішити справу відповідно до принципу правової визначеності, з урахуванням обставин, які мають істотне значення для розгляду справи, але які з незалежних від суду причин не були відомі, та ухваленням рішення, що набрало законної сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. №1798-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 17.09.2019).

Колесник Р.М. Вина судді у вчиненні злочину як підстава для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Проблеми

та стан дотримання захисту прав людини в Україні: матеріали Між-
нар. наук.-практ. конф. (Львів, 18-19 серпня 2017 р.). Львів: Західно-
українська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 65-68.

Ніколенко Л.М. Перегляд судових актів у господарському судочинстві: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2013. 491 с.

Колесник Р.М. Істотні для справи обставини як підстава для перегляду рішення господарського суду за нововиявленими обставинами. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 74-78.

Степанов С.В. Перегляд судових рішень господарських судів за нововиявленими обставинами: монографія. Одеса: ВМВ, 2012. 186 с.

Бондар Лілія Володимирівна,

студентка групи ПМГз-18-1,

Навчально-науковий

інститут права

Науковий керівник:

Никитченко Наталія

Валеріївна,

д.ю.н., доцент, завідувач кафедри

господарського права та процесу

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Анотація. *Стаття присвячена визначенню особливостей правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців в сфері охорони здоров'я.*

Ключові слова: *фізична особа-підприємець, медична практика, суб'єкти господарювання, охорона здоров'я, ліцензування.*

Актуальність тематики дослідження. В світлі реформи фінансування медичної системи в Україні (яка передбачає доступ приватних лікарів до державного бюджету) особливої актуальності набуває діяльність фізичних осіб-підприємців в сфері охорони здоров'я. «У 2018 році кількість фізичних осіб-підприємців в Україні збільшилася на 4% до 1,91 мільйона, зокрема, кількість зареєстрованих підприємців за

КВЕД «Інша діяльність у сфері охорони здоров'я» збільшилася на 20,4%» [1].

Окрім того, варто погодитися з М. Пітюлич, яка зазначає, що «уся господарська діяльність фізичних осіб-підприємців у сфері охорони здоров'я, окрім отримання прибутку повинна бути націлена на збереження здоров'я, а отже зростання тривалості життя людей, запобігання передчасної смертності зокрема й зниження її рівнів загалом». «Відповідно до демографічних реалій, які сформувалися в Україні на сучасному етапі, досягнення озвучених цілей, зокрема через налагодження ефективної діяльності фізичних осіб-підприємців в сфері охорони здоров'я, є більш ніж гостро актуальним» [2].

Ступінь наукового вивчення проблеми. Серед науковців, які досліджували господарську діяльність, зокрема в сфері охорони здоров'я варто виділити таких як: Л. Жук, І. Жук, Л. Куш, О. Неживець, М. Портер, В. Рудий, О. Тайсберг та ін. До окремих питань правового статусу суб'єктів у сфері охорони здоров'я зверталися Н. Бевеликова, З. Гладун, О. Жмурко, Р. Майданник, О. Сизонова, В. Пашков. Проте мало хто з них заглиблювався в тему господарської діяльності у сфері охорони здоров'я саме фізичних осіб-підприємців.

Метою статті є здійснення аналізу законодавства України в сфері охорони здоров'я з метою визначення особливостей діяльності фізичних осіб-підприємців в сфері охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктами господарської діяльності у сфері охорони здоров'я можуть виступати заклади охорони здоров'я або фізичні особи-підприємці, причому виключно за умови отримання ними відповідної ліцензії.

Відповідно до ст. 3 Основ, «заклад охорони здоров'я – це юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників» [4].

Як зазначає П. Ковтонюк, «схема трудової діяльності в якій лікар вирішить відкрити власну практику в статусі ФОП, буде суттєво відрізнятися від роботи за наймом (за трудовим договором)». По-перше, «він буде не тільки лікарем, а ще й підприємцем, а це означає, що вся відповідальність за його бізнес лежатиме на ньому» [3].

Таким чином, в першу чергу доречно було б визначити що являє собою «господарська діяльність фізичних осіб-підприємців в сфері охорони здоров'я».

Проаналізувавши зміст Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», зокрема статті 17 (що визначає особливості господарської діяльності у сфері господарювання) та статті 3 (що дає визначення поняття «медичне обслуговування» [4], статті 3 Господарського кодексу України (що дає визначення господарської діяльності), ст. 55 ГК України (що дає визначення суб'єктів господарювання) [5] можна дати визначення вищезазначеного поняття.

Господарська діяльність фізичних осіб-підприємців в сфері охорони здоров'я – це «господарська діяльність громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що зареєстровані відповідно до закону як підприємці та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, направлена на надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність а також діяльність у сфері нематеріального виробництва, що спрямована на створення і реалізацію матеріальних благ, що мають медичний характер».

Відповідно до Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності», «у сфері охорони здоров'я підлягають ліцензуванню наступні види діяльності»:

- «виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) – з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про лікарські засоби»;

- медична практика;

- діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України;

- культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, - з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [6; 7].

Аналіз спеціалізованого законодавства дає підстави стверджувати, що всі види діяльності з зазначеного переліку мають право здійснювати фізичні особи-підприємці за умови отримання ліцензії. В Ліцензійних умовах здійснення певних видів господарської діяльності в сфері охорони здоров'я передбачені особливі вимоги до суб'єктів господарювання в цій сфері господарювання.

За загальним правилом перелік документів для отримання ліцензії включає в себе: «а) заяву про отримання ліцензії на провадження господарської діяльності; б) відомості суб'єкта господарювання про стан матеріально технічної бази, наявність персоналу із зазначенням його освітнього і кваліфікаційного рівня; в) опис документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії на провадження господарської діяльності; г) копія паспорта керівника здобувача ліцензії (або довіреної особи) із відміткою органу державної податкової служби про повідомлення про відмову через свої релігійні переконання від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків (подається тільки фізичними особами-підприємцями, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби)» [6].

При зверненні особисто (нарочно), здобувач ліцензії повинен мати при собі оригінал документу, що посвідчує особу. При «зверненні уповноваженої особи здобувача реєстраційного номера облікової картки платника податків (подається тільки фізичними особами - підприємцями, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби)»; ліцензії необхідно мати при собі довіреність на подачу документів.

Коротко схема організації індивідуальної медичної практики фізичною особою підприємцем буде виглядати наступним чином: «а) реєстрація як фізична особа-підприємець (КВЕД «Загальна медична практика» (86.21) та в органах податкової служби; б) оренда приміщення, що відповідає вимогам Державних будівельних норм України «Будинки і споруди. Заклади охорони здоров'я ДБН В.2.2-10-2001» та встановленим санітарним нормам; в) закупівля обладнання; г) Отримання ліцензії на ведення медичної практики (Ліцензійні умови, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 № 285); д) для лікарів, що надають первинну медичну допомогу – реєст-

рація в електронній системі охорони здоров'я, перед тим обравши і встановивши медичну інформаційну систему; е) для отримання коштів за надані послуги, – укладення договору з Національною службою здоров'я» [8].

Після «отримання ліцензії ліцензіат зобов'язаний виконувати вимоги ліцензійних умов відповідного виду господарської діяльності, а здобувач ліцензії для її одержання – відповідати ліцензійним умовам». Фізична особа-підприємець має право наймати на роботу лікарів з вищою медичною освітою та молодих спеціалістів з медичною освітою згідно із законодавством.

Заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю фізичних осіб-підприємців в сфері охорони здоров'я здійснюються відповідно до вимог Закону № 877-16 від 05.04.2007 «виключно комісіями Міністерства охорони здоров'я України, за переліком питань для здійснення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) затвердженого МОЗ України» [9]. Результатом перевірки є акт, складений за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері господарської діяльності з медичної практики, що підлягає ліцензуванню, форма якого затверджена МОЗ України.

Висновки. Таким чином можна дійти висновку про зростання ролі правового статусу фізичної особи-підприємця в сфері охорони здоров'я. Фізичні особи-підприємці в Україні мають доступ до господарської діяльності в сфері охорони здоров'я на рівні з юридичними особами. Господарська діяльність фізичної особи-підприємця в сфері охорони здоров'я – це діяльність фізичної особи, яка реалізує свою здатність до праці шляхом самостійної, та на власний ризик діяльності з метою отримання прибутку у сфері нематеріального виробництва, що спрямована на створення і реалізацію матеріальних благ, що мають медичний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість ФОП в Україні зростає: названо найпопулярніші види діяльності. URL: <https://ua.news/ua/kilkist-fop-v-ukrayini-zroslo-nazvano-najpopulyarnishi-vydy-diyalnosti/>.

2. Пітюлич М.І., Шніцер І.Р. Соціальні нормативи і стандарти охорони здоров'я України. Ефективна економіка. 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_5.
3. Дайджест змін в охороні здоров'я: нові можливості для лікарів ПМД. № 15. 2019. URL: https://moz.gov.ua/uploads/2/11945-moz_-digest_15_2019.pdf.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
7. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80>.
8. Пояснення МОЗ: Приватна медична практика за індивідуальною ліцензією Лікаря-ФОП. URL: <https://medprosvita.com.ua/-rouyasnennya-moz-privatna-medichna-praktika-za/>.
9. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

Деревенко Діана Любомирівна,
студентка групи ПМГз-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

**Ботвінов Ростислав
Геннадійович,**

*д.держ.упр., професор
кафедри господарського права та
процесу*

ДОГОВІР ДИСТРИБ'ЮЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** У статті розглядається питання поняття та зміст дистриб'юторського договору.*

***Ключові слова:** дистриб'юторська діяльність, дистриб'ютор, договір про просування товарів, принципал.*

Актуальність тематики дослідження. Договір дистриб'юції є тим засобом, який дає змогу суб'єктам підприємницької діяльності розбудувати ефективну та успішну мережу, поширити свій бізнес на території зарубіжних країн. В Україні дистриб'юторський договір безпосередньо не врегульований на нормативно-правовому рівні, у зв'язку із чим виникають труднощі під час визначення його особливостей. Це є причиною виникнення колізій і прогалин під час регулювання відносин за даним договором.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Дослідженням даного питання займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Я. Білоусова, Е. Пшеничникова, І. Арсени, А. Руденко, А. Партин, М. Варданян, В. Доронькіна, В. Маслова, Ю. Степанчикова, І. Таран.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження теоретичних засад дистриб'юторського договору, визначити його сутність та встановити істотні його умови.

Виклад основного матеріалу. Оскільки складовими дистриб'юторської діяльності є купівля дистриб'ютором у виробника товару та належність їх обох до суб'єктів господарювання, то цілком зрозуміло, що відносини між ними є господарськими та регламенту-

ються господарським договором. Здебільшого в господарському обігу цей договір так і називається дистриб'юторський, хоча можна зустріти поодинокі випадки, коли відносини дистриб'юції намагаються врегулювати договорами поставки або купівлі-продажу, закріплюючи в їхньому змісті умови, властиві дистриб'юції. Зміст декількох видів дистриб'юції, що існують у господарській практиці, свідчить про те, що цими договорами не можна їх урегулювати. Умови таких договорів є лише частиною відносин виробника та дистриб'ютора.

Головним питанням господарських договорів є їхні істотні умови. Саме істотні умови й дозволяють визначити вид договору. Господарським кодексом України (надалі – ГК України) встановлено низку умов щодо «форми, змісту, порядку та способу укладання, зміни та розірвання господарських договорів» [1].

У ГК України (ст. 180) закріплено декілька загальних для всіх видів господарських договорів істотних умов: «предмет договору (найменування, асортимент, номенклатура), ціна та строк» [1]. Інші істотні умови, що властиві конкретному виду договору, можна знайти в інших розділах ГК України та нормативних актах. «Правильність визначення виду та умов договору впливає на такий важливий момент, як укладання договору» [2, с.563].

Але відсутність правового регулювання дистриб'юторських договорів та їх застосування в господарському обігу здатні привести до їх спірного тлумачення, певним неузгодженням у судовій практиці тощо. За такої ситуації в судовій практиці можливі два підходи до розгляду спорів за дистриб'юторськими договорами: «кваліфікація їх на підставі вже існуючих у законодавстві поіменованих договорів (постачання, купівлі-продажу, франчайзингу тощо) як змішаного договору чи як самостійного договору, укладеного відповідно до принципу свободи договорів, кваліфікуючи при цьому як непоіменований» [2, с. 563].

Для виявлення істотних умов та виду дистриб'юторського договору спочатку слід скласти загальний алгоритм відповідних відносин між виробником товару та дистриб'ютором. Так, товар за дистриб'юторським договором виробник передає останньому у власність за визначеною договором ціною. Кількість таких операцій установлюється самими сторонами. Ця, так би мовити, частина відносин дистриб'юції фактично є постачанням. Як зауважує І. Арсені, «дистриб'юторський договір часто змішують із договором постачання через дворівневу систему дистриб'юторських відносин: генеральний,

власне сам дистриб'юторський договір та окремі, як зазначає цей автор, договори купівлі-продажу, що укладаються для його виконання» [3, с. 52]. Отже, для виконання умов дистриб'юторського договору як генерального потрібно укладати додаткові договори щодо постачання товарів принципалом дистриб'ютору. Спочатку укладається окремий, саме дистриб'юторський договір, в якому будуть встановлені специфічні умови, що притаманні виключно дистриб'юторській діяльності. На підставі цього договору укладаються всі інші договори, які будуть регулювати окремі дії сторін.

Такими договорами мають бути обов'язково договір постачання, на надання маркетингових, логістичних послуг, про навчання персоналу дистриб'ютора тощо.

Таким чином, дистриб'юторський договір є генеральним, на підставі якого та для виконання якого укладаються інші, поточні договори. Утім, після передання товару та його оплати договірні відносини постачання припиняються. Після передання та оплати товарів при постачанні в нашому випадку виробник товару не має жодного відношення як до товару, так і будь-яких інших вимог до покупця (дистриб'ютора), крім прийняття товару та його вчасної оплати. Як відзначає А. Руденко, на цьому їхні відносини вичерпуються [4, с. 30]. «Покупець (або замовник) після оплати товару має право розпоряджатися ним самостійно взагалі, в тому числі й визначати територію подальшого продажу зокрема, або взагалі товари йому потрібні для власних потреб. За дистриб'юторським договором зобов'язання дистриб'ютора на цьому не припиняються» [4, с. 30].

За правилами укладання договорів постачання можна визначати в дистриб'юторському договорі такі моменти, які передбачені статтями 266 – 270 ГК України:

1) предмет договору – визначені родовими або індивідуальними ознаками продукція, вироби з найменуванням, зазначеним у стандартах, технічних умовах, документації до зразків (еталонів), прейскурантах чи товарознавчих довідниках;

2) загальну кількість товарів, що підлягають постачанню, їх часткове співвідношення (асортимент, сортамент, номенклатура) за сортами, групами, підгрупами, видами, марками, типами, розмірами, що визначаються специфікацією за згодою сторін, якщо інше не передбачено законом;

3) наступні умови договору постачання: строк та порядок постачання виробник та дистриб'ютор можуть як визначати за ст. 267 ГК України, так і встановлювати власні, при цьому користуючись Правилами Інкотермс;

4) якість товарів та порядок усунення недоліків у разі невідповідності товарів заявленій якості (ст. 268 ГК України) та гарантії якості товарів (ст. 269 ГК України);

5) також видається цілком доречним визначення згідно зі ст. 270 комплектності товарів, що передає виробник дистриб'ютору. Для виконання цієї частини зобов'язань між принципалом та дистриб'ютором доцільно використовувати саме засади постачання [1].

Висновки. Проаналізувавши, можна дати таке визначення: дистриб'юторський договір (договір про просування товарів) – це господарський договір, за яким одна сторона (виробник) передає за визначеною вартістю у власність товар виключно конкретній іншій стороні (дистриб'ютору) для подальшої реалізації на визначеній договором території з організацією заходів щодо просування товару на ринку.

Таким чином, у ГКУ слід закріпити визначення договору дистриб'юції, його види і перелічити істотні умови даного договору. Зважаючи на те, що договорами дистриб'юції прямо вказується такий спосіб здійснення господарсько-торгівельної діяльності, як дистриб'юторська діяльність, то положеннями про даний договір необхідно доповнити Главу 30, де зазначаються особливості правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 19.09.2019).

Пшеничникова Е. С. Правовая природа дистрибьюторского договора: проблемы теории и правоприменительной практики. Молодой ученый. 2016. № 20. С. 563–566.

Арсени И. Отличие дистрибьюторского договора от смежных договорных конструкций. Закон и жизнь. 2016. № 7. С. 50 – 54.

Руденко А. В. О дистрибьюторском договоре. Юрист. 2006. №8. С. 30-31.

Заїтов Ренат Романович,

студент групи ПМГЗ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент кафедри

господарського права та процесу

ЗАХИСТ ПРАВ НА ЧУЖЕ МАЙНО У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. У статті досліджено та проаналізовано підходи до поняття захисту речових прав та захисту прав на чуже майно. Вказано, що сукупність захисних заходів, способів та форм становить господарсько-правовий механізм захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання, який виступає гарантією можливості реалізації права на захист. На підставі порівняльного аналізу чинного законодавства виявлено наявність певної колізії між нормами матеріального та процесуального права, які регламентують основні положення захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання.

Ключові слова: захист прав, способи захисту, використання чужого майна, сфера господарювання, суб'єкт господарської діяльності, речові права, зобов'язальні права.

Актуальність тематики дослідження. Одним із важливих чинників, які справляють суттєвий вплив на стан економіки і соціальної сфери в Україні, є наявність великого масиву майнових об'єктів, які використовуються суб'єктами господарювання. При цьому специфіка сучасних засобів виробництва зумовлює той факт, що їх використання (експлуатація) здійснюється, як правило, не самим власником, а іншими суб'єктами, яким власники передають ці засоби на певній правовій основі (титулі) [1, с. 161].

Ступінь наукового визначення проблеми. Окремим проблемам прав використання чужого майна присвячено низку спеціальних досліджень таких юристів-науковців, як А.Г. Бобкова, О.М. Вінник, О.П. Подцерковний, І.Ф. Коваль, Р.А. Майданик, Н.В. Майка,

М.В. Мороз, В.І. Нагнибіда, А.М. Захарченко, Г.Г. Харченко, К.Е. Шахназарян та ін.

Мета дослідження. Метою статті є визначення поняття та особливостей захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання і на цій основі розробка пропозицій з удосконалення господарського законодавства та підвищення ефективності захисту.

Виклад основного матеріалу. У ст. 147 ГК України закріплено, що «майнові права суб'єктів господарювання захищаються законом» [2]. При цьому ця норма передбачає, що «право власності та інші майнові права суб'єкта господарювання захищаються у спосіб», зазначений у ст. 20 ГК України [2].

Вагоме значення для характеристики захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання також мають положення ГК України, які визначають такі речові права суб'єктів господарювання, як «право оперативного управління» (ст. 137) [2], «право господарського відання» (ст. 136) [2] та ін. Відповідно до вказаних норм положення закону, встановлені для права власності, застосовуються до захисту права господарського відання та оперативного управління.

Водночас варто підкреслити, що законодавець, закріплюючи правові підстави використання суб'єктами господарювання чужого майна в різних нормативно-правових актах, не забезпечив повною мірою змістовний та уніфікований підхід щодо такого важливого питання, як захист прав на чуже майно. Як наслідок, у господарській та судовій практиці мають місце помилки, які певною мірою спричинені відсутністю фундаментальних основ законодавчого регулювання та доктринального підходу до питання захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання.

Оцінюючи такий підхід законодавця, Ю.О. Чубарева аргументовано зазначає, що «у разі виникнення спору між власником майна та суб'єктом права господарського відання або оперативного управління виникає проблема захисту прав, оскільки такий захист регламентується одними і тими самими нормами, встановленими для захисту права власності» [3, с. 49]. Тобто складною є реалізація положення законодавства про право суб'єкта права господарського відання або оперативного управління на захист свого права від власника майна.

Викликає інтерес судження В. В. Петруні, яка пропонує розділити поняття «захист прав» та «захист інтересів» суб'єктів господарювання і, відповідно, робить висновок, що під «захистом прав» слід ро-

зуміти «сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів та форм, за допомогою яких у разі потреби забезпечується відновлення чи визнання порушених чи оспорюваних прав, створюються умови для запобігання їх порушенню, усунення перешкод здійснення прав, притягнення правопорушників до відповідальності» [4, с. 7].

У зв'язку із зазначеним та з урахуванням вищевказаних наукових підходів видається можливим розглядати захист прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання у двох основних значеннях.

У широкому розумінні – «як діяльність суб'єктів господарювання або уповноваженого державою компетентного органу щодо застосування до особи, яка порушує, не визнає, оспорує право на використання чужого майна, у встановленому законом порядку забезпечених державним примусом заходів (організаційно-технічних та правових) з метою припинення правопорушення, відновлення (визнання) порушеного (оспорюваного) права» [1, с. 162].

У вузькому розумінні «захист прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання можна визначити як сукупність правових засобів, способів та форм, що застосовуються до відносин щодо порушень у сфері використання чужого майна, суб'єктивних прав та інтересів» [1, с. 162].

Така сукупність захисних заходів, способів та форм становить господарсько-правовий механізм захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання, який виступає гарантією можливості реалізації права на захист у разі порушення суб'єктивних прав, законних інтересів щодо використання чужого майна у сфері господарювання.

У контексті порушеного аспекту варто підкреслити важливість розуміння права на захист прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання в матеріальному і процесуальному значенні, оскільки реалізація права на захист вищезазначеного права в суді здійснюється в межах самотійного процесуального правовідношення, яке виникає з моменту звернення особи до суду по захист порушеного права, а право на захист прав на чужу річ у матеріальному значенні є складовою частиною суб'єктивного права на чуже майно.

Матеріально-правовий аспект захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання насамперед полягає у з'ясуванні, чи має суб'єкт господарювання таке право та чи було воно порушено або було необхідним його правове визначення.

На основі порівняльного аналізу вищевказаних норм можна дійти висновку про наявність певної колізії між положенням матеріального та процесуального права. Якщо у першому випадку ГК України «надає суб'єктам господарювання право вибору того чи іншого способу тільки серед способів, передбачених законом» [2], то у другому випадку ГПК України закріплює положення, відповідно до якого «ефективний спосіб може визначатися не тільки законом, а й договором» [5].

Як показує аналіз судової практики щодо розгляду спорів про витребування власником свого майна із чужого незаконного володіння, необхідно враховувати, що позивачем за таким позовом може бути власник майна (фізичні, юридичні особи, держава і територіальні громади в особі уповноважених ними органів), який на момент подання позову не володіє цим майном, а також особа, яка хоча і не є власником, але в якій майно перебувало у володінні за законом або договором, зокрема, в оперативному управлінні, на праві повного господарського відання, а також на інших підставах, установлених законом.

Висновки. На основі порівняльного аналізу норм, які регламентують основні положення захисту прав щодо використання чужого майна у сфері господарювання, можна дійти висновку про наявність певної колізії між положенням матеріального та процесуального права. Якщо у ст. 20 ГК України законодавець надає суб'єктам господарювання право вибору того чи іншого способу тільки серед способів, передбачених законом, то ст. 5 Господарського процесуального кодексу України закріплює положення, відповідно до якого ефективний спосіб може визначатися не тільки законом, а й договором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина). Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 240 с.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 17.09.2019).
3. Чубарева Ю.О. Право господарського відання та оперативного управління як речові права юридичних осіб. Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали Міжнародної на-

уково-практичної конференції (м. Одеса, 2-3 жовтня 2015 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. 112 с.

4. Петруня В.В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2019. 20 с.

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. №1798-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 17.09.2019).

Кобченко Яна Олександрівна,
студентка групи ПМГз-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Мілімко Лариса Василівна,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права та процесу*

ПРАВОВИЙ СТАТУС КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню правового статусу комунальних підприємств, що визначається та встановлюється законодавством України, яке постійно оновлюється. Шляхом аналізу національного законодавства визначено деякі суперечності між законодавчими актами щодо регулювання діяльності комунальних підприємств. За результатами дослідження обґрунтовано авторську позицію щодо вдосконалення чинного законодавства України в цій сфері.*

Ключові слова: *комунальне підприємство, правовий статус комунальних підприємств, унітарні підприємства, корпоративні підприємства, комунальна форма власності.*

Актуальність тематики дослідження. Діяльність комунальних підприємств багато в чому залежить від рівня їх господарсько-правового регулювання. В сучасних умовах відсутні чіткі критерії необхідності створення і діяльності комунальних підприємств, оскільки

в ході економічних перетворень ще не повною мірою вдалося створити правові умови для їх стабільного і поступового розвитку. Вироблена з роками практика уподібнення статусу державних і комунальних підприємств зберігається і сьогодні, що не відповідає сучасній правовій дійсності.

Ступінь наукового визначення проблеми. Найбільшу увагу правовому статусу комунальних підприємств було приділено у роботах К.І. Апанасенко, М.Л. Косматенка, Р.Ф. Гринюка, О.М. Вінник, П.М. Любченко, І.В. Труша, В.А. Устименка, В.С Щербини.

Мета дослідження. Метою статті є сформулювати комплексне розуміння поняття «комунальне підприємство» у системі суб'єктів господарювання; дослідити національне законодавство, що регулює та встановлює правовий статус комунальних підприємств в Україні; визначити проблеми законодавчого забезпечення функціонування комунальних підприємств в Україні та надати рекомендації для їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 79 ГК України, господарськими товариствами визнаються «підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницької діяльності товариства з метою одержання прибутку» [1]. І.В. Труш проаналізував та встановив, що ч. 3 ст. 24, ч. 3–5 ст. 63, ст. 78, ч. 1 ст. 79 ГК України дозволяють визначити, що «однією з організаційно-правових форм, в яких органи місцевого самоврядування можуть створювати підприємства комунального сектору економіки, є комунальне підприємство» [2, с.223].

Виходячи зі змісту вказаних нормативних положень І. В Труш надав визначення поняттю «комунальне підприємство», отже, «комунальним підприємством є підприємство, яке утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності, має неподільний статутний фонд, і входить до сфери його управління» [3, с.336].

Аналогічної точки зору дотримується К.І. Апанасенко, яка пропонує визначати «комунальне підприємство господарською організацією комунального сектора економіки» [4, с.248].

М.Л. Косматенко визначає «комунальне підприємство як підприємство, що переважно виконує хоча б один з видів робіт, як створення соціальних зручностей, виробництво, ремонт, транспортування, збереження продукції в інтересах територіальної громади, і знахо-

диться в його (чи вищих органів управління) повній або переважній власності» [5, с.2].

Але найбільш конструктивно визначення «комунальне підприємство» трактує Р.Ф. Гринюк, він зазначає, що «комунальне підприємство – це самостійний господарюючий статутний суб'єкт з правами юридичної особи певної правової форми, який створений уповноваженим органом місцевого самоврядування і зареєстрований у встановленому законом порядку на основі комунальної форми власності для здійснення виробничої, науково-дослідницької і комерційної діяльності, основною метою якого є забезпечення соціально-економічних потреб територіальної громади» [6, с.9].

П.М. Любченко зазначає, що «правовий статус комунальних підприємств визначається та встановлюється законодавством, яке постійно оновлюється, тому уникнути ситуацій, коли один закон не відповідає положенням іншого, дуже складно. Детально визначивши в законодавстві про місцеве самоврядування види підприємств, установ, організацій які можуть бути у комунальній власності, парламент з самого початку створив умови для появи суперечностей». Так, деякі положення Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» суперечать нормам пізніше прийнятих законів і кодексів і це стримує розвиток місцевого самоврядування і його матеріально-фінансової основи. І хоч згідно з ч. 1 ст. 24 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «положення інших законів, якими визначається правовий статус місцевого самоврядування в Україні, не повинні йому суперечити, на практиці застосовуються норми законів, прийнятих пізніше» [7, с.44].

Також, на думку П.М Любченко, «не додав чіткості в правовому регулюванні статусу комунальних підприємств і Господарський кодекс України», який набрав чинності з 1 січня 2004 р. У статті 63 ГК України «визначаються види та організаційні форми підприємств. Залежно від форми власності в Україні діють підприємства різного виду, серед яких і комунальне підприємство, яке створюється і діє на основі комунальної власності територіальної громади. Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду підприємства поділяються на унітарні та корпоративні» [7, с.45].

До унітарних підприємств ГК України відносить поряд з іншими і комунальні підприємства. Це логічно, тому що «єдиним засновником комунального підприємства є територіальна громада і від її імені

і в її інтересах орган місцевого самоврядування виділяє необхідне для підприємства майно» [1].

Корпоративними, згідно із ст. 63 ГК України, є «кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб» [1].

Але чи можуть бути комунальної форми власності корпоративні підприємства, в ГК України не зазначається. Деякі науковці та практики вважають, що господарських товариств комунальної форми власності не може бути. Аналіз судової практики свідчить, що інколи й судді займають подібну позицію, аргументуючи це тим, що корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками, а засновник у комунального підприємства один – територіальна громада.

Однак такий підхід суттєво звужує компетенцію місцевого самоврядування і робить декларативним право територіальних громад відповідно до ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «мати у комунальній власності банки, страхові товариства, пенсійні фонди». Страховики не можуть створюватися і існувати у формі унітарного підприємства. Згідно із ст. 2 Закону України «Про страхування» «страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю. При цьому учасників страховика повинно бути не менше трьох». В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, водночас подібного положення щодо страховиків комунальної форми власності в законі не встановлено [8; 9].

Висновки. Отже, під правовим статусом комунального підприємства слід розуміти встановлене нормативно-правовими актами його місце в комунальному секторі економіки, правові можливості здійснювати господарські й інші функції щодо забезпечення економічних, соціальних, культурних та інших інтересів членів територіальної громади.

Законодавство України, що регулює правовий статус підприємств, організацій, установ комунальної форми власності, потребує систематизації і оновлення. Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України врегулювали лише окремі аспекти функціонування комунальних підприємств у сфері місцевого самоврядування, залишивши без вирішення значну кількість питань правового і органі-

заційного характеру, тож необхідно провести кодифікацію чинного законодавства з метою ліквідації прогалин і суперечностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 20.09.2019).
2. Труш І. Організаційно-правові форми комунальних підприємств. Право України. 2010. № 2. С. 223–231.
3. Труш І. Визначення сутності поняття комунального підприємства. Часопис Академії адвокатури України. 2012. №4. С. 335-338
4. Апанасенко К.І. Правовий режим майна, що є в комунальній власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2006. 248 с.
5. Косматенко М. Л. Теоретичні засади дослідження проблем управління підприємствами житлово-комунального господарства. Державне управління та місцеве самоврядування. 2009. № 2. С.2–5.
6. Гринюк Р.Ф. Правовий статус комунальних підприємств в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2001. С. 26.
7. Любченко П.М. Суперечності в регулюванні правового статусу юридичних осіб комунальної форми власності. Державне будівництво та місцеве самоврядування: 2005. № 10. С. 42–52.
8. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. №280/97 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення 20.09.2019)
9. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. №2473-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> (дата звернення 20.09.2019).

Людвиченко Антон

В'ячеславович,

студент групи ПМГЗ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Мілімко Лариса Василівна,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

господарського права та процесу

ПРАВОВИЙ СТАТУС АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Статтю присвячено загальній характеристиці правового статусу агрохолдингів в Україні, історії виникнення та розвитку холдингових компаній в Україні, регулюванню діяльності холдингових компаній, проблемам правового регулювання створення і функціонування агрохолдингів та інноваційним перспективам в розвитку агрохолдингів в Україні.*

***Ключові слова:** агрохолдинг, холдинг, суб'єкти господарювання, правовий статус.*

Актуальність теми. Протягом останніх років у світовій економіці спостерігається дуже активний розвиток процесів інтеграції як на макро, так і на мікрорівні. У розвинутих країнах об'єктивним рушієм розвитку національної економіки стали об'єднання підприємств. Ці процеси характерні і для України. Сьогодні в економіці нашої країни є велика кількість суб'єктів господарювання у різних галузях, які тією чи іншою мірою залучені до процесів інтеграції. У зв'язку з цим суттєво зріс інтерес до різних видів об'єднань підприємств, зокрема, до холдингових структур. В умовах національної економіки важливими є питання підвищення економічної ефективності виробництва. Одним із способів досягнення виконання цих завдань, згідно зі світовою практикою, є створення об'єднань підприємств у формі холдингових структур, що передбачає викуп підприємством контрольного пакету акцій іншого підприємства. Проте виникають і численні проблеми, при реалізації цього процесу, особливо в контексті правового регулювання діяльності холдингових компаній актуалізує обрану тему дослідження. Сучасні фахівці з господарського права відмічають,

що вітчизняне законодавство, що регулює діяльність холдингових структур має ряд проблемних моментів, перш за все пов'язаних з захистом економічної конкуренції, що і актуалізує подальші наукові розробки з досліджуваної проблематики.

Концептуальні засади й окремі аспекти проблеми становлення та діяльності агрохолдингів висвітлені в працях: І. Лукінова, П. Саблука, С.Дем'яненка, В. Андрійчука, В. Бойка, В. Василенка, А. Данкевича, О. Крисального, А. Мазура, М. Маліка, Ю. Нестерчук, О. Онищенко, В. Терещенка, Г. Черевка, В. Юрчишина, В. Яценка.

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні аспекти діяльності холдингових компаній та з'ясувати особливості їх правового статусу.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає С. Румянцев: «термін холдинг походить від англійського «holder» (утримувач), оскільки холдинги утримують великі пакети акцій або частки у статутному капіталі численних дочірніх компаній. Отже, за визначенням, холдингова компанія традиційно сприймається як комерційне підприємство, що контролює одну чи кілька дочірніх фірм. Проте, на думку фахівців, економічний зміст холдингів є набагато глибшим і полягає не так у фактичному утриманні головною компанією великого пакета акцій дочірніх компаній, як у здійсненні стосовно них функцій контролю та управління».

Як зазначає С. І. Дем'яненко: «холдинги характеризуються високим рівнем організації акціонерного капіталу. Через них вдається налагодити функціональну взаємодію капіталів, що належать різним за профілем діяльності підприємствам, включаючи пряме їх злиття і втрату самостійності. У складі холдингу вирішуються народногосподарські проблеми, які не під силу одному окремо взятому підприємству: розробка і створення складних технічних проблем, освоєння високих технологій, отримання значних кредитів під певні програми, створення нових виробничих потужностей та ін. Створення холдингових компаній має кілька переваг, до яких слід віднести можливість концентрації капіталів і розвиток інвестиційних процесів, диверсифікації виробництва, зниження ризику при вступі на ринок або виходу з нього, розширення масштабів виробництва, спільного здійснення наукових і проектних досліджень тощо. Це також дає змогу розширити свою діяльність, розвинути ділові зв'язки, одержати податкові, кредитні та інші переваги, здійснювати єдину виробничо-технологічну, ін-

вестиційну, збутову політику в масштабах усієї холдингової компанії, координувати її».

Холдингові структури відіграють важливу роль в економіці України. Перевагами холдингових компаній В.Ю. Уркевич виділяє наступні: «підвищення економії і зниження рівня витрат за рахунок раціоналізації діяльності і організаційної структури об'єднання позитивно впливає на обсяги і структуру фінансових ресурсів підприємств; зростання конкурентоспроможності завдяки посиленню позицій об'єднаних підприємств щодо постачальників, покупців та потенційних інвесторів; зниження ризику господарської діяльності шляхом розподілу його серед учасників інтегрованої компанії і відповідно зменшення обсягів капіталу, необхідного для резервування та страхування ризиків; забезпечення ринкових переваг над конкурентами, великі можливості покращення ділового іміджу та репутації об'єднання підприємств, що впливає на збільшення його ринкової вартості тощо» [9].

Порядок створення та реєстрації холдингових компаній визначено Цивільним кодексом України [2], Господарським кодексом України [1], Законом України «Про акціонерні товариства» [3], Законом України «Про холдингові компанії в Україні» [5].

Зокрема, в ст. 3. Закону України «Про холдингові компанії в Україні» (далі – Закону) зазначається, що холдингові компанії можуть утворюватися: органами, уповноваженими управляти державним майном, державними органами приватизації самостійно або разом з іншими засновниками шляхом об'єднання у статутному капіталі холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв); іншими суб'єктами на договірних засадах [5].

Водночас, С. В. Несинова, В.С. Воронко та Т.С. Чебакіна вказують на те, що у випадках, передбачених законодавством, холдингові компанії утворюються за умови попереднього отримання дозволу відповідного органу Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України на концентрацію, узгоджені дії суб'єктів господарювання. Проекти установчих документів холдингових компаній, які утворюються за умови отримання зазначеного дозволу, підлягають погодженню з відповідним органом Антимонопольного комітету України [8, с. 201].

Окремо слід визначити особливості утворення державних холдингів. Так, в ст. 7-1 з цього приводу зазначається, що засновником та

єдиним акціонером Державної керуючої холдингової компанії є держава в особі Кабінету Міністрів України [5].

Статутний капітал Державної керуючої холдингової компанії формується за рахунок належних державі акцій державних холдингових компаній, часток (паїв) держави у статутних капіталах господарських товариств, а також додаткових вкладів у формі майна, коштів та нематеріальних активів, необхідних для забезпечення її діяльності. Пакети акцій (часток, паїв) або інше майно, передане до статутного капіталу Державної керуючої холдингової компанії, перебувають у державній власності і закріплюються за нею на праві господарського відання.

Холдингова компанія набуває статусу юридичної особи з дати державної реєстрації її створення у порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [4]. При цьому, ст. 5 Закону визначає наступні особливості утворення та діяльності холдингової компанії:

1. Для забезпечення діяльності холдингової компанії потрібно створити статутний капітал. Його формують за рахунок вкладів у формі холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв), а також інших вкладів у формі майна, коштів та нематеріальних активів. Статутний капітал холдингової компанії не повинен перевищувати 20 відсотків частки у формі майна, коштів та нематеріальних активів, необхідних для забезпечення діяльності холдингової компанії.

2. Якщо у порядку денному загальних зборів акціонерів холдингової компанії піднімається питання про відчуження будь-яких пакетів акцій (паїв, часток) корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії, то такі загальні збори визнаються правомочними тільки за реєстрації для участі у них акціонерів (їх представників), що мають відповідно до статуту холдингової компанії більш як 80 відсотків голосів.

Прийняття рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії належить до виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії. Зазначені рішення приймаються більшістю у 3/4 голосів акціонерів (їх представників), які зареєструвалися для участі в загальних зборах, з урахуванням обмежень, встановлених цим Законом.

3. Статутом холдингової компанії встановлюються обмеження щодо правочинів, які мають право вчиняти органи управління компанії, а також випуску цінних паперів.

4. Господарське товариство не може мати у власності цінні папери холдингової компанії, корпоративним підприємством якої воно є.

5. До виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії належить вирішення питань: формування єдиної фінансової, інвестиційної, виробничо-господарської та науково-технічної політики щодо корпоративних підприємств; визначення напрямів та порядку використання прибутку корпоративних підприємств; затвердження планів виробничого та соціального розвитку корпоративних підприємств.

До виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії законом або статутом може бути також віднесене вирішення інших питань.

Таким чином, на законодавчому рівні процес утворення та реєстрації холдингових систем в Україні є досить чітко регламентованим.

Певну специфіку мають холдингові компанії аграрного сектору економіки. Як зазначає О.Й. Жабинець: «Створення агрохолдингів в аграрному секторі економіки є природною реакцією на процеси глобалізації та інтернаціоналізації бізнесу. За своїм потенціалом агрохолдинги суттєво випереджають традиційні форми організації підприємницьких структур і потенційно є більш спроможні впливати на соціально-економічний розвиток держави та її регіонів, про що свідчать результати дослідження прибутковості їх фінансово-господарської діяльності» [7]. Функціонування холдингів в аграрному секторі має позитивний аспект, адже розвиток аграрного сектору об'єктивно є визначальним у розвитку економіки України в цілому. В умовах мінливого зовнішнього середовища, посилення процесів глобалізації, інтеграції до світового економічного простору слід виокремити наявність багатьох проблем, що заважають ефективному функціонуванню галузі. Подальші перспективи розвитку аграрного сектору залежать від удосконалення нормативно-правової бази, оперативності і ефективності вирішення досконалості логістики зберігання, інфраструктури аграрного ринку, припинення використання застарілого обладнання, повної адаптації української продукції до умов міжнародного ринку, а також відповідності вимогам щодо якості та безпечності сировини та харчових продуктів [6].

Висновки. Сучасний етап розвитку аграрного сектору економіки України супроводжується загостренням низки соціально-економічних проблем. Нові виклики вимагають своєчасної реакції держави, аграрної науки і практики. Тому подальші перспективи українського аграрного сектору залежать від його оперативної та ефективної адаптації до нових умов господарювання для зайняття гідного місця серед провідних виробників агропродовольчої продукції в світі.

Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності є впровадження найбільш перспективних агротехнологій задля підвищення продуктивності виробництва з метою зниження витрат на одиницю продукції та зміцнення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

Вагомим чинником розвитку аграрного сектору економіки виступає наявність ефективних товаровиробників. Якими є агрохолдинги, фахівці яких мають потрібний рівень знань і відповідну кваліфікацію.

У стратегічній перспективі слід створити умови для зростання загального рівня продуктивності аграрного сектора на основі його інноваційного розвитку. При цьому слід формувати рівні, конкурентні умови шляхом спеціального режиму регулювання діяльності агропромислових корпорацій і вилучення частини їх надприбутків для вирішення завдань сільського розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 17.09.2019).
2. Цивільний кодекс України від 31.03.2019 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 17.09.2019).
3. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 01.01.2016 р. № 3528-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3528-15> (дата звернення: 17.09.2019).
4. Вінник О. М. Господарське право: [навч. посіб.]. К. : Правова єдність, 2012. 766 с.
5. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? К., 2008. 20 с.

6. Данкевич А.Є. Розвиток організаційно-правових форм господарювання в умовах ринку: матеріали Міжнар. на-ук.-практ. конф. «Економіка: сучасний стан та пріоритети розвитку». -Сімферополь : ДІАІП. 2011. С. 74-76.

7. Жабинець О.Й. Оцінка результативності фінансово-господарської діяльності агрохолдингів України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [rd.gov.ua/sep/sep20181\(129\)/sep20181\(129\)_104_ZhabynetsO.pdf](http://rd.gov.ua/sep/sep20181(129)/sep20181(129)_104_ZhabynetsO.pdf).

8. Несинова С.В., Воронко В.С., Чебикіна Т.С. Господарське право України. Навч.посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 564 с.

9. Уркевич В.Ю. Правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/01/Urkevych.pdf>.

Матвійко Наталія Григорівна,
студентка групи ПМГз-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент кафедри

господарського права та процесу

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу новел чинного Господарського процесуального кодексу України щодо доказування та доказів через дослідження практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.*

Ключові слова: *докази, доказування, господарський процес, практика Верховного Суду, звільнення від доказування, показання свідків.*

Актуальність тематики дослідження. У належному та правильному вирішенні господарського спору провідне місце посідає дослідження доказів, що містять інформацію щодо обставин даного спору.

ГПК України нещодавно зазнав істотних змін. Не в останню чергу ці зміни стосуються інституту доказування та доказів у господарському процесі. Так, у чинній редакції ГПК України з'явилися нові засоби доказування, такі як електронні докази та показання свідків, чітко регламентовано порядок та часові межі подачі доказів, визначено процедуру витребування доказів, встановлено дещо змінені правила звільнення від доказування, закріплено можливість проведення судової експертизи на замовлення учасника справи тощо. Як видається, дослідження практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (далі – КГС ВС) щодо доказування в господарському процесі становить неабиякий науковий та практичний інтерес з огляду на важливість правових позицій, що викладаються у рішеннях Верховного Суду.

Ступінь наукового визначення проблеми. Проблемі доказів та доказування в судовому процесі присвячено чимало наукових праць та досліджень; зокрема, проблематикою доказування займалися такі вчені, як: В.Е. Беляневич, С.В. Васильєв, Т.М. Кучер, Л.М. Ніколенко, Т.В. Степанова, Р.В. Тertiшніков, М.К. Треушніков, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан та інші.

Мета дослідження. Метою статті є вивчення основних нововведень ГПК України щодо доказів і доказування в господарському процесі з паралельним аналізом відповідної практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Виклад основного матеріалу. Стаття 74 ГПК України, розподіляючи обов'язки щодо доказування, встановлює, «що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень» [1]. Ч. 4 ст. 74 ГПК України закріплює нові положення, «згідно з якими суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у разі, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів» [1]. Як зазначено в постанові КГС ВС від 05.02.2019 у справі №914/1131/18, «необхідність доводити обставини, на які учасник справи посилається як на підставу своїх вимог і заперечень в господарському процесі є складовою обов'язку сприяти всебічному, повному та об'єктивному встановленню усіх обставин справи, що передбачає, зокрема, подання належних доказів, тобто таких, що підтверджують обставини, які входять у предмет доказування у

справі, з відповідним посиланням на те, які обставини цей доказ підтверджує» [2]. Отже, подаючи докази, учасник справи має також вказати, які обставини підтверджує цей доказ.

Не всі факти, що мають значення для вирішення господарської справи, потребують судового доказування. Так, згідно зі ст. 75 ГПК України не потребують доказування: визнані учасниками справи обставини; загальновідомі факти; преюдиційні факти. Відповідно до положень ч. 4 ст. 75 ГПК України «обставини, встановлені рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються під час розгляду іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом» [1]. Ч. 6 ст. 75 ГПК України закріплює й інші факти, що встановлені в судових рішеннях і мають преюдиційне значення для господарського суду. Водночас для того, щоб обставини мали преюдиційний характер, вони мають бути безпосередньо досліджені та встановлені судом та відображені в мотивувальній частині судового акта. З цього приводу КГС ВС у справі № 927/976/17 у постанові від 12.07.2018 зазначив, що «преюдицію утворюють виключно лише ті обставини, які безпосередньо досліджувалися і встановлювалися судом, що знайшло відображення в мотивувальній частині судового акта. Лише згадувані, але такі, що не одержали оцінку суду, обставини не можуть розглядатися як встановлені судом і не набувають властивості преюдиціальності. Тобто преюдиціальні факти слід відрізняти від оцінки іншим судом певних обставин» [3].

Також цікаву позицію КГС ВС висловив у постанові від 05.02.2019 у справі № 922/4336/13 щодо преюдиційності рішень у справах про банкрутство. Так, у постанові зазначено, що «доводи скажника, про те, що ухвала місцевого суду від 23.02.2017 не може прийматися до уваги відповідно до частини 4 статті 75 ГПК України як судові рішення, яким встановлено певні обставини, оскільки вона прийнята у даній справі, а законодавець пов'язує поняття «преюдиційність» виключно з обставинами, встановленими в інших справах, Суд вважає помилковими з огляду на те, що провадження у справі про банкрутство об'єднує в собі множинність різних спорів, пов'язаних з активами боржника та порядком ведення процедури банкрутства, що зобов'язує суд приймати до уваги свої попередні рішення у справі про банкрутство як преюдиційні та, виходячи з фактичних обставин,

встановлених у цих рішеннях, здійснювати подальший рух у процедурі банкрутства до її повного завершення» [4].

Слід вказати, що чинна редакція ГПК України не містить спеціальних положень щодо фактів, стосовно яких існує так звана законна презумпція (встановлені законом факти), на відміну від попередньої редакції ГПК, де вказувалося, що таке припущення може бути спростовано в загальному порядку. Водночас, виходячи з природи законних презумпцій (наприклад, презумпція правомірності правочину відповідно до ст. 204 ЦК України), можна зробити висновок, що правило щодо можливості спростувати такі презумпції в загальному порядку продовжує діяти. Про це свідчить і новітня судова практика. Зокрема, у постанові КГС ВС від 04.03.2019 у справі № 5015/6070/11 зазначено, що згідно зі статтею 204 Цивільного кодексу України «правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним». Закріплена зазначеною статтею ЦК України презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили; у разі неспростування презумпції правомірності договору всі права, набуті сторонами правочину за ним, повинні безперешкодно здійснюватися, а створені обов'язки підлягають виконанню» [5].

Відповідно до ст. 80 ГПК України, «докази подаються позивачем разом із поданням позовної заяви, а відповідачем – разом із поданням відзиву» [1]. З аналізу положень ст. 182 ГПК України випливає, що докази мають бути зібрані судом у підготовчому засіданні. Суд у межах строків підготовчого засідання може встановлювати строки для подання додаткових доказів. У разі пропущення встановлених строків для подання доказів учаснику справи необхідно обґрунтувати неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від нього. Відсутність відповідного обґрунтування причин пропуску строку є підставою для неприйняття доказів судом до розгляду. Реалізацію вказаних процесуальних положень можна побачити з аналізу матеріалів судової практики. Так, у постанові від 26.03.2019 у справі № 910/23355/17 КГС ВС підтримав позицію судів першої та апеляційної інстанції щодо неприйняття наданої учасником справи розписки як обґрунтованого доказу, з огляду на те, що «учасник справи не обґрунтував належним чином причини пропуску встановленого

судом строку на подання доказів, не надав належних та допустимих доказів на підтвердження обставин втрати ним зазначеної вище розписки, на які він послався в якості обґрунтування причин пропуску строку для подання доказів. З огляду на викладене, суди правильно та відповідно до положень частини 8 статті 80 Господарського процесуального кодексу України не прийняли до розгляду надану розписку як доказ по справі <...>» [6]. У своїй іншій постанові від 21.01.2019 у справі 925/2028/15 КГС ВС зазначив, що «прийняття судом до розгляду несвоєчасно поданих доказів без поважних на те причин, а лише через неналежну підготовку сторони щодо судового розгляду справи порушує імперативні норми ГПК України та унеможлиблює дотримання принципу рівності учасників справи і неупередженості суду» [7], що також слід враховувати учасниками господарського процесу.

Стаття 81 ГПК України регламентує порядок витребування доказів. Учасник справи у разі неможливості самотійно надати докази вправі подати клопотання про витребування доказів судом. При цьому, як впливає із практики Верховного Суду, учасник справи має обґрунтувати неможливість самотійної подачі доказів. Так, у постанові КГС ВС від 17.04.2019 у справі №910/6381/18 зазначено, що «Верховний Суд погоджується із висновком суду щодо відсутності підстав для задоволення клопотання про витребування доказів, оскільки з огляду на характер правовідносин, що склалися між сторонами, а також викладені позивачем у процесуальних документах обставини, свідчать, що такі докази мали би бути наявні у позивача. У будь-якому випадку позивачем не обґрунтовано належним чином, з яких підстав такі докази були у нього відсутні та з яких підстав він не може самотійно надати докази, які просить витребувати відповідним клопотанням» [8].

Висновки. Вивчення рішень Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду становить значний науковий та практичний інтерес, адже дозволяє досягти певної уніфікації та єдності судової практики, що робить господарський процес більш прозорим та передбачуваним. Це є особливо актуальним після реформування процесуального законодавства, коли новітні законодавчі положення потребують відповідної практичної реалізації. Також видається доцільним узагальнення практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду за аналогією з постановами Пленуму Вищого господарського суду, що сприятиме більшій процесуальній визначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. №1798-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 27.09.2019).
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05.02.2019 р. у справі №914/1131/18 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79718958> (дата звернення: 27.09.2019).
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.06.2018 р. у справі №927/976/17 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74670250> (дата звернення: 27.09.2019).
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05.02.2019 р. у справі №922/4336/13 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79845986> (дата звернення: 27.09.2019).
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.03.2019 р. у справі №5015/6070/11 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80308685> (дата звернення: 27.09.2019).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 26.03.2019 р. у справі №910/23355/17 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80754278> (дата звернення: 27.09.2019).
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 21.01.2019 р. у справі №925/2028/15 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79349565> (дата звернення: 27.09.2019).
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.04.2019 р. у справі №910/6381/18 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81304542> (дата звернення: 27.09.2019).

Оверчук Дмитро Михайлович,
студент групи ПМГз-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

**Ботвінов Ростислав
Геннадійович,**

*д.держ.упр., професор
кафедри господарського права та
процесу*

МЕРЧАНДАЙЗИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД ТОРГОВОЇ МАРКИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Анотація. *Стаття присвячена юридичному визначенню поняття та предмету мерчандайзингу, розгляду структури, особливостей регулювання суспільних відносин у сфері мерчандайзингу та аналізу норм господарського права, які їх регулюють. Сформульовано висновки і пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства в цій галузі.*

Ключові слова: *мерчандайзинг, види мерчандайзингу, торгова марка, класифікація.*

Актуальність тематики дослідження. Розвиток ринкової економіки, посилення конкуренції змусили роздрібного торговця відмовитися від практики пасивного очікування, коли споживач сам зробить вибір. Для того щоб ефективно управляти продажами та мати додатковий прибуток, необхідно стимулювати покупця прийняти рішення на користь конкретного товару чи торгової марки.

Ступінь наукового визначення проблеми. Питання розробки та впровадження власних торгових марок в діяльність роздрібних мереж є пріоритетним у провідних вітчизняних фахівців: В. Кардаша, О. Зозульова, Е. Ромат, С. Фірсової, В. Бровченко, О. Шевченко, О. Дима, Ю. Карпенко, О. Горбенко, А. Тимчина, А. Петухова, Т. Діброва, Ж. Шнорр, С. Гаркавенко та ін.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження правового регулювання та правовий аналіз мерчандайзингу в Україні, надання детальної класифікації та систематизація відносин у галузі мерчандайзингу.

Виклад основного матеріалу. Мерчандайзинг – комплекс заходів, який забезпечує підприємству максимальний рівень продажів продукції. Результатом мерчандайзингу є бажання клієнта придбати відповідний товар. В умовах високої конкуренції підприємств роздрібною торгівлі саме мистецтво заохочення клієнта часто відіграє вирішальну роль успішності бізнесу.

Спеціалісти в області мерчандайзингу виділяють такі види мерчандайзингу: «ексклюзивний та сумісний» [1, с. 36]. «Ексклюзивний мерчандайзинг – вид мерчандайзингу, що передбачає роботу мерчандайзера виключно з торговельною маркою одного виробника» [1, с. 36]. Мова йде про роботу з брендовими товарами. «Сумісний (комплексний) – вид мерчандайзингу, що передбачає роботу мерчандайзера з продукцією декількох виробників та декілька ми торговельними марками» [1, с. 36]. Такий підхід значно скорочує витрати.

Залежно від підходу представлення товару: «традиційний та категорійний» [1, с. 36]. «Традиційний мерчандайзинг – використання основних принципів представлення товару, які розроблялися та застосовувалися в роздрібній торгівлі на Заході» [1, с. 36].

Практика показує, що традиційні підходи щодо представлення товарів в роздрібній мережі почали себе вичерпувати і відходити все далі від своєї основної мети: представлення товару таким чином, щоб зацікавити покупця і стимулювати його до здійснення покупки. У зв'язку з цим спеціалісти в області мерчандайзингу почали шукати нові підходи та успішні мерчандайзингові технології. Так, нещодавно з'явився новий вид мерчандайзингу – категорійний, поява його пов'язана з впровадженням централізованого управління асортиментом торговельної точки.

Залежно від часу перебування мерчандайзера в торговельній точці: «стаціонарний та візитний (мобільний)» [2, с. 145]. «Стаціонарний мерчандайзинг – вид мерчандайзингу, який передбачає роботу мерчандайзера в одній торговельній точці, як правило, в форматі Гіпермаркет, протягом усього робочого дня» [2, с. 145].

«Візитний (мобільний) – вид мерчандайзингу, що передбачає обслуговування мерчандайзером декількох торговельних точок за день при складанні оптимального маршруту, враховуючи віддаленість торговельних точок одна від одної, обсяг роботи в кожній торговельній точці та їх формат» [2, с. 145].

Залежно від сприйняття споживачем товару, магазину та його співробітників: «візуальний та комунікаційний» [3, с. 66].

«Візуальний мерчандайзинг – привернення уваги споживачів за рахунок зовнішнього оформлення та особливої атмосфери» [3, с. 66]. Візуальний мерчандайзинг включає в себе: вибір місця торговельної точки; оформлення зовнішніх вивісок; оформлення вітрин магазину; внутрішня компоновка магазину; дизайн інтер'єрів приміщень; розташування виставлених товарів; упакування, маркування товарів; оформлення цінників.

До комунікаційного мерчандайзингу відносять вміння представників торговельної марки, яка продається, спілкуватися, налагоджувати контакти як з покупцями, так і з співробітниками торговельних точок.

Залежно від впровадження мерчандайзингових технологій протягом певного проміжку часу: «постійний та сезонний».

«Постійний мерчандайзинг – вид мерчандайзингу, спрямований на реалізацію запланованих мерчандайзингових заходів протягом тривалого часу, незалежно від пори року» [3, с. 66].

«Сезонний мерчандайзинг – це комплекс заходів з планування та просування торговельного асортименту на основі взаємопов'язаних продажів товарів підвищеного попиту в кожному порі року» [3, с. 66]. У мерчандайзингу прийнято виділяти наступні чотири сезони: «весняний» час (квітень, травень, червень); «літній» час (липень, серпень, вересень); «осінній» час (жовтень, листопад, грудень); «зимовий» час (січень, лютий, березень).

Залежно від форми викладення товару: «довільний та перехресний» [3, с. 66]. «Довільний мерчандайзинг – викладення продукції різними способами, що не передбачає спільного розміщення товарів, які доповнюють один одного» [3, с. 66].

«Перехресний мерчандайзинг – викладення продукції, що передбачає спільне розміщення тих товарів, які взаємодоповнюють один одного і, найчастіше, купуються разом» [3, с. 66]. Наприклад, це шампунь і кондиціонер для волосся.

Залежно від подібності викладення товарів в магазинах: «індивідуальний та мережевий» [3, с. 66]. «Індивідуальний мерчандайзинг – вид мерчандайзингу, що передбачає особливе викладення товарів в кожному з магазинів, що обслуговується мерчандайзером» [3, с. 66].

«Мережевий мерчандайзинг – один з видів мерчандайзингу, що передбачає дотримання асортиментної політики в кожній точці про-

дажу роздрібної мережі та здійснювати викладення товару відповідно до затвердженої планограми» [3, с. 66].

Залежності від сфери діяльності: фармацевтичний, ресторанний, кондитерський тощо. Потрібно розуміти, що є певні правила викладення товару у вітринах аптеки, кафе-кондитерської, ресторану, адже всі товари є різними за складом, терміном зберігання, властивостями тощо.

Залежності від способу дії на споживача: реальний та віртуальний. Реальний мерчандайзинг – вид мерчандайзингу, що передбачає використання мерчандайзингових технологій в традиційній роздрібній мережі.

«Віртуальний (електронний) мерчандайзинг – це сукупність технологій презентації та продажу товарів в Інтернеті» [1, с. 128].

Залежно від правомірності: «чистий» та «чорний» [1, с. 65].

«Чистий» мерчандайзинг передбачає застосування мерчандайзингових технологій, які не суперечать законам та етичним нормам ведення бізнесу.

«Чорний» мерчандайзинг – незаконні прийоми, які використовуються в торговельних точках, що шкодять просуванню конкурентних товарів.

Залежно від місця застосування: місцевий (локальний), регіональний, національний і міжнародний.

Висновки. Отже, чинним законодавством не передбачено спеціальних норм права щодо правового регулювання мерчандайзингу, які б регулювали питання щодо діяльності мерчандайзерів та саме визначали його поняття та правову природу у сфері торгівлі. Як бачимо на сьогодні є багато видів мерчандайзингу, які можна об'єднати в єдину систему в залежності від класифікаційних ознак, розширюючи при цьому теоретичне підґрунтя мерчандайзингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гузелевич Н. Ю. Фокусы мерчандайзинга / Н.Ю. Гузелевич. СПб.: Питер, 2010. 160 с.
2. Сенд Г. А. Принципи мерчандайзинга / Г.А. Сенд. Мінськ: Гревцов Паблішер, 2008. 304 с.
3. Новаторов Є. В. Візуальний мерчандайзинг як ефективний маркетинговий інструмент для збільшення продажу в роздрібній торгівлі. Маркетинг послуг. 2012. № 1. С. 68–75.

4. Савенко І. В., КапінусЛ. В., Скригун Н. П. Використання інструментів мерчандайзингу в діяльності інтернет-магазинів. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 5(143). С. 125–132.

Подобінська Марія Олегівна,
студентка групи ПМГз-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент кафедри

господарського права та процесу

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню розвитку та структури консалтингових послуг на українському ринку і визначення пріоритетних заходів для забезпечення його подальшого розвитку.*

Ключові слова: *консалтинг, консалтингова послуга, ринок консалтингових послуг, консалтингова фірма, консалтингова діяльність.*

Актуальність тематики дослідження. Консалтингові послуги в Україні здійснюються відносно недавно, але набутий досвід використання таких послуг, які пов'язані, насамперед, із запозиченням досвіду інших країн і залученням інвестицій, довів об'єктивну необхідність подальшого розвитку консалтингової діяльності в країні. Попит на вищевказані послуги зумовлюється тим, що «внаслідок глобального та локального зростання комерційної, технологічної та підприємницької активності й пов'язаних із цим проблем в осіб, які здійснюють господарську діяльність, а також в інвесторів усе частіше виникає потреба в проведенні критичної оцінки діяльності підприємців незалежними висококваліфікованими спеціалістами з подальшим отриманням від них рекомендацій і порад із різноманітних питань виробничої діяльності» [1].

Ступінь наукового визначення проблеми. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців важливий внесок у розвиток теоретичної бази

консалтингу зробили В. Верба, А. Кононюк, В. Коростелева, М. Кропивка, Ф. Кросман, Е. Кузнєцов, Ю. Лапигіна, Р. Мецгер, В. Новицький, Т. Решетняк, Ф. Хміль.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз розвитку та дослідження особливостей консалтингу на українському ринку і визначення пріоритетних заходів для забезпечення його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. «Консалтинг – це вид господарської діяльності, що полягає у розробленні консалтинговими компаніями рекомендацій науково-технічного, фінансово-аналітичного, технологічного та прогностичного характеру для визначення концепції, напрямів, заходів та засобів підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання, а також планів їхнього розвитку» [2, с.55]. За допомогою консалтингу вирішуються такі завдання: «оцінювання стану і динаміки розвитку суб'єкта консультування; пошук і розроблення альтернативних варіантів вирішення виявлених невідповідностей у діяльності суб'єкта господарювання; обґрунтування вибору напрямку розвитку суб'єкта господарювання і розроблення заходів щодо його реалізації; надання допомоги та рекомендацій із впровадження змін у діяльність суб'єктів господарювання, доцільність яких обґрунтована під час консультування» [2, с.55].

Перевагами використання консалтингу в діяльності підприємств є те, що консультанти консалтингових компаній володіють знаннями, якими не володіють працівники звичайних підприємств, під час діяльності вони нагромаджують значний досвід роботи з багатьма клієнтами, у них достатньо часу для детального вивчення проблеми, вони незалежні та здатні втілювати у життя свої рекомендації.

Проте є ряд проблем, які стримують розвиток консалтингової діяльності в Україні:

- 1) «відсутність узгоджених стандартів консалтингових послуг» [3, с.47];
- 2) «відсутність єдиної класифікації консалтингових послуг» [3, с. 47];
- 3) «відставання українського консалтингу від консалтингу країн з розвинутою економікою» [3, с.47];
- 4) «недостатній рівень професіоналізму вітчизняних консультантів, їх досвіду та навичок роботи і, як наслідок, низька якість послуг, що надаються» [3, с.47];
- 5) «неготовність до нововведень» [3, с.47];

6) «неспроможність пошуку нових продуктів і ринків» [3, с.47].

Проаналізувавши проблеми здійснення консалтингових послуг, було визначено причини, що зумовили низький рівень розвитку консалтингу в Україні, за учасниками консалтингу. Так, у консалтингових послугах задіяні двоє учасників:

- 1) «консалтингові компанії» [3, с.47];
- 2) «фізичні та юридичні особи – клієнти консалтингових компаній» [3, с.47].

Оцінюючи динаміку розвитку консалтингових послуг за географічною ознакою, було виявлено, що велика кількість консалтингових компаній знаходиться у м. Києві – більше 75% за кількісною ознакою та 85% за обсягами збуту. Таке місце розташування консалтингових компаній зумовлене близькістю до аудиторських компаній, центральних офісів «великої четвірки» лідерів світового консалтингу, відомих українських компаній [4, с.117].

Варто зазначити, що перевагами українських консультантів є: знання існуючих управлінських проблем і індивідуальний підхід до вирішення кожної з них, а також знання сучасних методів управління та підбір ефективної методології їхнього впровадження на вітчизняних підприємствах. Стимулом розвитку консалтингового бізнесу в Україні є постійне підвищення якості послуг та зростання професіоналізму у цій сфері. Це дає можливість зменшити залежність вітчизняних підприємств від послуг закордонних експертів.

На сьогоднішній день в Україні працює більше 300 консалтингових компаній, які розробили свою «методологію роботи, володіють унікальними консалтинговими технологіями, створили нові підходи і методи розв'язання управлінських проблем, що характерні саме для українського бізнесу» [5].

«Розглядаючи причини досить низьких темпів розвитку вітчизняного ринку консалтингових послуг, потрібно відзначити, що до стримуючих факторів його розвитку можна віднести недосконалість законодавства (зокрема, це стосується сфери консалтингової діяльності), класифікатора консалтингових послуг в Україні, відсутність перспективного професійних об'єднань консультантів» [6, с.174].

«Велика кількість недостовірної інформації про консалтингові послуги на вітчизняному ринку, зокрема про кількість операторів на ринку, види консалтингових послуг, їхні характеристики, ціни на консалтингові послуги, обсяг і результати роботи консалтингових фірм,

зумовлюють появу недобросовісної конкуренції, що тим самим викликає недовіру до консалтингових послуг» [2, с.57].

Ефективність консалтингових послуг на українському ринку «залежить від готовності підприємців до змін, які пропонують консалтингові фірми» [4, с.118]. Велика кількість клієнтів, що користуються консалтинговими послугами, не чекають від консультантів готових рішень власної проблеми. Вони цінують кожен хвилину спілкування з кваліфікованими фахівцями консалтингу, оскільки отримують можливість почути незалежну оцінку діяльності власного підприємства. «Мета консультанта – показати своєму клієнту проблемні зони на фірмі і варіанти їх вирішення. Бувають випадки коли консультанти є ретранслятором задумів керівництва і персоналу фірми, в якій неналагоджений процес комунікацій, та стають вирішальною інноваційною силою трансформаційних процесів» [4, с.118].

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу основними причинами, які негативно впливають на формування ринку консалтингу України, є: непопулярність консалтингових послуг у країні; відсутність законодавчої бази щодо консалтингової діяльності; відсутність методичного забезпечення щодо критеріїв оцінки корисності консалтингу; зниження ділової активності підприємств; низька платоспроможність замовників консалтингових послуг; низький відсоток гарантій конкретних результатів і позитивного ефекту від консультування; відсутність досвіду у підприємств щодо роботи з професійними консультантами тощо.

Незважаючи на вищезазначені проблеми, розвиток консалтингу в Україні має реальні перспективи. Поступове збільшення попиту на послуги консалтингових організацій очікується найближчим часом у міру готовності як консалтингових фірм, так і замовників їх послуг до нововведень, пошуку нових продуктів і ринків, засвоєння й упровадження перевіреного часом світового досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Аналіз конкурентного середовища консультаційного ринку України та визначення стратегії розвитку окремих суб'єктів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.management-com.ua/cases/case007.html.

Верба В.А. Консалтингова підтримка розвитку українських підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. Т. 2. С. 55-59.

Бейч Э. Консалтинговый бизнес: основы профессионализма. СПб. : Питер, 2006. 272 с.

Питуляк Н.С., Баховко В.Ю., Чапран Ю.О. Особливості розвитку консалтингових послуг в Україні. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2015. Випуск №1(3). С.115-119.

Ковальська К.В. Особливості і тенденції розвитку ринку консалтингових послуг в Україні. Ефективна економіка. 2014. №6 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_6_69.

Шпильова В.О., Тен С.А. Тенденції та перспективи розвитку ринку консалтингових послуг в Україні. Інфраструктура ринку: електронний науково-практичний журнал. 2018. Випуск 23. С.173-177.

Потоцька Альона Вячеславівна,
студентка групи ПМГз-18-1

*Навчально-наукового
інституту права*

Науковий керівник:

Мілімко Лариса Василівна,
*к. ю. н., доцент, доцент кафедри гос-
подарського права та процесу*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Анотація: *Статтю присвячено дослідженню особливостей правового регулювання оренди землі сільськогосподарськими підприємствами. З'ясовано переваги, недоліки та причини, під впливом яких відбувається розвиток земельних відносин у сфері надання землі в оренду сільськогосподарським підприємствам.*

Ключові слова: *земельні відносини, оренда, договір, договір найму (оренди), землі сільськогосподарського призначення, земельна*

реформа, наймодавець (орендодавець), наймач (орендар), право оренди, земля, орендна плата, реєстрація права оренди.

Актуальність тематики дослідження. У сучасних умовах розвитку системи земельних відносин оренді землі відводять досить вагому роль, адже орендні відносини за нинішніх умов є запорукою стабільності функціонування малих, середніх та великих сільськогосподарських підприємств, як виробників сільськогосподарської продукції.

При цьому важливою умовою при оренді землі є те, що «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави», згідно ст. 14 Конституції України [1]. А для сільгоспвиробників є цінним «природним ресурсом, територіальним базисом та основним засобом виробництва» (Земельний кодекс України) [2].

Вдосконалення орендних відносин, розвиток їх науково-теоретичної та практичної основи, стимулювання щодо раціонального використання землі є першочерговим завданням для сталого економічного, політичного і соціального розвитку України та рівня життя населення. Науково-методичному й практичному забезпеченню розвитку орендних земельних відносин у сільському господарстві науковці і практичні працівники приділяють багато уваги, що свідчить про надзвичайну актуальність цього питання в умовах незавершеності земельної реформи в Україні.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Проблемі правового регулювання оренди землі сільськогосподарськими підприємствами присвячено чимало наукових праць та досліджень; зокрема, проблематикою оренди землі займалися такі вчені, як: В. Андрійчук, А. Мірошніченко, В. Милосердов, П. Саблук, П. Тиллак, Н. Титова, А. Третьак, А. Юрченко, В. Юрчишин та ін.

Метою дослідження є вивчення особливостей правового регулювання оренди землі сільськогосподарськими підприємствами, розгляд нормативно-правового регулювання договорів оренди земельної ділянки згідно законодавства України, з'ясування переваг, недоліків та причин, під впливом яких відбувається розвиток земельних відносин у сфері надання землі в оренду підприємствам сільськогосподарського спрямування.

Виклад основного матеріалу. На нинішньому етапі оренда землі є важливою умовою розвитку сільського господарства та його напрямків і без запровадження обдуманих орендних відносин важко розра-

ховувати на збереження оптимальних за своїми розмірами аграрних підприємств.

Політико-економічна ситуація в сфері орендних земельних відносин постійно змінюється. Основним механізмом, яким держава впливає на розвиток оренди, є система законодавства, якою вона і контролює ці процеси. Необхідно відмітити, що земельні орендні відносини врегульовані на законодавчому рівні (загальними нормами ЦК України [3] та ЗК України [2], спеціальними Законами України «Про оренду землі» [4], «Про фермерське господарство» [5], «Про особисте селянське господарство» [6], «Про охорону земель» [7], «Про оренду державного та комунального майна» [8] та ін., які містять окремі норми, присвячені регулюванню певних аспектів орендних земельних відносин, а також положеннями підзаконних нормативних актів, зокрема, Постановами Кабінету Міністрів України від 24.01.2000 р. № 119 «Про затвердження Порядку реєстрації договорів оренди земельної частки (паю)» [9], від 03.03.2004 р. № 220, «Про затвердження Типового договору оренди землі» [10] та Наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 17.01.2000 р. № 5 «Про затвердження форми Типового договору оренди земельної частки (паю)» [11].

Нині оренда землі, відповідно до ст. 93 Земельного кодексу України та ст. 1 Закону України «Про оренду землі», – це «засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності» [3]. Відповідно до цього визначення «об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, територіальних громад або держави». Також необхідно вказати, що об'єктом оренди нині є земельні ділянки, розташовані у масиві земель сільськогосподарського призначення (ст. 8-2 Закону України «Про оренду землі»), у межах яких громадяни мають право на земельну частку (пай). І земельні ділянки, і земельні ділянки, розташовані у масиві земель сільськогосподарського призначення можуть бути надані в користування на умовах оренди сільськогосподарським підприємствам, відповідно до пункту «в» статті 5 Закону України «Про оренду землі».

Відповідно до Угоди про позику (Проект розширення доступу до ринків фінансових послуг) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку, «суб'єктом оренди землі є сільськогосподарське підприємство, яким є юридична особа, основним видом дія-

льності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції і яка визначається як така відповідно до національного законодавства Позичальника для такого типу підприємств» [12]. В свою чергу, Законом України «Про податок на додану вартість» (втратив чинність) «сільськогосподарським вважається підприємство, основною діяльністю якого є поставка вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів (послуг) становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів (послуг), поставлених протягом попередніх дванадцяти послідовних звітних податкових періодів сукупно» [13].

Виходячи з цього визначення можна зазначити, що сільськогосподарськими підприємствами може виготовлятися не лише сільськогосподарська продукція або надаватися сільськогосподарські послуги, а і здійснюватися інші види діяльності.

«Класифікацією видів цільового призначення земель» встановлено, що «до земель сільськогосподарського призначення належать землі які надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей; землі, надані для діяльності у сфері надання послуг у сільському господарстві, та інше), для ведення фермерського господарства, для ведення особистого селянського господарства, для ведення підсобного сільського господарства, для індивідуального садівництва, для колективного садівництва, для городництва, для сінокосіння і випасання худоби, для дослідних і навчальних цілей, для пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства, для надання послуг у сільському господарстві, для розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, для іншого сільськогосподарського призначення» [14].

Можна припустити, що сільськогосподарськими підприємствами для виготовлення сільськогосподарської і несільськогосподарської продукції використовуються землі не лише сільськогосподарського призначення, а і землі інших категорій, зокрема, землі житлової та громадської забудови, землі водного фонду, лісогосподарського, оздоровчого та рекреаційного призначення. Але без сумніву, пріоритетне значення надається землям сільськогосподарського призначення.

Землі всіх, без винятку, категорій можуть бути використані сільськогосподарськими підприємствами на умовах оренди. Орендні земельні відносини є найбільш врегульованими і мають стати одним із напрямів формування ринку земель сільськогосподарського призначення.

За оперативною інформацією Держгеокадастру, «площа сільськогосподарських угідь державної власності, що перебувають в оренді суб'єктів господарювання на неконкурентних засадах, становить 1,5 млн гектарів. Середній розмір орендної плати за сільськогосподарські угіддя державної власності складає 1 053,7 грн за 1 га, що становить 2,5% від середньої нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь. Такий низький розмір орендної плати зумовлений укладанням районними державними адміністраціями до 2013 року договорів оренди із заниженою ставкою орендної плати» [15].

Крім того, оренда, нині переважно короткострокова, суттєво вплинула на погіршенні якості земель сільськогосподарського призначення. Дана проблема є предметом обговорення на багатьох форумах і набирає актуалізації [16, с. 104-108]

Зважаючи на викладене вище, назріла нагальна потреба у найшвидшому запровадженні ринку земель сільськогосподарського призначення, в тому числі, за участі сільськогосподарських підприємств.

З цією метою у Верховній Раді України 25.09.2019 за № 2178 зареєстрований Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення, яким забезпечується переважне право орендаря на купівлю земельної ділянки [17]. Таким чином слід очікувати трансформаційних змін у розвитку орендних земельних відносин, які, в першу чергу, торкнуться діяльності сільськогосподарських підприємств, як основних виробників сільськогосподарської продукції.

Для усунення існуючих проблем і створення позитивних перспектив для розвитку орендних земельних відносин в Україні необхідно, в максимально короткий період провести роботи по відображенню в Державному земельному кадастрі всіх земельних ділянок сільськогосподарського призначення, де зазначити якісні характеристики ґрунтів, які мають бути враховані при укладанні і виконанні угод, а також чітко закріпити дані про всі земельні ділянки у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Доцільним також є збільшення строків оренди землі. Крім того, орендна плата має бути одним із чинників підвищення соціального захисту населення. За рахунок дер-

жави на орендованих землях повинні проводитися роботи із землеустрою, меліорації, будівництва доріг та інше.

Висновки. Таким чином нині система правового регулювання найму (оренди) земельних ділянок сільськогосподарськими підприємствами потребує удосконалення.

Перешкодою подальшого розвитку земельних відносин є відсутність досвіду та наявність проблем державного регулювання земельних відносин в нових умовах (зокрема, в період переходу до обігу земель сільськогосподарського призначення) і тільки довгострокова оренда може створити підходи щодо стимулювання вкладення капіталу в землі сільськогосподарського призначення.

Таким чином, в Україні, не зважаючи на об'ємну нормативно-правову базу, що врегульовує орендні земельні відносини, простежується недостатня її обґрунтованість, недосконалість сучасної системи законодавства, що регулює такі відносини, яка стає зараз одним із чинників, що стримує розвиток усієї системи земельних відносин. Для підвищення ефективності використання орендованих земель сільськогосподарськими підприємствами доцільно створювати інтегровані підприємства, подовжувати терміни договорів оренди, проводити паспортизацію й інвентаризацію земель, сформувати банк даних щодо руху прав власності на землю, посилити контроль держави за раціональним їх використанням і запровадити стимулювання за поліпшенням їх якісних характеристик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 26.06.1996 № 254к/96 ВР // Електронний ресурс. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96>
2. Земельний кодекс України. Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Електронний ресурс. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-IV>
4. Про оренду землі : Закон України 06.10.1998 № 161-XIV // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>
5. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV // Електронний ресурс. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-IV>

6. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 191-VIII // Електронний ресурс. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-VIII-2003>

7. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-IV>

8. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 10.04.1992 № 2269-XII // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-XII-1992>

9. Про затвердження Порядку реєстрації договорів оренди земельної частки (паю) : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2000 р. № 119, // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2000>

10. Про затвердження Типового договору оренди землі» : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2004 р. № 220// Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2004>

11. Про затвердження форми Типового договору оренди земельної частки (паю) : наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 17.01.2000 р. № 5 // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0101-00>

12. Угода про позику (Проект розширення доступу до ринків фінансових послуг) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 23.06.2006 // Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_054

13. Про податок на додану вартість : Закон України від 03.04.1997 № 168/97-ВР (втратив чинність) // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168/97>

14. Про затвердження Класифікації видів цільового призначення земель» наказ державного комітету із земельних ресурсів від 23.07.2010 № 548 // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1011-10>

15. Офіційний сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://land.gov.ua/info/vykorystannia-zemelnykh-dilianok-silskohospodarskoho-pryznachennia-na-umovakh-orendy/>

16. Джафарова Р.М., Аббасова Е.А. Роль производственной кооперации в эффективном использовании земельных ресурсов в сельском хозяйстве. Влияние климатических изменений на просторовый развитие те-

риторій Землі: наслідки та шляхи вирішення: Збірник наукових праць II Міжнародної науково-практичної конференції (Херсон, 13-14 червня 2019 року). – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019 – С. 104-108.

17. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення : законопроект зареєстрований в Верховній Раді України 25.09.2019 № 2178 // Електронний ресурс. Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webpro4_1?pf3511=669

Резник Ксенія Ігорівна,
*студентка групи ПМГз-18-1,
Навчально-наукового
інституту права*
Науковий керівник:
Джумагельдієва Гульнара
Джумадурдіївна,
*д.ю.н., с.н.с., професор кафедри
господарського права та процесу*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. *Стаття присвячена визначенню особливостей правового регулювання готівкових розрахунків в господарській діяльності в контексті активного розвитку безготівкового сегменту. Зокрема проаналізовано останні зміни до законодавства, що врегульовує готівкові розрахунки в господарській діяльності.*

Ключові слова: *готівкові розрахунки, контрагент, суб'єкти господарювання, готівка, господарська діяльність.*

Актуальність тематики дослідження. Розрахунки з контрагентами нерозривно пов'язані з вхідними та вихідними грошовими потоками, які становлять основу процесу забезпечення безперервної діяльності суб'єктів господарювання. Питання грамотного правового регулювання готівкових розрахунків в контексті поступового переходу до електронних платіжних засобів є актуальним, зокрема, в даній сфері, адже це впливатиме на зменшення тінізації економіки, подальший ро-

звиток безготівкового сегменту та забезпечення стабільності надходження готівки до банківської системи.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Серед вітчизняних науковців, які досліджували грошові потоки і розрахунки суб'єктів господарювання, варто відзначити таких як: М. Агарков, Є. Алісов, І. Безклубий, Л. Бехтер, В. Бєлов, Т. Боднар, В. Воловик, Л. Воронова, О. Дзера, Л. Єфімова, О. Єфімов, О. Кохановська, В. Коряков, О. Красавчиков, В. Кузьмін, Л. Лунц, Р. Майданик, Л. Новосьолова, О. Орлюк, Й. Покровський, І. Сидоров, О. Стащук, Л. Шемедюк та інші.

Мета дослідження. Аналіз законодавства України з метою визначення особливостей та місця готівкових розрахунків у діяльності суб'єктів господарювання за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Юридична особа для ведення господарської діяльності може здійснювати розрахунки як в безготівковій формі так і готівкою. Відповідно до п. 2 ст. 1087 Цивільного кодексу України «розрахунки між юридичними особами, а також розрахунки за участю фізичних осіб, пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, провадяться в безготівковій формі. Розрахунки між цими особами можуть провадитися також готівкою, якщо інше не встановлено законом» [1]. Такі винятки, наприклад, стосуються ч. 2 ст. 6 Закону України «Про металобрухт», згідно з якою «забороняється проведення готівкових розрахунків при здійсненні операцій з промисловим металобрухтом» [2].

Згідно з п. 35.2 ст. 35 Податкового кодексу України «сплата податків та зборів здійснюється в готівковій або безготівковій формі, крім випадків, передбачених ПКУ або законами з питань митної справи» [3].

Суб'єктами платежів у готівковій формі є підприємства, підприємці і фізичні особи.

Що стосується визначення поняття «готівковий розрахунок», то п. 3 Постанови правління НБУ від 29.12.2017 № 148 визначає, що «готівкові розрахунки як платежі готівкою суб'єктів господарювання і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна» [4].

Готівку, вищезазначене положення, визначає як «грошові знаки національної валюти України (банкноти і монети, у тому числі розмінні, обігові, пам'ятні монети, які є платіжними засобами)» [4].

Вимоги до організації готівкових розрахунків викладено у розділі II Положення № 148, яким, зокрема, передбачено, що «суб'єкти господарювання мають здійснювати розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, пріоритетно у безготівковій формі, а також у готівковій формі з дотриманням обмежень та в порядку, встановленому законодавством України» [4].

Готівкові кошти, згідно чинного законодавства, можуть використовуватися для розрахунків за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги). При цьому, згідно з п. 2.2 «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» підприємства (підприємці) «здійснюють розрахунки готівкою між собою і з фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які не здійснюють підприємницької діяльності) через касу як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків» [4].

Є. Харитонов, О. Харитонova, О. Старцев зазначають, що «готівкові кошти також можуть використовуватися для розрахунків за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна. До таких розрахунків належать, зокрема, розрахунки з оплати праці, відряджень тощо» [5].

Варто погодитися з Л. Бехтер, що «рух готівкових грошей і безготівкових платіжних засобів у грошовому обороті взаємопов'язаний. Проте організація грошових розрахунків з використанням безготівкових грошей для підприємства є більш пріоритетною і у сукупному грошовому обороті безготівкові розрахунки переважають, оскільки вони мають чимало переваг над готівковими. Ці переваги проявляються передусім у прискоренні та зручності розрахунків, в економії витрат, пов'язаних з перевезенням готівки, її обліком та зберіганням» [6].

Таким чином, можна стверджувати, що останнім часом спостерігається тенденція до обмеження готівкового розрахунку в господарській діяльності, що повинно сприяти зміцненню розрахунково-платіжної дисципліни.

Так, наприклад, відповідно до п. 6 розділу II Постанови Правління НБУ від 29.12.2017 № 148, «суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами, зокрема між собою, у розмірі до 10 000 грн включно. Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, які

в установленому законодавством порядку отримали ліцензію на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунку, шляхом переказу коштів з поточного рахунку на поточний рахунок або внесення коштів до банку чи небанківської фінансової установи для подальшого їх переказу на поточні рахунки в банку» [4].

З 7 лютого 2019 року запрацювала нова система валютного регулювання разом із введенням в дію Закону України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII «Про валюту і валютні операції» [8]. До основних змін, які «стосуються валютного нагляду за дотриманням резидентами та нерезидентами вимог валютного законодавства, є: а) збільшується граничний строк здійснення розрахунків за експортно-імпортними контрактами зі 180 до 365 днів; б) скасовується валютний нагляд за експортно-імпортними операціями до 150 тис. грн; в) скасовуються індивідуальні ліцензії на валютні операції та запроваджується система е-лімітів (для здійснення господарської діяльності юридичній особі не більше 2 млн. євро протягом календарного року); г) скасовується процедура реєстрації резидентами в НБУ зовнішніх запозичень; д) скасовуються спеціальні санкції за порушення строків розрахунків (індивідуальний режим ліцензування та призупинення зовнішньоекономічної діяльності); е) скасовується щоквартальне декларування валютних цінностей, доходів та майна, що знаходяться за межами України; є) дозволяється вільне використання резидентами рахунків в іноземних фінансових установах та здійснення через такі рахунки валютних операцій (крім операцій з переказів коштів з України на такі рахунки); ж) дозволяється здійснення операцій за рахунками в українських фінансових установах юридичних осіб-нерезидентів» [8].

Висновки. З вищевикладеного можна дійти висновку, що готівкові розрахунки є важливим аспектом належного функціонування будь-яких господарських відносин, проте Національний банк активно впроваджує низку заходів з метою звуження сфери використання готівки та подальшого розвитку безготівкового сегменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про металобрухт: Закон України від 05.05.1999 № 619-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-14>

3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

4. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова правління НБУ від 29.12.2017 № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>

5. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.

6. Бехтер Л.А. Сутність та роль безготівкових розрахунків в господарській діяльності підприємства. Економічний простір. 2011. № 54. С. 151-155

7. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні: Постанова Правління НБУ від 25.09.2018 № 103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18>

8. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 №2476-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>

Ридванюк Наталія

Олександрівна,

студентка групи ПМГз-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Боднарчук Оксана Іванівна,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

господарського права та процесу

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** Статтю присвячено питанням правового регулювання виставково-ярмаркової діяльності в Україні.*

***Ключові слова.** Ярмарок, виставка, біржа, ринок, торгівля, правове регулювання.*

Актуальність тематики дослідження. Виставки та ярмарки слугують потужним засобом популяризації нових товарів і підвищення престижу фірм. У світі щорічно проводиться близько 4000 великих

міжнародних спеціалізованих виставок. На них реалізується цілий комплекс маркетингових функцій. Перш за все це функція дослідження ринку. Тут відбувається спілкування виробників з потенційними клієнтами, виявляються актуальні для них проблеми, конкретизуються запити і можливості.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Особливості правового регулювання виставкової та ярмаркової діяльності відображені в працях таких відомих українських та зарубіжних науковців, як: І.К. Багорова, В.О. Власюк, О.О. Гетьмана, О.Ю. Григоренка, І.М. Грищенко, Э.Б. Гусєва, Я.Г. Критсотакіса, Ж.Ж. Ламбена, В.Г. Петеліна, Н.П. Рєдіна, Л.Е. Стровського, Ф.И. Шаркова, однак більшість досліджень має економічну спрямованість. Тож існує наявна необхідність доповнити наукові дослідження працею, що вивчає саме правовий механізм регулювання виставково-ярмаркової діяльності.

Метою дослідження є аналіз термінології та організаційно-правових засад здійснення виставково-ярмаркової діяльності.

Виклад основного матеріалу. У літературі можна зустріти різні визначення, що характеризують правову та економічну сутність виставки і ярмарку. Однак узагальнити пропоновані поняття можна з урахуванням виділення їх специфічних ознак. Як видається, «виставки – це регулярно організовані ринкові заходи з обмеженим часом проведення, де продаються основні товари і послуги однієї або декількох галузей на основі виставкових зразків» [1, с. 235].

У свою чергу, «ярмарки – ринкові заходи з обмеженим часом проведення, де продаються і реалізуються характерні товари і послуги однієї або декількох галузей» [1, с. 235].

Таким чином, виставки та ярмарки являють собою регулярний великий ринок товарів широкого вжитку і (або) обладнання, діють у встановлені терміни протягом обмеженого періоду часу в одному і тому ж місці. На них експонентам дозволяється представляти зразки своєї продукції для укладання торговельних угод у національному та міжнародному масштабах.

У більш узагальненому вигляді, виставки та ярмарки – це ринкові заходи, на яких господарюючі суб'єкти представляють на основі виставкових зразків вироблені товари і послуги. Відповідно, «виставково-ярмарковий захід – захід, на якому демонструються і набувають поширення товари, послуги і (або) інформація і яке проходить в чітко встановлені терміни і з певною періодичністю» [1, с. 236].

Однак, незважаючи на очевидну схожість цих заходів, в них можна виявити суттєві відмінності, в першу чергу організаційного характеру.

Зокрема, виставка спрямована на публічну демонстрацію тих чи інших досягнень людства для фахівців і широкого кола відвідувачів. Це багатокомпонентні заходи, що включають в себе поряд з демонстрацією експонатів супутні заходи.

Тому, виставки є багатофункціональним інструментом маркетингу, тут здійснюється цілий «пакет» маркетингових цілей. Навіть якщо пріоритетом виставкової діяльності є тільки налагодження потрібних для продажу зразків, одночасно можуть встановлюватися зв'язки з громадськістю в інтересах підприємства. Можливо також спостереження за конкурентами з метою вивчення ринку. Ті, хто представляє нову продукцію, можуть, крім того, використовувати виставку для стимулювання збуту і реклами. Як зазначає В.В. Рокоча: «далекосяжні перспективи відкриваються через можливість особистого контакту з великим числом зацікавлених осіб, чого не може дати жоден інший засіб комунікації. Для цього використовуються додаткові інструменти, що сприяють досягненню максимального результату цілі виставки» [1, с. 236].

У зв'язку із зазначеними обставинами, фахівці вважають: «важливою частиною виставок супутні заходи науково-технічного характеру. Маються на увазі в тому числі конгреси, симпозіуми, семінари, конференції, презентації, конкурси та ін.» [2, с. 98].

Також, певне значення має класифікація виставок, яка дає розширене уявлення про можливості виставкової діяльності. Зокрема, виставки поділяють на торговельні і просвітницько-пізнавальні. При цьому до виставок не належать «речові ринки» і роздрібна торгівля на вулицях [1, с. 237].

В свою чергу, «ярмарок – захід, безпосередньо пов'язаний з роздрібною або оптовою торгівлею, що проводиться регулярно в певному місці та у визначений строк» [3].

Як зазначають фахівці: «ярмарок – це пункт масового обміну товарами; центр попиту і пропозиції; регулятор цін; джерело комерційної інформації; виставка товарних зразків» [4].

Адже, ярмарок передбачає безпосереднє здійснення прямих продажів експонентами демонстрованої продукції.

До основних ознак ярмарку відносять: 1) постійність місця, 2) терміновість торгів і 3) періодичність їх проведення.

Крім того, ярмарок як форма концентрації продавців і покупців товарів має справу з «живим» товаром, що значно збільшує доступність продукції. Наприклад, «у біржовій торгівлі товар не доступний, є тільки загальне уявлення про продукт, опис його загальних характеристик» [4].

З правової точки зору ярмарки – це не просто заходи, спрямовані на просування продукції, а перш за все форма організації, певний набір елементів, що визначають організаційну єдність елементів ярмаркової діяльності. Нормотворча практика, на жаль, не звертає належної уваги на цей факт, в зв'язку з чим правовий статус ярмарку досі не отримав належного уявлення у внутрішньому законодавстві України, що істотно перешкоджає розвитку цього явища економічного життя [5, с. 36].

На відміну від європейських країн в Україні не існує єдиного нормативно-правового акту у сфері виставково-ярмаркової діяльності. Різні питання згаданої діяльності визначені законодавчими актами загального характеру, такими як: Цивільний, Господарський, Податковий, Бюджетний кодекси України та ін. Зокрема, питання митного режиму тимчасового ввезення товарів, призначених для показу чи використання на виставках, ярмарках, зустрічах та подібних заходах регулюється Митним кодексом України (статті 103, 105) та Конвенцією про тимчасове ввезення (м. Стамбул, 1990 рік), до якої Україна приєдналася 24.03.2004 відповідно до Закону України «Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення» [6; 7].

Відповідно, Податковим кодексом України, визначаються: «особливості оподаткування операцій під час переміщення товарів через митний кордон України у митному режимі тимчасового ввезення (пункт 7 статті 206), зобов'язання суб'єкта господарювання, який проводить ярмарки, виставки-продажі та інші короткотермінові заходи, пов'язані з демонстрацією та продажем товарів, щодо придбання короткотермінового торгового патенту (стаття 267) та відповідальність за порушення порядку отримання та використання короткотермінового торгового патенту (стаття 125)» [8].

В свою чергу, Законом України «Про рекламу» надано визначення терміну «спеціальні виставкові заходи» (стаття 1), а також визначено особливості здійснення реклами тютюнових виробів, алкого-

льних напоїв та зброї на спеціальних виставкових заходах (статті 22, 23)» [9].

Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (стаття 4): «до видів зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють в Україні суб'єкти цієї діяльності, віднесено, зокрема, організацію та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності» [10].

Водночас, на сьогодні єдиним діючим підзаконним актом про виставкову діяльність є Концепція розвитку виставково-ярмаркової діяльності, затверджена постановою Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності в Україні» [3].

Проте, положення Концепції не носять нормативний характер. Тобто діюча нормативно-правова база у сфері виставково-ярмаркової діяльності не дозволяє ефективно реалізувати одну з функцій розвитку економіки, а саме виставкову-ярмаркову діяльність та потребує розробки відповідного законодавчого акту.

Висновки. Отже, із зазначеного вище, можна зробити висновок, що існує необхідність запровадження сучасного ефективного правового механізму регулювання виставково-ярмаркової діяльності у відповідності до міжнародних норм, практик та стандартів. Зокрема, шляхом розробки єдиного основоположного нормативно-правового акту, що визначатиме принципи державної політики, спрямованої на встановлення правових основ єдиного виставково-ярмаркового ринку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародна торговельна діяльність. Підручник. Під ред. В.В. Рокочої. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018. 698 с.

2. Трунцевский Ю. В., Козлов А. А. Охрана и защита прав на средства индивидуализации товаров. М. : Юрист, 2006. 567 с.

3. Про вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 р. №1065 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2007> (дата звернення: 01.09.2019).

4. Галаган А. А. История предпринимательства российского. От купца до банкира. М., 1997. 24 с. 21-30.

5. Руденко А. В. Ярмарки в системе форм взаимодействия субъектов товарного рынка. Российский судья. 2005. № 10. С. 35–39.

6. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. №4495-// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 01.09.2019).

7. Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення: Закон України від 24.03.2004 р. №1661-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1661-15> (дата звернення: 01.09.2019).

8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.09.2019).

9. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. №270/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (дата звернення: 01.09.2019).

10. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. №959-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 01.09.2019).

Шаповалова Яна Віталіївна,

студентка групи ПМГз-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Ботвінов Ростислав

Геннадійович,

д.держ.упр., професор

кафедри господарського права

та процесу

ФОРМИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. У статті досліджено такі форми судового контролю в господарському судочинстві, як судовий контроль щодо виконання судових рішень і генеральна форма судового контролю. Проаналізовано проблеми в реалізації положень оновленого Господарського процесуального кодексу України щодо здійснення судового контролю та запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: *судова влада, судовий контроль, судова система, господарське судочинство, господарський суд, контрольна функція, реформа, інститут судового контролю.*

Актуальність тематики дослідження. Судова влада в Україні, як одна з гілок державної влади, здійснюючи свою основну функцію правосуддя, сприяє захисту прав і законних інтересів людини та держави. Це стосується й господарських судів, «які гарантують захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання та їх рівність, гарантовані Конституцією України» [1]. Важливе місце в механізмі такого захисту посідає судовий контроль.

Ступінь наукового визначення проблеми. Наукові дослідження щодо особливостей функціонування інституту судового контролю здійснювали вчені різних історичних епох, а саме: Д. Бахрах, Ю. Битяк, К. Василяк, Д. Притика, О. Рисін, М. Смокович, Л. Сушко, П. Хотенець та ін.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження правової природи інституту судового контролю в господарській юстиції й форм його

реалізації з урахуванням законодавчих змін, зумовлених реалізацією судової реформи у сфері господарської юстиції.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. [2], який входив до пакету конституційної реформи, доповнив текст Конституції новою ст. 129і, відповідно до якої «суд ухвалює рішення іменем України, судові рішення є обов'язковим до виконання, держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, а контроль за виконанням судового рішення здійснює суд» [1]. Отже, на конституційному рівні визначено контрольну функцію суду щодо виконання судового рішення як форму реалізації судової влади. Це дає підстави говорити про розширення функції судової влади й обґрунтовану можливість не обмежувати її лише функцією реалізації правосуддя.

Крім того, зазначена норма Конституції України [1] відображена в ч. 3 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою «контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом» [3].

Самостійним видом судового контролю з-поміж наявних видів (конституційний, адміністративний, контрольна діяльність суду на досудових стадіях кримінального процесу) варто визначати контрольну діяльність господарських судів, яка здійснюється ними в процесі реалізації функції правосуддя у справах господарської юрисдикції.

«Залежно від якісної специфіки конкретних правових засобів, що застосовуються господарським судом під час здійснення судового контролю в господарському судочинстві, а також залежно від сфер здійснення такого контролю в межах господарської юрисдикції» [4, с.275], П. Хотенець виділяє такі форми судового контролю: «генеральна форма судового контролю; судовий контроль за виконанням судових рішень; судовий контроль у сфері діяльності третейських судів; судовий контроль у процедурі банкрутства» [4, с.275].

Генеральна форма судового контролю належить до традиційних і за наявності для цього підстав може здійснюватися в будь-якій справі й у будь-якому виді провадження. Ця форма судового контролю в господарському судочинстві сьогодні виражається у формі винесення судом у порядку ст. 247 «Окрема ухвала» [5], яка разом із тим містить достатню кількість уточнювальних інноваційних норм. Так, у ч. 2 ст. 247 ГПК України зазначається «перелік порушень законодавства ад-

вокатом або прокурором, які можуть спричинити до постановлення судом окремої ухвали» [5]. Норма ч. 3 ст.247 ГПК України обґрунтовує «право суду винести окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця. Зокрема, суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця та направити її органам, до повноважень яких входить залучення зазначених осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність у діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального злочину» [5].

З метою покращення судового контролю в ч. 11 ст. 247 ГПК України врегульовано «необхідність надання відповіді органом прокуратури або органом досудового розслідування про вжиті заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено» [5].

Варто погодитись із П. Хотенцем, що «невиконання судових рішень постає як величезна проблема в сучасній Україні, яка стоїть на заваді реалізації принципу верховенства права. Доступність, високопрофесійність, оперативність та інші чинники якісного судового захисту не дають необхідного ефекту, якщо в країні не виконуються судові рішення. Великий відсоток скарг проти України надходить до Європейського суду з прав людини саме через невиконання рішень національних судів або виконання їх у нерозумний строк. В цьому аспекті судовий контроль в даній сфері судової діяльності набуває величезного значення» [4, с.276].

У судовій практиці існує велика кількість випадків, коли рішення господарських судів не виконуються чи виконуються з порушенням строків тощо. Разом із тим здійснення контролю за виконанням судового рішення господарськими судами дещо утруднено, що певною мірою пов'язано з недосконалістю господарського процесуального законодавства, нечіткістю у визначенні механізму судового контролю.

Саме на вдосконалення процесуальних норм щодо розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність органів державної виконавчої служби в умовах реформування всієї системи господарської юстиції спрямовано, зокрема, і прийняття нової редакції ГПК України, прийнятої восени 2017 року з окремо виділеним розділом VI «Судовий контроль за виконанням судових рішень» (ст.ст. 340-346) [5].

У новій редакції ГПК України ст. 341 містить норму, згідно з якою «скарга подається стороною виконавчого провадження до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції. При цьому про подання скарги суд повинен повідомляти відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду» [5].

Строки для звернення зі скаргою залишені без змін (ст. 342). Разом Водночас стаття містить суттєве доповнення в ч. 2 «щодо можливості поновлення судом пропущених із поважних причин строків для подання скарги» [5].

Ст. 343 ГПК України визначає «строки, учасників судового розгляду скарги, а також інші умови розгляду скарги» [5].

За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу. У тих випадках, коли суд установлює обґрунтованість скарги, суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними й зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Відповідно до ч. 2 ст. 344 ГПК України, «у випадку скасування постанови державного виконавця про арешт коштів боржника відповідна ухвала підлягає негайному виконанню шляхом унесення відповідного запису до системи автоматизованого арешту коштів про зняття арешту» [5].

Важливою новелою ГПК України є ст. 346, яка встановлює, «що про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у десятиденний строк із дня її одержання» [5]. Варто підтримати зауваження голови Господарського суду Миколаївської області К. Василяка «щодо певної недосконалості означеної норми, яка полягає в неможливості зрозуміти, як саме повинен реагувати суд, якщо вказане повідомлення не надходить у зазначені в ГПК України строки або не надходить узагалі. Адже таких норм розділ «Судовий контроль за виконанням судових рішень», на жаль, не передбачає» [6].

Висновки. Здійснений аналіз чинного законодавства й тих законодавчих новел, які передбачає нова редакція ГПК України, дає підстави стверджувати, що інститут судового контролю в господарській

юстиції, як і його форми, перебувають на стадії активної трансформації й розвитку.

Судовий контроль у господарському судочинстві є зовнішнім, виходячи з того, що він реалізується незалежним судовим органом, який не має права втручатись у діяльність тих суб'єктів (підприємства, установи, організації, державні чи інші органи), у роботі яких він виявив під час вирішення господарського спору порушення законності або недоліки в діяльності. Він є зовнішнім і під час здійснення судового контролю щодо виконання судових рішень. Суд не втручається у виконавче провадження. Він тільки визначає законність чи незаконність процесуальної поведінки державного або приватного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби й у разі її невідповідності законодавству дозволеними засобами коригує. Отже, суд усуває або зобов'язує усунути виявлені порушення, що призводить до відновлення прав інших учасників виконавчого провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення 17.09.2019).

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. №1401-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення 17.09.2019).

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 17.09.2019).

4. Хотенець П.В. Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві. Право України. 2013. №7. С. 274-282.

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. №1798-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 17.09.2019).

6. Василяк К. Контроль за исполнением судебных решений хозяйственных судов: проблемные аспекты. Громадська організація «Асоціація суддів господарських судів України»: офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uajcc.org/ru/kontrol_ispol_sud_resh/.

Шимон Олеся Василівна,
студентка групи ПМГз-18-1
Навчально-наукового
інституту права

Науковий керівник:
Орел Лілія Василівна,
д.ю.н., доцент, професор кафедри
господарського права та процесу

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШЬОКОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Анотація. *Статтю присвячено історичним етапам розвитку внутрішньо корпоративних правовідносин в Україні. Розглядаються етапи становлення та розвитку внутрішньокорпоративних відносин на теренах наших земель.*

Ключові слова: *внутрішньо корпоративні правовідносини, правове регулювання, етапи розвитку.*

Актуальність тематики дослідження. Дослідження внутрішньо корпоративних відносин в Україні на сьогоднішній день залишається безпосередньо важливим питанням, оскільки вони мають характер стрімко розвиватися і пройшли чималий шлях до їх сьогоднішнього встановлення і регулювання.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Висвітленням питань розвитку корпоративних відносин в Україні займаються такі науковці, як Балабанова Л.В., Бобровська О.Ю., Вінник О.М., Євтушевський В.А., Кизим М.О., Луць В.В., Сазонець І.Л., Спасибо-Фатєєва І.В., Поважний О.С.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб встановити етапи розвитку внутрішнокорпоративних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день розвиток корпоративних відносин залишається актуальною темою дослідження, оскільки виникнення, зміна та припинення корпоративних відносин тісно пов'язано з різними сферами життя, у тому числі закріплення регулювання цих відносин у законодавстві. Римське право стало своєрідним джерелом, з якого беруть свої витoki майже всі галузі сучасного права. Значна кількість положень римського цивільного пра-

ва дійшла до нашого часу, що позначилося на законодавстві багатьох країн світу. Корпоративне законодавство базується на окремих вихідних фундаментальних положеннях, закладених ще у римському цивільному праві. Тому при його розгляді необхідно звернутися до першоджерел римського приватного права. Таким чином, римському праву ми завдячуємо вже тим, що воно започаткувало ідею створення юридичної особи та її практичного вираження: було розроблено поняття правоздатності, її незалежності від фізичної особи і визначено основні типи юридичних осіб (корпорації, установи). Науковці поділяють історію розвитку корпоративних відносин в Україні на чотири етапи.

Першим етапом є утворення законодавства у сфері корпоративних відносин. Прийняття законодавчих актів на початку 90-х років стало основою для створення, функціонування і подальшого розвитку відносин уже на державному рівні. В той час були прийняті наступні закони «Про господарські товариства», «Про власність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про інвестиційну діяльність», «Про підприємства в Україні», «Про підприємництво» [1, с.254].

Другий етап розвитку відбувався у середині 90-х років, на якому утворилися основи корпоративної культури і почали розвиватися відносини приватної власності з елементами колективного регулювання.

На третьому етапі уже сформувалося нинішнє корпоративне законодавство, на якому було затверджено, що право власності може закріплюватись за певним колом осіб.

Четвертий етап – це розвиток законодавства, що спрямоване на регулювання корпоративних відносин на сьогоднішній день.

При дослідженні історії розвитку виникнення корпоративних відносин необхідно звернути увагу не тільки на вищевикладені етапи, а й на те, що територія України довгий час перебувала у складі різних держав, що відображається у законодавчо-історичному аспекті і безпосередньо має велике значення у становленні корпоративного права в нашій державі [1, с.258].

Проіснувавши кілька століть як самостійна держава (Київська Русь), потім будучи роздробленою на окремі князівства, з часом увійшовши до складу різних держав, зокрема, спершу до Великого князівства Литовського і згодом – Речі Посполитої, після цього – до Російської та Австро-Угорської імперій та зрештою до Союзу Радянських соціалістичних республік (СРСР), і знову відродивши незалеж-

ність аж у 1991 р., Україна перебувала поміж західною (європейською) і східною (російською) цивілізаціями [2].

Внаслідок остаточної ліквідації у 1783 р. полково-сотенного устрою України і запровадження губерньського поділу та поширення російської системи органів влади і управління Україна, втративши автономію, увійшла до складу Російської імперії та залишалася її частиною до 1917 р.

Визначальним у розвитку корпоративного права є і той факт, що на території українських губерній відкрилася перша біржа (Одеса, 1797 р.). Ця біржа Російської імперії так само, як і всі інші, була виключно товарною. Але вже з 1825 р. Почали друкуватися котирування Одеської біржі на переказні векселі. Обіг цінних паперів регулювався «Одеськими біржовими правилами для угод з купівлі-продажу цінних паперів, золотої валюти, тратт і подібних цінностей». Не існувало єдиного нормативного акта, який би регулював правовідносини у сфері діяльності ринку цінних паперів, натомість діяли статuti [2, с. 218].

На початку ХІХ ст. з'являються перші нормативні акти, які стосуються діяльності акціонерних компаній. Найбільш відомим є Указ від 6 вересня 1805 р., у якому була розтлумачена суть обмеженої відповідальності учасників торгової компанії. У 1805 і 1807 рр. було видано ще кілька постанов, які стосувались компаній, але вони майже не вплинули на зміну їх статусу. Цією невеликою кількістю постанов про корпорації користувались також укладачі Зводу законів. Майже повна відсутність законодавства, яке б регулювало правове становище корпорацій, негативно позначалася на діяльності російських товариств.

У 1903 році було прийнято Торговий статут за якого російське законодавство у сфері корпоративних відносин вдосконалювалося. За допомогою цього статуту підприємства почали поділятися на корпоративні (в той час вони називалися артільні), повне товариство, товариство на вірі та акціонерне товариство [1, с.21].

До листопада 1917 року на території сучасних українських земель не було чіткого законодавства, яке б розмежовувало державу та підприємства на дві різні ланки. Цей великий недолік впливав на розвиток внутрішньокорпоративних правовідносин, оскільки в той час їх суб'єктом виступала виключно держава.

Тільки у 1987 році було прийнято Закон про державні підприємства, завдяки якому у подальшому почався ширший розвиток як вну-

трішньокорпоративних правовідносин, так і корпоративного управління загалом. [4, с. 270].

Пожвавлення приватної ініціативи в господарському житті на початку 1920-х рр. (період нової економічної політики) зумовлювалось появою та діяльністю різного роду товариств і кооперативів. Це знайшло закріплення в Цивільному кодексі (ЦК) Української Радянської соціалістичної республіки (УРСР) 1922 р., розділ X якого містив норми про повні та прості товариства, товариства на вірі та з обмеженою відповідальністю, акціонерні (паєві) товариства; статті 276-366 цього Кодексу закріпили порядок їх створення, функціонування і ліквідації. Пізніше правовий статус акціонерного товариства був визначений також у союзному нормативному акті - Положенні про акціонерні товариства від 17.08.1927 р. У зв'язку із прийняттям цього положення статті ЦК УРСР, які регулювали діяльність акціонерного товариства, були скасовано [4, с. 273].

Початок формування законодавчого регулювання процесів створення і діяльності господарських товариств в Україні припадає на початок 1990-х рр., період після здобуття Україною незалежності. Слід визнати, що корпоративне законодавство розроблялося Україною практично заново. Як слушно зауважує О.Р. Кібенко, законодавець не звернув належної уваги на досвід дореволюційної Росії і зарубіжних країн у галузі правового регулювання корпоративних відносин. Результатом цього стали традиційні проблеми діяльності у підприємницьких корпораціях (шахрайство, масові банкрутства, розорення дрібних акціонерів тощо), які повною мірою проявили себе в Україні [3, с. 278]. У 1992 р. приймається низка приватизаційних законів: «Про приватизацію державного майна», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», «Про приватизаційні папери». Названі нормативні акти поклали початок процесам приватизації державної власності і створенню великих відкритих акціонерних товариств на базі майна колишніх державних підприємств. Розвиток корпоративних структур у наступні роки відбувався під впливом процесів приватизації і корпоратизації [1, с. 301].

Зазвичай, організаційні відносини учасників корпоративних відносин регламентуються законодавчими положеннями і, в окремих випадках, внутрішньокорпоративними документами. Внутрішньокорпоративні документи розробляються виконавчими органами корпорації

або консалтинговими організаціями на замовлення, при цьому затверджуються різними органами управління [5, с. 48].

Дослідити становлення внутрішньокорпоративних відносин на території України в повній мірі є складним завданням, але у даній статті ми зуміли окреслити основні етапи розвитку вищезазначених правовідносин, а також історично прийняті нормативно-правові документи, завдяки яким почалося регулювання даного питання.

Висновки. Розвиток внутрішньокорпоративних правовідносин почався ще у першій половині 90-х років і до сьогодення відіграє безпосередньо важливу роль у багатьох сферах життя.

У даній статті ми визначили, що історично етапи виникнення даних відносин поділились на чотири етапи і протягом всього часу на території українських земель панувало різне законодавство щодо регулювання цих відносин. Можливо саме це вплинуло на те, що досі у юридичній доктрині немає ядро висвітленого регулювання внутрішніх корпоративних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Корпоративне право України: підручник / В.В.Луць, В.А.Васильєва, О.Р.Кібенко, І.В.Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В.В.Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

Мілаш В.С. Господарське право: Курс лекцій. У 2 ч. Ч.1. / В.С.Мілаш. Х.: Право, 2008. 486 с.

Євтушевський В.А. Основи корпоративного управління: Навч. посіб./ Євтушевський В.А. К.: Знання-Прес, 2002. 317 с.

Симонян Ю.Ю. Правова природа корпоративних відносин. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 38. С. 268-272.

Симонян Ю.Ю. Загальна категорія корпоративних правовідносин. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 43. С. 47-52.

Уманець Наталія Михайлівна,
студентка групи ПМГз-18-1
Навчально-наукового
інституту права

Науковий керівник:
Джугальдієва Гульнара
Джумадурдїївна,
д.ю.н., с.н.с., професор кафедри
господарського права та процесу

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКІ ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ НА ПРИКЛАДІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Анотація. *Стаття присвячена аналізу державних органів як суб'єктів організаційно-господарських повноважень в сфері відновлювальної енергетики в таких країнах як Німеччина та Австрія. Розглянуто державні програми стимулювання використання альтернативних джерел енергії.*

Ключові слова: *відновлювальна енергія, суб'єкти господарювання, стимулювання, організаційно-господарські повноваження, державні органи.*

Актуальність тематики дослідження. Актуальність правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання з виробництва та використання відновлювальних джерел енергії (далі – ВДЕ) є дуже актуальним, враховуючи те, «що зусилля багатьох країн з реалізації Кіотського протоколу (входить 186 країн, відповідальних за 63,7% викидів парникових газів у світі) дають не недостатньо результатів для запобігання глобальному потеплінню» [1]. Саме тому розвиненими країнами світу активно впроваджується політика стимулювання розвитку відновлювальної енергетики, включаючи сонячну, термальну, вітрову, гідроенергію, енергію біогазу та біомаси тощо. В Україні, на даний час, можливості використання енергії докільця дуже обмежені, особливо для малих і середніх підприємств, оскільки цей сектор енергетики перебуває в дослідній стадії. «Гідроенергетичні можливості було значною мірою оптимізовано, тоді як можливості для подальшого розвитку залишаються обмеженими» [2].

Ступінь наукового вивчення проблеми. До науковців, які досліджували правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень у сфері відновлюваної енергетики можна віднести таких як: Г. Гелетуха, О. Дроздова, Т. Железна, Д. Зайцев, І. Іващенко, М. Мазярчук, М. Семчук та ін.

Метою статті є здійснення аналізу державних органів Німеччини та Австрії як суб'єктів організаційно-господарських повноважень в сфері відновлювальної енергетики.

Виклад основного матеріалу. Погоджуючись з І. Кравець зазначимо, що «суб'єкт організаційно-господарських повноважень – це суб'єкт господарських правовідносин (орган державної влади, орган місцевого самоврядування, господарська організація, громадянин, іноземець, особа без громадянства), який здійснює управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання та/або її регулювання (складовою яких є контроль) за наявності для цього правових підстав та фактичних можливостей» [3, с. 5].

На нашу думку здійснити аналіз державних органів Німеччини та Австрії як суб'єктів організаційно-господарських повноважень у сфері відновлюваної енергетики в Німеччині та Австрії буде доречним в контексті значного успіху, якого досягла публічна адміністрація в управлінні даною сферою.

«Енергетичною стратегією Німеччини до 2050 року (прийнята у 2010 році) передбачено повну відмову від використання атомної енергії до 2027 року». Початком реалізації плану стало зупинення роботи 8 найстаріших АЕС. «ВДЕ були визначені вищезазначеною стратегією як основна складова у системі енергопостачання країни у майбутньому». Окрім того було розроблено законодавчі механізми «стимулювання розвитку ВДЕ та енергоефективності». Ці механізми (загалом 7) прописані у програмі «Енергетичний перехід» (Energiewende) [4].

Як зазначає М. Семчук, «суб'єктами державного регулювання у сфері ВДЕ в Німеччині є такі відомства та організації» [5]:

1) «Федеральне міністерство навколишнього середовища, охорони природи та ядерної безпеки – провідний центральний орган виконавчої влади, який формує та координує з іншими міністерствами політику у сфері розвитку відновлювальної енергетики»;

2) «Федеральне агентство з навколишнього середовища, яке відповідає за забезпечення наукової підтримки федерального уряду, нагляду за імплементацією законодавства з охорони навколишнього се-

редовища, а також за інформування громадськості щодо екологічних питань»;

3) «Федеральне агентство з охорони навколишнього середовища – головний науковий орган федерального значення, якій відповідає за розробку заходів з охорони навколишнього середовища на національному та міжнародному рівнях»;

4) «Банківська група KfW – банк з реконструкції, який на 80% належить федеральному уряду та серед інших послуг надає довготривалі позики під низький відсоток на реалізацію програм щодо розвитку ВДЕ»;

5) «Федеральне відомство економіки та експортного контролю (BAFA) – федеральний орган влади, до сфери відповідальності якого належать питання стимулювання широкого використання ВДЕ з метою економії викопних ресурсів, збереження навколишнього середовища та покращення ситуації зі зміною клімату».

Крім того, існує розподіл повноважень та обов'язків між центральним (федеральним) урядом та локальними органами (у землях). Так, «федеральний уряд займається нормативно-правовим забезпеченням державної політики у сфері ВДЕ, в той час як локальні органи здійснюють планування та впровадження заходів із розвитку ВДЕ відповідно до чинного законодавства на місцях» [6].

Можна стверджувати, що базовим елементом правового регулювання, що призвів до успіху у процесі розвитку відновлювальних джерел енергії в Німеччині стало запровадження сталих рамкових програм для інвесторів упродовж останніх років (Закон ФРН «Про ВЕ», програма «Тисяча дахів» тощо). «На підтримку ВДЕ також фінансуються тренінгові, сертифікаційні та дослідницькі програми, при особистій участі органів влади здійснюється підтримка районних теплових мереж та впровадження зобов'язань будівельних компаній щодо використання тепла, виробленого з ВДЕ» [6].

На сьогодні в Австрії чинною є «Енергетична стратегія до 2020 року, але у суспільстві та на урядовому рівні тривають дебати щодо необхідності прийняття нової стратегії з більшими часовими рамками та амбіційнішими планами» [7].

«Основними суб'єктами державного регулювання енергетичної сфери в Австрії є Федеральне міністерство сільського господарства, лісового господарства, навколишнього середовища та водного менеджменту, Федеральне міністерство економіки, сім'ї та молоді, Мініс-

терство науки, досліджень та економіки, а також регіональні органи державної влади й місцевого самоврядування» [7]. Окрім того вирішення енергетичних питань здійснюють регіональні уряди. «Уряд Верхньої Австрії здійснює інформаційну підтримку приватних користувачів («гаряча» телефонна мережа, публікації, компакт-диски, Інтернет, проведення щорічних виставок «Energiesparmesse» з нагородженням переможців, безкоштовні консультації та енергоаудит для приватних користувачів, тренінг – програми для виробників обладнання та консультантів)» [8, с. 40].

Електрична енергія з відновлювальних джерел підтримується в основному за рахунок пільгових тарифів, які щорічно передбачені резолюцією Міністерства наукових досліджень та економіки. Схеми пільгових тарифів застосовуються для всіх видів ВДЕ. Електростанції повинні бути зареєстровані як «зелені електростанції». Тобто станції, які генерують електрику з вітру, твердої та рідкої біомаси, біогазу та геотермальної енергії, мають право на субсидіювання незалежно від їх виробничої спроможності. «Найбільш суттєва форма підтримки малих опалювальних компаній з ВДЕ забезпечується Програмою екологічної підтримки Австрії (Environmental Assistance in Austria (UFI) programme)». «Виділяють спеціальні інвестиційні пільги для сонячних термальних інсталяцій, теплових насосів, геотермальних та ТЕЦ біомаси». Всі проекти, які мають право на підтримку, знаходяться в переліку державного консалтингового агентства (КРС) Підтримка спрямована на фізичних або юридичних осіб, зареєстрованих на території Австрії. «Схема підтримки фінансується з бюджету Федерального міністерства агропромисловості, лісогосподарства, навколишнього середовища та водного господарства» [9].

Окрім того, як зазначає Д. Зайцев, «законодавством передбачено пріоритет для використання біомаси в опаленні громадських споруд, спрощення адміністративних процедур». Створено Фондову біржу для торгівлі виробленими з біомаси паливами. Суттєва підтримка надається науково-дослідницьким проектам у сфері поновлювальних джерел енергії. «Кошти виділяються федеральними департаментами, регіональними урядами (у провінціях), Фондом підтримки наукових досліджень (FWF), Фондом підтримки наукових досліджень в промисловості (FFF), Фондом Австрійського національного банку, Фондом інноваційних технологій (ITF)» [10].

Отже, основними механізмами стимулювання ВДЕ, які діють в Австрії є системи пільгових тарифів та субсидіювання різних типів. «Представлені механізми сприяють досягненню поставлених державою стратегічних цілей щодо ВДЕ (на 2020 рік досягнення 34% ВДЕ у кінцевому енергоспоживанні Австрії та на 2050 рік – 100% ВДЕ)» [6, с. 37].

Висновки. Таким чином можна дійти висновку що в Німеччині та Австрії ефективне правове регулювання використання відновлювальних джерел енергії є одним з пріоритетних напрямків діяльності органів публічної адміністрації. Для України було б досить перспективним використати такі механізми правового регулювання та підтримки використання та виробництва відновлювальних джерел енергії як: низькопроцентні довгострокові програми кредитування, програми субсидіювання та інвестування інсталяції відновлювальних джерел енергії, системи пільгових тарифів, розробка та впровадження різноманітних державних й урядових тренінгових та сертифікаційних програм заохочення населення і підприємництва, що мають на меті підвищення рівня обізнаності щодо переваг використання відновлювальних джерел енергії та поступового заміщення ними традиційної енергетики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kyoto protocol. Retrieved from URL: <http://www.webcitation.org/> (дата звернення: 03.09.2019).
2. «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств»: посібник. Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2017. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/SME-Guide-web.pdf>.
3. Кравець І.М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2008.16 с.
4. Krzysztof Gierulski. Energy Efficiency Indicators in the EU. SGUA, презентація 13.10.2015. Retrieved from. URL: http://www.inogate.org/documents/Gierulski_Kiev_EED_and_EE_Governance_22_Mar_2016.pdf.
5. Семчук М.Г. Європейський досвід державного регулювання сфери біоенергетики. Актуальні проблеми державного управління. № 1(51). 2017. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/6/04.pdf>.
6. Зарубіжний досвід стимулювання відновлювальних джерел енергетики (досвід Німеччини та Австрії). Офіс з фінансового та еко-

номічного аналізу у Верховній Раді України, 2017. URL: <http://kompek.rada.gov.ua/uploads/documents/29892.pdf>.

7. Energy strategy Austria. Retrieved from. URL: [https://www.en.bmwf.gv.at/Energy/Energystategyandpolicy/Documents/Energy%20Strategy%20Austria%20\(engl%20Kurzfassung\)%20\(2\).pdf/](https://www.en.bmwf.gv.at/Energy/Energystategyandpolicy/Documents/Energy%20Strategy%20Austria%20(engl%20Kurzfassung)%20(2).pdf/).

8. Гелетуха Г. Г., Железна Т. А., Дроздова О. І. Аналіз механізмів стимулювання розвитку «зеленої» електроенергетики в Європейському Союзі. Промышленная теплотехника. 2011. Т. 33. № 5. С. 35-41.

9. Kommunalkredit Public Consulting GmbH (KPC). Retrieved from. URL: <https://www.umweltfoerderung.at/allefoerderungen.html>.

10. Зайцев Д.Б. Закордонний досвід державного регулювання впровадження «зелених» джерел енергії. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1339>.

Філько Альона Русланівна,

студентка групи ПМГз-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Орел Лілія Василівна,

д.ю.н., доцент, професор кафедри

господарського права та процесу

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню важливості законодавчого закріплення, правового врегулювання суспільних відносин, що виникають під час здійснення державою інвестиційної політики.*

Ключові слова: *інвестиційна політика, правове регулювання інвестиційної політики, проблеми інвестиційного законодавства в Україні.*

Актуальність тематики дослідження. На сьогоднішній день, здійснення інвестиційної політики державою значно покращилось в порівнянні із минулими роками. Проте, наявним залишається питання щодо правових засад здійснення інвестиційної політики, належного

правового закріплення суспільних відносин, що виникають під час здійснення державою інвестиційної політики.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Питаннями дослідження правових засад інвестиційної політики держави в своїх наукових працях розглядали такі вчені, як: В. Кудрявцева, А. Бутняров, В. Бударна, С. Прилипко, О. Шевердіна та інших.

Мета дослідження. Метою статті є формування концептуальної моделі побудови інвестиційної політики держави на засадах узагальнення нормативно-правового та інституціонального підґрунтя.

Виклад основного матеріалу. «Інвестиційна політика – це політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним» [1].

«Інвестиційна політика – це складова частина економічної політики держави, що включає комплекс правових, адміністративних та економічних заходів задля поширення та активізації інвестиційних процесів, а також регулювання капіталовкладень для контролю над структурною перебудовою виробництва, його технічного та технологічного оновлення й модернізації» [2, с. 115]. Навіть саме поняття інвестиційної політики може трактуватись по-різному, як бачимо.

Наявна на сьогодні правова система та закріплення інвестиційних відносин є динамічним явищем, так як суспільство ніколи не стоїть на одному місці: воно або розвивається або відстає від розвитку, тому правова система щодо врегулювання інвестиційних відносин є розгалуженою і складною.

Як зазначає В.В. Кудрявцева, «на національному рівні під час створення умов для залучення інвестицій головну увагу потрібно приділяти розробці та прийняттю нормативно-правових актів, які позитивно впливають на інвестиційний процес та сприяють підвищенню міжнародних рейтингів України» [3, с. 843].

Законодавство України є складним і включає велику кількість нормативних документів України, міжнародних правових актів, учасником яких є Україна, тому говорити про цілісну і взаємоузгоджену систему інвестиційного законодавства ще передчасно, воно потребує подальшого вдосконалення.

Кожен нормативно-правовий акт регулює певну обмежену сферу суспільних інвестиційних відносин. Чим динамічнішим є розвиток інвестиційних відносин, тим більше нормативно-правових актів у цій сфері. Разом із тим складнішим стає пошук відповідних норм права у випадку необхідності врегулювання суперечок між суб'єктами інвестиційних правовідносин. Людина яка не орієнтується в правових нормах не зможе захистити себе тому що навіть не буде знати в якому законі шукати вирішення певного спорту або де шукати правові норми для врегулювання тих чи інших інвестиційних відносин. В такому випадку можна було б порадити розробити єдиний кодифікований акт, спрямований на спрощення закріплення суспільних інвестиційних правовідносин.

Загальновідомо, що інвестування виступає однією з найважливіших фаз ринкового і, власне економічного обороту поряд з організацією виробництва й реалізацією товарів і послуг. Проте проблематика законодавчої систематизації й кодифікації інвестиційного законодавства досі залишилася поза увагою юридичної науки, в той час як розвиток законодавства у сфері регулювання інвестиційних відносин об'єктивно потребує моніторингу його стану, зокрема в контексті відповідності цілям задіяних правових засобів і механізмів, часу, змісту й обсягу їх правового регулювання. З огляду на те, що ці аспекти є взаємозумовленими, їх розгляд на кожному етапі розвитку законодавства повинен стати обов'язковою програмою для спрямування зусиль юридичної науки [3, с. 843].

Проблеми інвестиційного законодавства в Україні проявляються в ряді аспектів, таких як: «відсутність збалансованого, системного й уніфікованого регулювання інвестиційних правовідносин, притому що масив інвестиційного законодавства дуже великий і продовжує зростати; не дуже висока ефективність правових норм, що помітна в ситуаціях, коли ці норми, незважаючи на їх певний характер, або ігноруються, або не діють де-факто, або коли застосування цих норм затруднено в силу їх недостатньої конкретності, суперечності з іншими нормами, які регулюють ті ж правовідносини; необхідність існування в рамках українського інвестиційного законодавства окремого шару нормативних правових актів, що регулюють процеси з участю іноземних інвесторів, крім загального інвестиційного законодавства» [4, с. 32]. Зі вказаного випливає наступне: багато нормативного правових актів у сфері інвестування найчастіше не виконуються пов-

ною мірою, оскільки можуть мати між собою суперечності або прогалини, що створює передумови для виникнення нових проблем в регулюванні відповідних відносин. Також, законодавством передбачено ряд нормативно-правових актів, які поширюються як на національних так й іноземних інвесторів, а деякі із них – тільки на іноземних, тому існує й зазначена необхідність врегулювання як національного так й іноземного режиму інвестування. Необхідним є створення системної та комплексної основи для правового регулювання інвестиційної політики та закріплення правових засад інвестиційної політики.

Таким чином, навіть наявне законодавство в інвестиційній сфері потребує подальшого вдосконалення та розвитку, а за умови вирішення питань розвитку інвестиційного законодавства можливо буде створити необхідний баланс між уніфікацією та спеціалізацією правового регулювання інвестиційних відносин, привести інвестиційне законодавство у відповідність із ключовими міжнародно-правовими джерелами, що згодом надасть можливість перейти до кодифікації робіт у даній галузі. Проте, враховуючи всі особливості, варіант кодифікації не може стовідсотково гарантувати усунення всіх недоліків в інвестиційній сфері.

Як зазначає В.В. Кудрявцева, «цілий ряд факторів впливає на постановку питання про необхідність розробки і прийняття в Україні Інвестиційного кодексу як комплексного нормативно-правового акту, який би на базі ЦК України та ГК України системно поєднав приватноправове й публічно-правове регулювання інвестиційних відносин» [3, с. 846]. Необхідно зазначити, що процесу кодифікації повинна передувати розробка на державному рівні моделі інвестиційного розвитку економіки України, що буде відповідати чітким напрямам інвестиційної правової політики, яка в свою чергу, буде розроблена на основі відповідної Державної програми розвитку.

А. Бутняров в своїх наукових працях також наголошує на тому, що «найважливішими складовими при закріпленні правових засад здійснення інвестиційної політики, повинні бути прийняття єдиного законодавчого акта, що регулює різні аспекти господарської діяльності, замість цілого ряду нормативних актів» [5, с. 29]. В.О. Бударна в свою чергу, наголошує, що «інвестиційна політика держави вимагає інституалізації її програмного забезпечення шляхом визначення місця та юридичної сили відповідних програмних документів держави в системі програмування соціально-економічного розвитку країни» [6, с.

183]. Тому, правові засади існування інвестиційної політики залишаються в увазі наукової спільноти й до нині.

Так як на сьогодні є поширеним застосування технічних пристроїв, електронних технологій, які значно покращують життя людини та оскільки користуючись лише електронним пристроєм можна знайти будь яку інформацію не напружуючись, актуальним може бути створення певної єдиної електронної бази даних щодо правових засад інвестиційної політики сприятиме розвитку інвестиційних відносин. Така база буде містити всі законодавчі акти у сфері інвестування, на декількох мовах для кращого розуміння їх й суб'єктами міжнародного рівня. Скориставшись пошуком в такій базі можливо буде знайти відповідний правовий акт що регулюватиме інвестиційні відносини за тих чи інших обставин. Таким чином навіть за умови динамічності таких суспільних відносин та розгалуженості правової системи, пошук нормативно-правового акта буде значно спрощений та доступний. Тому почати розвивати способи та шляхи закріплення правових засад здійснення інвестиційної політики є важливою умовою покращення провадження самої інвестиційної політики, так як правова основа – найважливіша на будь-якому етапі.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можемо виокремити наступні характерні ознаки сучасного стану закріплення правових засад здійснення інвестиційної політики: 1) правова система закріплення засад здійснення інвестиційної політики залишається розгалуженою та складною; 2) динамічність правової системи породжує нові суперечності та прогалини в регулюванні інвестиційної політики; 3) пошук джерел для врегулювання окремої сфери суспільних інвестиційних відносин потребує значного часу та необхідних знань; 4) відсутність єдиного кодифікованого акта у сфері інвестиційної політики, який би закріплював суспільні відносини в сфері інвестування шляхом об'єднання та систематизації всіх нормативно-правових актів у цій сфері; 5) ігнорування використання технологічних можливостей сучасності, що пояснюється тим, що на сьогоднішній день не створено відповідну електронну базу даних всіх законодавчих актів та норм, що регулюють інвестиційну політику, що могло б полегшити хоча б пошук потрібного правового акта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV // БД «Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.09.2019).
2. Шевердіна Олена. Інвестиційна політика України як об'єкт державної економічної політики. Публічне управління: теорія та практика. 2012. №4 (12). С. 111–117.
3. Кудрявцева В. В. Окремі доктринальні питання удосконалення інвестиційного законодавства України. Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 843–847.
4. Прилипко С.М. Теоретичні засади правового регулювання інвестування інноваційного розвитку в Україні: монографія. Харків: Право, 2014. 476 с.
5. Бутняров А. Сприятливий інвестиційний клімат країни – запорука залучення іноземних інвестицій. Ринок цінних паперів України. – 2008. №3-3. С. 29-32.
6. Бударна В.О. Інвестиційна політика держави: стан законодавчого забезпечення. Економічна теорія та право. 2016. № 3. С.176-187.

Ясинський Євген

Олександрович,

студент групи ПМГЗ-18-1

Навчально-наукового

інституту права

Науковий керівник:

Мілімко Лариса Василівна,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

господарського права та процесу

ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО РЕКЛАМУ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ФРАНЦІЇ

Анотація. *Дане дослідження присвячено питанням регулювання рекламної діяльності на прикладі досвіду Франції та адаптації законодавства про рекламу до права ЄС. На підставі аналізу регулювання рекламного ринку ЄС визначаються принципи функціонування реклами, згідно з якою має бути розроблена українська рекламна система. Розглядається питання регулювання рекламної діяльності, спрямованої на запобігання та усунення негативних наслідків функціонування ринку реклами.*

Ключові слова: *реklamна діяльність, правове регулювання, рекламний ринок, Європейський альянс стандартів у рекламі, кодекс рекламної практики, Україна, ЄС.*

Актуальність тематики дослідження. Сьогодні рекламна індустрія є однією з найперспективніших галузей світової економіки. Вона є ефективним інструментом поширення інформації про будь-який товар або послугу, вона надає споживачеві необхідні відомості про продукт.

Правове регулювання рекламної діяльності покликане не допускати та ліквідовувати негативні ефекти функціонування рекламного ринку. На сучасному етапі в умовах євроінтеграції України вивчення досвіду країн ЄС на прикладі Франції щодо державного управління рекламною діяльністю, що є необхідним для формування відповідної сталої національної системи буде вкрай позитивним.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Питанням правового регулювання та державного управління рекламною діяльністю в євро-

пейських країнах присвятили свої наукові праці такі вітчизняні вчені, як А.В. Гринько-Гузевська, Н.М. Грицюта, Ю.О. Громенко, Л.А. Микитенко, Є.В. Ромат та ін. Якщо проаналізувати наукові надбання щодо регулювання рекламної діяльності, то вони більшою мірою стосуються питань ефективного механізму захисту добросовісної конкуренції та проблеми співвідношення державного та недержавного регулювання рекламного ринку. Проте всебічний аналіз впливу регулювання рекламної діяльності в країнах-учасницях ЄС відсутній.

Метою дослідження є комплексний огляд особливостей правового регулювання рекламної діяльності в Україні та у Франції як одних із найбільших медіа-країн Європи щодо нормативно-правових та організаційних аспектів із точки зору впровадження найкращого європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України про рекламу формувалось поступово. Так, до 1992 р. практично «були відсутні правові норми, які б регулювали рекламу, якщо не рахувати окремих положень, що містились у деяких нормативних актах, які не мали узагальненого характеру і стосувались лише деяких аспектів рекламної діяльності, тому необхідність здійснення правового регулювання інституту реклами в Україні викликало прийняття Закону України «Про рекламу», яким чітко визначено засади рекламної діяльності в Україні, регулюються відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами. Сьогодні це основний чинний нормативний акт, який регулює інститут реклами» [1, с.146].

Хоча Закон України «Про рекламу» є основним, але не єдиним нормативним актом у сфері регулювання реклами. До них належать як закони, так і підзаконні нормативні акти. Це Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про телебачення та радіомовлення», «Про авторське право і суміжні права», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про туризм» тощо.

У Законі України міститься юридичне визначення реклами згідно якого «реклама – інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та інтерес щодо таких особи чи товару» [2].

Необхідно зазначити, «що з моменту прийняття базового Закону України «Про рекламу» 3 липня 1996 р. вже до кінця наступного року

було прийнято понад 70 нормативних актів, які стосувалися регулювання рекламної діяльності» [3, с. 150].

Законодавство про рекламу «має комплексний характер, у ньому норми приватного права перетинаються з нормами публічного. Власне рекламні відносини потребують урахування приватних і публічних інтересів, що зумовлює взаємодію диспозитивного й імперативного методів регулювання» [4, с. 154].

Для вдосконалення рекламного законодавства «необхідно використовувати господарсько-правові інструменти, спрямовані на забезпечення оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, а також збалансування публічних і приватних інтересів суб'єктів рекламної діяльності» [4, с. 158].

Ураховуючи «необхідність адаптування законодавства України до законодавства ЄС, доцільно вивчити досвід правового регулювання рекламної діяльності економічно розвинутих країн. Найбільш вдалим із точки зору ефективності адаптації національного законодавства до стандартів ЄС видається досвід Франції» [5].

Проте цей досвід не можна механічно переносити на українські реалії, водночас аналіз окремих здобутків у рекламній галузі може бути корисним для використання їх в Україні.

Правове регулювання та державне управління рекламою у Франції базується на кількох ключових законах. Так, «в Основному Законі Ло Роєр, що регулює рекламну діяльність у Франції, визначаються фундаментальні положення, що стосуються реклами несумлінного характеру. Забороняється демонстрація по телебаченню відеороликів без спеціального дозволу Бюро перевірки реклами» [5].

Таким чином, «законодавством Франції фактично унеможливується розповсюдження прихованої реклами. Нещодавно було затверджено два нових закони – Закон Ло Сапін і Закон Ло Евін. Ці нормативно-правові акти спричинили появу великої кількості спірних питань серед рекламних агентств і медіа-професіоналів. Так, у Законі Ло Сапін зазначається, що власники ЗМІ повинні надавати рекламодавцям знижки» [5].

Законом Ло Евін «забороняється використання прямої та прихованої реклами виробів з тютюну у всіх ЗМІ. Також передбачено низку обмежень стосовно реклами алкогольної продукції. Загалом, конкуре-

нтне (зокрема рекламне) законодавство Франції суттєво відрізняється від законодавства інших країн, переважно тим, що воно має заборонний характер» [5].

Французька система органів «державної виконавчої влади щодо управління рекламною діяльністю складається з центральних контролюючих органів, до яких належить Міністерство економіки та фінансів Французької Республіки, Міністерство культури Французької Республіки, Національна рада з питань торгівлі та ін. Деякі специфічні напрями рекламної діяльності у Франції підлягають контролю відповідними державними установами. Наприклад, реклама, що розповсюджується за допомогою французького телебачення і радіо, підпадає під регулювання Вищої аудіовізуальної ради. Вища аудіовізуальна рада займається ліцензуванням і регулюванням роботи мережі теле- і радіомовлення Франції і є підзвітною Міністерству культури Французької Республіки» [5].

У «системі управління рекламною діяльністю Франції також дуже важлива роль приділяється саморегульованим організаціям, серед яких найпотужнішими є Федерація рекламних агенцій, Інститут вивчення реклами, Бюро контролю за рекламою, Бюро контролю за розповсюдженням носіїв реклами, Центр із вивчення носіїв реклами» [5].

Висновки. Розглянувши питання правового забезпечення та державного управління сферою реклами країнах Європи через призму французького досвіду, необхідно зазначити, що в сучасних умовах європейського вектора розвитку України варто адаптувати чинне законодавство про рекламу до законодавства ЄС. Основною відмінністю законодавства країн Європи є нормативно закріплена діяльність саморегульованих організацій, що повністю відповідає вимогам Міжнародного кодексу рекламної практики, а також суттєво полегшує роботу органів державної влади й органів місцевого самоврядування. З урахуванням іноземного досвіду та міжнародних нормативно-правових актів необхідно внести зміни до Закону України «Про рекламу» в частині діяльності саморегульованих організацій, детально регламентувати повноваження, створити належні умови для функціонування й популяризації. Розробка та затвердження такими організаціями кодексів, що регулюють різні сфери рекламної діяльності, здійснення ними постійного моніторингу за дотриманням законодавства про рекламу дасть змогу суттєво скоротити апарат службовців і ви-

трати коштів. Крім того, ураховуючи досвід Франції, вважаємо за доцільне впровадити більш дієві санкції за порушення вимог законодавства України про рекламу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. / редкол.: С.М. Серьогін (голов, ред.) та ін. Дніпропетровськ: Дніпропетр. регіон, ін-т НАДУ при Президентові України, 2015. Вип. 2 (12). 244 с.

Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.09.2019)

Курчин О. Історія виникнення та розвитку зовнішньої реклами. Правничий часопис Донецького університету. 2016. №2. С. 150-155.

Ваксман Р.В. Рекламна діяльність: проблеми господарсько-правового забезпечення: монографія. Харків: Юрайт, 2014. 208 с.

Громенко Ю.О. Державне регулювання реклами: досвід країн ЄС. Матеріали Наук.- прак. Інтернет-конференції «Національна правова система в умовах формування європейського правового простору. URL: legalactivity.com.ua.

Директива 89/552/ЄЕС Європейського Парламенту і Ради від 3.10.1989 щодо узгодження деяких положень, встановлених законами, нормативними актами або адміністративними заходами країн-членів, стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги). Офіційний журнал. 1989. № L 298. С. 23.

Романчук К.В., Лисюк А.В. Правове регулювання рекламної діяльності: зарубіжний досвід та національні перспективи. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2016. Вип. 3 (21). Ч. II. С. 311-319.

група ПМЦОз-18-2

Бурдюх Антоніна Іванівна,
студентка групи ПМЦОз-18-2

Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник:

Дяченко Сергій Вікторович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сучасна модель соціального захисту населення у більшості сучасних держав складається з певних елементів, таких як: державна соціальна допомога, державні соціальні послуги, державні соціальні пільги та гарантії, державне соціальне страхування, приватне страхування. Найвагоме місце, займає медичне страхування, поєднуючи інтереси великої кількості громадян та інтереси держави.

Відповідно до ЗУ «Про страхування», медичне страхування є підвидом обов'язкового страхування, але саме визначення поняття «медичне страхування» не є законодавчо визначеним. Найчастіше, його розглядають з позиції особистого страхування, Базилевич В.Д. дає наступне визначення: «Медичне страхування – це форма особового страхування, що гарантує громадянам отримання медичної допомоги при настанні страхової події за рахунок нагромаджених страхових фондів» [3].

Григораш Т. і Кіріченко Ю. визначають медичне страхування як один із видів особистого страхування, що здійснюється на випадок втрати здоров'я людини та забезпечує одержання медичної допомоги за рахунок накопичених коштів, а також фінансування профілактичних медичних заходів у разі настання страхового випадку [5, с. 138-148].

Що стосується позиції соціального захисту, Внукова Н.М. розглядає медичне страхування як форму соціального захисту населення щодо охорони здоров'я, яка пов'язана з компенсацією витрат громадян на медичне обслуговування [4].

Суть медичного страхування полягає в тому, що сплативши одноразовий страховий внесок, значно менший, ніж вартість усіх медичних послуг, громадяни мають змогу протягом року безкоштовно ко-

ристуватися комплексом медичних послуг кваліфікованих спеціалістів у клініках з платним обслуговуванням.

Відповідно до цього, об'єктом медичного страхування є життя і здоров'я кожного громадянина. Воно здійснюється на випадок втрати здоров'я з будь-якої причини, в тому числі у зв'язку з хворобою та нещасним випадком, а метою такого страхування, забезпечення та гарантування громадянам, у разі настання страхового випадку, медичної допомоги за рахунок накопичених коштів, а також фінансування заходів профілактики.

Суб'єктами медичного страхування є страховики, страхувальники, застраховані, медичні установи.

Важливою особливістю медичного страхування є те, що відшкодування збитків застрахованому при настанні страхового випадку здійснюється не грошима, а медичними послугами. Ці послуги надає – медичний заклад.

Причиною виникнення таких відносин між суб'єктами є укладання угоди, а саме договору медичного страхування, згідно з яким страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку оплатити медичні послуги, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначений термін та виконувати інші умови договору [3].

Також, медичне страхування може проводитися і в добровільній формі, у цьому випадку – належить до системи загальнообов'язкового соціального страхування населення. Основна мета ДМС – гарантувати застрахованим особам при виникненні страхового випадку оплату вартості медичних послуг за рахунок коштів страхових резервів, а також фінансувати профілактичні заходи.

Добровільне і обов'язкове медичне страхування мають низку відмінностей, які полягають в наступному:

1. Від охопту страхувальників (застрахованих):
 - а) для добровільного медичного страхування – через принцип добровільності укладення договору носить вибірковий характер і може виявлятися у формі як колективного, так і індивідуального страхування;
 - б) для обов'язкового медичного страхування характерний загальний, масовий охопт;
2. Від суб'єктного складу:

а) добровільне медичне страхування здійснюється приватними страховими організаціями і страхувальниками виступають юридичні особи і громадяни по власному волевиявленню;

б) обов'язкове медичне страхування здійснюється, як правило, державною організацією і страхувальниками виступають працедавці;

3. За ознакою інструментів правового регулювання:

а) добровільне медичне страхування регулюється чинним цивільним законодавством і спеціальним страховим законодавством;

б) обов'язкове медичне страхування регламентується законом про обов'язкове страхування;

4. Від порядку встановлення умов страхування:

а) у добровільному медичному страхуванні умови страхування, полісні умови, тарифи і тому подібне визначаються комерційними страховими компаніями за узгодженням з органом по нагляду за страховою діяльністю;

б) у обов'язковому медичному страхуванні визначаються державою і, як правило, закріплюються в законі про обов'язкове страхування;

5. Від вживаних принципів контролю якості медичних послуг:

а) у добровільному медичному страхуванні система контролю якості встановлюється договором страхування;

б) у обов'язковому медичному страхуванні система контролю якості визначається компетентним органом державної влади.

Щодо сучасного стану медичного страхування, то воно знаходиться на етапі реформування, адже застарілий стан системи охорони здоров'я України не дає змоги повною мірою забезпечити право громадян на медичну допомогу на рівні, передбаченому міжнародними стандартами й законодавством України.

Безпосереднє запровадження медичної реформи в Україні, розпочалось в січні 2018 року, але активний розвиток медичного страхування в Україні розпочнеться з 2020 року. Планують запровадити британську модель страхування, яка базується на таких трьох основних принципах:

– страхова медицина фінансується із загальних податків, які сплачують усі люди, а не лише ті, хто офіційно працевлаштований;

– універсальне покриття: ти живеш у цій країні, значить ти застрахований;

– людям покривають певний перелік медичних послуг та ліків, за все інше потрібно платити з власної кишені.

Натепер страхова медицина є реальною альтернативою бюджетному фінансуванню, яке вже не спроможне забезпечити конституційне право громадян на отримання безоплатного медичного обслуговування. Розвиток медичного страхування є об'єктивною потребою, яка є необхідністю забезпечити надходження коштів до галузі охорони здоров'я.

На розгляді Верховної Ради України перебуває Законопроект «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування». Водночас у держави відсутній як детальний план, так і механізм запровадження цієї системи в короткостроковій перспективі (законодавча база, реєстр пацієнтів, структура фінансування). Тому до повного реформування системи охорони здоров'я (2020 рік, відповідно до Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я України, Європейської стратегії здоров'я – 2020 і Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 років) було б добре розглянути й варіант участі сектору соціального неприбуткового підприємництва в забезпеченні доступу населення з обмеженими фінансовими можливостями до якісних медичних послуг [7].

Отже, для впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні насамперед потрібно:

- підготувати як законодавчу, так і матеріальну базу;
 - узгодити всі механізми, аби в подальшому не досягнути ще гіршого стану;
 - врахувати всі переваги й ризики на досвіді інших країн;
 - також створити Єдиний державний банк медичного страхування, який акумулюватиме всі надходження та розпоряджатиметься ними [6].
- Медичне страхування має багато переваг, а саме:
- медична страховка – це елемент соціального захисту громадян України;
 - медична страховка ліпше, ніж «прямі» договори з медичними закладами;
 - дає змогу отримати низькі тарифи та дуже великі знижки від страхових компаній у разі страхування колективів;
 - дає змогу збільшити зацікавленість у «робочому місці» на підприємстві;
 - можливість оптимізувати податки;
 - комплексне лікування, забезпечення медикаментів;
 - контроль якості лікування тощо [8].

Провадження загальнообов'язкового медичного страхування сприятиме збільшенню фінансових надходжень у галузь охорони здоров'я в межах чинного законодавчого поля, оптимізації їх використання, забезпеченню гарантування якісної медичної допомоги кожному громадянину, а також подальшому розвитку добровільного медичного страхування. Попри всі його переваги, розвиток уповільнюється через те, що не існує однозначного підходу до створення законопроекту про загальнообов'язкове державне медичне страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про страхування. Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
3. Базилевич В.Д. Страхування: Підручник / В.Д. Базилевич. – К.: Знання-Прес, 2008. – 1019 с. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/1584072042387/>
4. Внукова Н.М. Страхування: теорія та практика: [навч. посіб.] / Н.М Внукова, Л.В. Временко, В.І Успенко [та ін.]; за заг. ред. д. е. н. Н.М. Внукової; 2-ге вид., перероб. та доп. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 656 с
5. Григораш Т. Ф. Перспективи розвитку медичного страхування на ринку страхових послуг в Україні / Т. Ф. Григораш, Ю. П. Кіріченко // Економічний простір: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2011. – № 56/2. – С. 138-148.
6. Медичне страхування 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/s-kazhdogopo-400-grn-v-mesyac-v-ukraine-predlagayut-vvestimedicinskoe-strahovanie-1182586.html>
7. Устінов О. Медичне страхування. На шляху до компромісу. Еженедельник. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.apteka.ua/article/25524>
8. Хмельницький С.И. Медицинская реформа в Украине. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/22.pdf>

Дацко Катерина Павлівна,
студентка групи ПМЦОЗ-18-1
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Новицька Наталя Борисівна,
д.ю.н., с.н.с., професор кафедри
цивільного права та процесу

ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Перехід системи охорони здоров'я на програму медичних гарантій, різноманіття суб'єктів господарювання у медичній галузі, розвиток приватної медицини, перехід на багатоканальну систему фінансування охорони здоров'я, освоєння нових медичних технологій і способів профілактики, лікування та діагностики – чинники, які обумовлюють необхідність розвитку і вдосконалення правового регулювання діяльності сфери правових відносин у медичній галузі.

Взаємовідносини між медичними закладами та пацієнтами формують правовий механізм – надання медичних послуг, який не є достатньо розробленим, апробованим, юридично затвердженим та підконтрольним спеціальними адміністративними органами під час їх надання. Тому необхідним є розгляд та удосконалення процесу застосування норм господарського та цивільного права до процесу надання медичних послуг.

Мета статті. Дослідити питання теоретичного обґрунтування поняття «договір у сфері надання медичних послуг» як інструмента регулювання цивільних правовідносин у сфері надання медичних послуг.

Питання правового регулювання договірних відносин у медичній галузі були предметом дослідження таких вітчизняних науковців : А. Герц, Т. Блащук, І. Венедіктова, Р. Майданик, Г. Полінкова.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що в умовах реформування медичної галузі, питання договірних відносин у сфері надання медичних послуг не є достатньо врегульованим. Особливо проблемним є питання укладання договорів з приватними закладами охорони здоров'я. За відсутністю типової форми таких договорів, рівень захи-

сту прав пацієнтів та надавачів медичних послуг залишається на достатньо низькому рівні. Адже в своїй більшості, приватні медичні заклади не укладають такі договори, або ж формалізують даний процес.

Тому договірні відносини є важливою частиною формування системи правового регулювання медичної галузі. У цивільному праві медичні послуги розглядаються як один із видів послуг, які є об'єктом відповідних договорів про їх надання.

Відзначимо, що, незважаючи на широке застосування, існує неузгодженість визначення поняття медичних послуг, адже в Конституції України зазначаються лише поняття «медичне обслуговування» та «медична допомога».

Так, відповідно до ст. 49 Конституції України «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування». Ця ж стаття визначає, що: «Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності». [1]

Поняття договору про надання послуг визначає Цивільний кодекс України (далі ЦКУ), як «договір, згідно якого одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором». [2]

Поняття медичної послуги визначено у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII, як «послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга) - послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт». [3]

А. Маркіна визначає поняття «медична послуга» таким чином: «це сукупність різноманітних дій уповноважених суб'єктів у сфері надання матеріальних чи нематеріальних благ, пов'язаних із покращенням фізичного і психічного здоров'я населення (різних різновидів медичної допомоги), як одиничному отримувачу, так і необмеженому колу споживачів із метою забезпечення їх корисним ефектом, породжуючи при цьому виникнення відповідних відносин у сфері охорони здоров'я». [7]

З даного визначення, робимо висновок, що медична послуга виникає, коли є угода між пацієнтом або замовником та надавачем медичних послуг на виконання та оплату послуг.

Законодавство дозволяє укладати договори як в усній, так і письмовій формах, однак усна форма не дає можливості чітко визначити межі та обсяг надання медичної послуги.

В свою чергу, судова практика доводить, що для юридичної особи (фізичної особи-підприємця) будь який правочин необхідно укладати у письмовій формі, тому актуальним є питання формування типового договору для приватних медичних закладів на надання медичних послуг. Саме письмова форма договору дає подальшу гарантію захисту прав сторін договору.

Таким чином, договір про надання медичних послуг – договір, що регулює цивільні правовідносини між замовником, який зобов'язується прийняти і оплатити надані послуги та медичним закладом (виконавцем), який зобов'язується надати послуги, відповідно до умов договору.

Для надання характеристики та визначення істотних умов договору про надання медичних послуг, слід визначити їх класифікацію, відповідно до сторін договору.

Р. Майданик визначає наступну класифікацію договорів у сфері надання медичних послуг:

- договори про безоплатне надання медичної допомоги (замовник – держава, виконавець – заклад охорони здоров'я державної або комунальної власності, отримувач послуг – фізична особа);
- договори про надання медичних послуг (замовник - фізична або юридична особа, виконавець – приватний заклад охорони здоров'я);
- змішані договори;
- інші договори у медичній сфері. [6]

Вважаємо доцільним доповнити дану класифікацію і поділяти договори у сфері надання медичних послуг за ознакою предмету договору, а саме:

- договір про надання послуг;
- договір про виконання робіт (наприклад, виготовлення протезів).

Зміст договорів у сфері надання медичних послуг, де замовником є держава, визначений на національному рівні і регулюється законними та підзаконними актами Міністерства охорони здоров'я України. Так, Законом України "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення", чітко визначені державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення та особливості договорів за програмою медичних гарантій.

Якщо ж замовник фізична або юридична особа, а виконавцем є приватний заклад охорони здоров'я, який працює за межами програми медичних гарантій, то законодавчо це питання не врегульоване, адже не визначено механізм регулювання та відсутній типовий договір.

Тому вважаємо доцільним описати основні характеристики договору про надання медичних послуг для приватного закладу охорони здоров'я. (табл.1)

Таблиця 1

**Характеристика договору про надання медичних послуг
приватним закладом охорони здоров'я**

Основні характеристики договору	Консесуальний, оплатний, строковий/безстроковий, двосторонній
Види договорів	Договір про надання послуг Договір про виконання робіт
Мета договору	Діагностика, профілактика, підтримання здоров'я, лікування захворювань
Предмет договору	Надання медичної послуги, яка споживається у процесі провадження медичної діяльності
Сторони у договорі	Фізична/юридична особа – замовник Приватний заклад охорони здоров'я - виконавець
Істотні умови договору	Предмет договору (назва медичної послуги) Місце надання медичної послуги Умови і строк надання послуг Вартість послуг (спосіб як вона визначається, порядок оплати) Якість послуг та звітність надавачів медичних послуг Права і обов'язки сторін Досудове врегулювання спору
Порядок розірвання	Умови призупинення або припинення надання послуг

Джерело: складено автором за [2, 3, 4, 5]

Специфіка надання медичних послуг створює особливості такого договору, так у предметі договору про надання медичних послуг не можуть бути вказані конкретні медичні працівники, які будуть надавати ці послуги. Це аргументується тим, що договір виникає між медичним закладом та пацієнтом або замовником медичних послуг на користь третьої особи, а кількість задіяних медичних працівників та їх спеціалізація може змінюватись в процесі проведення лікування.

Суттєвою особливістю є і те, що виконавець не може повністю гарантувати результат замовнику, адже можуть виникати обставини об'єктивного та суб'єктивного характеру, тому належне оформлення договірних відносин є вкрай важливим. При цьому, вважаємо, що укладення саме письмових договорів є гарантією захисту прав як споживачів так і надавачів медичних послуг.

Зважаючи на проведені теоретичні дослідження, визначаємо, що договір у сфері надання медичних послуг є важливим інструментом регулювання правовідносин процесу надання медичних послуг. За своєю правовою природою даний договір є цивільно-правовим договором, який є підставою виникнення прав та обов'язків пацієнта та закладу охорони здоров'я у процесі надання ним послуг, з метою на лікування, профілактику, реабілітацію, обстеження та інші послуги, спрямовані на підтримку та відновлення здоров'я пацієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. - [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Цивільний кодекс України. - [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. - № 2801-ХІІ зі змінами від 01.01.2019. - [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
4. Закон України "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення" 2168-VIII від 19.10.2017. - [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>
5. Герц А.А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис. докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 / А.А. Герц. – Львів, 2016. – 421с.

6. Майданик Р.А. Договір про надання медичних послуг: загальні положення / Р.А. Майданик // *Методологічна скарбниця*. – 2016. – № 1. – С. 139–158.

7. Маркіна А. Медичні послуги як об'єкт адміністративно-правових відносин в галузі охорони здоров'я. /А. Маркіна // *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 5. С. 147-153.

Дяченко Віктор Сергійович

Студент групи ПМЦОЗ 18-2

Навчально-науковий інститут права

Науковий керівник:

Чеховська Ірина Василівна

д.ю.н., с.н.с., професор кафедри

цивільного права та процесу

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН У ДОГОВОРАХ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ

Постановка проблеми. Підтримання належного стану здоров'я населення України неможливо без запровадження та використання новітніх медико-біологічних розробок. Саме трансплантологія і є тією галуззю наукових знань, які застосовуються на практиці у світі для тих пацієнтів, які використали майже всі доступні їм варіанти лікування. Сфера трансплантації донорських органів та інших анатомічних матеріалів розвивається дуже швидко, та, відповідно, потребує правового регулювання у повній мірі.

Актуальність теми. Стаття присвячена правовим проблемам трансплантології та визначенню правового становища суб'єктів правовідносин що виникають з цього приводу. Адже правове регулювання трансплантації донорських органів та інших анатомічних матеріалів є відносно новим і не має чіткого визначення та ускладнено відсутністю єдиних міжнародних правових стандартів. Переважна кількість міжнародних норм щодо донорства та трансплантології мають рекомендаційний та узагальнюючий характер та визначають ці правовідносини внутрішньодержавним вибором кожної окремої країни. Саме тому аналіз особливостей законодавчого правового регулюван-

ня відносин у сфері донорства та трансплантології є нагальною проблемою сучасної юриспруденції.

Стан дослідження. Цивільно-правовий аспект правовідносин щодо договірної регулювання трансплантації органів вітчизняними науковцями розглянутий частково в межах аналізу вузької проблематики договірної регулювання надання медичних послуг, забезпечення дотримання особистих немайнових прав, відповідальності прав пацієнтів, зокрема можливо відмітити наукові розробки В. А. Васильєвої, І. І. Горелика, Л. О. Красавчикової, Д. П. Кобякова, Т. В. Ліснічої, В. В. Луця, Р. А. Майданика, М. М. Малєїної, Н. О. Маргацької, О. О. Пунди, В. П. Сальнікова, І. І. Сенюти, Є. Н. Степанової, Р. О. Стефанчука, С. Г. Стеценко, В. Л. Суховерхого, А. О. Тараненко, П. Д. Тищенко та інших. Можна стверджувати, що дослідження цієї проблематики вітчизняними науковцями має радше фрагментарний характер і повністю не висвітлює сутність та правову природу договорів у сфері трансплантації органів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до міжнародних правових стандартів поняття "донорство" означає вилучення і передачу органів для трансплантації. Останнє розуміють як процес, що спрямований на відновлення певних функцій організму за допомогою пересадки органу від донора реципієнту [1, 2]. Законодавство України про трансплантацію базується на Конституції України [3] та складається з Основ законодавства України про охорону здоров'я, інших законодавчих актів, що регулюють відносини з питань, пов'язаних з охороною здоров'я [4], Закону України "Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині", який опубліковано в газеті "Голос України" 23 червня 2018 року, що набув чинності з 24 червня і почав діяти з 1 січня 2019 року [5] та інших прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Законом визначено трансплантацію як спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту що спрямований на відновлення здоров'я людини, а донорство анатомічних матеріалів визначено як надання донором анатомічних матеріалів іншій людині за життя (прижиттєве донорство) або вилучення анатомічних матеріалів людини у донора-трупа (посмертне донорство) для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів, та акцентовано увагу про неможливість комерціалізації трансплантації (органи людини не можуть бути об'єктом купівлі-продажу). На сьогодні залучення органів людини в

цивільний оборот стало об'єктивною реальністю, що, в свою чергу, вимагає законодавчого визначення правового статусу його суб'єктів.

В теорії цивільного права зміст договірної зобов'язання становить сукупність кореспондуючих прав та обов'язків сторін. Суб'єктивне право визначається як закріплена за особою і забезпечена покладеними обов'язками на інших осіб міра можливої поведінки, спрямована на задоволення власних інтересів управомоченої особи. Суб'єктивне право існує в зобов'язанні, в якому праву обов'язково кореспондує обов'язок інших осіб, без такого обов'язку не може бути суб'єктивного права. Суб'єктивний обов'язок визначається як міра належної, необхідної поведінки, спрямована на задоволення інтересів управомоченої особи [6]. Сторонами договорів трансплантації органів є донор, медичний заклад, реципієнт (пацієнт), якому здійснюється пересадка органів, та, у випадках створення органу, спеціаліст. Саме в такій послідовності варто розглядати права та обов'язки сторін договорів, що регулюють відносини в сфері трансплантації органів.

Правовідносини між медичними закладами та громадянами мають складну структуру: їх зміст складають декілька груп взаємопов'язаних суб'єктивних прав та обов'язків

перша група: основні права та обов'язки договірної правовідносини - право громадянина на забезпечення його кваліфікованою медичною допомогою і обов'язок медичного закладу таку допомогу надати, супроводжують також інші права і обов'язки, наприклад: громадянин користується правом повідомити необхідні відомості про стан свого здоров'я, а медичний заклад зобов'язується зберегти лікарську таємницю; громадянин має право вимагати роз'яснення діагнозу, методів лікування та можливих наслідків, а медичний заклад зобов'язана надати такі роз'яснення;

друга група: права, які закріплені за окремими категоріями громадян, або ж які закріплені за медичними установами при особливих обставинах хвороби, травми громадянина;

третья група: складають права та обов'язки, які в договорі про надання медичної допомоги є додатковими, виконують допоміжну функцію по відношенню до головного змісту обставин [7].

Як донор, так і реципієнт вважаються пацієнтами, відповідно вони наділені загальними (притаманними кожній людині незалежно від правовідносин, що мають місце) та спеціальними правами (притаманні особі, як споживачу медичних послуг). За загальним правилом

існуючим правам пацієнтів кореспондують відповідні обов'язки медичної установи та медичного персоналу. Зупинимось детальніше на розгляді та аналізі спеціальних прав пацієнтів.

Стаття 285 ЦК України наділяє будь-яку повнолітню фізичну особу правом на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, в тому числі на ознайомлення з відповідними документами. Таким ж правом наділені законні представники особи (батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники) [8, 9]. Стаття 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я значно розширює дане право, встановлюючи обов'язок медичного працівника «надати пацієнтові в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я» [4].

Право на медичну таємницю (таємницю про стан здоров'я; лікарську таємницю) складається з обов'язку медичних працівників нерозголошення відомостей, що стали відомими під час огляду або лікування особи. Забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта. Право пацієнта на медичну таємницю забезпечується навіть при заповненні відомостей про діагноз, які можуть вноситись виключно за згодою пацієнта [10].

Право на належну якість послуг та обслуговування. Належна якість послуг визначена як властивість послуги, що відповідає вимогам, встановленим для категорії послуг у нормативно-правових актах та нормативних документах, та умовам договору із пацієнтом. Характерною особливістю галузі медичного права є величезна кількість відомчих нормативно-правових актів, переважно – наказів Міністерства охорони здоров'я України, відповідно до яких можна встановити, чи були надані медичні послуги належної якості [11].

Право на безпеку послуг. Відповідно до п.1.ч.1 ст. Закону України «Про захист прав споживачів» безпека послуг/продукції передбачає відсутність будьякого ризику для життя, здоров'я, майна пацієнта [12]. Враховуючи ризиковий характер договорів про надання медичної послуги загалом, та договорів про трансплантацію органів зокрема, видається складним закріпити право пацієнта на безпеку послуг, оскільки вона може бути гарантована тільки частково.

Право на допуск до особи інших медичних працівників, членів сім'ї. Дане право передбачено в ст. 287 ЦК України, яка передбачає

допуск до особи, що перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я, інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду [8]. Аналогічне формулювання знаходимо і в п. «к» ч.1 ст. 6 Основ законодавства про охорону здоров'я [5].

З правом вибору місця лікування пов'язане інше право пацієнта, а саме право на направлення на лікування за кордон. Дане право передбачене Положенням про порядок направлення громадян на лікування за кордон, затвердженим постановою КМУ №991 від 08 грудня 1995 року. Відповідно до даного Положення, пацієнт має право отримати часткове покриття витрат на направлення на лікування за кордон [13].

Право на відшкодування шкоди внаслідок надання медичної допомоги неналежної якості, що потягнуло за собою погіршення стану здоров'я. Правовою основою для реалізації такого права слугує ч. 1 ст. 1172 ЦК України, відповідно до якої медичний заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану його працівниками під час виконання трудових обов'язків [8].

Зміст договорів про трансплантацію органів формують не тільки права, але й обов'язки пацієнтів. Так, до обов'язків щодо медичного персоналу або закладу охорони здоров'я відносяться:

- Обов'язок пацієнта надавати інформацію про стан свого здоров'я, що має або може мати суттєвий вплив на процес лікування;
- Дотримуватись вказівок лікаря щодо процесу лікування, вживати відповідні медичні препарати;
- Здійснити оплату за надані послуги, якщо іншого не передбачено в договорі;
- Дотримуватись встановлених в медичному закладі правил внутрішнього розпорядку.

За загальним правилом, передбаченим правам кореспондують відповідні обов'язки. Проте, особливістю медичних послуг є те, що стороною договору донорства, про трансплантацію органів є медичний заклад, тоді як сама послуга буде надаватись медичними працівниками. Саме в такому контексті і варто розглядати їх права та обов'язки. Так, медичний заклад зобов'язаний провадити медичну практику на підставі відповідної ліцензії. Медичні працівники в свою чергу зобов'язані

- надати медичну послугу належної якості, в строк, передбачений договором;
- проводити повне та всебічне обстеження стану здоров'я;
- зберігати інформацію про стан здоров'я як донора, так і реципієнта. Окрім того, медичні працівники, що надають послугу з трансплантації органів повинні: - слідувати за недопущенням захворювань пацієнта через застосування лікарських засобів; - отримувати згоду реципієнта (у випадку неможливості висловлення ним такої згоди, вона повинна бути отримана від близьких родичів або законних представників); - фіксувати відмову пацієнта від будь-якого медичного втручання; - повідомляти пацієнта, а в передбачених законом випадках його законних представників або близьких родичів, про стан здоров'я після медичного втручання [15].

Медичні працівники закладів охорони здоров'я наділені певними правами при виконанні покладених на них функцій. Так, в першу чергу медичний працівник має право вибирати методи та способи лікування. Це є загальне право, яке поширюється на всіх без виключення медичних працівників. Окрім того, медичний працівник, який здійснював операцію по трансплантації органів, має право:

- вимагати від пацієнта суворого дотримання режиму післяопераційного лікування та реабілітації;
- право медичного працівника на відмову від лікування пацієнта, якщо останній не виконує або виконує неналежним чином медичні приписи або пацієнтом порушуються правила внутрішнього трудового розпорядку закладу охорони здоров'я;
- медичний працівник має право на проведення медичного втручання для рятування життя пацієнта у випадку неможливості отримання негайної згоди на медичне втручання ні від пацієнта, ні від його законних представників;
- право на оплату наданих медичних послуг, відповідно до ціни, зазначеної в договорі (йдеться про договір про трансплантацію органів).

Розглянувши права та обов'язки сторін договору донорства та трансплантації органів, варто зупинитись на характеристиці правового статусу спеціаліста, який є стороною договору про створення (клонування) органу. Враховуючи особливості предмета даного договору, то ключовим обов'язком спеціаліста можна вважати створення (клонування) органу із отриманих біологічних матеріалів, за попередньою підготовкою технічного завдання. Окрім того, на спеціаліста поклада-

ється обов'язок отримати від донора ДНК його біологічний матеріал, який буде використаний для створення органу; передати створений орган, в строки, передбачені договором, закладу охорони здоров'я для подальшої його трансплантації. Спеціаліст в свою чергу має право на оплату своїх послуг, на додаткові витрати, понесені під час виконання замовлення – створення органу, на отримання інформації від закладу охорони здоров'я про орган, який повинен бути створений, його ключові характеристики.

Очевидно, що наявність комплексних договорів, які регулюють відносини з трансплантації органів, автоматично тягне за собою наявність різних суб'єктів таких зобов'язань, із специфічними правовими статусами, різноманітним комплексом прав та обов'язків, які повинні бути чітко передбачені в зазначених договірних конструкціях.

Висновки. Відносини медичних закладів та громадян слід розглядати як цивільно – правові відносини, які регулюються цивільно-правовими договорами. Такі договори носять назви договору про надання медичних послуг. Правовідносини між медичними закладами та громадянами мають складну структуру: їх зміст складають декілька груп взаємопов'язаних суб'єктивних прав та обов'язків. До першої групи відносяться основні права та обов'язки договірного правовідношення: право громадянина на забезпечення його кваліфікованою медичною допомогою і обов'язок медичного закладу таку допомогу надати. Право і обов'язок, які закріплюються обов'язково в договорі, супроводжують також інші права і обов'язки: громадянин користується правом повідомити необхідні відомості про стан свого здоров'я, а медичний заклад зобов'язується зберегти лікарську таємницю; громадянин має право вимагати роз'яснення діагнозу, методів лікування та можливих наслідків, а медичний заклад зобов'язаний надати такі роз'яснення. Другу групу прав та обов'язків, які зазначаються в договорі складають права, які закріплені за окремими категоріями громадян, або ж які закріплені за медичними установами при особливих обставинах хвороби, травми громадянина. Третю групу складають права та обов'язки, які в договорі про надання медичної послуги є додатковими, виконують допоміжну функцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Директива № 2010/45/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про стандарти якості і безпеки людських органів, призначених

для трансплантації: Міжнародний документ ЄС від 07.07.2010 р. № 2010/45/ЄС. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_b38

2. Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Конституція України, прийнята Верховною Радою України (Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII/Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

5. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року № 2427-VIII/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 28, ст.232. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2694-VIII від 28.02.2019, ВВР, 2019, № 16, ст.69. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19>

6. Васильєва В.В. Договір як підстава виникнення цивільно-правового зобов'язання // Васильєва В.В.: автор. на здобуття ступеня к.ю.н.: спеціальність 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – К. – 2013. – 18 с

7. Малеина М.Н. Гражданско-правовой договор на оказание медицинской помощи / М.Н. Малеина// Известия высших учебных заведений. Правоведение. – Ленинград.- 1989. - №2. – с. 30 - 39.

8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV». [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

9. 28. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.lawreports.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=729:-290---&catid=56:-21-&Itemid=3)

10. Інструкції про порядок заповнення листка непрацездатності, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

захворювань України від 3 листопада 2004 р. № 532/274/136-ос/1406. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-04>

11. Оніщенко О.В., Сорока Г.М. Колізії регулювання окремих прав пацієнтів при наданні медичної допомоги / О.В. Оніщенко// Юридичний вісник. –2012. - 2(23). – с. 90-93.

12. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

13. Положення про порядок направлення громадян на лікування за кордон, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 991 від 8 грудня 1995. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/991-95-%D0%BF>

14. Беденко-Зваридчук О. Правовий статус медичного закладу/ О. Беденко-Зваридчук// Практика управління медичним закладом. - 2012.- №4 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://103-law.org.ua/Docs/9irfo6oq6v%D0%91%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

Крілик Діана Андріївна,
студентка групи ПМЦОз-18-2
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Дяченко Сергій Вікторович,
к.ю.н., доцент

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ (ЦІЛИТЕЛЬСТВА) В УКРАЇНІ

В Україні активно реформують систему охорони здоров'я. Створюють страхову модель медицини, "чистять" списки ліків, яким можна довіряти. Крім того, у Міністерстві охорони здоров'я України оновили Національний перелік основних лікарських засобів в Україні. Фактично — це список ліків, яким МОЗ вважає за можливе довіряти.

Разом з тим, у нашій країні діють представники нетрадиційної або народної медицини. На сьогодні цілителство є досить поширеним явищем на теренах України. Воно представлене альтернативними

методиками та схемами лікування, які потребують ретельного контролю з боку держави. Саме тому, на сьогодні одним з найважливіших юридичних питань є документальне забезпечення діяльності у сфері нетрадиційної медицини.

Люди, які звертаються за медичною допомогою, зокрема до цілителів, повинні знати, як саме має організовуватися робота в сфері охорони здоров'я і за якими критеріями призначатись лікування. Не кожному відомо, що МОЗ має законодавчі норми, які регулюють діяльність народних цілителів.

Питанням правового регулювання у сфері діяльності народних цілителів присвячено положення ч.2 ст. 74 Основ законодавства України про охорону здоров'я[1]. Вказана стаття говорить, що народна медицина (цілительство) - це методи оздоровлення, профілактики, діагностики і лікування, що ґрунтуються на досвіді багатьох поколінь людей, усталені в народних традиціях і не потребують державної реєстрації. Особи, які не мають спеціальної медичної освіти, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці та отримали спеціальний дозвіл на зайняття народною медициною (цілительством), виданий центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, мають право на зайняття народною медициною (цілительством).

Згідно з наказом МОЗ від 16 березня 2016 року № 189 "Про організацію роботи фізичних осіб – підприємців, які займаються народною медициною (цілительством)"[2], є перелік умов для зайняття цією самою народною медициною. Зокрема, підприємці-цілителі повинні отримати спеціальний дозвіл, що регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2012 року № 1145 "Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством)"[3]. Даний порядок визначає процедуру видачі або відмови у видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання МОЗ спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством).

Також, цілитель повинен знати і дотримуватись ще ряду законів: "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення"- цей Закон регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-

епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні [4]; "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності"-цей Закон визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю)[5]; "Про захист персональних даних"- цей Закон регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних[6]; "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності"- цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та адміністраторів. [7], Господарського кодексу України, який встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності[8] та інших нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я.

"Фізична особа – підприємець, що займається народною медициною (цілительством), застосовує методи з профілактики, діагностики та лікування хворих, які ґрунтуються на досвіді багатьох поколінь людей, усталені в народних традиціях і не потребують державної реєстрації", — сказано у Кваліфікаційних вимогах[9], затверджених наказом Мінохорони здоров'я.

Список методів народної медицини, які цілитель має право застосовувати, є вичерпний. До таких методів наєжать:

- Аромотерапія;
- Біоенергоінформотерапія;
- Іридодіагностика;
- Мануальна терапія;
- Точковий масаж;
- Су-джок терапія неінвазивна;
- Фітотерапія.

Для підтвердження кваліфікації (і наявності цілительських здібностей) цілитель має отримати атестаційно-експертний висновок (регулюється відповідним порядком Кабміну).

Цілитель у своїй діяльності повинен дотримуватись наступних вимог: застосовувати лише метод народної медицини, заявлений у спеціальному дозволі на зайняття цілительством; в обов'язковому порядку повинен вести на паперових носіях медичну документацію, надавати на вимогу пацієнта копію його медичної документації, засвідчену особистим підписом Цілителя; у разі відсутності ефекту від народної медицини своєчасно направити пацієнта до закладу охорони здоров'я; визначати показання та протипоказання для призначення пацієнтам лікування методами народної медицини при наданні медичної допомоги в кожному конкретному випадку; знати вимоги медичної етики та деонтології і неухильно їх дотримуватися; одержувати інформовану добровільну згоду пацієнта на проведення оздоровлення, профілактики, діагностики і лікування цілителем.

Також цілитель повинен мати спеціально облаштований кабінет для прийому пацієнтів: де мають бути реєстратура, власне кабінет і вбиральня. Приміщення не повинне бути підвальним і площею менше 21,2 квадратних метри (на всі кімнати). У кабінеті мають бути документи з інформацією про: прізвище, ім'я, по батькові цілителя та режим його роботи; спеціальний дозвіл на зайняття народною медициною; атестаційно-експертний висновок, що підтверджує наявність в особи цілительських здібностей; метод цілительства, який застосовує цілитель[2].

Як бачимо, існує цілий ряд вимог. Однак, навіть це не дає повної впевненості в безпеці такого лікування. Адже, за інформацією МОЗ, в законодавстві не передбачені критерії підтвердження досвіду поколінь. Це можуть зробити тільки етнологи або культурологи, яких в штаті міністерства немає. По-друге, народні методи не входять в арсенал сучасної доказової медицини, і їх безпеку і ефективність ніколи не перевіряли в умовах наукових експериментів.

І хоча процедура експертизи цілителів, поки передбачена законодавством, визначає, що цілитель повинен надати обґрунтування методу лікування, який він хоче застосовувати, однак, як показує практика, таке лікування перш за все базується на ідеях, а вони у свою чергу не відповідають сучасним нормам медичної науки.

На основі вищевказаних фактів, МОЗ ініціює скасування спеціального дозволу на заняття народною медициною і виключення з Основ

законодавства України про охорону здоров'я статті 74.1, що регламентувала право на зайняття народною медициною (цілительством).

Отже, можна припустити, що в разі схвалення парламентом запропонованого МОЗ законопроекту представники альтернативної медицини перетворяться на нелегалів.

Водночас, не йдеться про заборону народної медицини як такої. Люди, які практикують такі методи, зможуть продовжити свою діяльність, але народні методики будуть офіційно відділені від медицини.

Отже, як бачимо із вище сказаного, на даний момент в Україні є багато запитань щодо правового регулювання народної медицини. Також можна сказати, що діючі нормативно правові акти є недостатньо ефективними, тому що багато народних цілителів продовжують діяти за межами закону. Незаконна лікувальна діяльність не тільки становить реальну небезпеку для життя та здоров'я людини, але й є на сьогодні досить поширеним явищем. На думку медиків, основна небезпека незаконної лікувальної діяльності полягає у втраті пацієнтом часу для лікування того чи іншого захворювання, загостренні хронічних у нього хвороб або виникненні нових (перш за все психічного характеру), а також у прямій шкоді деяких форм і методів «лікування», що заподіюють тілесні ушкодження різного характеру та ступеня тяжкості.

Тому, на мою думку народну медицину не можна повністю відгороджувати від закону, а навпаки потрібно приділити увагу окресленій проблемі, адже незаконна лікувальна діяльність становить реальну небезпеку для здоров'я та життя населення. Тому надзвичайно важливим завданням сучасної правової політики української держави є наявність ефективного законодавства для формування державної політики у сфері охорони здоров'я та її успішної реалізації, а також документальне забезпечення діяльності у сфері нетрадиційної медицини. Потрібно посилити відповідальність за незаконне зайняття народною медициною та запровадити чітку систему контролю в цій галузі. Необхідно чітко окреслити вимоги, яким повинен відповідати народний цілитель, запровадити спеціальну підготовчу програму, проходження якої буде обов'язковою для отримання дозволу на зайняття народною медициною (цілительством).

Також, все-таки, потрібно залучити фахівців, які змоги б науково досліджувати методи, якими лікують цілителі. До списку вище згаданих фахівців треба віднести етнологів, культурологів, експертів, які могли б досліджувати вплив тих чи інших засобів лікування на організм люди-

ни. Це дало б внести в законодавство критерії, підтвердження досвіду поколінь та знизити ризик заподіяння шкоди здоров'ю людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я//Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII
2. Про організацію роботи фізичних осіб – підприємців, які займаються народною медициною (цілительством)// МОЗ України; Наказ, Умови, Вимоги [...] від 16.03.2016 № 189
3. Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством)// Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Заява, Дозвіл від 03.12.2012 № 1145
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення// Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII
5. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності// Закон України від 05.04.2007 № 877-V
6. Про захист персональних даних// Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI
7. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності// Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV
8. Господарський кодекс України//Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV
9. Кваліфікаційні вимоги до фізичних осіб – підприємців, які займаються народною медициною (цілительством)// МОЗ України; Наказ, Вимоги від 16.03.2016 № 189

Кучер Іван Володимирович,

студент групи ПМЦОз-18-2

Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник:

Білоус Т. Й.,

к.ю.н., доцент кафедри

цивільного права та процесу

ЛІКАРСЬКА ПОМИЛКА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Медицина є найбільш складною формою людської діяльності, що вимагає глибоких спеціальних знань, практичних навиків, високих душевних якостей. Лікар помиляється тому, що має справу з найскладнішим об'єктом природи – людським організмом, щодня стикається із завданнями, що не мають типового рішення, з індивідуальними варіантами; різних хвороб, з проблемами, що виникають внаслідок того, що, не зважаючи на успіхи медичної науки, багато сторін функціонування організму у нормальному стані і в умовах патології ще не розкриті. Помилки у медичній практиці є досить поширеним явищем навіть у розвинених країнах світу. Наприклад, у США, де система інформування громадськості про проблеми у медичній галузі є однією з найбільш відкритих, дані про випадки професійних недоліків медиків просто вражають. Згідно з проведеними Інститутом медицини США дослідженнями, жертвами медичних помилок щорічно стають понад 100 тис. американців, а самі медичні помилки займають п'яте місце серед причин смертності в країні. За даними Американської медичної асоціації, в США кожні 15 хвилин від медичних помилок або недбалості медичного персоналу вмирають п'ятеро людей [1]. За даними досліджень, у Німеччині жертвами медичних помилок щорічно стають майже 100 тис. пацієнтів. За статистикою, стан 11% хворих (серед загального числа пацієнтів лікарень) погіршується внаслідок саме неправильного лікування, а 8% медичних помилок призводять до летальних наслідків. За даними Іспанської асоціації жертв медичної халатності, в Іспанії, де діє переважно державна система охорони здоров'я, за останні 10 років внаслідок помилок лікарів вмерло понад 5 тис. пацієнтів. При цьому лише 10% скарг на лікарів розглядаються судами на користь пацієнтів, оскільки в країні активно запроваджу-

ється «захисна медицина». Особливо складна ситуація в Італії, де система охорони здоров'я вважається однією з найменш ефективних та водночас найбільш консервативних у Європі. Кожного року від медичних помилок страждають понад 90 тис. італійців. За даними Єврокомісії, на сьогодні від 8 до 12% пацієнтів страждають від лікарських помилок, пов'язаних із інфікуванням новими інфекціями, неправильними чи пізніми діагнозами, хірургічними помилками тощо [2]. В Україні ситуація не краща. Однак статистика лікарських помилок у нас майже зовсім закрыта і лише окремі випадки стають відомими громадськості. Вітчизняна судова практика з цієї категорії справ не оприлюднюється. В Україні статистики допущених медиками помилок не знайдеш у жодному лікувальному закладі. А про свої права пацієнтам залишається лише здогадуватися, адже закону, який би регулював їхні взаємовідносини з лікарями, досі немає.

У спеціальній юридичній і медичній літературі висловлюються різні точки зору з приводу правової сутності лікарської помилки і наслідків її здійснення. Деякі автори під лікарською помилкою розуміють неправильні, неосвічені дії медичних працівників при наданні медичної допомоги пацієнтові [3, с. 84], інші – некарану, добросовісну помилку, що призвела до погіршення здоров'я або смерті пацієнта, якщо при цьому відсутні недбалість, халатність, недобросовісне ставлення лікаря до своїх обов'язків [4, с. 43]. Так, В.І. Акопов, підтримуючи достатньо поширене визначення лікарської помилки, запропоноване академіком І.В. Давидовським, пише, що «лікарські помилки – це наслідок добросовісної помилки лікаря при виконанні ним професійних обов'язків. Основна відмінність помилки від інших дефектів лікарської діяльності – це виключення умисних злочинних дій – недбалості і халатності, а також неуцтва» [5, с. 176]. Вважають, що «лікарська помилка» – це дії (бездіяльність) виконавця медичних послуг, що не порушують правил, встановлених законами і звичаями в медицині, і не пов'язані з несумлінним і недбалим ставленням до виконуваної медичної діяльності, а такі, що, проте, призвели до заподіяння шкоди або смерті пацієнта унаслідок добросовісної помилки, що сформувалася з об'єктивних, не залежних від виконавця медичних послуг, причин, які неможливо було передбачати (атиповий перебіг хвороби, непередбачувана алергічна реакція організму пацієнта, невідома хвороба, аномальні анатомічні особливості організму пацієнта, недосконалість діагностики). Таким чином, лікарська помилка з правової точки зору повинна кваліфікуватися як особливого

роду випадок, що звільняє від цивільно-правової відповідальності виконавця медичних послуг, що допустив її. Основними ознаками, що кваліфікують медичну помилку, є: дотримання медичним працівником передбачених законом і звичаями правил професійної поведінки; сумлінність поведінки при здійсненні медичної діяльності; об'єктивний характер причин, що призвели до неправильної, помилкової дії (бездіяльності) медичного працівника [6, с. 69]. Однак з цим важко погодитися, адже, як правило, наслідком лікарської помилки є тілесне ушкодження або смерть.

У процесі аналізу цієї проблеми необхідно враховувати три важливі складові її аспекту: теоретичний, юридичний і практичний. Теоретичний аспект дозволяє встановити значення лікарських помилок в медичній діяльності, а також вказати основні шляхи зниження їх числа; юридичний – передбачає правове визначення понять «дефект медичної допомоги» і «лікарська помилка», а також їх місце в системі кримінального і цивільно-правового регулювання. Практичний аналіз вказує на роль розглядуваних явищ у повсякденній діяльності лікаря. Теоретичні спори навколо поняття «лікарська помилка» ведуться до сих пір. В медичній науці і практиці є поняття лікарської помилки. Загалом нею охоплюються хибні висновки і дії лікаря при встановленні діагнозу захворювання, визначенні тактики і методики його лікування. Для юриспруденції важливими є суб'єктивні причини виникнення лікарської помилки, тобто недостатня професійна підготовка і досвід лікаря, порушення ним службових та етичних засад надання медичної допомоги, недоліки морального характеру медичного працівника. В Україні спостерігається висока частота лікарських помилок при наданні медичної допомоги, законодавче визначення лікарської помилки відсутнє у юриспруденції. Правовий статус лікарська помилка набуває при настанні юридичної відповідальності лікаря за завдання шкоди здоров'ю пацієнта. Необхідно, щоб існувало єдине визначення лікарської помилки як з юридичної, так і з медичної точок зору. Слід зазначити, що термін «лікарська помилка» був введений в 1928 році патологоанатомом, патологоморфологом І.В. Давидовським, його визначення є основним. У його трактуванні лікарська помилка – добросовісна омана лікаря, яка ґрунтується на недосконалості самої медичної науки і її методів, або в результаті атипового перебігу хвороби, особливого перебігу патологічного процесу або недостатності підготовки лікаря, знань та досвіду, якщо при цьому не виявля-

ються елементи халатності, неуважності або медичної неосвіченості [7, с. 3]. При аналізі цього визначення виникає питання про його практичну значимість. Якщо воно переслідує мету професійної оцінки діяльності лікаря, то під нього можна підвести значну частину буденної медичної роботи, яка як має негативні наслідки, так і не має. Якщо мова йде про відповідальність, то не можна виходити з того, помилявся лікар чи ні, оскільки основною умовою настання відповідальності є наявність наслідків. Будь-яка добросовісна або недобросовісна оманливість сама по собі не завдасть шкоди здоров'ю людини лише до тих пір, поки не приведе до помилкових дій лікаря, які потягнуть за собою несприятливі наслідки. Омана лише передбачає можливість помилкових дій, не будучи сама по собі такою дією. Тому лікарська помилка повинна розглядатися не як омана, а як невиправдане (помилкове) діяння лікаря. З юридичної точки зору впливає, що лікарська помилка не містить факту умислу або халатності з боку медичного персоналу при наданні медичної допомоги.

Причини помилок можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. До об'єктивних, наприклад, належать причини, які впливають із недостатності наукових знань науки про хворобу, застаріле обладнання. До суб'єктивних – помилки внаслідок недостатності досвіду у конкретного лікаря.

На думку І.Ф. Огаркова, головне у лікарській помилці – це добросовісність омани лікаря. В основі помилок лежить недосконалість лікарських знань, методів діагностики і лікування, а також важкі об'єктивні умови, в яких проходить робота лікаря [8, с. 133]. Таким чином, основними характеристиками лікарської помилки є: добросовісність омани лікаря; об'єктивні причини омани.

З вищевикладеного можемо зробити такі висновки: 1) при виникненні лікарської помилки важливу роль відіграє лікарський фактор, тобто освіта – неякісна підготовка фахівців у вузах, досвід та знання лікаря, відсутність професіоналізму та незнання породжують помилку; 2) лікарські помилки виникають на всіх етапах обстеження і лікування хворих, від цього ніхто не застрахований; 3) лікарських помилок буде менше, якщо лікарі будуть дотримуватися стандартів діагностики та лікування введених МОЗ України; інформувати пацієнтів про хід лікування; 4) з юридичної точки зору лікарську помилку необхідно кваліфікувати як дії лікаря у випадках необхідності її надання, при яких повністю відсутній умисел або необережність, тобто добросовісна омана лікаря, яке визна-

чається рядом несприятливих факторів, таких як недосконалість медичних знань і методів обстеження, індивідуальні особливості протікання хвороби в деяких хворих, недостатність знань і досвіду у лікаря або інших об'єктивних причин, які застосовуються до конкретних ситуацій; 5) попередження лікарських помилок вимагає проведення відповідного контролю і комплексу заходів, які сприяють підвищенню кваліфікації лікаря, виховання в них відчуття відповідальності по відношенню до пацієнтів, обговорення таких випадків на конференціях лікувально-профілактичних установ, на клініко-анатомічних конференціях тощо. Важливу роль відіграють видання посібників, в яких висвітлюються помилки діагностики по окремим медичним спеціальностям. Лікарські помилки зменшить медична апаратура, тобто матеріально технічна база; 6) є необхідність у створенні лікарської комісії при управлінні охорони здоров'я, де б кваліфікованими юристами та лікарями розглядалася суть лікарської помилки.

Отже, на нашу думку, лікарська помилка – погіршення стану хворого або його смерть, спричинені призначенням неправильно, не за стандартом МОЗ України обстеженням, лікуванням та профілактичними заходами, а також відсутність відповідних знань лікаря.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов С.В. Медична помилка: юридичний аспект /С.В. Антонов // *Управління закладом охорони здоров'я*. – 2007. – №8 /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.medlawcenter.com.ua/ua/publications/75.html>.
2. European Commission (2007 c): White Paper: Together for Health: A Strategic Approach for the EU 2008–2013. Brussels, 23.10.2007 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/health-eu/doc/whitepaper_en.pdf.
3. Лейбович Я. *Врачебные ошибки и незаконное лечение (судебная ответственность врачей)* /Я. Лейбович. – Л.-М., 1926. – 145 с.
4. Огарков И.Ф. *Врачебные правонарушения и уголовная ответственность за них* /И.Ф. Огарков. – Л.: Медицина, 1966. – 196 с.
5. Акопов В.И. *Врач и современное право: Медицинское право в вопросах и ответах* /В.И. Акопов. – М.: Приор, 2001. – 208 с.
6. Шевчук С.С. Некоторые проблемы освобождения от гражданско– правовой ответственности исполнителя медицинских услуг // *Современное гуманитарное знание о проблемах социального разви-*

тия. Мат.-лы XIII годичного научного собрания СКСИ. – Ставрополь: Изд-во СКСИ, 2006. – С. 64-70.

7. Давыдовский И.В. Врачебные ошибки /И.В. Давыдовский //Советская медицина. – 1941. – №3.– С. 3-10.

8. Огарков И.Ф. Врачебные правонарушения и уголовная ответственность за них /И.Ф. Огарков. – Л.: Медицина, 1966. – 196 с.

Ларін Олександр Олександрович,

студент групи ПМЦОЗ-18-2

Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник:

Костюченко Олена Євгенівна,

д.ю.н., доц., професор кафедри цивільного права та процесу

ПРАЦЯ ЛІКАРЯ ЯК ОБ'ЄКТ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСН

Реформування системи охорони здоров'я України призводить до змін у правовому регулюванні праці медичних працівників, і зокрема, лікарів. В таких умовах питання щодо визначення особливостей праці лікаря як об'єкта трудових правовідносин набуває актуальності і вимагає переосмислення та характеристики як самостійне правове явище. Це у свою чергу зумовило вибір наукової проблематики та визначило мету цієї роботи – визначити та охарактеризувати працю лікаря як об'єкт трудових правовідносин за законодавством України.

Об'єктом трудових правовідносин є те, з приводу чого виникли правовідносини між їх учасниками. О.І. Процевський наголошує, що основу внутрішнього зв'язку виникаючої у процесі виробництва системи відносин становить праця та її властивості. Характеризуючи трудові правовідносини, автор визначив, що трудові правовідносини тому і називаються трудовими, що в їх основі лежить праця, діяльність трудова, процес праці, а не її організація або управління [1, с. 32, 58]. «Не праця взагалі, а процес праці виступає об'єктом трудових правовідносин. Цей процес і виокремлює працю в об'єкт трудових правовідносин, відмінний від інших об'єктів правовідносин з приводу використання суспільної праці» [2, с. 10-11]. Виходячи з того, що процес праці лікаря стає

об'єктом трудових правовідносини лише з моменту їх виникнення на підставі трудового договору, то, подібно до зв'язку «трудова правовідносина – трудовий договір», предмет трудового договору виступає формою існування об'єкта трудових правовідносин. Охарактеризуємо процес праці лікаря як об'єкт трудових правовідносин:

1. Праця лікаря на підставі трудового договору є добровільною угодою. Ідея добровільності закладена у праві лікаря на працю і полягає у самостійному обранні роду трудової діяльності, професії, форми реалізації такого права, місця роботи. Така праця має вільний характер, лікар самостійно розпоряджується своїми здібностями до праці. Трудовий договір як угода сторін є правовою формою вираження свободи та добровільності. Крім того, ця добровільність включає право на відмову від укладення договору. При цьому законодавець наділив працівника (лікаря) суб'єктивним правом припинити трудові правовідносини за власним бажанням. Таке право кореспондує обов'язок роботодавця припинити трудові правовідносини у встановленому законом порядку. Ідея добровільності праці забезпечується державною гарантією заборони примусової праці.

2. Праця лікаря нерозривно пов'язана з його особою. Він, згідно зі ст. 30 КЗпП України, повинен виконувати доручену роботу особисто і не має права передоручати її виконання іншій особі, за винятком випадків, передбачених законодавством. Праця лікаря – це його практична діяльність, яка не може бути відокремлена від особи, що її здійснює. Приймаючи на роботу лікаря, роботодавець укладає з ним трудовий договір для використання особистих навичок, умінь, досвіду та здібностей лікаря. Робота, яка доручається конкретному лікарю, вимагає її виконання ним особисто залежно від його спеціальності, кваліфікації та особистих здібностей і навичок.

3. Праця лікаря не може виступати товаром, а тому досвід, вміння, спеціальні знання та практичні навички, компетентність, можна віднести до нематеріальних благ лікаря. Ці блага не мають матеріальної субстанції у вигляді речі, а, отже, не можуть бути відчужені у будь-який спосіб у власність іншої особи (роботодавця).

4. Специфіка праці лікаря полягає в тому, що вона здійснюється у невиробничій сфері. Відповідно до ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я професійна діяльність медичних працівників спрямована на забезпечення різноманітних потреб населення у галузі охорони здоров'я шляхом надання медико-санітарної допомоги,

профілактичних і лікувальних заходів або послуг медичного характеру, а також інших функцій [3]. Отже, предметним об'єктом діяльності лікаря є життя та здоров'я людини. Результатом роботи лікаря є не річ і не матеріальний предмет, а найвища соціальна цінність – життя та здоров'я людини. Виконуючи свою трудову функцію, лікар здійснює медичні маніпуляції і надає медичні послуги конкретній людині, а не суспільству в цілому. Послугами вважається діяльність суб'єктів, яка не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні, громадські. Послуги є результатом різномірної діяльності, яка здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян, підприємств, організацій, підприємців), змінюють стан одиниць, які споживають ці послуги. Важливою рисою послуги є її «миттєвість».

5. Більшість лікарів працює у роботодавців – юридичних осіб. При прийнятті на роботу лікар стає членом трудового колективу. Виконуючи свою трудову функцію, лікар зазвичай працює не один на один з пацієнтом, а залучає до цього процесу й лікарів-діагностиків, і фахівців, які проводять клінічні дослідження, середній та молодший медичний персонал. Лікувальна діяльність – це колективна праця медиків, де чільне місце належить лікуючому лікарю. Лікарська діяльність дуже часто потребує порад із колегами, ґрунтується на колективних засадах. Лікарські консилиуми – традиційна форма спільної роботи лікарів. Колективно обговорюють та вирішують питання в лікувально-консультаційних комісіях, медико-соціальних експертних комісіях тощо. Колективна праця лікарів виступає різновидом суспільної праці, де за кожним лікарем закріплені права та обов'язки в єдиному спільному процесі задоволення потреб населення у сфері охорони здоров'я.

6. Об'єктом трудових відносин є не результати роботи, а процес праці лікаря, який підлягає оплаті за встановленими ставками [4]. Трудові відносини характеризуються оплатністю. Оплата праці лікаря здійснюється переважно за тарифною системою, а конкретні її умови визначаються поєднанням централізованого та локального регулювання. Система оплати праці характеризується наявністю значної кількості стимулюючих норм, які заохочують лікарів до підвищення якості та результативності їхньої роботи. Суб'єктивне право лікаря на оплату праці визначається як право отримати від роботодавця платню за відпрацьований час у розмірі, визначеному в штатному розкладі незалежно від економічних результатів діяльності закладу охорони

здоров'я. Однак форма власності роботодавця визначає мету роботи закладу. Так у державних та комунальних закладах охорони здоров'я праця лікаря організовується з метою надання населенню медичної допомоги та послуг медичного характеру. У приватному секторі діяльність організовується таким чином, щоб власник закладу охорони здоров'я отримав прибуток від задоволення потреб населення у медичній сфері. Відповідно лікарі, які працюють у приватних закладах охорони здоров'я мають потенційну можливість отримати додаткову заробітну плату на умовах, визначених колективним договором, і залежно від економічних результатів діяльності закладу.

7. Конституційне положення про «можливість заробляти собі на життя працею» [5] вказує на те, що працівник (у даному випадку лікар), влаштовуючись на роботу, пропонує роботодавцеві свою працю з метою отримання за це обумовленої платні. Здатність лікаря до праці надає йому можливість отримати плату за використання його здібностей в інтерес та на благо роботодавця й суспільства в цілому.

8. Робота лікаря має несамотійний характер. Така праця передбачає керівництво нею як процесом, певну субординацію (підпорядкованість), тобто наявність постійно виникаючих організаційно-управлінських відносин. Саме цими відносинами і характеризується несамотійність лікаря у трудових правовідносинах. Субординація сторін трудових правовідносин здійснюється при вирішенні питань розміщення кадрів у закладі охорони здоров'я (в структурних підрозділах, відділеннях), визначенні штатної чисельності лікарів та інших працівників, пріоритетних завдань закладу, встановленні директивних вказівок щодо завдань лікаря в межах його трудової функції, тощо. Влада роботодавця над лікарем обмежується вимогою належного виконання ним трудової функції в процесі праці. Ідея, закладена в нормах трудового права полягає в обмеженні влади роботодавця над працівником та гарантуванні останньому особистої свободи. Несамотійність лікаря обмежується часовим виміром (робочий час) та організаційними заходами щодо функціонування закладу охорони здоров'я.

9. Виходячи з того, що трудові відносини є тривалими, то як з моменту їх виникнення, так і з перебігом часу лікар отримує певні права, які кореспондують обов'язок роботодавця понести так звані «мертві витрати». Приміром, працюючи певний час, лікар отримує право на гарантовану відпустку визначеної тривалості із збереженням на її період роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених

Законом України «Про відпустки» [6]. Зазначені витрати є характерними для будь-якої праці за трудовим договором. Однією з особливостей праці лікарів є наявність специфічних витрат роботодавця, пов'язаних із роботою лікарів, віднесених до «групи ризику» (зокрема, лікарі, що працюють з хворими або їхніми біологічними речовинами, які є небезпечними для життя і здоров'я і можуть спричинити інфікування на ВІЛ/СНІД [7]). «Мертві витрати», які несе роботодавець, збільшуються на суми внесків за обов'язковим страхуванням лікарів на випадок зараження ВІЛ/СНІДом при виконанні трудової функції.

Висновки. Праця лікаря як об'єкт трудових правовідносин має свою специфіку та особливості, а отже в процесі реформування законодавства у сфері охорони здоров'я ці властивості мають бути враховані. Праця лікаря характеризується наступним: процес праці полягає в тому, що ця трудової діяльності не входить до сфери матеріального виробництва, але за своїм змістом і кінцевим результатом впливає на нього; праця лікаря – це перебування в готовності до виконання чи безпосереднє виконання та надання послуг медичного характеру, а послуга, у свою чергу, вказує на миттєвість її виконання чи надання; праця лікаря характеризується збільшенням витрат роботодавця, які він несе за використання праці лікаря у свій інтерес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Процевский А.И. Предмет советского трудового права. М. : Юрид. лит., 1979. 224 с.
2. Костюченко О.Є. Особливості правового регулювання праці лікарів: монографія. Харків: вид-во «ФІНН», 2009. 232 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України №2801-ХІІ від 19.11.1992 // ВВР України. 1993. № 4. Ст. 19.
4. Про впорядкування умов оплати праці працівників закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту: Наказ МОЗ України №308/519 від 05.10.2005 р. // Офіц. вісн. України. 2005. №42. Ст. 2675.
5. Конституція України: станом на 1 січня 2006 р. / Мініст України. Офіц. вид. К. : Укр. Центр Правничих Студій, 2006. 128 с.
6. Про відпустки: Закон України №504/96-ВР від 15.11.1996 // ВВР України. 1997. № 2. Ст. 4.
7. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності

або смерті від захворювання, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції, і перелік категорій медичних працівників та інших осіб, які підлягають обов'язковому страхуванню на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювання, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції: Постанова КМУ №1642 від 16.10.1998 р. // Офіц. вісн. України. 1998. №42. Ст. 23.

Онищенко Андрій Валерійович,

студент групи ПМЦОз-18-2

Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник:

Дяченко Сергій Вікторович,

к.ю.н, доцент

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Дана стаття присвячена дослідженню та аналізу проблем розвитку медичного страхування в Україні. З урахуванням досвіду фінансування медицини в іноземних країнах запропоновані шляхи подолання проблем медичного страхування.*

***Ключові слова:** медичне страхування, правове регулювання, страхування, охорона здоров'я, обов'язкове медичне страхування, добровільне медичне страхування.*

Актуальність тематики дослідження. Інститут медичного страхування в Україні перебуває лише на стадії формування. Сьогодні не існує чіткого уявлення про систему медичного страхування, яка має бути прозорою і зрозумілою для громадськості. Чинна в Україні система охорони здоров'я, яка побудована переважно на бюджетних засадах, продемонструвала свою неефективність. Дефіцит фінансових ресурсів наклав суттєві обмеження на розвиток інфраструктури медичної галузі, рівень та якість медичної допомоги.

Процес реформування нинішньої системи медичного забезпечення має носити системний і комплексний характер, однак, незва-

жаючи на всю нагальність проведення реформ у зазначеній галузі, питання єдиного підходу до методів реформування все ще не визначені.

Важливу роль у даному процесі має відігравати страхова медицина. Якщо виходити з того, що всі реформи повинні будуватися на економічній основі, то необхідно одразу визначити основний тезис, що охорона здоров'я може бути опосередковано прибутковою галуззю народного господарства країни.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Дослідженням проблем медичного страхування в Україні займалися такі вчені: Н. Андріїшина, С. Санченко, М. Поліщук, Т. Бахтєєва, В. Базилевич, Р. Пікус, С. Осадець, Г. Тлуста, О. Гаманкова, Н.Ткаченко, О. Залєтов та ін.

Мета дослідження. Мета даного дослідження полягає в розгляді та вивченні особливостей системи медичного страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Право людини «на охорону здоров'я, згідно зі ст. 11 Європейської соціальної хартії, зобов'язує Україну, як і інші держави, створити відповідні умови для його реалізації. Це стає можливим лише за умови перебудови системи охорони здоров'я та пошуку нових джерел її фінансування» [1, с.111].

Досвід розвинених країн світу доводить, «що досягнення цієї мети можливе шляхом запровадження страхової медицини. страхова медицина є реальною альтернативою бюджетному фінансуванню, яке вже не спроможне забезпечити конституційне право громадян на отримання безоплатного медичного обслуговування. Розвиток медичного страхування є об'єктивною потребою, яка продиктована необхідністю забезпечити надходження коштів до галузі охорони здоров'я» [2, с. 33].

Важливим елементом системи страхової медицини є медичне страхування. Медичне страхування – система, «при якій надання медичної допомоги буде здійснюватись на принципах страхування, коли захворювання сприймається як страховий випадок. За допомогою системи страхової медицини вирішуються численні питання гарантованості доступності медичних послуг для широких верств населення, залучення додаткових ресурсів у сферу охорони здоров'я. Це страхування на випадок втрати здоров'я з будь-якої причини, зокрема через хворобу та нещасний випадок» [3, с. 109].

Основними завданнями медичного страхування є: «1) посередницька діяльність в організації та фінансуванні страхових програм через надання медичної допомоги населенню; 2) контроль за обсягом

та якістю виконання страхових медичних програм лікувально-профілактичними, соціальними закладами і окремими приватними лікарями; 3) розрахунок з медичними, соціальними установами та приватними лікарями за виконану роботу згідно з угодою через страхові фонди, які формуються за рахунок грошових внесків підприємств, закладів, організацій, громадян» [3, с. 112].

Основною проблемою є «питання управління медичною галуззю, а з іншого боку – фінансове забезпечення страхової медицини. А друге питання важливіше, оскільки пов'язане з управлінням фінансовими ресурсами, які плануються на утримання охорони здоров'я в бюджетах. Медичне страхування поділяється за формами на обов'язкове медичне страхування (далі – ОМС) і добровільне медичне страхування (далі – ДМС)» [4].

Вирішальна роль «у реформуванні системи медичної допомоги України належить переходу до обов'язкового медичного страхування. Обов'язкове державне медичне страхування регламентується законодавством щодо сфери його поширення, механізму визначення страхової суми та способів використання страхових фондів. У Законі України «Про страхування» та у «Основах законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» воно названо першим у переліку обов'язкових видів страхування. Ґрунтується на принципах державності, обов'язковості, некомерційного характеру та загальності. Щодо добровільного медичного страхування в Україні, то його популярність рік у рік зростає, про що свідчить ріст як кількості укладених договорів, так і сум страхових платежів. Ураховуючи сучасний стан фінансування системи охорони здоров'я в Україні, упровадження обов'язкового медичного страхування є неминучим, адже перехід до обов'язкового соціального медичного страхування в Україні є єдиним засобом поліпшення ситуації з охорони здоров'я, що перевірено світовим досвідом і сприятиме підвищенню якості, доступності та своєчасності надання медичної допомоги населенню» [2, с. 35].

Система обов'язкового страхування найближчим часом є не просто способом організації системи охорони здоров'я, а життєвою необхідністю відновлення медичної галузі. Обов'язкове медичне страхування повинно охоплювати практично все населення та задовольняти основні першочергові потреби, але існують перешкоди переважно правового характеру, що не дають змоги реалізувати вищевказані принципи. Серед головних можна назвати такі: «забезпечення

збалансованості законодавчих актів із соціального страхування та загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, що суттєво підвищить стабільність галузі охорони здоров'я загалом; підвищення відповідальності органів державної влади й місцевого самоврядування щодо зобов'язань, пов'язаних зі страхуванням пільгових груп населення; чітке розмежування функцій і відповідальності на різних рівнях управління системою; створення механізмів реального забезпечення захисту прав пацієнтів; забезпечення дієвого контролю з боку державних органів за цільовим використанням коштів, що будуть виділені на ці цілі» [5, с. 57 – 64].

Нині «жоден із зареєстрованих у Верховній Раді законопроектів, пов'язаних із запровадженням обов'язкового медичного страхування в Україні, не є ще достатньо опрацьованим та виваженим для того, щоб забезпечити рівномірне впровадження обов'язкового медичного страхування, яке б характеризувалося фінансовою стабільністю та базувалося на принципі прозорості процесу прийняття рішень щодо обсягу допомоги, який гарантується застрахованим особам. Необхідно також чітко визначити осіб, які підлягатимуть загальнообов'язковому державному соціальному медичному страхуванню. Можливим варіантом запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування на першому етапі може бути страхування лише найманих працівників. Фінансування медичної допомоги пенсіонерам і дітям може здійснюватися через спеціальні державні програми» [4].

Висновки. Отже, для досягнення реальної цілісності української системи охорони здоров'я необхідний час та значні інвестиції. Необхідно погодитись, що для впровадження медичного страхування необхідно підійти зважено і конструктивно: розробити і, у встановленому порядку, затвердити закони та підзаконні акти про медичне страхування громадян; розробити положення про національний і територіальні фонди медичного страхування та їх сформувати, а також захистити права пацієнта на отримання своєчасної і якісної медичної допомоги. З урахуванням тенденцій розвитку ДМС в Україні та досвіду фінансування медицини в іноземних країнах, для прискорення процесу переходу фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я на основу медичного страхування, доцільним, на нашу думку, буде: прийняття законодавчих актів у сфері обов'язкового медичного страхування з чітким визначенням джерел фінансування, а саме: здійснення ОМС за рахунок коштів громадян-фізичних осіб та суб'єктів

Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
підприємницької діяльності; переведення функціонування закладів
охорони здоров'я на комерційні засади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астахова І.Е. Перспективи загальнообов'язкового медичного страхування в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2009. № 1. С. 111-115.
2. Болдова А.А., Мойко В.Й. Особливості медичного страхування в Україні // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. № 2. 2012. С. 33-39.
3. Говорушко Т. А. Страхові послуги: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 400 с.
4. Марченко Т. В. Необхідність запровадження і перспективи розвитку обов'язкового медичного страхування в системі соціального забезпечення України. URL: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/socgum/Nvbdfa20181/1\(18\)2018_articles1\(182018M](http://www.nbuv.gov.ua/portal/socgum/Nvbdfa20181/1(18)2018_articles1(182018M)
5. Бачо Р. Й. Перспективи розвитку страхового підприємництва в Україні. Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: збірн. наук. праць. Економічні науки. Чернівці, БДФА, 2009. Вип. 3 (16). С. 57-64.

Попутняк Вікторія Сергіївна,
студентка групи ПМЦОЗ-18-2,
ННІ права

Науковий керівник:
Дяченко Сергій Вікторович,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
та процесу

ДОБРОВІЛЬНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ

***Анотація.** В статті проаналізовано сутність добровільного медичного страхування як об'єкту правового регулювання. Акцентовано увагу на принципах, функціях, ознаках даного виду страхування як правової категорії.*

***Ключові слова:** добровільне медичне страхування, страхування, медичне право, охорона здоров'я.*

Актуальність тематики дослідження. Проблеми визначення ролі та місця медичного страхування у системі страхування та в системі фінансування охорони здоров'я характеризуються підвищеною актуальністю. Україна з сьогоднішнього дня потребує законодавчого вирішення питання стосовно запровадження обов'язкового медичного страхування. Водночас, не дивлячись на нормативне закріплення та практику виконання, існують проблеми правового забезпечення добровільного медичного страхування.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Розгляду питання запровадження та функціонування добровільного медичного страхування присвячували праці як вітчизняні так і зарубіжні вчені, такі, як: С. Агиев, Я. Буздуган, В. Журавель, В. Кучеренко, В. Ляхоцький, З. Моссиалос, В. Стеценко, М. Шаварина, Н. Шаманська, О. Шкарпова, С. Юрій та ін.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз теоретичних особливостей добровільного медичного страхування як об'єкту правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Одним із заходів подолання балансу між зобов'язаннями і фінансовими можливостями держави і населення, рефінансування бюджету і додаткового фінансування системи медичної допомоги, фінансування медико-профілактичних програм є розвиток форм добровільного медичного страхування [1, с. 71].

Добровільне медичне страхування має на меті зміцнення здоров'я населення шляхом створення економічної зацікавленості роботодавців і населення країни в охороні здоров'я. «Головним принципом управління процесом надання медичних послуг у добровільному медичному страхуванні є принцип економічної вигоди для всіх його учасників, що забезпечує «саморегуляцію» в системі взаємодії між суб'єктами ринку медичних послуг» [2, с. 5-10].

На нашу думку, до принципів здійснення добровільного медичного страхування можна віднести: добровільності, тобто вільного волевиявлення сторін; еквівалентності, тобто залежність обсягу медичних послуг, які входять до страхового покриття від суми страхового внеску; строковості, тобто істотною умовою договору добровільного медичного страхування є строк, протягом якого від діє.

Цікавим видається те, що принцип солідарності виражений не яскраво, в силу вузького кола застрахованих і ретельного відбору страхових ризиків страховиками.

Деякі науковці до принципів добровільного медичного страхування відносять такий принцип, як доступність «будь-яка фізична або юридична особа має можливість укласти договір добровільного медичного страхування зі страховою компанією, яка надає такі послуги» [3, с. 355]. Але, ми не погоджуємось з цією думкою, оскільки, укладати договір добровільного медичного страхування може лише особа, яка володіє необхідними для цього коштами, тому даний вид договору є доступним далеко не «будь-якій фізичній або юридичній особі», а тільки тій, яка за своїм майновим станом має таку можливість.

До ознак добровільного медичного страхування відносяться:

- «здійснюється на основі добровільності, тобто на основі свободи сторін;
- викликано особистою потребою страхувальника в отриманні якісної медичної допомоги для себе, або для тих, на користь кого він укладає договір добровільного медичного страхування;
- умови добровільного медичного страхування визначаються переважно угодою сторін;
- обмеження строком страхування;
- можливе тільки за своєчасної сплати внесків» [4, с 150].

Правова сутність добровільного медичного страхування зводиться до розширення можливостей для пацієнтів. Страхові організації, які працюють на ринку добровільного медичного страхування, можуть пропонувати понад встановленого державою базового безоплатного рівня надання медичних послуг наступні страхові послуги:

- 1) більш якісні медичні послуги, які передбачають вибір лікаря, медичної установи, додаткове консультування різних спеціалістів тощо;
- 2) компенсацію витрат на придбання лікарських препаратів;
- 3) послуги сервісного характеру (палати підвищеного комфорту, додаткове харчування тощо).

У рамках добровільного медичного страхування можливо виділити наступні види:

- «ризикове страхування – страхування на випадок захворювань, які спеціально вказуються в договорі; таке страхування забезпечує відшкодування витрат на надання медичної допомоги високого рівня з наданням додаткових послуг при настанні страхового випадку». Да-

ний вид страхування ще називають «страхуванням здоров'я на випадок хвороби»;

- «накопичувальне страхування – страхування, що забезпечує накопичення коштів на лікування будь-яких захворювань з наданням додаткових послуг відповідно до категорії страхового поліса». Має також назву «безперервне страхування здоров'я» [5, с. 5].

Крім того, окремо виділяють також «страхування медичних витрат (т.з. «медичний асі станс») – призначається для оплати невідкладної медичної допомоги та низки додаткових послуг під час перебування громадян України за її межами» [6, с. 55].

Останній різновид медичного страхування передбачає надання лише найбільш необхідної медичної допомоги і перевезення людини на територію її постійного проживання з метою повноцінного лікування. Так як при такому страхуванні надаються не тільки медичні, але й технічні та організаційні послуги, його не можна вважати цілком медичним, а здебільшого комплексним видом страхування, який повинен захистити подорожуючого від багатьох ризиків, пов'язаних з життям, здоров'ям, транспортуванням хворого або тіла померлого, перевезенням автомашини, пошуком багажу та ін.

Також добровільне медичне страхування може бути:

- «безповоротним, коли вартість договору страхування розраховується окремо для кожного застрахованого після медичного огляду та визначення стану здоров'я; в даному випадку, якщо сума витрат на лікування перевищує договірну, додаткові витрати здійснюються за рахунок страхової організації»;

- «поворотним, коли сума договору страхування є середньостатистичною; в даному випадку, якщо сума витрат на лікування опиниться меншою, то кошти, що залишилися повертаються застрахованому, за виключенням суми страхового ризику»;

- «у вигляді оплати за додаткові послуги»;

- «преміальним» [7, с. 158].

У країнах Європейського Союзу добровільне медичне страхування існує у трьох основних варіантах:

- 1) замісне страхування – це страхування, яке є заміною загальної існуючої державної системи охорони здоров'я;

- 2) доповняльне страхування – це страхування, яке надає додаткове покриття для послуг, які повністю чи частково не фінансуються державною системою охорони здоров'я;

3) розширювальне страхування – це страхування, яке надає право прискореного доступу до медичної послуг та їх розширеного спектру.

Як альтернативна система медичної допомоги може виступати добровільне медичне страхування на солідарній основі – громадська солідарна система медичного страхування. Це, перш за все, створення лікарняних кас або товариств взаємного страхування, досвід організації та функціонування яких вже мав місце в Україні: у кін. XIX на поч. XX ст. вони успішно забезпечували фінансування медичної допомоги. Такі утворення створюються, як правило, в окремому регіоні, у рамках професійної групи населення, галузі, окремого виробництва.

Перша в Україні лікарняна каса була створена в 1870 р. на адміралтейському заводі «Руссуд» в м. Миколаєві. Тут, «використовуючи лікарняний збір коштів, підприємці уклали першу в Україні угоду з Миколаївським військово-морським шпиталем, відповідної до якої робітникам заводу гарантувалась медична допомога при нещасних випадках». Отже, «лікарняну касу в Миколаєві слід вважати однією з перших в Україні організаційних форм первинної ланки надання медичної допомоги на страхових началах» [8, с. 5].

З позицій до фінансування медичної допомоги, розширення можливостей для реалізації прав українських пацієнтів, такий досвід слід вважати позитивним. До особливостей функціонування лікарняних кас (товариств взаємного страхування тощо) можна віднести: некомерційний характер, солідарність, добровільність, джерелами фінансування є внески членів лікарняних кас.

Всі зібрані кошти витрачаються на страхові виплати і покриття необхідних витрат.

Поряд із вказаними особливостями функціонування добровільного медичного страхування в Україні, слід вказати на наявні проблеми реалізації його на практиці. Це важливо з багатьох причин, ключовими з яких можуть вважатись наступні:

- визначення умов, які сприяють (заважають) діяльності ринку добровільного медичного страхування;
- науковий пошук проблем багато в чому визначає подальший пошук шляхів їх усунення (вирішення);
- якісне правове забезпечення добровільного страхування потенційно позитивно має вплинути на запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування.

Існування ринку добровільного медичного страхування залежить від наступних умов: позитивного попиту (тобто деякі люди не повинні бути у групі ризику); пропозиції послуг, за які люди готові платити; технічних можливостей надання страхових послуг; рівень державних витрат на охорону здоров'я і, відповідно, ступінь задоволення населення існуючою системою охорони здоров'я.

Крім цього, бажання людини отримати страховку залежить від: вірогідності захворіти, розміру витрат, до яких може привести хвороба, ціни страховки, рівня податків та субсидії, розміру доходу і освітнього цензу тощо.

Висновки. Механізм здійснення медичного страхування недосконалий та потребує модифікацій для отримання найбільш ефективного результату. У сучасних умовах в Україні сформувалась певна структура ринку добровільного медичного страхування. Цей ринок можна розглядати як багаторівневу систему зі складним механізмом взаємозалежних зв'язків між усіма структурними одиницями. Для стабільного розвитку ринку медичного страхування потрібно об'єктивно інформувати всіх його учасників про основні умови, вимоги та ризики у процесі їх діяльності, відпрацювати механізм фінансування процесів медичного страхування, розширювати продуктову лінійку, коригувати окремі положення податкового законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журавель В.І. Добровільне медичне страхування на солідарній основі як альтернативна система медичної допомоги. Стратегія реалізації державних гарантій надання медичної допомоги населенню України на засадах медичного страхування: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (25-26 грудня 2001 року). Ірпінь, 2001. С. 71-74.
2. Кучеренко В.З. Основные направления модернизации рынка медицинского страхования. Экономика здравоохранения. 2008. № 2. С. 5-10.
3. Юрій С. Соціальне страхування : підручник / С. Юрій, М. Шаварина, Н. Шаманська. К.: Кондор, 2004. 464 с.
4. Рассолова, Т. М. Страхование право : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» и направлению «Экономика» (специализация «Страхование») / Т. М. Рассолова. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 367 с.

5. Агиевец С.В. Медицинское право: Учеб. Пособие. Гродно: ГрГУ, 2003. 167 с.

6. Буздуган Я.М. Правові та організаційні основи фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Буздуган Ярослава Михайлівна ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». К., 2009. 227 с.

7. Стеценко В.Ю. Добровільне медичне страхування як об'єкт правового регулювання. Часопис Київського університету права. 2009. № 3. С. 156-160.

8. Ляхоцький В.П. Страхова медицина в Україні: історія та сучасність / Ляхоцький В.П., Євсєєв В.І., Сергієнко В.І., Сахарчук І.М., Оснач Г.В. // Національний медичний ун-т ім. О.О. Богомольця; Міжнародний фонд ім. Пантелеймона Куліша. К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2003. 82 с.

Прохорчук Інна Михайлівна,
студентка групи ПМЦОз-18-2
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Новицька Наталія Борисівна,
д.ю.н., с.н.с., професор кафедри
цивільного права та процесу

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК – НАЗВ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Актуальність теми полягає в існуванні на ринку великої кількості різноманітних лікарських засобів, що ускладнює перед виробником фармацевтичних препаратів, завдання з присвоєння торговельних назв для новостворених препаратів. Оскільки лікарські засоби є особливою категорією товарів, процес найменування має здійснюватися з відповідальністю та з дотриманням вимог чинного законодавства України.

В Законі України «Про лікарські засоби», а саме ст. 2, закріплено термін який зазначає, що лікарський засіб - будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілак-

тики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу [1].

Назва лікарського засобу - назва, дана лікарському засобу, яка може бути як вигаданою заявником (виробником), так і загальноприйнятою або науковою, що може супроводжуватися назвою торгової марки або найменуванням заявника (виробника), назва, вигадана виробником, не повинна бути подібною до загальноприйнятої назви [3].

Як відомо, кожний лікарський засіб має кілька назв: хімічну, міжнародну та торгову (комерційну). Хімічна назва вказує на те, з яких атомів складається лікарський засіб, або відображає його молекулярну будову. Вона точно описує препарат, але часто-густо є занадто складною для широкого застосування, за виключенням деяких простих неорганічних сполучень. Міжнародна назва затверджується офіційними органами й застосовується в національній та міжнародній довідковій літературі. Торгові (комерційні) назви можна розподілити на такі, що присвоєні винахідником, та такі, що названі фірмою-виробником і є їхньою власністю. Такі назви мають бути короткими, простими й легкими для запам'ятовування, аби споживачі могли відразу знайти цей препарат після його призначення лікарем [4].

Міжнародні норми встановлюють, щоб відтворені версії лікарських засобів мали ті самі активні компоненти, що й оригінал, а їхня дія на організм проявлялася з тією самою швидкістю та силою. Виробник відтвореної версії може присвоїти такому засобу свою торгову назву, якщо вважає її більш привабливою. Вдала назва може навіть сприяти збільшенню обсягу реалізації лікарського препарату. Зазвичай на упаковці засобу вказують його торгову й міжнародну назви. Якщо до складу лікарського засобу входять кілька компонентів, то на упаковці замість міжнародної назви наводять його інгредієнти [4].

Проблема процесу найменування полягає в подібності назв лікарських засобів та їх терапевтичних властивостей, які через свою схожість можуть ввести споживача чи медичного працівника, в оману, чим завдати невинуватої шкоди життю та здоров'ю пацієнта.

Усі ліки, які можна придбати в аптеці тільки за рецептом лікаря, а також ті, що відпускаються без рецепта, мають так звані генеричні

назви, одна з яких значиться в Національній фармакопеї. Використання генеричних найменувань спрощує процедуру виписування рецептів або призначення ліків й зменшує ймовірність помилки. У багатьох країнах застосування генеричного найменування у рецепті дає можливість фармацевту право відпускати лікарський засіб за найнижчою ціною [5].

Сучасний ринок фармацевтичної продукції України характеризується надзвичайною різноманітністю, тому під час вибору необхідного лікарського засобу, споживач орієнтується насамперед на його назву [4].

Згідно законодавства України, лікарські засоби не є самостійним об'єктом інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом [2]. Водночас охорона лікарських засобів можлива через різні інститути права інтелектуальної власності: як об'єкт авторського права чи як об'єкт патентного права. Крім того, оригінальна назва лікарського засобу може також охоронятися як засобів індивідуалізації - торговельна марка, позначення їх виробника - у формі комерційного найменування [6].

Охорона лікарських засобів за допомогою авторського права не позбавлена недоліків. Охороняється форма вираження творчого результату, а не його зміст. Тобто, якщо склад лікарської речовини описаний, наприклад, у науковій статті, то охороняється не самий лікарський засіб від його виробництва чи розповсюдження, а стаття від її незаконного тиражування чи іншого відтворення. Аналогічно, якщо метод лікування певного захворювання описується у книзі чи монографії, то зазначена методика лікування може вільно застосовуватися іншими лікарями, водночас, розповсюджувати чи опубліковувати зазначену книгу можливо лише за згоди його автора. Тому унікальний склад лікарського засобу, методи профілактики, діагностики чи лікування можуть охоронятися як науковий чи літературний твір, водночас така охорона стосується лише форми вираження творчого результату, а не його суті, тобто вона не поширюється на застосування методики чи виробництва речовини на підставі описаного у літературному джерелі складу лікарського засобу. Така охорона хоча і не потребує будь-яких реєстрацій чи інших формальностей, проте є малое-

фективною у порівнянні з іншими правовими механізмами охорони лікарських засобів правом інтелектуальної власності [6].

Ми підтримуємо думку Кодинця А.О., що найбільш ефективною є охорона лікарських засобів через систему патентного права. Відповідно до статті 5 Закону України «Про лікарські засоби» закріплено право автора подати заявку до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності на одержання патенту на лікарський засіб. Слід підкреслити, що вимогою реєстрації лікарських засобів є те, що у випадку якщо такі засоби базуються або мають відношення до об'єктів інтелектуальної власності, на які відповідно до законів України видано патент, заявник для державної реєстрації лікарського засобу подає засвідчену копію патенту або ліцензії, якою дозволяється виробництво та продаж зареєстрованого лікарського засобу, а також документ, що підтверджує чинність патенту в Україні. Заявники також подають лист, в якому вказується, що права третьої сторони, захищені патентом або передані за ліцензією, не порушуються у зв'язку з реєстрацією лікарського засобу [6].

Законодавство про охорону торговельних марок визначається однією із підстав відмови охорони позначення – його загальновживаність позначення, чи вказівка лише на вид, якість чи властивості позначених товарів. Проте на практиці далеко не завжди при реєстрації назв лікарських засобів як торговельних марок перевіряється їх належність до міжнародних непатентованих назв. Слід також наголосити на проблемах, що виникають у зв'язку з розглядом спорів про визнання недійсними свідоцтв на торговельні марки - назви лікарських засобів [7].

Переважає більшість судових спорів у сфері фармацевтики стосується конфліктів прав інтелектуальної власності фармацевтичних компаній стосовно торговельних марок, винаходів і корисних моделей. Серед найбільш поширених категорій спорів у судовому порядку на сьогодні можна виділити такі: — визнання недійсними свідоцтв на знаки для товарів і послуг, — визнання недійсними патентів на винаходи, — визнання недійсними патентів на корисні моделі, — припинення порушення прав на вказані об'єкти (заборона ввозити, виготовляти, зберігати, розповсюджувати тощо), — або декілька пов'язаних вимог — визнання недійсними охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності та припинення порушення прав [8].

Судові справи про визнання прав на назви лікарських відносяться до спорів підвищеної складності. Оскільки питання подібності, введення в оману або загальновживаності торговельних марок лікарських засобів належить до спеціальних знань, суд при вирішенні справи про визнання недійсним свідоцтва на знак вправі призначити судову експертизу об'єктів інтелектуальної власності. При проведенні експертного дослідження назв лікарських засобів експерт має враховувати хімічну (наукову) назву лікарського засобу, його міжнародну непатентовану назву та інші фактичні дані, що впливають на формування торговельної марки лікарського засобу [7].

Правове поле, яке регулює судовий захист прав ІВ на торговельну марку у фармацевтиці, формують дві складові: законодавство у сфері лікарських засобів та законодавство у сфері власне інтелектуальної власності [9].

Авторське право охороняє форму вираження творчого результату, але не його хімічний склад, при цьому охорона не поширюється на застосування методики чи виробництво описаної у творі речовини. Охорона лікарських засобів як об'єктів патентного права є більш ефективною, оскільки надає можливість власнику патенту монопольне право на виробництво запатентованого продукту, проте вона не повинна завдавати шкоди публічним інтересам, пов'язаним із забезпеченням здоров'я населення. У процесі реєстрації назв лікарських засобів як торговельних марок слід враховувати систему міжнародних непатентованих назв, які не можуть використовуватися як торговельні марки окремими особами. На нормативному рівні доцільно також закріпити положення про особливості експертизи заявок на торговельні марки, об'єктами яких є назви лікарських засобів. Наведені зміни сприятимуть попередженню виникнення можливих спорів між власниками торговельних марок чи спорів про визнання недійсними свідоцтва, виданих на назви лікарських засобів [6].

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити наступні висновки:

- велика кількість аналогів лікарських засобів та ідентичних назв препаратів на фармацевтичному ринку спонукають до виникнення непорозумінь, які можуть завдати невинуватну шкоду життю та здоров'ю пацієнтів;

- найбільш ефективним способом захисту торговельної марки – назви лікарського засобу є через систему патентного права;

- судовий захист прав інтелектуальної власності на торговельну марку у фармацевтиці, формують дві складові: законодавство у сфері лікарських засобів та законодавство у сфері інтелектуальної власності;
- недоліком правової системи є відсутність методичних матеріалів з чіткими інструкціями стосовно проведення як експертизи об'єктів інтелектуальної власності, так і судової експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996р. № 123/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр> (дата звернення: 26.09.2019).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 26.09.2019).
3. Про затвердження Порядку розгляду реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), та матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення на лікарські засоби, які зареєстровані компетентними органами Сполучених Штатів Америки, Швейцарії, Японії, Австралії, Канади, лікарських засобів, що за централізованою процедурою зареєстровані компетентним органом Європейського Союзу: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.11.2016 № 1245 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1619-16/ed20171124/sp:max100#n148> (дата звернення: 26.09.2019).
4. Кодинець А.О. *Правова охорона лікарських засобів у системі інтелектуальної власності*. Інноваційні аспекти систем безпеки праці, захисту інтелектуальної власності: матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 2017 р.). Полтава, 2017. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2793/kodynetstezyip.pdf> (дата звернення: 26.09.2019).
- 5.Примак Р. Про що розповідають назви ліків. *Журнал “Фармацевт Практик”*, 2016р. URL: <https://fp.com.ua/articles/pro-shho-rozprovidayut-nazvi-likiv/> (дата звернення: 26.09.2019).
6. Примак Р. Про назви ліків. *Журнал “Фармацевт Практик”*. URL: file:///C:/Users/38098/Downloads/farmpr_2016_6_15.pdf (дата звернення: 26.09.2019).
7. Марія Коваль. Експертиза торговельних марок: розрізняльна здатність та введення споживачів в оману. *“Юридична Газета”*. URL:

<http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/ekspertiza-torgovelnih-marok-rozriznyalna-zdatnist-ta-vvedennya-spozhivachiv-v-omanu.html> (дата звернення: 26.09.2019).

8. Людмила Запорожець, заступник начальника відділу сприяння захисту прав, Укрпатент. Конфлікт прав інтелектуальної власності у сфері фармацевтики: потенційні спори, деякі особливості правозастосування в судовому порядку. (м. Київ. 2017 р.) URL: https://ukrpatent.org.ua/i_upload/file/iv-zaporozhets-122017.pdf (дата звернення: 26.09.2019).

9. Захист інтелектуальної власності фармацевтів. *Правовий тиждень*. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121242> (дата звернення: 26.09.2019).

Репйов Євген Юрійович,
студент групи ПМЦОз-18-2
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Мілевська Альона Олександрівна,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
та процесу

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЛІКАРЕМ НЕТРАДИЦІЙНОЇ ЧИ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ

На сьогодні, у засобах масової комунікації (у т. ч. в Інтернеті) України, маємо надзвичайно велику кількість реклами послуг різних цілителів: костоправів, знахарів, травників, ворожок, ясновидців, екстрасенсів, гіпнотизерів, біоенерготерапевтів тощо, які різними способами народної чи нетрадиційної медицини (як правило не вказаними у рекламі) та своїми здібностями «від природи» «ставлять на ноги» і лікують від усіх хвороб. У своїх рекламах цілителі застосовують сучасні маркетингові стратегії, зокрема часто використовуються листи-подяки від зцілених пацієнтів. За даними соціологічного опитування, до 60% населення України довіряють і звертаються за первинною медичною допомогою до фахівців народної і нетрадиційної медицини.

Проте, звернення до таких лікарів, як показують реалії сучасності, пов'язані зі значним ризиком для здоров'я пацієнта.

Особливості діяльності таких лікарів та пов'язана з нею проблематика неодноразово виступали предметом дослідження численних вітчизняних вчених, таких як: В. Євтушенко, В. Сергєєв, Н. Грейда, О. Усов, М. М. Малєїна, В. С. Антонов, І. Трахтенберг, В. Шумаков, А. О. Байда, С. Б. Булеца і інші. Проте питання відшкодування шкоди, завданої такими лікарями пацієнту досліджені наразі не були, що і зумовлює актуальність цього дослідження.

Загалом жителі країн пострадянського простору доволі часто звертаються за допомогою до альтернативної медицини. Показовим є дослідження, проведене під керівництвом Андрю Стіклей (Andrew Stickley) із Лондонського інституту гігієни та тропічної медицини (London School of Hygiene and Tropical Medicine)[1]. В ньому навели дані щодо використання альтернативної медицини жителями країн, які раніше входили до Радянського Союзу. Згідно із отриманими даними «українці в найменшій мірі серед інших національностей довіряли лікарям традиційної медицини – загалом не довіряли 38,2% опитаних»[1].

Згідно із даними МОЗ України за 2016 р., оприлюднених ТСН, на той час в нашій країні було вже 5 тис. офіційно зареєстрованих цілителів, а реальна кількість спеціалістів, які практикують в галузі народної та нетрадиційної медицини становила близько 60 тис[2].

Хоча законодавчо є всі можливості для офіційної реєстрації як цілителів, так і лікарів народної і нетрадиційної медицини офіційно ліцензії має лише невелика кількість осіб із тих, які реально займаються такого роду діяльністю. Більшість ж працює підпільно уникає сплати податків і не веде ніякої медичної документації, що, з одного боку, зменшує надходження в бюджет України, а з іншого – хворий, який звертається до такого спеціаліста залишається юридично не захищеним. З одного боку, це явище можна пояснити тінізацією економіки України взагалі, що спричинене високими податками, значними труднощами при отриманні ліцензії, а з іншого – недостатнім контролем з боку контролюючих органів і практичною безкарністю таких фахівців.

Також масового поширення набула поява так званих фахівців із народної та нетрадиційної медицини, які ще вчора були абсолютно далекими від медицини взагалі, а сьогодні зареєструвавшись в одній з торгових мереж, яка займається поширенням БАДів, почали займати-

ся лікуванням та оздоровленням населення. В правовому аспекті це явище на сьогодні взагалі не врегульоване.

На сьогодні офіційно народною та нетрадиційною медициною можуть займатися лікарі, « які пройшли спеціалізацію народна та нетрадиційна медицина і працюють на посаді лікаря народної і нетрадиційної медицини в ліцензованих медичних закладах, або як приватні підприємці, якщо вони отримали ліцензію МОЗ України на медичну практику народна та нетрадиційна медицина»[3]. Право на заняття народною медициною (цілительством) мають тільки ті особи, без спеціальної медичної освіти, які отримали спеціальний дозвіл на заняття народною медициною (цілительством), виданий Міністерством охорони здоров'я України або уповноваженим ним органом.

Законодавством визначено, що до «загально-дозволених видів медичної діяльності не належать: лікування онкологічних хворих; лікування хворих на інфекційні захворювання, у тому числі венеричні та заразні шкірні; СНІД; лікування хворих на наркоманію; лікування психічно хворих, які потребують невідкладної госпіталізації; надання висновку про психічний стан здоров'я; догляд та лікування ускладнень вагітності; хірургічні втручання, у тому числі аборти; проведення розрахованих на масову аудиторію лікувальних сеансів та інших аналогічних їм заходів із використанням методу гіпнозу та інших методів психічного або біоенергетичного впливу»[4]. Відповідно, в Україні на законній підставі лікар народної та нетрадиційної медицини не може здійснювати лікування пацієнтів, які мають захворювання із наведеного переліку.

Якщо ж лікар народної та нетрадиційної медицини здійснює заборонену діяльність, він підлягає відповідальності за статтею 138 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за здійснення лікувальної діяльності без спеціального дозволу особами, які не мають належної медичної освіти. Отже, є два аспекти: відсутність спеціального дозволу і здійснення діяльності особами, які не мають на це права (медичної освіти). У зв'язку з такими діями для пацієнта можуть настати тяжкі наслідки – спричинення шкоди життю та здоров'ю, у тому числі смерті.

Склад цивільного правопорушення, що спричинило шкоду життю і здоров'ю пацієнта, включає в себе сукупність умов: «протиправність поведінки правопорушника (лікаря нетрадиційної та народної медицини), зокрема застосування спеціальних методів, засобів і видів

лікування; наявність шкоди життю і здоров'ю пацієнта; наявність причинного зв'язку між протиправною дією (бездіяльністю) і шкодою, що настала, а також вини правопорушника (лікаря нетрадиційної та народної медицини)»[5].

Протиправність поведінки лікаря нетрадиційної та народної медицини може полягати в актах як дії, так і бездіяльності. Активні дії можуть полягати, наприклад, у тому, що лікар здійснює лікування пацієнтів за допомогою видів медичної діяльності із переліку незагально-дозволених, застосовує гомеопатичне лікування. Шкода здоров'ю та життю пацієнта може бути спричинена шляхом активних дій і в разі використання загально-дозволених видів медичної діяльності, зокрема, якщо призначено лікування з використанням «власних» гомеопатичних препаратів. Так, лікарі нетрадиційної медицини у своєму лікуванні застосовують гомеопатичні препарати або суміші з трав, рослин тощо. Відповідно, такий лікар може для лікування використовувати лікарські засоби «власного» виробництва, різні суміші трав сумнівного походження і складу, отруйні та сильнодіючі препарати, але не враховувати при цьому індивідуальні особливості організму пацієнтів і можливі наслідки такого лікування.

Відповідно до п. 1 ст. 1166 ЦК України відшкодуванню підлягає лише шкода, заподіяна неправомірними діями правопорушника. Із цього можна зробити два висновки: «1) між протиправною поведінкою правопорушника та реальною матеріальною (моральною) шкодою повинен існувати причинний зв'язок; 2) ця умова є обов'язковою лише при покладанні відповідальності у формі відшкодування шкоди або збитків. Причинний зв'язок при незаконній лікувальній діяльності може мати як безпосередній (прямий), так і опосередкований характер»[6]. Наприклад, прямий причинний зв'язок наявний у разі спричинення шкоди внаслідок неправильно проведеної мануальної терапії, акупунктури та інших «контактних» методів немедикаментозної дії на організм пацієнта. У цих випадках (якщо, звичайно, не було інших детермінуючих чинників), як правило, досить легко встановити необхідний причинний зв'язок між діями лікаря і шкодою для життя або здоров'я пацієнта. Типовий випадок опосередкованого спричинення має місце при так званому медикаментозному лікуванні пацієнта, оскільки розвиток причинного зв'язку ускладнюється тут дією певних незалежних сил, у цьому разі хімічних.

Що стосується форм цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності договірною характеру, то ними є відшкодування

збитків і стягнення неустойки (штрафу, пені). При цьому С. Б. Булеца наполягає, що відшкодування збитків у такому разі фактично неможливе, оскільки важко довести склад правопорушення, а особливо шкоду, причинний зв'язок між дією та шкодою, а також те, яким чином визначити розмір відшкодування. Вихід із такої ситуації – це виплата (відшкодування) вартості лікування і придбання ліків шляхом звернення до суду із преїскурантами цілителя [5, с. 8].

Отже, аналізуючи цей склад правопорушення, доходимо висновку, що, хоча пацієнт має свободу обирати вид лікування, він має усвідомлювати: не будь-яке лікування є безпечним та ефективним для нього. Відповідно, лікар народної та нетрадиційної медицини, застосовуючи заборонну лікувальну діяльність або не маючи повної інформації про стан здоров'я пацієнта, своїми діями створює ризик загрози життю і здоров'ю пацієнта.

СПИСОК ВИОКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stickley A, Koyanagi A, Rihardson E, Roberts B, Balabanova D, McKee M. Prevalence and factors associated with the use of alternative (folk) medicine practitioners in 8 countries of the former Soviet Union. BMC Complementary and Alternative Medicine. 2013; 13:83.
2. Сьогодні по країні ходять 5 тисяч ліцензованих цілителів [Електронний ресурс] /ТСН. Україна від 26.12.2016 р. – Режим доступу : <http://tsn.ua/ukrayina/sogodni-po-krayinihodyat-5-tisyach-licenzovanih--ciliteliv.html>
3. Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини: Наказ Міністерства охорони здоров'я № 195 від 10.08.2000 р. // Офіційний вісник України [Текст]. 2001. № 9. Ст. 378.
4. Трахтенберг І. Нетрадиційне цілителство і наука: компроміс неможливий [Електронний ресурс] // Вісн. Нац. акад. наук України. 2002. № 2. Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/Portal/All/her-ald/2002-02/6.htm.
5. Булеца С. Б. Відшкодування збитків у медицині // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Випуск 32. Ч. 2. С. 7–10. – Серія «Право».
6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / За заг. Ред. Я.М. Шевченко. – К.: Видавничий Дім Ін Юре, 2004. Ч. 1. 692 с.

Соколовська Тетяна Вікторівна,

студентка групи ПМЦОз-18-2

Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник:

Новицька Наталія Борисівна,

д.ю.н., с.н.с., професор кафедри

цивільного права та процесу

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

На сьогоднішній день, у сфері охорони здоров'я відбуваються зміни, які перш за все, пов'язані з активними процесами реформування цієї галузі. Ці зміни викликають багато запитань в науковців та практиків щодо реалізації положень, що є підґрунтям для реформування медичної сфери. Одним з таких питань є захист персональних даних у сфері охорони здоров'я в еру електронного обміну інформацією.

Поняттю персональних даних як правової категорії, а також механізму та порядку їх захисту, зокрема у сфері охорони здоров'я, присвячували свої наукові дослідження такі вчені як: Н. В. Коробцова, Р. А. Майданник, Р. О. Стефанчук, Т. М. Ямненко та інші.

Мета наукової статті полягає у визначенні поняття персональних даних у сфері охорони здоров'я та порядку їх захисту на підставі чинних нормативно-правових актів в процесі активного реформування медичної галузі в Україні.

Кожна особа, звертаючись по медичну допомогу прагне отримати не лише кваліфіковану послугу, але й зберегти в таємниці інформацію про себе та про свій стан здоров'я, тобто залишити цю інформацію конфіденційною.

Так, ст. 39¹ Основ законодавства України про охорону здоров'я закріплює право пацієнта на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні [1]. Таке положення є важливим для забезпечення особі її природного невід'ємного права та повинно належним чином втілюватись працівниками медичних закладів.

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних», персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно іденти-

фікована [2]. Тобто, персональні дані у сфері охорони здоров'я є медичними даними про конкретну особу.

За словами Т. М. Ямненка персональними даними у сфері охорони здоров'я слід вважати сукупність відомостей про особу (пацієнта), які дозволяють її ідентифікувати та інформацію про її стан здоров'я, медичні обстеження, лікувальні заходи, прогноз розвитку захворювання, а також відомості, які пов'язані з генетичними даними [3].

Активний процес реформування медичної галузі в Україні розпочався із прийняття Закону № 2168-VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [4], який набрав чинності 30.01.2018 р. Даний нормативно-правовий акт передбачає збереження та оброблення даних пацієнтів в зовсім іншому форматі. Зокрема, йде мова про електронну систему охорони здоров'я, яка являє собою інформаційно-телекомунікаційну систему, що забезпечує автоматизацію ведення обліку медичних послуг та управління медичною інформацією шляхом створення, розміщення, оприлюднення та обміну інформацією, даними і документами в електронному вигляді, до складу якої входять центральна база даних та електронні медичні інформаційні системи, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією, даними та документами через відкритий програмний інтерфейс (API) [4].

Тобто, необхідне використання сучасних управлінських та технологічних рішень, зокрема, щодо якісного збору та акумуляції даних, які стосуються кожного пацієнта. Це передбачає необхідність додаткових ресурсів для запровадження вищих рівнів безпеки [5]. На нашу думку, тільки витіснення застарілих інформаційних моделей зможе забезпечити належний рівень зберігання та обробки персональних медичних даних. Тобто, з одного боку, запровадження новітніх електронних систем збору та опрацювання персональних даних пацієнтів забезпечує значно надійніший захист інформації, а з іншого боку необхідна значна матеріальна база, залучення грошових ресурсів для утримання централізованої бази персональних даних.

Тобто, збереження інформації про пацієнтів в електронному вигляді являтиме собою, так би мовити, превентивний захід щодо цілісності конфіденційної інформації і зменшить ризик її розголошення третім особам.

Виходячи з положень вищезазначених нормативно-правових актів, законодавство щодо захисту персональних даних може бути по-

рушене в процесі оброблення інформації, що являє собою будь-яка дія або сукупність дій, здійснених повністю або частково в інформаційній (автоматизованій) системі та/або в картотеках персональних даних, які пов'язані зі збиранням, реєстрацією, накопиченням, зберіганням, адаптуванням, зміною, поновленням, використанням і поширенням (розповсюдженням, реалізацією, передачею), знеособленням, знищенням відомостей про фізичну особу [2]. Тобто, без втручання певних суб'єктів розголошення та «витік» інформації практично неможливий.

Задекларовано, що на електронну систему охорони здоров'я покладений обов'язок щодо забезпечення: можливості надання пацієнтами (їх законним представникам) згоди у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди, на доступ до даних про себе (про пацієнта для законних представників), що міститься в електронній системі охорони здоров'я, лікарям, третім особам; отримання пацієнтами відомостей про осіб, які подавали запити щодо надання інформації, що міститься в електронній системі охорони здоров'я, про таких пацієнтів; здійснення пошуку та перегляду відомостей у центральній базі даних відповідно до прав доступу користувача з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» [4].

Ще одним нововведенням в процесі реформування медичної галузі є підписання декларації між лікарем та його пацієнтом (затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України 19.03.2018 № 503) [6]. Пацієнт (чи його законний представник), шляхом підписання декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, підтверджує, що усвідомлює мету збирання і обробки своїх персональних даних [4]. Тобто, підписуючи декларацію з терапевтом, педіатром чи сімейним лікарем, людина погоджується, що її персональні дані (чи дані її дитини) в електронній системі будуть доступні для обробки лікарем, з яким укладено декларацію, та лікарями, до яких вона буде звертатися за медичною допомогою за направленням свого лікаря.

Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» в ч. 2 ст. 11 передбачає, що доступ до даних про пацієнта, що містяться в електронній системі охорони здоров'я, можливий лише у разі отримання згоди такого пацієнта (його законного представника) у письмовій формі або у формі, що дає змогу зро-

бити висновок про надання згоди. Без згоди доступ до інформації про пацієнта можливий у випадках:

наявності ознак прямої загрози життю пацієнта;

за умови неможливості отримання згоди такого пацієнта чи його законних представників (до часу, коли отримання згоди стане можливим);

за рішенням суду [4].

Обробка персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних можлива виключно у випадках, коли її здійснює визначене коло осіб, чітко передбачене законом: медичний працівник або інша особа закладу охорони здоров'я чи фізична особа-підприємець, яка одержала ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та її працівники, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних та на яких

поширюється дія законодавства про лікарську таємницю, працівники центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних (п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних») [2].

Тобто обробка персональних даних у сфері охорони здоров'я без згоди суб'єкта даних буде визнаватись законною лише якщо проводиться в цілях охорони здоров'я встановленим колом осіб. Обов'язком таких осіб є недопущення розголосу персональних даних, які стали їм відомі у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю, за виключення випадків, які передбачені

законодавством.

За порушення законодавства щодо обробки персональних даних встановлена адміністративна відповідальність, передбачена ст. 188-39 «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних» КУпАП. За незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації передбачена кримінальна відповідальність за ст. 182 «Порушення недоторканості приватного життя» КК України.

Висновки. Дане дослідження визначає поняття персональних даних у сфері охорони здоров'я, що становить інформацію про особу, що ідентифікує її, а також інформацію про стан здоров'я, діагноз, методи лікування, перебіг захворювання, медичні обстеження тощо. В зв'язку з ре-

формуванням медичної галузі з'являються нові можливості для максимальної конфіденційності медичної інформації пацієнта. Проте, належна реалізація цих заходів потребує значного матеріального забезпечення. Окрім цього, зважаючи на те, що право на нерозголошення персональних даних є невід'ємним правом кожної особи, в даному випадку пацієнта, законодавство передбачає вичерпний перелік осіб, які мають доступ до даної інформації. Також, передбачено адміністративну та кримінальну відповідальність у разі порушення норм, що стосуються захисту персональної інформації у сфері охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 лис. 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 27.09.2019).
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01 чер.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/print> (дата звернення: 27.09.2019).
3. Ямненко Т. М., Літвінова І. Ф. Захист персональних даних у сфері охорони здоров'я (кримінально-правові аспекти). *Юридичний вісник*. 2019. № 1 (50). С. 185-191. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2019/statji_n_1_50_2019/29.pdf (дата звернення: 28.09.2019).
4. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19 жов. 2018 р. № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19> (дата звернення: 30.09.2019).
5. На чому базується ризик розкриття персональних медичних даних. *Укрінформ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2420089-prozora-statistika-comu-ukraincam-potribni-bezpecni-tehnologichni-risenna-u-sferi-ohoroni-zdorova.html> (дата звернення: 30.09.2019).
6. Декларація про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України 19.03.2018 р. № 503 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29 травня 2018 р. № 1023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0347-18> (дата звернення: 30.09.2019).

Терещенко Володимир Еліазарович,

студент групи ПМЦОз-18-2

Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник:

Рябченко Юрій Юрійович,

к.ю.н., доцент, заступник завідувача

кафедри з наукової роботи

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ НАДАННІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

У статті розглянуто існуючі напрацювання з проблематики гарантій дотримання прав людини при наданні медичних послуг. Виявлено стан та тенденції розвитку дотримання прав людини при наданні медичних послуг, а також проаналізовано основні тенденції розвитку прав людини при наданні медичних послуг.

Система державного управління є однією з ключових умов існування будь-якої держави, запорукою збереження її суверенітету, незалежності та безпеки. Тому визначення методологічних основ функціонування цієї сфери відіграє важливу роль для майбутнього України, що підтверджується значним інтересом до її розвитку.

Сприйняття системою державного управління сукупності ідей, поглядів, переконань, поваги до честі, гідності і прав людини, турботи про її благо, різнобічний розвиток, про створення достойних людини умов суспільного життя науковцями розглядається як гуманістичний вимір у системі державного управління. Найкращі умови для гуманістичного виміру створює правова держава, у якій юридичними засобами реально забезпечується максимальне здійснення, охорона та захист основних прав людини. Право на життя, здоров'я, повагу, захист честі, гідності, недоторканність і безпеку в демократично організованому суспільстві визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх утвердження й забезпечення розглядаються як головний обов'язок держави та один з основних пріоритетів державного управління [6, с. 122].

Отже, право на життя та охорону здоров'я – це природні та невід'ємні права кожного громадянина. Вони визнаються навіть тими країнами, у конституціях яких не були закріплені. Гарантування того, що “право кожного на життя охороняється законом”, визначено ст. 2 Європейської конвенції з прав людини [8, с. 6]. У Конституції Украї-

ни – документі прямої дії – статтею 27 проголошено, що кожна людина має невід’ємне право на життя, а захист життя людини є обов’язком держави.

Складовою національного права практично всіх європейських країн є також і право на охорону здоров’я. На міжнародному рівні право на охорону здоров’я гарантовано “Загальною декларацією прав людини”, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1948 р.

У Конституції України (ст. 3 та 49) передбачено, що життя і здоров’я є цінністю та первинною, вихідною передумовою життєдіяльності кожної людини. Тому з численних прав, які передбачає Основний Закон, можна виділити право людини на охорону здоров’я як право, яке гарантує її фізичне існування і є умовою забезпечення здійснення всіх інших прав людини.

Одним із ключових завдань сьогоденного етапу трансформаційних процесів в українському суспільстві є виведення системи охорони здоров’я із довготривалої системної кризи. На важливості наукових досліджень щодо державного управління охороною здоров’я як системою акцентується увага в працях М.М.Білінської [4], Л.І.Жаліло [4], Я.Ф.Радиша [4], І.В.Рожкової [4]. Сучасний стан суспільних відносин у сфері охорони здоров’я розглядався З.С.Гладуном [2, с. 13]. Питання цінності життя та здоров’я в ієрархії людських цінностей вивчалися В.М.Козаковим [8].

Окремі аспекти права людини на життя та охорону здоров’я досліджено в роботах З.С.Гладуна, Л.М.Новак-Каляєвої, І.Я.Сенюти.

У юридичній науці окремі аспекти договору про надання медичних послуг, а також правовий статус пацієнта як учасника такого договору досліджувалися у працях таких науковців, як С.В. Антонов, Н.Б. Болотіна, А.М. Зелінський, Р.А. Майда-ник, М.С. Савицька, О.І. Смотров, С.Г. Стеценко, РО. Стефанчук та ін. Загальне розуміння прав пацієнта як немайнових прав фізичної особи вивчали Л.О. Красавчикова, Л.В. Красицька, Н.С. Кузнєцова, В.В. Луць, М.Н. Малєіна, З.В. Ромовська та ін.

Однак, на думку іноземних експертів, фахівців моніторингової місії ООН, які відвідали Україну на початку березня 2014 р., протягом останніх 20 років проблеми дотримання прав людини в Україні системно не розв’язувалися, результатом чого є те, що нині система до-

тримання прав людини перебуває в зародковому стані [9]. В Україні виклики у царині прав людини слід розглядати в трьох кластерах:

- хронічні проблеми з правами людини, що були успадковані від СРСР (наприклад брак підзвітності правоохоронних органів, політична залежність органів виконавчої влади та силових відомств тощо);
- порушення прав людини під час масових протестів;
- поточні виклики щодо дотримання прав людини.

За словами О.С. Мусія, найбільш серйозною проблемою є те, що наші співгромадяни не обізнані зі своїми правами. Одним із шляхів забезпечення прав людини він вважає роздержавлення управління різними системами державотворення, оскільки нині органи державної влади фактично є їх монополістами. Баланс для демонополізації розвитку може створити широкомасштабне запровадження професійного саморегулювання, де професіонали галузі будуть партнерами держави в управлінні цими системами [9].

Важливість питань, які постають у контексті порушеної теми, посилюються тим, що проблеми охорони здоров'я населення і діяльність щодо збереження та зміцнення здоров'я потребують постійної уваги з боку держави. Охорона здоров'я визнається одним із пріоритетних напрямів державної політики, а також одним із основних чинників національної безпеки.

Правильне трактування термінів та понять з питань прав людини на життя та охорону здоров'я як методологічної основи державного управління сферою охорони здоров'я уможливить більш повне їх розуміння як природних та невід'ємних прав людини та громадянина, що мають захищатися державою.

З метою забезпечення захисту прав людини на життя та охорону здоров'я, в Україні проводиться ряд реформ у сфері охорони здоров'я, які спрямовані на розвиток ринку медичних послуг та створення адекватного правового підґрунтя для забезпечення права пацієнта на якісну медичну допомогу та послугу. Свідченням цього є прийняття низки нормативно-правових актів, в яких, зокрема, визначено поняття медичної послуги.

Підсумовуючи, слід зазначити, що за договором про надання медичних послуг пацієнт може виступати і в ролі сторони договору - замовника, і в ролі учасника, на користь якого договір укладено. Необхідно звернути увагу, що поняття «пацієнт» має свої специфічні ознаки і визначається як фізична особа (здорова або хвора), що є споживачем

медичних послуг. У договорі про надання медичних послуг правам пацієнта приділяється найбільше уваги. До них належать такі основні права: право на безпеку і якість медичної послуги, право на отримання медичної інформації про стан свого здоров'я, право на конфіденційність, право на інформовану згоду та право на відшкодування збитків для здоров'я, заподіяних при наданні медичних послуг тощо. Окрім прав, пацієнти наділені низкою обов'язків, виконання яких впливає на якість наданої послуги, наприклад, дотримуватися усіх вказівок лікаря. Необхідно пам'ятати і про специфічні права та обов'язки, які виникають внаслідок надання особливих видів медичних послуг.

Так, законодавчо має бути визначено перелік невідкладних, першочергових, загальнодержавних програм як таких, що мають бути профінансовані в повному обсязі. В першу чергу це стосується програм, формування здорового способу життя та відновлення профілактичної медицини, особливо первинної профілактики; програм, що скеровані на подолання демографічної кризи і попередження смертності населення в працездатному віці та програм, що забезпечать розвиток громадської охорони здоров'я.

Також, удосконалення потребують засади правового і соціального захисту пацієнтів та медичних працівників, з визначенням ефективних і справедливих механізмів відшкодування шкоди, заподіяної життю і здоров'ю людини та впровадження механізмів забезпечення високого рівня професійної підготовки медичних працівників з державною підтримкою престижу медичної професії.

Механізми законодавчого забезпечення прав людини на життя та охорону здоров'я потребують удосконалення. Чинна нормативно-правова база не повною мірою відповідає потребам сьогодення, не може належним чином врегулювати нові суспільні відносини. Тому в подальших дослідженнях буде доцільним більш детально спинитися на означених питаннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 серпня 2012 р. - К. : Паливода А.В., 2012. - 64 с.
2. Конституція України // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

3. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 05.07.2012 р. № 2801-ХІІ // Офіційний вісник України. – 2012. – N 63. – Ст. 2570.

4. Про порядок контролю якості медичної допомоги: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2012 року № 752 / Міністерство охорони здоров'я України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 94. – Ст. 3830.

5. Про організацію клініко-експертної оцінки якості медичної допомоги: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 6 серпня 2013 року № 693 / Міністерство охорони здоров'я України // Офіційний вісник України. – 2013. – Ст. 2986.

6. Про моніторинг клінічних індикаторів якості медичної допомоги: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 11 вересня 2013 року № 795 / Міністерство охорони здоров'я України // Офіційний вісник України. – 2013. – Ст. 2883.

7. Цивільний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 жовтня 2014 р. - К. : Паливода А.В., 2014. -380 с.

8. Декларація про політику у сфері забезпечення прав пацієнтів у Європі від 1994 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://samlib.ru/s/stonogin_s_w/europe.shtm.

9. Бобришева О. В. Ефективний розвиток та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації економіки та інтеграційних процесів в охороні здоров'я / О. В. Бобришева // Вісник Дніпропетровського університету. Серія “Економіка”. – 2014. – Вип. 8–2. – С. 12–18.

Христенко Юрій Олексійович,

студент групи ПМЦОЗ-18-2

Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник:

Самілик Людмила Олексіївна,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНИХ МЕДИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Наразі в Україні спостерігається розвиток і вдосконалення суспільних відносин у національній системі охорони здоров'я. Насамперед це стосується медичної сфери – надання медичної допомоги у межах чинного законодавчо-нормативного поля. Особливий інтерес для фахівців і дослідників медичної сфери становить суб'єктивний склад системи взаємовідносин.

Дослідженням питань правового статусу суб'єктів медичних правовідносин займалися такі фахівці, вчені та практики, як Р.Стефанчук, Н.Болотіна, О.Смотров, С.Стеценко, А.Тихоміров, Є.Маслов, Р.Майданик, С.Антонов, М.Малеїна та ін.

В загальному розрізняють такі групи суб'єктів у галузі медичної діяльності: 1) суб'єкти, які надають медичну допомогу; 2) суб'єкти, які отримують медичну допомогу.

До кола суб'єктів правовідносин у сфері надання медичної допомоги відносяться такі учасники: 1) пацієнт; 2) законний представник пацієнта; 3) член сім'ї пацієнта; 4) медичний працівник; 5) заклад охорони здоров'я; 6) фізична особа – підприємець, яка провадить господарську діяльність з медичної практики.

Щодо фізичної особи як суб'єкта цивільних правовідносин у галузі медичної діяльності, варто визначити такі правові поняття, як «хворий» та «пацієнт». Так, Н.О. Коротка пропонує вважати пацієнтом особу, яка звернулася до закладу охорони здоров'я з метою профілактичної перевірки стану свого здоров'я чи з конкретними скаргами на своє самопочуття для виявлення хвороби, встановлення діагнозу, отримання інформації про стан свого здоров'я та призначення і проходження курсу лікування [1, с. 4].

Суб'єктом медичних правовідносин пацієнт може вважатися за умови, що він:

- виявив бажання укласти договір надання медичних послуг з лікувальною установою, що здійснює необхідні медичні послуги (незалежно від способу укладення договору);

- володіє повною дієздатністю (у випадках з особами, вік яких менше 14

- років – за узгодженням з батьками або іншими законними представниками);

- за медичними показниками потребує отримання медичної допомоги.

Слід зазначити, що до правового статусу суб'єктів медико-правових відносин, які отримують медичну допомогу (пацієнтів) законодавцем застосовується диспозитивний тип правового регулювання, що характеризується принципом «дозволено все, що прямо не заборонено законом». Аналіз нормативно-правової бази свідчить, що існує порівняно невелика кількість норм, що забороняють пацієнтам вчиняти будь-які дії при наданні їм медичної допомоги. Це пояснюється, перш за все, основоположним ставленням законодавця до пацієнта: пацієнт потребує медичної допомоги, знаходиться в більш уразливому (певною мірою навіть залежному) положенні, частково вимушено вступає в правові відносини з іншими суб'єктами медико-правових відносин. Натомість імперативний тип правового регулювання, що характеризується принципом «заборонено все, що прямо не дозволено законом», більш властивий суб'єктам медико-правових відносин, які надають або забезпечують надання медичної допомоги (медичні працівники, страхові медичні організації та ін.)

Очевидно, що увесь обсяг правоздатності та дієздатності, що породжує подальші медично-правові відносини неможливо належним чином застосовувати, поки немає чіткості у визначенні суб'єктів конституційного права на охорону здоров'я та медичну допомогу [2, с.125].

Разом з тим необхідно законодавчо визнати за неповнолітніми здатність вступати в правовідносини, що виникають при наданні медичних послуг, і підвищити вік, при якому дитина може приймати ті чи інші рішення у сфері медицини до 16 років та внести зміни в ч.2 та ч. 3 ст. 284 ЦК України та ст. 43 Основ стосовно пацієнта віком до 16 років (малолітнього пацієнта), а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, тобто медичне втручання має

здійснюватися за згодою їх законних представників [3]. Таким чином, при прийнятті рішень в медичній сфері дитина повинна усвідомлювати та розуміти наслідки таких дій, без впливу будь-яких внутрішніх чи зовнішніх чинників.

На нашу думку, слід також звернути увагу на особливий статус пацієнта у сфері медичних експериментів. Як зазначає у своєму дослідженні О.О. Мавед, проведення експериментальних досліджень на людині повинно суворо дотримуватися основних правових вимог відносно збереження здоров'я людини і дотримання всіх прав і норм ставлення до людини як до члена суспільства і особи, яка поважається [4, с. 136].

Слід також звернути увагу на особливу важливість права на медичну допомогу у таких суб'єктів, які засуджені до арешту, та осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.

Виконавцями медичної допомоги (послуги) є заклади охорони здоров'я, будь-якої форми власності, а також медичні навчальні заклади, які відповідно до статутів і положень мають право надавати медичну допомогу; фізичні особи-підприємці, що мають спеціальну медичну освіту, а також ліцензію МОЗ на заняття медичною практикою; іноземні юридичні особи або іноземні громадяни, що отримали право на заняття медичною діяльністю в Україні.

Таким чином, при здійсненні медичної діяльності обов'язковим суб'єктом медичних правовідносин є юридична особа будь-якої форми власності (державної, комунальної, приватної) або медичний працівник приватної практики.

Отже, у відносинах, пов'язаних з таким видом медичної діяльності як медична допомога, спеціальними суб'єктами є замовник медичної допомоги (послуги) і пацієнт. Замовником є фізична особа (громадянин України, іноземний громадянин і особа без громадянства), яка замовляє допомогу (послугу) особисто для себе або для третьої особи (дитини); а також юридичні особи всіх форм власності, держава Україна, органи місцевого самоврядування, які замовляють послугу для третьої особи, і в рамках договору визначають вигляд, характер, якість, терміни і обсяг дій, які повинні бути здійснені медичним закладом охорони здоров'я (медичним працівником приватної практики) відносно пацієнта. Ці суб'єкти здійснюють медичну діяльність, без якої не можуть існувати вказані правовідносини.

Суб'єкти медичної діяльності як суб'єкти медичних правовідносин, що виникають при її здійсненні, характеризуються специфікою їх прав і обов'язків. Відсутність зведених законів про здійснення медичної діяльності створює складнощі в реалізації прав всіх суб'єктів медичних правовідносин. Тому назріла необхідність розробки і ухвалення цілої групи норм, що регулювали б відносини у сфері медичної діяльності. Стосовно питання правового регулювання статусу суб'єктів правовідносин, що виникають при здійсненні медичної діяльності, можна запропонувати таке:

По-перше, види суб'єктів медичних правовідносин, що виникають при здійсненні медичної діяльності, повинні бути вказані в одному нормативному акті – Медичному кодексі.

По-друге, загальні права і обов'язки таких суб'єктів повинні бути визначені в Законі України «Про права та обов'язки пацієнтів та медичних працівників», на відміну від передбачених нині прав лише пацієнтів (проект Закону України «Про права пацієнтів»).

По-третє, передбачити в ЦК України конкретний вид та порядок захисту, компенсації порушених прав медичних працівників та пацієнтів.

По-четверте, провести класифікацію всіх суб'єктів правовідносин, що виникають при здійсненні медичної діяльності, а саме: хто здійснює оплату медичної допомоги (послуги) – фізична особа; страхова компанія (в рамках добровільного медичного страхування або юридична особа; замовник медичної допомоги (послуги) – фізична особа (як для себе, так і для іншої фізичної особи, юридичні особи); одержувач медичної допомоги (послуги) – фізична особа (як дієздатна, так і недієздатна); контроль обсягу і якості наданої медичної допомоги, (послуги) – фізична особа; юридична особа; страхова компанія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коротка Н.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у сфері охорони здоров'я: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2015. 20 с.

2. Віткова В.С. Конституційне право на медичну допомогу та його юридичне забезпечення в Україні: дис. канд. юр. наук. Ужгород, 2017. 238 с.

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст.19.

4. Булеца С. Б. Цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності: теоретичні та практичні проблеми: дис. докт. юр. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 437 с.

Хрящевська Карина Віталіївна,
студентка групи ПМЦОз-18-2
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник :
Дяченко Сергій Вікторович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права та процесу

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ ПАЦІЄНТІВ

Право на охорону здоров'я є основоположним правом людини, тому якісна медична допомога є однією з істотних передумов для його реалізації. Конституція України у статті 49 визначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Вищі блага кожної людини – життя і здоров'я – є об'єктом медичної діяльності. Тому кожен випадок невиконання або неналежного виконання медичним працівником своїх професійних обов'язків, а, тим паче, навмисна діяльність, спрямована на шкоду життю і здоров'ю особи, не повинні залишатися без реагування [5, с. 3].

Актуальність теми зумовлюється тим, що відносини, які виникають між пацієнтом та лікарем, потребують чіткого правового регулювання, а реальне забезпечення права на охорону здоров'я та медичну допомогу є ознакою соціальної правової держави, результатом побудови демократичних відносин. Повага до кожного пацієнта як особистості має стати в Україні нормою повсякденного життя і головною цінністю суспільства.

Проблемам цивільно-правового регулювання відносин у сфері здійснення медичної діяльності присвячені наукові праці вітчизняних

вчених: Н.Б. Болотіної [6], І.В. Венедіктової [7], В.О. Галай [8], Р.Ю. Гревцової [9], Т.В. Ліснічої [11] та ін. Водночас, у сучасній науці цивільного права України відсутні спеціальні комплексні дослідження з цивільно-правової охорони прав пацієнтів.

У статті робиться спроба дослідити цивільні правовідносини у сфері здійснення медичної діяльності.

Відносини у сфері здійснення медичної діяльності, що виникають між лікарем і пацієнтом, є за своїм характером цивільно-правовими.

Відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», пацієнт-це фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога [3].

Під цивільними правовідносинами в контексті даного дослідження, розуміється такий, що ґрунтується на нормах цивільного права (законодавства) правовий зв'язок між юридично рівними суб'єктами, які є носіями цивільних прав і обов'язків [12, с. 63].

Цивільні правовідносини є умовою руху і способом конкретизації медичних відносин у суспільстві, а також вони є засобом закріплення медичних відносин, які виникають між усіма суб'єктами права.

Лікар і пацієнт перебувають в особливих договірних цивільно-правових правовідносинах. Таким чином, правовідносини при здійсненні медичної діяльності є цивільно-правовими.

Приступаючи до характеристики цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, слід зазначити, що діяльність галузі охорони здоров'я на сучасному етапі спрямована на удосконалення та подальше реформування системи охорони здоров'я відповідно до програми Міністерства охорони здоров'я. Назва її досить амбітна – «Національна стратегія побудови нової системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2025 рр.» [4]. Здоров'я нації є базовою умовою нормального розвитку країни, її благополуччя, запорукою національної безпеки.

Відсутність спеціального законодавства у галузі медичної діяльності створює умови юридичної невизначеності в регулюванні цих відносин. Тому необхідна розробка і ухвалення спеціального нормативно-правового акта, що комплексно регламентує їх сферу: визначальні права та обов'язки пацієнтів, представників медичної професії і закладів охорони здоров'я тощо, яким може стати, зокрема, Медичний кодекс.

До цивільних елементів права на здоров'я ЦК України відносять: право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан свого здоров'я, право на таємницю про стан здоров'я, права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я [2]. Л.В. Красицька відносить сюди ще й право на участь у медичному експерименті [13, с. 45].

Разом із загальними правами пацієнтів, які властиві всім особам, які одержують медичну допомогу, існує певний перелік прав пацієнтів, яким безпосередньо надається певний вид медичної допомоги. Йдеться про такі напрями медичної діяльності, як психіатрія, імунопрофілактика, попередження розповсюдження туберкульозу і захворювань ВІІ-інфекцією, клінічні випробування лікарських засобів. Специфіка вказаних напрямів медичної діяльності робить обґрунтованим прийняття норм права, що адекватно відображають правовий статус осіб, які отримують такого виду медичну допомогу. В іншому разі, якби права пацієнтів у цих розділах медицини забезпечувалися загальними нормами законодавства, результативність і якість захисту таких прав були б на порядок нижче.

При виникненні цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності необхідно, аби було доведено та визначено порушення лікарем професійних норм; з цим була пов'язана шкода, заподіяна здоров'ю пацієнта; виникла протиправна поведінка і шкода, яку потрібно довести надавачу медичних послуг.

Ознаками відповідальності лікаря в галузі здійснення медичної діяльності є : 1) реалізація санкції правової норми (кримінальної, цивільної); 2) за своїм характером є засобом державного примусу або засобом приватного впливу, що забезпечений можливістю державного примусу; 3) є наслідком протиправної поведінки суб'єкта права; 4) може виникати із пасивної поведінки суб'єкта; 5) супроводжується вираженням або таким, що мається на увазі, осудом винної особи (медичних працівників) з боку пацієнта (родичів) та держави; 6) виявляється у покладенні на винного у вчиненні правопорушення суб'єкта додаткових обтяжень матеріального або особистого характеру; 7) є для порушника додатковим обов'язком до тих, що вже існували раніше внаслідок припису норми акта законодавства, договору і не були виконані порушником; 8) реалізується у відповідних процесуальних формах (у приватних відносинах може бути реалізована добровільно, але у випадку ухилення порушника від виконання покладеного на

нього додаткового обов'язку, знову—таки реалізується за допомогою державного примусу, що здійснюється у відповідних процесуальних формах); 9) цілями відповідальності є той результат, що досягається при реалізації її мір, якими можуть бути: захист правопорядку, виховання учасників правовідносин, запобігання правопорушенням, покарання порушників [10, с. 19].

Відповідальність лікаря в сфері здійснення медичної діяльності — це вид юридичної відповідальності, тобто реалізація санкції правової норми, що є за своїм характером засобом примусу, супроводжується осудом з боку держави і потерпілого, і виражається в покладанні на винного у порушенні суб'єкта невинних для нього наслідків порушення нематеріального чи матеріального характеру.

Ознаками зловживання правом пацієнтом є: 1) наявність у пацієнта власне суб'єктивного права. Будь-які дії, що вчиняються без права взагалі, є звичайним правопорушенням, а не зловживанням; 2) вчинення ними дій щодо його реалізації; 3) використання цього права всупереч його соціальному призначенню; 4) відсутність у цих діях складу правопорушення; 5) становлення факту зловживання правом компетентними органами; 6) настання у зв'язку з цим юридичних наслідків.

Ознаками права на самозахист є: 1) можливість самостійно здійснювати захист, не звертаючись до юрисдикційного органу; 2) виникає в разі порушення чи створення реальної загрози порушення прав або інтересів; 3) може реалізуватися за допомогою заходів, які відповідають загальним критеріям правомірності, що відрізняє самозахист від самоуправства, дії якого вчиняються з порушенням встановленого порядку; 4) є цільовим правом і здійснюється з метою запобігання, припинення порушення права або ліквідації наслідків порушення, що відрізняє самозахист від самосуду, спрямованого на покарання; 5) заподіяна шкода менш значна, ніж та, що загрожувала; 6) небезпека, яка загрожувала цивільним правам за цих обставин, не могла бути усунена іншими засобами; 7) спрямування самозахисту на припинення порушення та наслідків такого порушення [10, с. 23].

При крайній необхідності в медичній діяльності є два варіанти її заподіяння, залежно від обставин, що склалися: 1) за згодою пацієнта; 2) без згоди пацієнта. Пацієнт повинен усвідомлювати наслідки дачі згоди; якщо він знаходиться в непритомному стані, то лікар вирішує, яким чином діяти. Таким чином, самозахист при здійсненні медичної діяльності має місце як за договором так і за законом. Самозахист —

право пацієнта, тобто можливість належним чином реагувати самому споживачеві у разі невідповідності умов укладеного договору або самій ситуації, яка виникла фактично виконуваним діям з боку виконавця, медичного працівника.

Встановлено із медичної практики, що є 4 категорії пацієнтів: 1) які відмовляються від лікування, бо не хочуть далі страждати і приречені на смерть; 2) які не довіряють лікареві; 3) які вважають, що лікування треба надалі проводити нетрадиційними методами; 4) які відмовляються з релігійних міркувань.

Пацієнт не може зазначати такі дії у «Волі живого»: попросити конкретної медичної допомоги, яка суперечить вимогам закону (наприклад, прохання допомогти покінчити з життям); стосовно того, щоб хтось вирішував, яке лікування він повинен мати.

Альтернативою «волі живого» може бути медична довіреність, яка б дозволила людині делегувати комусь право приймати рішення від її імені, якщо вона не в змозі це зробити. На відміну від «віта волунтас», медична довіреність дозволить мати представнику широкий спектр повноважень у сфері отримання медичної допомоги. Медична довіреність вступає в силу тільки після підтвердження лікаря, що пацієнт більше не може приймати або повідомити свої власні рішення.

Пропонується доповнити ч. 5. ст. 1158 ЦК України такою нормою: «Якщо небезпека для життя особи пов'язана із захворюванням, що вимагає негайного медичного втручання, дії з метою запобігання небезпеки для життя особи проти її волі допускаються тільки у випадках, прямо передбачених законом».

Отже, на даний час в Україні проводиться робота з удосконалення правового регулювання охорони здоров'я населення. Проте, незважаючи на заходи, які вже проведені для покращення правового статусу пацієнтів в Україні, існує ще багато проблем, які вимагають подальшого правового регулювання. Тому доцільним буде об'єднання зусиль юристів і медичних працівників для вирішення проблем, які існують у сфері охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. /За заг. Ред. Я.М. Шевченко. К.: Видавничий Дім Ін Юре, 2004. Ч. 1. 692 с.

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року №2801–ХІІ //Відомості Верховної Ради України. 1993. №4.

4. Національна стратегія побудови нової системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2025 //[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Proekt-Strategiyi-reformi_OZ.pdf

5. Галай В. О. Захист прав пацієнтів у правозахисному механізмі в Україні. Медичне право України: проблеми становлення та розвитку: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції 19–20.04.2007, м. Львів. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_067_01.pdf

6. Болотіна Н. Медичне право у системі права України //Право України. 1999. №7. С. 116-121.

7. Венедіктова І. В. Співвідношення публічно–правових і приватноправових засад у регулюванні медичних послуг //Сучасне українське медичне право: монографія /За заг. ред. С.Г. Стеценка. К.: Атіка, 2010. С. 303-319.

8. Галай В. Юридичні клініки як суб'єкти захисту прав пацієнтів в Україні //Право України. 2009. №9. С. 101-105.

9. Гревцова Р. Ю. Інформована згода пацієнта на медичне втручання: юридичні аспекти отримання і оформлення //Управління закладом охорони здоров'я. 2007. №3. С. 12-17.

10. Гревцова Р.Ю. Юридична відповідальність медичних працівників за правопорушення у сфері охорони здоров'я //Управління закладом охорони здоров'я. 2007. № 4. С. 19-24.

11. Лісніча Т.В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність). Х., 2007.С. 137.

12. Харитонов Є.О. Цивільні правовідносини: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 456 с.

13. Красицька Л.В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян: монографія. Донецьк: ДІВС МВС України, 2002. 164 с.

Наукове видання

Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ»

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ ПРАВА
У п'яти частинах
Частина 3**

Відповідальний за випуск

Топчій В. В.

Відповідальний редактор

*Никитченко Н. В.,
Чеховська І. В.*

*Форматування та
комп'ютерна верстка*

Шамардак Н. М.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 20.11.2019. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 16.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 838.

*Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*